

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ PROGRAMI**

**KÜRESEL VATANDAŞLIK YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS
KİTAPLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEVDE KAVUŞAN

**ANKARA
EYLÜL, 2023**

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ PROGRAMI**

**KÜRESEL VATANDAŞLIK YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS
KİTAPLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEVDE KAVUŞAN

DANIŞMAN: PROF. DR. YASEMİN ESEN

**ANKARA
EYLÜL, 2023**

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Sevde KAVUŞAN adlı öğrencinin hazırladığı “Küresel Vatandaşlık Yaklaşımı Bağlamında Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Ders Kitapları” başlıklı bu çalışma Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı / Sosyal Bilgiler Eğitimi Programı’nda jüri üyelerince **oy birliği** ile **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Başkan

Prof. Dr. Gürkan Coşkun

Üye

Prof. Dr. Yücelin Eren

Üye

Dr. Öğrt. Üyesi Ayşe Söyler

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca, jüri üyeleri tarafından 19/09/2023 tarihinde, Enstitü Yönetim Kurulu tarafından ise .../.../20... tarihinde kabul edilmiştir.

.....

Prof. Dr. Mehmet İkbal YETİŞİR

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgileri akademik yazım kurallarına uygun biçimde raporlaştırdığımı ve bunları etik ilkelere (atıfta bulunulan tüm yapıtlara kaynaklarda yer verilmesi, tezde kullanılan bilgi ve belgelere resmi yollarla ulaşılması ve bunların aslı bozulmadan kullanılması vb.) uygun olarak elde ettiğimi ve sunduğumu bildiririm.

Sevde KAVUŞAN

ÖZET

KÜRESEL VATANDAŞLIK YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS KİTAPLARI

KAVUŞAN, Sevde

Yüksek Lisans Tezi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yasemin ESEN

Ekim, 2023, xiv + 273 Sayfa

Küresel vatandaşlık yaklaşımı, ulusal bağlamı küresel bağlama ve ulusal vatandaşlığı küresel vatandaşlığa doğru genişleten bir yaşam felsefesidir. Günümüzde küreselleşmeyle birlikte grup, kurum ve sosyal örgütlerin, sosyal-kültürel yapının, ekonomi ağının, toplumsal ilişkilerin, bilgi, teknoloji ve iletişim ağının gelişmesi ve küresel sorun ve meselelerin genişlemesiyle vatandaşlardan beklenen nitelikler değişmektedir. Bu durum ulusal ve küresel vatandaşların yetişmesinde etkili olan sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitaplarının önemini arttırmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu tarafından 2018 tarihinde güncellenen ve Türk eğitim sisteminin ilkökul 4., ortaokul 5., 6. ve 7. Sınıflar seviyesinde okutulmakta olan sosyal bilgiler dersi öğretim programını ve ders kitaplarını küresel vatandaşlık eğitiminin kapsamı, amaçları, hedefleri ve kazanımları bağlamında incelemektir.

Araştırma verilerinin toplanmasında doküman analizi kullanılmış; küresel vatandaşlık eğitimi çerçevesinde, küresel ölçekte eğitim politikalarına yön veren, uluslararası tartışmalarda referans olarak kabul edilen temel kılavuzlar ve raporlar incelenerek küresel vatandaşlık eğitimi kod şeması (KVEKŞ) hazırlanmıştır. KVEKŞ’nda KVE kavramsal boyutları ve alt eğitim dalları ile uyumlu olacak şekilde çeşitli temalar çerçevesinde düzenlenmiştir.

Çalışmada KVEKŞ çerçevesinde Türkiye’de uygulanmakta olan 2018 sosyal bilgiler öğretim programının (özel amaçlar, temel beceriler, değerler, kazanımlar) ve ders kitaplarının küresel vatandaşlık yaklaşımını hangi boyutlarda içerdiğini belirlemek amacıyla tematik içerik analizi uygulanmıştır. İçerik analizi sonucunda sosyal bilgiler öğretim programı kazanımlarında ve ders kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitliği,

istismar/taciz ve şiddet biçimleri hakkında farkındalık; sürdürülebilir kalkınma, bağlantılılık ve küresel vatandaşlık, yeterlilikler, pedagojik yaklaşımlar ve yöntemler ile değerlendirme temalarının ve çokkültürlülük kategorisinin yeterli düzeyde aktarılmadığı tespit edilmiştir. Çalışmada KVEKŞ rehberliğinde edilen bulgular ve yorumlar değerlendirilmiş ve sonuçlar ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Küresel Vatandaşlık, Barış, Sürdürülebilir Kalkınma, İnsan Hakları, Çokkültürlülük

ABSTRACT

SOCIAL STUDIES CURRICULUM AND TEXTBOOKS IN THE CONTEXT OF GLOBAL CITIZENSHIP APPROACH

KAVUSAN, Sevde

Master Degree, Turkish and Social Sciences Education

Supervisor: Prof. Dr. Yasemin ESEN

October, xiv + 273 Pages

The global citizenship approach is a philosophy of life that expands the national context to the global context and national citizenship to global citizenship. Today, with globalization, the qualities expected from citizens are changing with the development of groups, institutions and social organizations, social-cultural structure, economic network, social relations, information, technology and communication network and the expansion of global problems and issues. This situation increases the importance of social studies curricula and textbooks that are effective in raising national and global citizens.

The purpose of this study is to examine the social studies curriculum and textbooks, which were updated by the Ministry of National Education in 2018 and are being taught at the 4th, 5th, 6th and 7th grades of the Turkish education system, in the context of the scope, aims, objectives and outcomes of global citizenship education.

Document analysis was used to collect the research data; within the framework of global citizenship education, a global citizenship education code schema (GCECS) was prepared by examining the basic guidelines and reports that guide education policies on a global scale and are accepted as references in international discussions. In the GCECS, global citizenship education is organized within the framework of various themes in line with the conceptual dimensions and sub-branches of global citizenship education.

In the study, thematic content analysis was applied to determine to what extent the 2018 social studies curriculum (specific objectives, basic skills, values, achievements) and textbooks implemented in Turkey within the framework of GCECS include the global citizenship approach. As a result of the content analysis, gender equality; awareness of forms of abuse/harassment and violence; sustainable development, connectivity and global citizenship, competencies, pedagogical approaches and methods, and assessment themes and the category of multiculturalism in social studies curriculum outcomes and

textbooks are not adequately conveyed. In the study, the findings and interpretations obtained in the GCECS guide were evaluated and conclusions and suggestions are presented.

Keywords: Global Citizenship, Peace, Sustainable Development, Human Rights, Multiculturalism

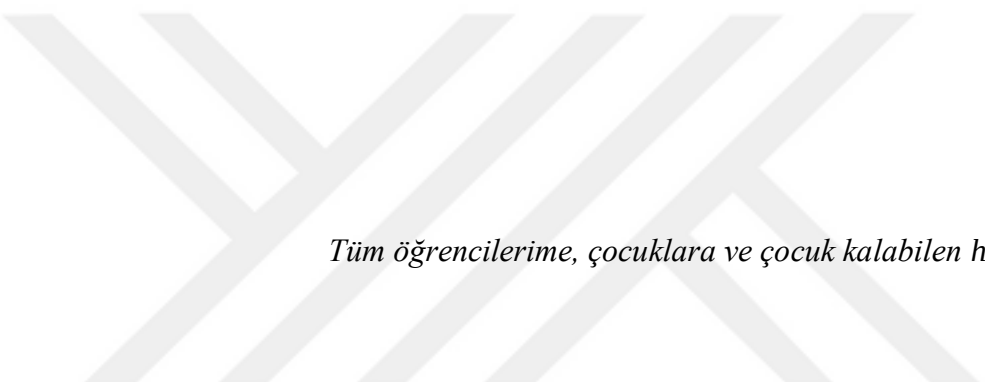

ÖNSÖZ

Bu çalışmada 2018 sosyal bilgiler öğretim programı ve güncel ders kitaplarında küresel vatandaşlık eğitimi ve alt eğitim yaklaşımlarının durumunun tespit edilmesinde küresel vatandaşlık eğitimi kod şeması kullanılmış ve bulgular yorumlanarak gelecek SBÖP ve ders kitaplarının yapılandırılması için öneriler sunulmuştur. KVEKŞ’nda insan hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği, barış şiddetsizlik ve insan güvenliği, sürdürülebilir kalkınma, bağlantılılık ve küresel vatandaşlık, küresel vatandaşlık yeterlilikleri, pedagojik yaklaşımlar ve yöntemler ve değerlendirme temaları ve temalardaki kategoriler incelenerek ve KVE alt eğitim yaklaşımları hakkında alan araştırması yapılarak küresel vatandaşlık yaklaşımı genişletilmiş, günümüz ulusal ve küresel bağlamdaki eğitim politikalarına, süreçlerine, yaklaşımlarına, argümanlarına ve materyallerine entegrasyonun gerekliliği ifade edilmiştir. Bunun için öncelikle mevcut sosyal bilgiler programının ve ders kitaplarının yapılandırılması gerekmektedir. Çalışma ile bu değerlendirme süreci yapılmış ve sonuç ve önerilerle uygun, uygun olmayan ve geliştirilmesi gerekli yönler ifade edilerek eksikliklerin ve olası düzenlemelerin öğrenci, toplum, ulus ve küresel bağlamlar üzerindeki sonuçlarına değinilmiştir.

Çalışma, beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın problem durumu, amacı, önemi ve sınırlıkları ele alınmıştır. İkinci bölümde tezin kuramsal çerçevesi çizilmiş ve alan araştırmaları yapılmıştır. Küresel vatandaşlık ve eğitim yaklaşımları, insan hakları, barış, çevre, sürdürülebilir ve çokkültürlülük eğitimleri, ilgili ulusal ve uluslararası çalışmalar ve yaklaşımları, UNESCO belge ve raporları incelendikten sonra veriler, KVEKŞ bulgularının yorumlanmasında kullanılmıştır. Üçüncü bölümde araştırma modeline, veri kaynağına, verilerin toplanmasına ve verilerin çözümlenmesine yer verilmiştir. Dördüncü bölümde araştırma sorularına ilişkin bulgulara ve bulguların ayrıntılı olarak yorumlanmasına, beşinci bölümde ise sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde ve bir araştırmacı olarak gelişmemde çok büyük emeği olan, süreçte yalnız olmadığımı hissettiren ve bana her daim umut olan danışmanım Prof. Dr. Yasemin Esen’e sonsuz teşekkür ederim. Tez sürecimde bana her daim destek olan annem Kadriye Kavuşan ve babam Mustafa Kavuşan’a, kedim Gofret’e, dostum Neslihan Demir’e ve meslektaşım ve dostum Huri Çakay’a teşekkür ederim.

Tüm öğrencilerime, çocuklara ve çocuk kalabilen herkese...

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ.....	iii
ÖZET	iv
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLolar DİZİNİ.....	xiii
KISALTMALAR.....	xiv
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ.....	1
PROBLEM	3
AMAÇ	12
ÖNEM.....	12
SINIRLILIKLAR	15
TANIMLAR	15
BÖLÜM 2	17
KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	17
KÜRESELLEŞME, KÜRESEL VATANDAŞ VE KÜRESEL VATANDAŞLIK EĞİTİMİ.....	17
KÜRESEL VATANDAŞLIK EĞİTİMİ ALT EĞİTİM DALLARI	23
Çevre Eğitimi.....	23
Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi	27
Barış Eğitimi	32
İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi	35
Çokkültürlü Eğitim	39
Ulusal Alanyazın	43
Uluslararası Alanyazın.....	48
BÖLÜM 3	55
YÖNTEM	55
ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	55
VERİ KAYNAĞI	56
VERİLERİN TOPLANMASI	57

VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ.....	62
BÖLÜM 4.....	81
BULGULAR VE YORUMLAR.....	81
SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI VE KÜRESEL VATANDAŞLIK EĞİTİMİ YAKLAŞIMI	81
KÜRESEL VATANDAŞLIK EĞİTİMİ KOD ŞEMASI İLE SOSYAL BİLGİLER DERSİ KAZANIMLARININ İNCELEMESİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	87
Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması ile Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Kazanımlarının İncelemesine İlişkin Bulgular	87
Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması ile Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Kazanımlarının İncelemesine İlişkin Bulgular	92
Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması ile Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Kazanımlarının İncelemesine İlişkin Bulgular	101
Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması ile Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Kazanımlarının İncelemesine İlişkin Bulgular	107
KÜRESEL VATANDAŞLIK EĞİTİMİ KOD ŞEMASI ÇERÇEVESİNDE İNCELENEN SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINA İLİŞKİN BULGULAR	114
Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabı	114
Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı	125
Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı	138
Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı	154
BÖLÜM 5.....	181
SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	181
İNSAN HAKLARI VE CİNSİYET EŞİTLİĞİ TEMALARI VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİNE İLİŞKİN SONUÇ VE ÖNERİLER.....	181
BARIŞ, ŞİDDETSİZLİK VE İNSAN GÜVENLİĞİ TEMASI VE BARIŞ EĞİTİMİ YAKLAŞIMINA İLİŞKİN SONUÇ VE ÖNERİLER.....	184
ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK KATEGORİSİNE VE ÇOKKÜLTÜRLÜ EĞİTİM YAKLAŞIMINA İLİŞKİN SONUÇ VE ÖNERİLER	187
SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA TEMASI, ÇEVRE EĞİTİMİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA EĞİTİMİNE İLİŞKİN SONUÇ VE ÖNERİLER	190
BAĞLANTILILIK VE KÜRESEL VATANDAŞLIK İLE YETERLİLİKLER TEMALARI VE KÜRESEL VATANDAŞLIK EĞİTİMİNE İLİŞKİN SONUÇ VE ÖNERİLER	194

PEDAGOJİK YAKLAŞIMLAR, YÖNTEMLER VE DEĞERLENDİRME TEMALARINA İLİŞKİN SONUÇ VE ÖNERİLER	201
ARAŞTIRMACILARA VE UYGULAYICILARA ÖNERİLER	204
KAYNAKÇA.....	205
GENEL AĞ KAYNAKÇASI.....	216
EKLER	221
EK 1. KÜRESEL VATANDAŞLIK EĞİTİMİ KOD ŞEMASI	222
EK 2. KÜRESEL VATANDAŞLIK EĞİTİMİ KOD ŞEMASI TEMALARI VE KATEGORİLERİNİN SOSYAL BİLGİLER 4. SINIF DERS KİTABINDAKİ YANSIMASI	225
EK 3. KÜRESEL VATANDAŞLIK EĞİTİMİ KOD ŞEMASI TEMALARI VE KATEGORİLERİNİN SOSYAL BİLGİLER 5. SINIF DERS KİTABINDAKİ YANSIMASI	238
EK 4. KÜRESEL VATANDAŞLIK EĞİTİMİ KOD ŞEMASI TEMALARI VE KATEGORİLERİNİN SOSYAL BİLGİLER 6. SINIF DERS KİTABINDAKİ YANSIMASI	248
EK 5. KÜRESEL VATANDAŞLIK EĞİTİMİ KOD ŞEMASI TEMA VE KATEGORİLERİNİN SOSYAL BİLGİLER 7. SINIF DERS KİTABINDAKİ YANSIMASI	261
EK 6. ETİK KURUL ONAYI	271
BENZERLİK BİLDİRİMİ	272
ÖZGEÇMİŞ	273

TABLolar DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1. Bilişsel Boyut ve Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması Temaları	65
Tablo 2. Sosyo-Duyuşsal ve Davranışsal Boyutlar ve Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şemasında Yeterlilikler Teması.....	73
Tablo 3. Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şemasında Pedagojik Yaklaşımlar ve Yöntemler Teması	76
Tablo 4. Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şemasında Değerlendirme Teması	78
Tablo 5. Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması ile 4. Sınıf SBÖP Kazanımlarının İlişkisi	88
Tablo 6. Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması ile 5. Sınıf SBÖP Kazanımlarının İlişkisi	92
Tablo 7. Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması ile 6. Sınıf SBÖP Kazanımlarının İlişkisi	101
Tablo 8. Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması ile 7. Sınıf SBÖP Kazanımlarının İlişkisi	108

KISALTMALAR

AGİT	Türkiye ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BİT	Bilgi İletişim veya İşlem Teknolojisi
BM	Birleşmiş Milletler
CAADP	Afrika Tarımsal Kalkınma Programı
GCE	Global Citizenship Education
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
İHE	İnsan Hakları Eğitimi
İHVDE	İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi
KVE	Küresel Vatandaşlık Eğitimi
KVEKŞ	Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SBDK	Sosyal Bilgiler Ders Kitabı
SBÖP	Sosyal Bilgiler Öğretim Programı
SDG	Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
SKE	Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TYÇ	Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
WFP	Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı
WHO	Dünya Sağlık Örgütü

BÖLÜM 1

GİRİŞ

21. yüzyılda bireylerin savaş, açlık, çevre kirliliği, yoksulluk ve iklim krizi gibi sorunları çözmede iş birliği yapmaları için ihtiyaç duydukları anlayışı, becerileri ve değerleri kazandırmak nitelikli bir eğitimle mümkündür. Eğitim, tüm insanları kucaklayan bir kamu politikası oluşturma ve uygulama sürecini vurgulayan ortak bir toplumsal çabadır (UNESCO, 2015a). UNESCO bünyesinde ilk olarak 2012 yılında başlatılan Küresel Eğitim İlk Girişimi (Global Education First Initiative) ile gelecek 8 yıl için eğitim programlarının ana hedefinin barış ve sürdürülebilir kalkınma amacı taşıması ve küresel vatandaşlar yetiştirmesi önerilmiştir. Bu girişim çerçevesinde belirlenen üç ana öncelik; her çocuğun okula erişiminin sağlanması, öğrenme kalitesinin artırılması ve küresel vatandaşlığın teşvik edilmesi olarak ifade edilmiştir. Belirlenen üç ana öncelik çerçevesinde dönemin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri olan Ban Ki-moon, eğitime öncelik verildiğinde, dünyada yoksulluğun ve açlığın azaltılabileceğini belirtmiştir (MGIEP, 2015:4). Daha sonraki süreçte UNESCO tarafından yayınlanan kaynaklar ve bildirilerle bu amaçlar geliştirilmiş ve dünya gündeminde daha sık vurgulanır hale gelmiştir.

Sosyal bilgiler eğitiminin amacı bireyi sade ve anlaşılır bilgilerle toplum hayatına hazırlamak ve içinde yaşadığı topluma uyumunu sağlamaktır. Bireyin yaşadığı topluma ve dünyaya uyum sağlaması için sosyal bilgiler çok disiplinli yapısıyla bireyin sahip olması gereken bilgi, beceri, değer ve tutumları aktarır. Hukuk disiplini ile insan haklarını, demokrasiyi ve özgürlükleri öğretirken bireyleri siyasi süreçlere katılmaya teşvik eder; tarih ve coğrafya disiplinleri ile bireyin yaşadığı ülkeye ve dünyaya aidiyet duygusunu ve bilincini geliştirir. Diğer taraftan, öğretim programında örtük olarak saygı, sevgi, dürüstlük, sorumluluk, barış, eşitlik ve adalet gibi değerlerin işlenmesi ile bireyin duyuşsal anlamda gelişimi hedeflenir. Eleştirel düşünme, problem çözme, empati, iş birliği, öz denetim ve sosyal katılım becerisi ile bireyin sosyal yetkinliklerinin gelişimi amaçlanır. Sosyal bilgiler eğitiminin doğuşu tarihsel iki nedenle açıklanabilir. Bunlar sosyal değişim ve yeni tarih anlayışıdır. Fransız İhtilali ile gündeme gelen başta halk iradesi olmak üzere, köklü sosyal ve politik dönüşümler toplum düzenini yeniden

şekillendirmiştir. Yeni tarih anlayışı ile siyasi yönetimlerin karşılaştığı bölünme veya birlik olma düşüncesi ulusal tarihlerin her yönüyle bilinmesini ve tarihsel araştırma öznesi olarak halk-ulus odaklı tarih anlayışını önemli kılmıştır. Bu yaklaşım, toplumsal tarihe ağırlık veren ve modern tarih denilen sosyal tarih anlayışı olarak adlandırılmıştır (İnan, 2019:12).

Bunun yanında 18. yüzyılın “pedagoji” çağı olarak isimlendirilmesini sağlayacak eğitim alanındaki gelişmeler ve yenilikler, İngiltere’de ortaya çıkan Sanayi Devrimi’nin yarattığı siyasal, toplumsal ve kültürel değişimler, Fransız İhtilali’nin güçlendirdiği milliyetçilik akımı ile çok kimlikli imparatorlukların yaşadığı bölünmeler, tarihsel gelişmeleri ve sonuçlarını anlamaya yönelik sosyal bilimlerdeki önemli değişim ve dönüşümler, sosyal bilgiler eğitiminin önemini artırmıştır (Dilek, 2016:9). 1916 yılında ABD’deki okullarda sosyal bilgilerin ders olarak okutulmaya başlamasında artan göç, hayatı zorlayan ekonomik şartlar, ırk ayrımcılığı gibi toplumsal, ekonomik ve siyasi sorunlar etkili olmuş ve bireylerin etkin vatandaşlar olarak yetişmesinde sosyal bilgiler eğitimi önemli görülmüştür (İnan, 2019). Sosyal bilgiler eğitimi temel yaklaşımlarından olan vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler eğitimi, bireyin üyesi olduğu toplum tarafından kabul gören bilgileri, davranışları, bakış açıları ve değerleri bir program dahilinde vermeye çalışır. Bu değer ve bakış açıları, ulusun bir arada yaşamasının temelini oluşturan ortak düşünce ve değerlerden oluşmaktadır (Dilek, 2016:39).

Fransız İhtilali’nin etkisiyle milliyetçilik akımından etkilenen ulus-devletlerin kurulduğu dönemlerden itibaren vatandaşlık eğitimiyle vatandaşlığın tüm ülke bireyleri tarafından benimsenerek herkesin aynı duygularla ülkesine bağlanması amaçlanmıştır (Lawson, 2001; Akt. Turan ve Karasu-Avcı, 2018). Zaman içerisinde toplumlar, kendi ihtiyaçları doğrultusunda vatandaş modelleri belirlemiş ve bu modele uygun vatandaşlar yetiştirmek için belirli dersler vermeye başlamışlardır. Bu anlamda vatandaşlık eğitimi, ilk önce Fransa’yla birlikte tüm Avrupa’da ve sonrasında dünyada okulların öğretim programlarında zorunlu dersler arasında yer almıştır. Ülkemizde cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren farklı isimler ve dersler adı altında verilen vatandaşlık eğitimi bugün sosyal bilgiler dersinin temel amaçlarından birisidir. Sosyal bilgiler bireylere, insan hak ve özgürlükleri çerçevesinde temel vatandaşlık bilgilerinin farklı sosyal bilim disiplinleri ile öğrencilere sunulduğu bir ilkökul ve ortaokul dersi olarak tanımlanmaktadır (Turan ve Karasu-Avcı, 2018). Sosyal bilgiler dersinden beklentiler ülkelere göre değişmektedir. Örneğin; ABD’de aktif ve bilgili vatandaş, Avustralya’da ahlak ve sosyal adalet, Çin’de milli ruh, Finlandiya’da sorumlu vatandaş, Danimarka’da devlet ve toplumla ilişkilerin

gelişmesi ve İtalya’da topluma aktif üyelik kazandırma iken Türkiye’de temel amaç etkili ve sorumlu Türk vatandaşı yetiştirmektir (İnan, 2019). Türkiye’de yürürlükte olan sosyal bilgiler öğretim programında ilgili yaklaşım “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri amaçlanmaktadır” (MEB, 2018:8) ifadesi ile özel amaçlarda yer almaktadır. Sosyal bilgiler öğretim programında etkin vatandaşlık öğrenme alanı sosyoloji, siyaset bilimi ve hukuk çerçevesinde vatandaşlık kavramına odaklanmaktadır. Bu öğrenme alanında öğrencilerin, grup, kurum ve toplumsal örgütlerin nasıl oluştuğunu; bu örgütleri etkileyen ve denetleyen mekanizmaları, bunların bireyleri ve kültürü nasıl etkileyip kontrol ettiklerini ve varlıklarını nasıl sürdürüp değiştirdiklerini öğrenmeleri amaçlanmaktadır. Bu konuda elde edilen bilgiler ışığında öğrencilerin “toplumumuzda ve diğer toplumlarda grupların, kurumların ve sosyal örgütlerin rolü nedir? Grup, kurum ve sosyal örgütlerden nasıl etkileniyorum? Grup, kurum ve sosyal örgütler nasıl değişir? Bu değişikliklerde benim rolüm nedir?” sorularına cevap verebilmeleri amaçlanmaktadır (MEB, 2018:12).

Günümüzde küreselleşmeyle birlikte grup, kurum ve sosyal örgütlerin, sosyal-kültürel yapının, ekonomi ağının, toplumsal ilişkilerin, bilgi, teknoloji ve iletişim ağının gelişmesi ve küresel sorun ve meselelerin genişlemesiyle vatandaşlardan beklenen nitelikler değişmektedir. Bu durum yerel, ulusal ve küresel boyutlarda ekonomik, çevresel, sosyal-kültürel ve siyasi alanlarda değişen ve gelişen durumlara yanıt olarak etkili ulusal ve küresel vatandaşların yetişmesinde etkili olan sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitaplarının önemini arttırmaktadır.

Problem

Türkiye’de sosyal bilgiler dersi, vatandaşlık eğitiminde sosyal bilimlerden seçilmiş bilgilerin ilköğretim çağındaki öğrencilerin seviyelerine uygun olarak verildiği disiplinler arası bir eğitim programıdır (Bozkaya, 2021:94). Bu yüzden vatandaşlık eğitimi ayrı bir disiplin olarak değil öğrenme alanı olarak sosyal bilgiler öğretim programı içerisinde yer almaktadır. Bu öğrenme alanı aynı zamanda coğrafya, tarih, din, edebiyat, bilim, çevre çalışmaları ve değerler eğitimi gibi ders alanlarıyla örtüşmektedir ve 20.yüzyılın sonlarındaki küresel değişimin benzersiz hızına, zorluklarına ve belirsizliklerine daha iyi

hazırlanacak vatandaşların yetişmesinde önemlidir (Kerr, 1999:7). Bu yüzden vatandaşlık eğitimi günümüzde geleneksel yaklaşımdan ilerici yaklaşımlara kaymaktadır. Geleneksel vatandaşlık eğitiminde amaç sosyal düzenin korunması, bilgi temelli (tarihsel olaylar, hak, sorumluluk vb. kavramların açıklandığı) içeriklerin hazırlanması ve bilgiye dayalı öğretimin yapılması iken, ilerici vatandaşlık eğitimi yaklaşımıyla bu amaç bireyin evrensel uyumuna ve zihinsel, duyuşsal ve davranışsal boyutlarda bütüncül gelişimine odaklanmaktadır. İlerici yaklaşımda eylem ve sivil katılım önemlidir. Bu eğitim süreç odaklı ve etkileşim temellidir. Ayrıca eleştirel düşünme ve problem çözme gibi üst bilişsel becerilerin gelişimine dayalıdır (Schugurensky ve Myers, 2003:2).

Bilgili (2013:4; Akt: Durmuş ve Hayır-Kanat, 2020) sosyal bilgilerin, öğrencileri sorumlu yurttaş olarak yetiştirme, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazandırma ve bireyin kendini gerçekleştirme gibi amaçları olduğunu belirtmiştir. Ulusal ve uluslararası alanyazındaki tanımlar, sosyal bilgiler alanını vatandaşlık kavramıyla ve vatandaşlık eğitimiyle doğrudan ilişkilendirmektedir. Vatandaşlık eğitiminin amaçları şöyle özetlenebilir:

- Öğrencileri içerisinde yaşadıkları çok katmanlı toplumların (yerel, ulusal ve küresel) birer üyesi haline getirmek;
- Öğrencilerin sosyal ve siyasal hayata katılma yetkinliklerini geliştirmek;
- Öğrencilerin demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları ilkelerini içselleştirmelerini sağlamak;
- Öğrencilere ortak karar alma becerileri kazandırmak;
- Öğrencilere sosyal adaletin sağlanmasında daha fazla sorumluluk yüklemektir.

Özetle, vatandaşlık eğitimi demokratik ve insan hakları merkezli bir anlayışla daha fazla katılımı teşvik ederek, etkin vatandaşlığı güçlendirmeyi amaçlamaktadır (Şen, 2019:3).

Sosyal bilgiler eğitimi ile küresel vatandaşlık eğitimi arasındaki ilişkide odak nokta olan vatandaşlık kavramı, genel olarak bir bireyin ulus-devlet sınırları içinde tanımlanan bir siyasi topluluktaki üyeliğini ifade eder. Böyle bir üyelik, ulusal siyasi topluluğa ait olma duygusunu ve eylemde bulunma biçimlerini içermektedir. Bu üyelik ile vatandaş statüsü kazanan birey, belirli haklara sahip olurken haklara karşılık olarak ulus-devlet bağlamında belirli görev ve sorumluluklar üstlenir (Lynch, 1992; Davies, 2006; Akt. Tawil, 2013:2). Ulusal vatandaşlık tanımı küreselleşmenin etkisi altında değişmiştir.

Küreselleşmenin etkileri çok boyutludur. Bunlar arasında ticaret ve finansın uluslararası boyut kazanması, yeni dijital medya aracılığıyla dünya çapında yayılan bilgi

ve değerlere daha fazla erişim, sınırlar arasında artan göç ve hareketlilik, küresel iklim değişikliği ile bağlantılı çevresel bozulma ve uluslararası kuruluşların güçlendirilmesi yer almaktadır. Küreselleşme olgusu bağlamında ortaya çıkan ve yurttaşlığa farklı açılımlar getiren bu durum, küresel vatandaşlık kavramıyla ifade edilmektedir. Cogan (1997:39) küresel vatandaşın özelliklerini sekiz maddede ele almaktadır. Buna göre küresel vatandaş, problemlere küresel bir toplumun üyesi olarak bakabilen; diğer insanlarla iş birliği içinde çalışabilen ve kendi rol ve görevlerinin sorumluluklarını alan; kültürel farklılıkları anlayan, kabul eden ve hoşgörü gösterebilen, eleştirel ve sistemli bir düşünme becerisine ve kapasitesine sahip olan; çatışmayı şiddetsiz bir şekilde çözmeye yetkin ve istekli olan; çevreyi korumak için kendi yaşam biçimini ve tüketim alışkanlıklarını değiştirebilen; insan hakları, demokrasi ve eşitliğe karşı duyarlı olan ve bunları savunabilen; yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde politikaya katılma isteği ve becerisine sahip kişidir (Akt: Türk ve Atasoy, 2021:150). Oxfam (2006), küresel vatandaşlığı bir dünya vatandaşı olarak kendi rolünün bilincinde ve daha geniş bir dünyanın farkında olan, farklılıklara saygılı, dünyanın varlığını nasıl sürdüreceği konusunda bilinçli, sosyal adaletsizliğe karşı çıkan hem yerel hem de küresel çapta farklı topluluklara katılan, dünyayı daha eşit ve sürdürülebilir bir yer yapmak için eylemde bulunmaya gönüllü ve eylemlerinin sorumluluğunu üstlenen birey olarak tanımlamaktadır (Akt: Çolak, Karapınar ve Öztürk, 2019:336).

Oxley ve Morris (2013:306) küresel vatandaşlık biçimlerini alanyazından yararlanarak sekiz türe ayırmıştır:

1. Siyasi küresel vatandaşlık; bireyin devletle ve diğer politikalarla (özellikle kozmopolit/küresel demokrasi alanındaki) ilişkilerine odaklanır.
2. Ahlaki küresel vatandaşlık; insan hakları çerçevesinde bireylerin ve grupların birbirlerine karşı etik/ahlaki davranışlarına odaklanır.
3. Ekonomik küresel vatandaşlık; genellikle uluslararası kalkınma olarak sunulan, güç, sermaye biçimleri, emek, kaynaklar ve insanlık durumu arasındaki etkileşime odaklanır.
4. Kültürel küresel vatandaşlık; sanatın, medyanın, dillerin, bilimlerin ve teknolojilerin küreselleşmesine özellikle vurgu yaparak toplumların üyelerini birleştiren ve ayıran sembollere odaklanır.
5. Sosyal küresel vatandaşlık; bireyler ve gruplar arasındaki bağlantılara ve genellikle küresel sivil toplum olan halkın sesini savunmaya odaklanır.

6. Eleştirel küresel vatandaşlık; yoksul kitlelerin yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik eylemleri savunmaya ve eleştirel bir biçimde sosyal eşitsizlikler ve baskıdan kaynaklanan engellere odaklanır.
7. Çevreci küresel vatandaşlık; genel olarak sürdürülebilir kalkınma gündemi olarak adlandırılan, insanların doğal çevre ile ilgili eylemlerine odaklanır.
8. Manevi küresel vatandaşlık; insan ilişkilerinin bilimsel olmayan ve ölçülemez yönlerine odaklanarak şefkat, sevgi gibi manevi ve duygusal bağlantılarla ilgili değerlere odaklanır.

Küresel vatandaşlık kavramı yasal bir statüyü ifade etmemektedir ancak sivil katılım ve vatandaş-devlet ilişkilerinin gelişimi üzerinde önemli ve derin bir etkisi olduğu bilinmektedir (Lagos, 2002:2). Örneğin yurttaşlar, uluslararası değerler sistemindeki haklarda eşitlik, insan onuruna saygı, sosyal adalet ve uluslararası dayanışma gibi ilkelere ilham veren hümanist değerlerle özdeşleşme yoluyla küresel bir siyasi topluluğa ait olma duygusu geliştirebilmektedir. Kısaca küresel vatandaşlık yasal olarak kabul edilen bir vatandaşlık türü olmasa da bir dünya görüşü ve aidiyet duygusu olarak tanımlanabilmektedir. Dünya giderek teknoloji, medya, ekonomi, çevre sorunları ve iletişim ile birbirine daha bağlı hale gelse de insan hakları ihlalleri, eşitsizlik ve yoksulluk gibi küresel sorunlar, barışı ve toplumları tehdit etmeye devam etmektedir. Her yaştan öğrencinin, bunların yalnızca yerel değil aynı zamanda küresel sorunlar olduğunu anlaması ve daha barışçıl, hoşgörülü, kapsayıcı, güvenli ve sürdürülebilir toplumların aktif destekleyicileri haline gelmeleri için, küresel vatandaşlık eğitimi ihtiyacı doğmuştur. Küresel vatandaşlık kavramının anlamı konusundaki görüş ayrılıkları küresel vatandaşlık eğitiminin de nasıl olması gerektiği sorununu doğurmaktadır. Bu çerçevede, küresel vatandaşlık eğitiminin genel anlamda eğitimin amaçlarındaki ve öğrenme öğretme süreçlerindeki yeri, bu alanın konu kapsamı ve diğer öğrenme alanlarıyla ilişkisi tartışma gündemine girmiştir (Tawil, 2013).

Küresel vatandaşlık eğitiminin öğrencilerde yaratması beklenen etkiler üç kavramla ifade edilmektedir. Tawil (2013) bu etkileri özdeşleşme, anlayış ve farkındalık ve harekete geçme olarak ifade eder. Öğrencilerin *özdeşleşme* ile hem yerel/ulusal sosyal, kültürel ve politik çevreleriyle hem de bir bütün olarak insanlık ve küresel toplulukla ortak bir kader duygusu geliştirmesi; *anlayış ve farkındalık* ile yerel ve küresel düzeylerde sosyal, ekonomik ve çevresel değişim kalıplarının birbirine bağımlılığını anlayarak toplumlarının gelişimine yönelik engelleri fark etmesi; *harekete geçme* ile de yerel,

ulusal ve/veya küresel düzeylerde kendi topluluklarına karşı bireysel sorumluluk duygusu ile olumlu toplumsal ve sivil katılımı sağlanmaktadır (Tawil, 2013:3).

Küreselleşmiş bir dünyada vatandaşlığın çeşitli boyutlarına yönelik ilgi, eğitim sürecinde vatandaşlık, küresel değerler, insan hakları, barış, çevre ya da küresel eğitim gibi temalar aracılığıyla öğretim programlarında, içerikte, eğitim sürecinde ve materyallerinde yer bulmuştur. Bazı ülkelerdeki öğretim programları açıkça küresel vatandaşlık kavramına atıfta bulunurken, diğerleri kültürel çeşitlilik, insan hakları ya da çevre eğitimi gibi küresel vatandaşlığın alt temalarıyla sınırlı kalmaktadır. Küresel vatandaşlık eğitiminin alt temalarına ilişkin başlıklar, *Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi, Çevre Eğitimi, İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi, Vatandaşlık Eğitimi, Barış Eğitimi, Çokkültürlü Eğitim, Değerler Eğitimi, Sağlık Eğitimi ve Cinsel Eğitimidir* (UNESCO-MGIEP, 2017). Küresel vatandaşlık anlayışı ortak insanlık, ortak iyilik, insan hakları, evrensel değerler, sürdürülebilir kalkınma bünyesinde aılığın, yoksulluğun ve çevre kirliliğinin önlenmesi temalarını ve ortak kurum/paydaşlar gibi dünyayı ve tüm insanlığı ilgilendiren konuları içermektedir

Sosyal bilgiler öğretim programı kazanımları, disiplinleri ve temaları ile küresel vatandaşlık konu ve temaları yakından ilişkilidir; hatta birbirlerini tamamladıkları söylenebilir. Hem küresel vatandaşlık eğitiminde hem de sosyal bilgiler eğitiminde ulusal/yerel boyutlara ek olarak öğrencilerin daha geniş bir dünyaya ilişkin farkındalık kazanmasının önemine vurgu yapılmaktadır. Burada hakları ve sorumlulukları olan vatandaş anlayışının yanında, küresel insan topluluğunun bir üyesi olarak bireyin kendi rolünün bilincine varması hedeflenmektedir. Öğrencilerin ulusal kültür ve mirasın ötesinde farklı kültürleri, dilleri, sanatları, dinleri ve felsefeleri insanlığın ortak mirası olarak değerlendirmelerine fırsatlar tanınmaktadır. 21. yüzyılda sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ve çevresel sorumluluk bilincinin oluşması sosyal bilgiler bünyesindeki küresel vatandaşlık eğitiminin niteliğine bağlıdır. Tüm bunlarla birlikte bireyde oluşacak sosyal sorumluluk ve sosyal adalete bağlılık bilinci, küresel değer ve becerilerin eğitimi aracılığıyla sağlanmaktadır. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim On Yılı Uluslararası Uygulama Planında (The United Nations Decade of Education for Sustainable Development, 2005/2014) küresel vatandaşlık eğitiminin bazı değerlerin inşasında önemli bir işlevi olduğu vurgulanmaktadır. Bu değerler, bireylerde tüm insanların onuruna ve insan haklarına saygı ile herkes için sosyal ve ekonomik adalete bağlılık; kuşaklar arası sorumluluk bilinci, dünya eko-sistemlerinin korunmasını ve yenilenmesini içeren tüm yaşam

topluluklarına ve kültürel çeşitliliğe saygı, özen ve hoşgörü, şiddetsizlik ve barış değerleridir (Buckler ve Creech, 2014: 40).

Sosyal bilgiler eğitimi bilgi, beceri ve değer bağlamında ele alındığında, küresel vatandaşlık ile yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Küresel vatandaşlık eğitimi de bu üç temel süreç içerisinde şekillenir. Bilişsel boyutta, küresel, bölgesel, ulusal ve yerel konular ve farklı ülke ve nüfusların birbirine bağlılığı ve karşılıklı bağımlılığı hakkında bilgi, anlayış ve eleştirel düşünce becerisi kazandırma amaçlanır. Diğer taraftan duyuşsal boyut, ortak bir insanlığa ait olma, değer ve sorumlulukları paylaşma, empati, dayanışma, farklılıklara ve çeşitliliğe saygı duyma değerlerini içerir. Son olarak davranışsal boyutta ise daha barışçıl ve sürdürülebilir bir dünya için yerel, ulusal ve küresel düzeyde etkin ve sorumlu davranma becerileri kazandırmak amaçlanır (UNESCO, 2015a). Özetle küresel vatandaşlık eğitiminin belirli küresel meseleler hakkında bilgi edinmeyi, anlayış geliştirmeyi ve temel evrensel değerleri (örn. sevgi, saygı, hoşgörü) içselleştirmeyi amaçlaması; eleştirel, yaratıcı ve yenilikçi düşünme, problem çözme ve karar verme için bilişsel becerileri barındırması; empati, deneyimlere ve diğer bakış açılarına açık olma, kişiler arası iletişim becerileri ve farklı geçmişlere ve kökenlere sahip insanlarla bağ ve iletişim kurma becerisi gibi becerileri kapsamından dolayı sosyal bilgiler eğitiminin doğasına uygundur.

Küresel vatandaşlık eğitiminin alt temaları, sosyal bilgiler eğitiminin disiplinlerarası yaklaşımı ile örtüşmektedir. Örneğin; ekonomi disiplini dünya ticaretinin büyümesini analiz etme becerisi sunarken, coğrafya disiplini arazinin, nehirlerin ve iklimin kültürü nasıl etkilediğini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Karşılaştırmalı tarih ise öğrencilerin kendi ülkelerinin tarihini, dünyanın başka yerlerinde aynı anda gelişen olaylar bağlamında görmelerine ve incelemelerine yardımcı olmaktadır. Devrimler hakkında bilgi edinen öğrenciler, 1917 Rus Devrimi'ni 1789 Fransız Devrimi ve 2011 Arap Baharı ile karşılaştırabilmektedir. Dünya tarihi, insanlar ve çevre arasındaki etkileşimin izini sürerek tematik olarak öğretilir; bu tematik olaylara kültürlerin gelişimi ve etkileşimi, devlet inşası, genişleme ve çatışma; ekonomik sistemler ve sosyal yapılar örnek verilebilir. Bu gibi temalar öğrencilerin dünyanın nasıl etkileşim halinde olduğunu daha iyi anlamalarına yardımcı olur ve daha iyi çözümler önerebilmelerini sağlar (OECD ve Asia Society, 2018:22). İlgili konu ve derslerle küresel vatandaşlık eğitiminin bütünleştirilmesinde, programların tasarımında, sunumunda ve değerlendirilmesinde eğitimcilere/öğretmenlere küresel bağlamda yetkin olma sorumluluğu yüklenmektedir. Bu nedenle öğretmen eğitimi, program

geliştirme/güncelleme ve uygun materyaller hazırlama, küresel vatandaşlık eğitiminin etkililiğinin artırılmasında önemli bileşenler olarak görülmektedir. UNESCO tarafından yayınlanan Küresel Vatandaşlık Eğitimi: Yükselen Bir Perspektif (Global Citizenship Education: An Emerging Perspective) adlı raporda, küresel vatandaşlık eğitiminin amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için, bu konunun ülkelerin öğretim programlarına yansıtılması gerektiği vurgulanmaktadır (UNESCO, 2013).

UNESCO çeşitli ülke ve bölgelerde ilgili öğretim programlarını ve ders kitaplarını küresel vatandaşlık eğitimi bağlamında incelemiş ve verileri raporlar halinde dünya kamuoyuyla paylaşmıştır. Örneğin, Küresel Vatandaşlık Eğitimi: Konular ve Öğrenme Hedefleri (Global Citizenship Education Topics and Learning Objectives) isimli kılavuz hem eğitimciler, öğretim programı geliştiriciler, uzmanlar ve politika yapıcılar için, hem de örgün ve yaygın eğitim sektörlerinde küresel vatandaşlık eğitiminin planlanmasında, tasarımı ve sunumunda yer alan diğer eğitim paydaşları için yol gösterici bir kaynak olarak tasarlanmıştır. Böylece eğitimciler bu kılavuzu küresel vatandaşlık eğitimi anlayışlarını geliştirmek ve uygulanacak etkinlikler için kaynak olarak kullanabilir veya öğretim programı uzmanları kılavuzda yer alan konuları ve öğrenme hedeflerini ülke bağlamına göre uyarlayabilir ve ulusal bir öğretim programı geliştirebilirler. Kaynak içerisinde Avustralya, Endonezya, Kore Cumhuriyeti, Tunus, İngiltere, Güney Afrika, Amerika Birleşik Devletleri ve Sri Lanka gibi ülke ve bölgelerde yer alan küresel vatandaşlık eğitimi uygulamalarından örnekler verilerek, diğer ülke ve bölgelerdeki ilgili öğretim programları ve materyallerin geliştirilmesinde kullanılmak üzere kılavuz olarak tasarlanmıştır (UNESCO, 2015a).

Diğer bir çalışma, 21. Yüzyıl İçin Eğitimi Yeniden Düşünmek: Asya'da Barış, Sürdürülebilir Kalkınma ve Küresel Vatandaşlık için Eğitimin Durumu (Rethinking Schooling for the 21st Century The State of Education for Peace, Sustainable Development and Global Citizenship in Asia) başlıklı rapordur. Bu çalışmada, 22 Asya ülkesinden toplanan temel eğitim politikaları ve özellikle 4. ve 8. sınıf öğretim programları ile ilgili 172 belge, ortak bir kodlama şeması kullanılarak analiz edilmiştir. Bu çalışmaya dahil olan ülkeler Çin, Japonya, Kore Cumhuriyeti, Kamboçya, Endonezya, Laos Demokratik Halk Cumhuriyeti, Malezya, Filipinler, Tayland, Vietnam, Afganistan, Bangladeş, Butan, Hindistan, Nepal, Pakistan, Sri Lanka, İran İslam Cumhuriyeti, Kazakistan, Kırgızistan, Moğolistan ve Özbekistan'dır (UNESCO-MGIEP, 2017a).

Benzer bir çalışma olan On Ülkenin Öğretim Programlarında Küresel Vatandaşlık Kavramları: Karşılaştırmalı Analiz (Global Citizenship Concepts in Curriculum

Guidelines of 10 Countries: Comparative Analysis) raporunda, sekiz ülkenin öğretim programlarında küresel vatandaşlık eğitimi ile ilgili hedeflerin ve içeriklerin tanımlarını yaparak karşılaştırılmıştır. İncelenen sekiz ülke Kolombiya, Kosta Rika, İngiltere, Fransa, Endonezya, Irak, Kenya ve Güney Kore iken Moğolistan ve Uganda bu çalışmaya dahil edilmemiştir. Çalışma kapsamına alınan ülkelerde uygulanan öğretim programlarının hedefleri, amaçları, içerikte kullanılan metinler, materyaller ve etkinlikler incelenmiştir (UNESCO-IBE, 2017).

Dört Ülke Öğretim Programında Küresel Vatandaşlık Kavramları (Global Citizenship Concepts in the Curricula of Four Countries) isimli çalışmada Kamboçya, Kolombiya, Moğolistan ve Uganda'daki ulusal eğitim belgelerinin küresel vatandaşlık yeterliliği incelenmiştir. Bu inceleme insan hakları ve sorumlulukları; barış, uluslararası iş birliği ve birlikte yaşama; cinsiyet eşitliği, bağımlılık ve küresel yönetim; sürdürülebilir kalkınma, ulusal ve küresel söylem gibi temalar altında yapılmıştır (UNESCO, IBE ve APCEIU, 2017).

Hedef 4.7'nin Küresel Görüntüsü: Ulusal Öğretim Programları Yapısındaki Temalar: 2016 Küresel Eğitim İzleme Raporu (Global Monitoring of Target 4.7: Themes in National Curriculum Framework) isimli rapor ise 78 ülkenin ilk ve ortaöğretim ulusal öğretim programlarına odaklanmaktadır. Araştırma ekibi öğretim programlarını ve ilgili belgeleri analiz etmek, karşılaştırmak, küresel vatandaşlık eğitimi içeriğinin ve temalarının dünya çapında örgün eğitime dâhil edilip edilmediğini ve nasıl dâhil edildiğini belirlemek için bir kodlama şeması geliştirmiştir (UNESCO-IBE, 2016). Rapordaki kodlama sürecinin amacı bir öğretim programında küresel vatandaşlık eğitimi ile ilgili konuların bulunup bulunmadığını ve hangi konuların daha yaygın olduğunu incelemektir. Kodlama şeması dokuz kategoriden oluşmaktadır. Bunlar; insan hakları, cinsiyet eşitliği; barış, şiddetsizlik ve insan güvenliği; sağlık ve refah, sürdürülebilir kalkınma; bağlılık ve küresel vatandaşlık, yetkinlikler, pedagojik yaklaşımlar ve yöntemler ile değerlendirmedir. İncelemeye alınan bölgeler ve ülkeler şunlardır:

1. Kafkasya/Orta Asya: Azerbaycan ve Ermenistan,
2. Doğu ve Güneydoğu Asya: Brunei Sultanlığı, Endonezya, Hong Kong, Myanmar (Burma), Tayland, Filipinler ve Kore Cumhuriyeti
3. Avrupa ve Kuzey Amerika: Kanada – Quebec, Belçika, Hırvatistan, Estonya, Fransa, Macaristan, İzlanda, İrlanda, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Norveç, Portekiz, Sırbistan, İsveç, Birleşik Krallık

4. Latin Amerika ve Karayipler: Arjantin, Belize, Brezilya, Şili, Dominika, El Salvador, Grenada, Guatemala, Haiti, Honduras, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Dominik Cumhuriyeti, Uruguay ve Venezuela
5. Kuzey Afrika ve Batı Asya: Irak, Filistin ve Katar
6. Güney Asya: Afganistan, Butan, Hindistan, Maldivler, Nepal ve Pakistan
7. Sahra Altı/Afrika: Fildişi Sahilleri, Cibuti, Gana, Lesoto, Mauritius, Namibya, Nijer, Ruanda, Seychelles, Güney Afrika, Güney Sudan, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Gambiya, Birleşik Tanzania Cumhuriyeti ve Zambiya
8. Pasifik: Avustralya, Fiji, Kiribati, Mikronezya, Nauru, Yeni Zelanda, Papua Yeni Gine, Samoa, Cook Adaları, Tokelau ve Tuvalu'dır.

Raporda sosyal bilgiler öğretim programlarının incelendiği ülkeler:

1. Doğu ve Güney Doğu Asya: Endonezya ve Singapur
2. Avrupa ve Kuzey Amerika: Kanada – Alberta, Kanada – Ontario, Kanada – Quebec, Malta, Norveç, ABD Kaliforniya, New York, Ohio ve Teksas
3. Latin Amerika ve Karayipler: Antigua ve Barbuda, Belize, Cayman Adaları, Dominika, Guyana, Jamaika ve Trinidad ve Tobago
4. Güney Asya: Maldivler
5. Sahra Altı/Afrika: Botswana, Etiyopya, Gana, Liberya, Mauritius, Namibya, Güney Afrika, Uganda, Zambiya
6. Pasifik: Cook Adaları ve Papua Yeni Gine'dir.

UNESCO'nun bu çalışmaları kapsamında dünyanın birçok ülkesinde uygulanmakta olan öğretim programları ve ders kitaplarında küresel vatandaşlık konusu tüm boyutlarıyla incelenmiştir. Ancak Türkiye'de uygulanan öğretim programlarındaki disiplinler, kazanımlar, dersler ve ders kitapları, UNESCO'nun geliştirdiği söz konusu standartlar bağlamında incelenmemiştir. Küresel vatandaşlık eğitimi ile yakından ilgili olan Sosyal Bilgiler dersinin öğretim programının ve ders kitaplarının bu alandaki yeterliliklerinin uluslararası bağlamda nasıl bir durumda olduğuna ilişkin bir çalışma yapılmamış olması ve mevcut çalışmaların kısıtlı olması, Türkiye bağlamında sosyal bilgiler dersinin amaç ve hedeflerinin uluslararası ölçütlerle ne derece uyumlu olduğu konusunda nesnel bir değerlendirme yapabilmeyi de zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla bu araştırmanın yanıt aradığı temel problem, Türkiye'de 2018 yılında güncellenen Sosyal Bilgiler öğretim programının ve ders kitaplarının Küresel Vatandaşlık Eğitimi amaç ve hedefleriyle uyumlu olup olmadığıdır.

Amaç

Bu araştırmanın genel amacı, Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu tarafından 2018 tarihinde güncellenen ve Türk Eğitim Sistemi'nin ilkökul 4., ortaokul 5., 6. ve 7. Sınıflar seviyesinde okutulmakta olan sosyal bilgiler dersi öğretim programını ve ders kitaplarını küresel vatandaşlık eğitiminin kapsamı, amaçları, hedefleri ve kazanımları bağlamında incelemektir.

Bu amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

1. Sosyal bilgiler öğretim programı, özel amaçlar, temel beceriler, değerler ve öğrenme alanları açısından küresel vatandaşlık eğitiminin temalarını içermekte midir?
2. Sosyal bilgiler öğretim programının kazanımları küresel vatandaşlık eğitiminin temalarını içermekte midir?
3. Sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan metin içerikleri küresel vatandaşlık eğitiminin alt başlıkları olan insan hakları eğitimi, barış eğitimi, çokkültürlü eğitim, çevre eğitimi ve sürdürülebilir kalkınma eğitimi konularını içermekte midir?
4. Sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitapları, bütünsel olarak küresel vatandaşlık anlayışını yansıtmakta mıdır?

Önem

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, nüfusun gün geçtikçe artması, artan savaş ile birlikte gelişen göç ve mülteci hareketliliği, doğal kaynakların aşırı kullanımı ile artan küresel ısınma ve ekolojik tahribat ve cinsiyet, dil, din, ırk, milliyet ve cinsel yönelim gibi unsulardan dolayı artan ayrımcılık, aşağılanma ve izolasyon gibi birçok faktör, dünyanın küreselleştiğinin en önemli kanıtlarındandır. Küreselleşen dünyada, bireylerin ekonomik, sosyal, kültürel, yerel, ulusal ve çevresel bağlamlarda hayatta kalmaları, uyum sağlamaları ve farklılıkları ile var olmaları zorlaşmaktadır. Bu yüzden bireylerden beklenen bilgi, beceri, değer, tutum ve davranışlar değişmekte ve bu değişim de eğitim sistemlerine yansımaktadır. Bu yüzden eğitim sistemleri, öğretim program ve yaklaşımlarından küresel vatandaşların yetiştirilmesi beklenmektedir. Küresel vatandaşlık, daha geniş bir topluluğa ve ortak insanlığa ait olma duygusunu ve yerel, ulusal ve küresel bağlamlar arasındaki siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel karşılıklı

bağımlılığı ve birbirine bağılılığı ifade etmektedir. Küresel vatandaşların yetişmesine olan ihtiyaç, vatandaşlık eğitiminin küresel boyutta genişletilmesi ve bunun öğretim politika, program ve sürecine yansıtılması sorunlarına neden olmuştur.

Hem küresel değişime bir cevap hem de küresel değişimi teşvik edici olan küresel eğitimi insanlığın karşı karşıya olduğu sorunlara (ozon tabakasının delinmesi, insan haklarının kötüye kullanılması, terörizm, açlık, salgın hastalıkların yayılması vs.) ve modern teknolojinin yol açtığı artan uluslararası karşılıklı bağımlılığa bir tepki olarak gelişmiştir (Pike, 2000:70; Akt: Tünkler, 2020: 257). Küresel eğitim açık görüşlü olmak, çoklu bakış açısını kullanmak, önyargıyı, ayrımcılığı ve ırkçılığı ortadan kaldırmak, çeşitliliği, farklı kültürleri ve evrensel değerleri kabul etmenin yanı sıra ötekileştirilmiş öğrencilere karşı empati geliştirmek ve onların farklı kültürel değerlerini anlamak gibi konuları ele almaktadır (Banks, 2004; Akt: Günel, 2016:443). Eğitim üzerindeki etkileri bağlamında küreselleşme olgusunun teknolojik, bilişimsel, ekonomik, hukuksal, kültürel ve sosyolojik boyutlarından söz edilebilmektedir. Bunlardan özellikle kültürel ve sosyolojik boyutların izleri en çok sosyal bilgiler eğitiminde görülmektedir. Bunun temel nedenleri eğitim ve kültür kavramlarının iç içe olması ve dünyayı adeta bir küresel köye çeviren küreselleşme olgusunun küresel ortak değerleri gündeme getirmiş olmasıdır. Küreselleşme ile eğitimde ortak içerik olarak evrensel değerler çokça tartışılmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda, sosyal bilgiler eğitiminde içerik olarak ortak değerler oluşturma yolundaki girişimler dikkat çekmeye başlamıştır (Aslan, 2016:12). Bu değerlere sosyal bilgiler öğretim programında yer alan adalet, duyarlılık, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, yardımseverlik, barış, dayanışma, tasarruf ve eşitlik örnek verilebilir (MEB, 2018). Öğrencilerin yaşamış olduğu çevreden hareketle dünyayı ve dünyada meydana gelen olayları anlaması ve insanlığı ilgilendiren toplumsal ve çevresel sorunlara karşı çözümler üretmesi gibi çeşitli amaçlar için tasarlanmış (Kaymakçı, 2010; akt: Özkan, 2020) olan sosyal bilgiler eğitiminin başlıca hedefi karşılıklı bağıllık içinde kültürel çeşitliliğin yaşandığı dünyada demokratik toplumun vatandaşları olarak gençlerin, kamu yararını dikkate alarak bilinçli ve mantıklı kararlar almalarına yardımcı olmaktır (NCSS, 2015; Akt: Özkan, 2020:24). Bu kapsamda evrensel değerleri ve uluslararası geçerli becerileri benimseyen ve küresel ve ulusal vatandaşlık bilincine sahip bireylerin yetiştirilmesini amaçlayan eğitim sistemlerinde, ana hedefi vatandaşlık yetiştirmek olan sosyal bilgiler dersinin önemi artmaktadır ve vizyonunun geliştirilmesine odaklanılmaktadır.

Sosyal bilgiler disiplini içinde küresel vatandaşlık konusundaki araştırmaların çoğunlukla sosyal bilgiler öğretmenlerinin veya öğretmen adaylarının, belirli sınıf düzeylerindeki öğrencilerin vatandaşlık, küresel vatandaşlık veya ilgili kavramlar hakkındaki farkındalıklarının belirlenmesine odaklandıkları görülmektedir. Bu çalışmaların bir kısmı da öğretim programları ve ders kitapları üzerinden küreselleşme ve küresel vatandaşlık eğitime ilişkin yeterliklerin incelenmesini amaçlamıştır. Bu çalışma, sosyal bilgilerin vatandaşlık boyutu kapsamındaki güncel kavramları, tartışmaları ve gelişmeleri içerecek şekilde küresel vatandaşlık eğitime ve bu eğitimin alt başlıklarına (sürdürülebilir kalkınma eğitimi, çevre eğitimi, barış eğitimi, insan hakları ve demokrasi eğitimi ve çokkültürlü eğitim) odaklanmaktadır. Küresel vatandaşlık eğitiminin kavramsal boyutları, öğrenme çıktıları ve öğrenme hedefleri (kazanımları) çerçevesinde, Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu tarafından 2018 tarihinde güncellenen ve Türk Eğitim Sistemi'nin ilkökul 4., ortaokul 5., 6. ve 7. sınıflar seviyesinde okutulmakta olan sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve ders kitapları incelenmektedir. Bu inceleme ile sosyal bilgiler dersi öğretim programının ve ders kitaplarının küresel vatandaşlık anlayışını yansıtır yansıtmadığı, güçlü yönlerinin neler olduğu ve hangi boyutlarda geliştirilmesi gerektiği gibi noktalarda alandaki tartışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın küresel vatandaşlık eğitim yaklaşımı temelinde sosyal bilgiler dersinin vizyon ve misyonunun geliştirilmesine, sosyal bilgiler öğretim programının ve ders kitaplarının mevcut durumunun anlaşılmasına ve güncel vizyonuna uygun olarak yapılandırılmasına, küresel vatandaşlık eğitim (KVE) ve alt eğitim yaklaşımlarının aktarımında önemli olan anlatıların, etkinliklerin, içeriklerin, pedagojik yaklaşımların, yöntemlerin ve değerlendirme süreçlerinin geliştirilmesine, öğrencilerin küresel vatandaşlar olarak gelişimlerini kısıtlayan eksikliklerin belirlenerek yapıcı öneriler sunulmasına ve küresel vatandaşlık eğitim yaklaşımının yerel alanyazındaki anlaşılabilirliğinin artırılmasına, KVE yaklaşımının çoklu bakış açısı ve yaklaşımlara dayalı doğasının aktarılmasına ve KVE'nin zorluklarını ve fırsatlarını keşfederek eğitim sürecinin yerel, ulusal ve küresel bağlamlar ve gelecek üzerindeki etkilerini ve öneminin aktarılmasına katkı sağlaması beklenmektedir.

Sınırlılıklar

Bu çalışma Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından 2018 yılında güncellenen Sosyal Bilgiler öğretim programı ve bu program çerçevesinde MEB tarafından hazırlanarak 4, 5, 6. ve 7. sınıf düzeylerinde okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarının incelenmesiyle sınırlıdır.

Tanımlar

Öğretim Programı: Toplumda alışlagelmiş bir ifade olarak kullanılan “müfredat” kavramı Arapça “müfret” (tekil) sözcüğünden gelen “tekil olguların arka arkaya sıralanmasından oluşan bir listeyi” (Demirel, 1992) ifade etmektedir. Bilimsel açıdan eğitim ya da öğretim programı, belirli ögeler ve bu ögeler arasındaki dinamik ilişkiler ağını ifade ettiği için 1950'li yıllardan sonra müfredat kavramı yerini "Eğitim Programı" anlayışına bırakmıştır (Sözer, 2000) ve akademik çevreler de bu kullanımı daha çok tercih etmektedir (Akt. ERG, 2017:7).

Ders Kitabı: Herhangi bir eğitim ve öğretim programı çerçevesinde hazırlanmış, Kurulca örgün ve yaygın eğitim kurumlarında okutulması uygun bulunan basılı veya dijital ortamdaki kitap ve ekleri veya model prototipini ifade eder (Resmî Gazete, Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği, 2021).

Vatandaşlık: Bir ferdin belli bir devlete ait olduğunu ifade eden bir kavramdır; doğumla kazanılan bir haktır ve bir devletin insanlarını diğer insanlardan ayırmaktadır (Nomer, 1989; Akt: Dağ, 2012).

Küresel Vatandaşlık: Küresel vatandaşlık dünyayı görebilme ve anlayabilmeyle ilişkili olup, sorunların çözümünde etkin rol oynamayı gerektirmektedir. Bu noktada küresel vatandaşlık davranışı; eşit, adil ve sürdürülebilir bir dünya için yapılması gereken konuları içine almaktadır. Küresel vatandaşlık uluslararası vatandaş olarak tanımlanan vatandaşlıktan da ayrılmaktadır. Çünkü uluslararası vatandaşlar, seyahat etme, kaynak kullanma, kültürleri etkileme ve dünya çapındaki fırsatlardan yararlanma gibi haklarının olduğunu belirtmekte ancak bu konuda herhangi bir sorumluluk üstlenmeyi içermemektedir. Bu noktada da küresel vatandaşlıktan ayrılmaktadır (Özden ve Erbay, 2018; Akt: Eren Bana, 2020).

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde küreselleşme, küresel vatandaşlık ve küresel vatandaşlık eğitiminin alt temalarına ilişkin kavramsal bir çerçeve sunulmakta ve bu kapsamda ulusal ve uluslararası Sosyal Bilgiler alanyazını incelenmektedir.

Küreselleşme, Küresel Vatandaş ve Küresel Vatandaşlık Eğitimi

Türk Dil Kurumu'na göre, Türkçe'ye *küreselleşme* olarak çevrilen *globalization/globalisation* kavramı şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Dünya genelinde malların, hizmetlerin, finansal piyasaların, yatırımların, teknolojilerin, üretim faktörlerinin, bilginin, eğitimin, demografinin, kültürün, hukukun, siyaset ve çevresel faktörler gibi ortak değerlerin sürekli ve hızlı bir biçimde bölgesel veya ulusal sınırları aşarak uluslararasılaşma sürecidir (TDK, 2023).

Robertson, küreselleşmeyi hem dünyanın sıkıştırılması hem de bir bütün olarak dünya bilincinin yoğunlaşması ile somut küresel karşılıklı bağımlılık ve küresel bütünlük bilincinin oluşması olarak tanımlamaktadır (Robertson, 1992:3; Akt. Waters, 2001:4). Burada ifade edilen küresel sıkılaşma, bağımlılık ve dünya sistemleri kavramlarıyla ticaret, askeri ittifak ve baskı yoluyla ulusal sistemler ve kültürel emperyalizm arasındaki artan karşılıklı bağlılığa vurgu yapılmaktadır.

Giddens (1990:64) küreselleşmeyi, uzak yerlerde yaşayan toplulukları ve bireyleri birbirine bağlayan dünya çapındaki sosyal ilişkilerin ve yerel olayların, kilometrelerce ötede meydana gelen olaylar tarafından şekillendirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Akt. Waters, 2001:4). Giddens (2020:56) bir başka çalışmasında küreselleşme kavramını şöyle ifade etmektedir:

“Dünyanın geri kalan kısmını kavrayan Batı pençesinin giderek gevşemesindeki sebep, Batı'da ortaya çıkan kurumların etkisinin azalması değil, tam tersine, bunların küresel olarak yaygınlaşmasıdır. Batı'ya üstünlük sağlayan ve modernliğin kesişim noktası üzerine kurulmuş olan ekonomik, siyasal ve askeri güç, günümüzde Batılı ülkelerini diğerlerinden belirgin biçimde ayırmamaktadır. Bu süreç, küreselleşme süreci olarak yorumlanmaktadır.”

Böylece küreselleşmenin boyutları kapitalizm, sanayi devrimi ile endüstrileşme; modern ve ulus devlet oluşumları, askeri araçların kontrolünün sağlanması ve enformasyon, medya, iletişim ve teknoloji üzerindeki denetim ve gözetlemenin artması olarak sıralanmaktadır. Kavramın bugünkü anlamda işlerlik kazanmasının başlangıcı 4 Nisan 1959 tarihinde *The Economist* dergisinde kullanımı ile olmuştur. 1962 yılında Marshall McLuhan yazdığı bir metinde, kültürün anlık paylaşımına izin veren yaygın teknolojik ilerlemeler nedeniyle dünya kültürünün hem küçülüp hem de genişlediği olgusunu tanımlamak için *küresel köy* kavramını kullanmıştır (Johnson, 2014:192; Yaman, 2019: 425). Kısaca küreselleşme, dünyanın ekonomik, siyasal ve kültürel bağlamda bütünleşmesi; fikirlerin, görüşlerin, pratiklerin ve teknolojilerin küresel düzeyde kullanılması, sermaye dolaşımının evrenselleşmesi, ulus-devlet sınırlarını aşan yeni ilişki ve etkileşim biçimlerinin ortaya çıkması, mekânların yakınlaşması, dünyanın küçülmesi, sınırsız rekabet, serbest dolaşım ve pazarın dünya ölçeğinde büyümesi olarak özetlenmektedir (Kaçmazoğlu, 2002:49; akt. Balay, 2004:62-63). Küreselleşmenin sonuçları, insanların gündelik yaşamlarını etkilemiştir. Örneğin nüfusun farklılaşması, ekonomik dönüşüm, aile biçimleri ve yaşam tarzlarının değişmesi, ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki ilerleme, seyahat güvenliğinin artması, ticaretin gelişmesi, spor müsabakaları, teknolojinin ilerlemesiyle meslek alanındaki çeşitlenme ve hatta popüler kültürün, yemek ve giyecek kültürlerinde etkili olması nedeniyle küreselleşmenin etkileri, ülke sınırlarını aşarak insan ve toplumlar arasındaki ilişkileri zenginleştirmiştir (Dixon, 2008). Bunun yanında ekonomik küreselleşme neticesinde gelişen ulus ötesi ve uluslararası sermaye ve şirketler, ulus devletlerin ulusal ekonomi üzerindeki denetimini ve vatandaşlarının taleplerini yerine getirmedeki sorumluluğunu zorlaştırmaktadır. Küresel ve bölgesel yönetim kurumları olan uluslararası örgüt ve birliklerin etkisi aldıkça devletin egemenlik yetkisi ve etkisi aşınmaktadır (Karadağ ve Birdişi, 2021:44). Ayrıca kültürel alanın küreselleşmesi; milli veya bireysel kimlik krizinin yaşanmasına, toplumda yabancılaşan ve yalnızlaşan bireylerin artmasına, aşırı tüketim odaklı bir toplum modelinin oluşmasına ve medya vasıtasıyla kültür emperyalizmin gelişmesine neden olmuştur (Talas ve Kaya, 2007:150-152).

21. yüzyılın başlarında, insanların ve mekânların birbirleriyle olan karşılıklı bağlılığının artmasında ve bu bağdaki sosyal, politik ve küresel sorunların aktif olarak çözülmesinde eğitimin etkisi sorgulanmaya başlanmıştır. Küreselleşen bir dünyada eğitimin rolü; barış, insan hakları, kimlik ve insan çeşitliliğinin kabulü ve sürdürülebilir kalkınmayı içerek şekilde yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda küresel

bağlamda önemli sorunların çözümünde öğrenenlerin gerekli bilgi, beceri, değer ve tutumlara sahip olması gerekmektedir. Aynı zamanda salgın hastalıklar, iklim krizi ve yoksulluk gibi tüm dünyayı ilgilendiren meseleler; küresel düzeyde diyalogu ve toplu eylemi gerekli kılmaktadır. Bu yüzden küresel çapta karşılaşılan zorlukları ve meseleleri ele almak için eğitim politikalarının yeniden düzenlenmesi, tasarlanması ve canlandırılmasına ihtiyaç vardır (UNESCO – APCEIU, 2021).

Küresel bir ağına bağlı dünyada, bireylerin çeşitli değerlere ve yaşam tarzlarına sahip bir dünyaya uyum sağlama, farklı değerlere ve kültürel geçmişe sahip insanlarla olumlu ilişki kurma, tüketiciliğin ekolojik ve sosyolojik sonuçlarının farkında olma, bilinçli siyasal kararlar alma, eylemsiz kalmanın sonuçlarını tahmin etme ve değişen iş dünyasına uyum sağlama, ekonomi ve teknolojinin hızlı gelişmesine yanıt olarak nitelikli, becerikli ve yetkin olma yeterliliklere sahip olması beklenmektedir (Wintersteiner vd. 2015:5; Akt. UNESCO-IBE, 2018). Küresel vatandaşlık hem yerel ve ulusal kimliğimizle hem de günümüzün birbirine bağlı ve bağımlı dünyası ile iç içe geçen bir kavramdır. Küreselleşme daha çok ekonomik bütünleşme ile ilişkilendirilirken küresel vatandaşlık, çeşitlilik içinde bir aidiyet, sorumluluk ve birlik duygusunu ve bilincini ifade etmektedir (The Melton Foundation, 2021). Küresel vatandaşlık; uluslararası ticaret, göç ve iletişim gibi yollarla ülkeler arasında artan ekonomik, kültürel ve sosyal alanlardaki bağlılığın, küresel refahın yanında ulusal ve yerel refahı da etkilediği anlayışını temel almaktadır. Yerel olanı küresel ve ulusal olanı uluslararası bağlamda genişletebilmek, küresel bakış açısının teşvik edilmesiyle oluşan daha geniş bir topluluğa ve ortak insanlığa ait olma duygusuna bağlıdır. Aynı zamanda küresel vatandaş olmak, çeşitlilik ve çoğulculuğa saygı gibi evrensel değerlere bağlı olarak zaman içinde ve mekânda başkalarını ve çevreyi anlamamanın, eyleme geçmenin ve ilişki kurmanın bir yoludur (UNESCO, 2014). Kısaca küresel vatandaşlık kendi aralarında dayanışma, kolektif kimlik ve küresel düzeyde kolektif sorumluluk bilinci taşıyan bireylerin, küresel topluluğa ve ortak insanlık duygusuna ait olmasıdır (UNESCO, 2017).

Küresel vatandaşlık eğitimi, öğrencilerin küreselleşmiş bir toplumda ekonomiye tam olarak katılabilmeleri ve miras aldıkları dünyada daha adil, güvenli ve sürdürülebilir ortamlar oluşturabilmeleri için ihtiyaç duydukları bilgi, beceri, değer, tutum ve anlayışları geliştiren dönüşümcü bir yaklaşımdır. Bu doğrultuda OXFAM’a (2015) göre bir küresel vatandaşta olması gereken özellikler şunlardır:

1. Geniş dünyanın farkındadır ve bir dünya vatandaşı olarak kendi rolünün bilincindedir.

2. Çeşitliliğe saygı duyar ve değer verir.
3. Dünyanın nasıl birbirine bağlı olduğuna, işlediğine ve çalıştığına dair bir anlayışa sahiptir.
4. Sosyal adalet fikrine güçlü bir şekilde bağlıdır.
5. Yerelden küresele doğru çeşitli seviyelerde topluluklara katılır.
6. Dünyayı daha adil ve sürdürülebilir bir yer haline getirmek için başkalarıyla birlikte çalışır.
7. Eylemlerinin sonuçlarını tahmin eder ve sorumluluğunu alır.

Küresel vatandaş, bunlarla birlikte coğrafi sınırlamaları aşmayı ve kişilik/benlik tanımlamalarını genişletmeyi amaçlar. Dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleşen bir eylemin etkilerinin, dünyanın başka bir yerinde hissedilebileceğinin bilincindedir. Gelecekte herkesin barış, refah ve istikrar içinde yaşayabilmesi için daha geniş ve büyük bir kimlik ile bağlantı kurmaya ve kolektif bir eyleme ihtiyaç olduğunu bilir ve hayatını bu doğrultuda düzenler (The Melton Foundation, 2021).

Küresel Vatandaşlık Eğitimi (KVE), küreselleşmenin yeni bir dünya paradigması olduğunu kabul eder. Bunun için ulusal ve yerel konuları kapsayan küresel bir çerçeveyi temel alır ve öğrencilerin, çevrelerindeki dünyayı şekillendiren aktörlerin ve sorunların farkına varmaları için vatandaşlık eğitimini daha geniş bir perspektiften sunar. KVE; küresel eğitim, sürdürülebilir kalkınma eğitimi ve insan hakları eğitimi gibi konu ve alanları içeren bir meta-disiplindir. Bu bağlamda KVE'nin tek ve evrensel bir tanımı yoktur ve tasarlanması, uygulanması ve mevcut eğitim sistemiyle bütünleştirilmesi için evrensel bir anlaşma bulunmamaktadır (UNESCO-IBE, 2018). UNESCO kuruluşundan bu yana bütünlük ve çeşitliliğe saygı gibi BM'in temel değerlerini aktarmada eğitime özel bir önem vermiş ve 1974'te uluslararası anlayış, işbirliği ve barışın sağlanmasında insan hakları ve özgürlükleri eğitimi için tavsiye kararını kabul etmiştir. Bu önemli belge, Küresel Vatandaşlık eğitiminin temellerini oluşturan insan hakları eğitimi, barış eğitimi ve çevre eğitimi (daha sonra sürdürülebilir kalkınma eğitimi) yaklaşımlarını tanımlamıştır (UNESCO-IBE, 2018). 2015 yılında KVE, ülkelerin desteklemesi ve uygulaması gereken sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin dördüncüsü olan *nitelikli eğitimin* yedinci konusu olmuş ve *Eğitim 2030 Incheon Beyannamesi ve Eylem Çerçevesinde (FFA)* öncelik verilmiştir. Böylece 2030 yılına kadar sürdürülebilir kalkınma eğitimini teşvik ederek öğrencilerin gerekli bilgi ve becerileri edinmeleri; sürdürülebilir yaşam tarzları, insan hakları, cinsiyet eşitliği, barış ve şiddet içermeyen bir kültürün teşvik edilmesi ve küresel vatandaşlık, küresel çeşitlilik ve kültürün sürdürülebilir kalkınmaya katkısının

değerlendirilmesi amaçlanmıştır (UNESCO, 2016:21; UNESCO, 2017). KVE'nin amacı ise üç ana konunun veya temanın birbirini tamamlamasıyla açıklanmaktadır (Oxley ve Morris, 2013:10; akt. UNESCO-IBE, 2018):

1. *Küresel rekabet gücü yaklaşımı*, küresel olarak birbirine bağlı bir dünyada yaşayan gençlerin, dünyanın herhangi bir yerindeki işlere hazır olmaları gerektiğini savunur. Küreselleşen dünyada insanlar ve işletmeler devamlı hareket halindedir ve teknoloji sayesinde bireyler farklı ülkelerdeki işletmelerde çalışabilmektedir. Bireylerin ekonomik refahı, kendi ülkelerinin yanı sıra diğer ülkelerin hükümetlerinin ve işletmelerinin ekonomi politikalarından etkilenmektedir. Bu nedenle öğrencileri küreselleşen dünyada başarılı bir şekilde yaşayabilmeleri için okulların küresel bir bakış açısını benimsemeleri gerekmektedir.
2. *Kozmopolit yaklaşım*, tüm insanların ortak küresel bir topluluğun parçası olduğunuzu kabul eder. Bundan dolayı herkesin diğer insanlar hakkında daha fazla şey bilmesi, farklı kültürel bakış açılarını öğrenmesi, bunlara saygı duyması, dayanışmanın ve insan hakları değerlerinin sağlanmasına yönelik çaba göstermesi ve kozmopolit bir kimlik oluşturması gerekmektedir.
3. *Savunuculuk yaklaşımına* göre ise insanların, dünyanın her yerindeki eşitsiz ve adaletsiz koşullara karşı müdahale etmesi ve çözüm üretmesi gerektiğini savunmaktadır.

Kısaca KVE öğrencilerin, küresel sorunları eleştirel bir şekilde çözümlemelerine, yaratıcı ve yenilikçi çözümler üretmelerine yardımcı olmayı, dünya görüşlerini ve güç ilişkilerini yeniden gözden geçirerek yeterince temsil edilmeyen insanları ya da grupları dikkate almalarını ve istenen yönde değişimin gerçekleşebilmesi için bireysel ve toplu eylemlere katılmalarını amaçlamaktadır (UNESCO, 2014). KVE'nde öğrencilerin aşağıdaki yetkinlikleri kazanması beklenmektedir:

1. Ortak insanlığa ait olma ve çeşitliliğe saygı temelinde farklı kimlikleri tanıma ve bireysel, kültürel, dinsel, etnik ya da diğer farklılıkları aşan kolektif, bütüncül ve küresel bir kimlik kazanmaları,
2. Adalet, eşitlik, saygı gibi küresel konular ve evrensel değerler hakkında derin bilgi edinmeleri (Örn. küreselleşme süreci, karşılıklı bağlılık ve bağımlılık, küresel sorunlar, sürdürülebilirlik vb.),
3. Sorunların farklı boyutlarına ilişkin çoklu bakış açısını benimsemeleri ve eleştirel, sistematik ve yaratıcı düşünmeye yönelik bilişsel becerileri ve problem çözme becerileri geliştirmeleri,

4. Empati ve çatışma çözme gibi sosyal becerilerin yanı sıra farklı geçmişlere, kökenlere ve bakış açılarına sahip insanlarla bağ ve etkileşim kurma becerilerini geliştirerek küresel empati ve dayanışma duygusuna sahip olmaları,
5. Küresel zorluklara küresel çözümler bulmak ve ortak fayda için işbirliği içinde ve sorumlu bir şekilde hareket etmeye karar verme becerisi gibi davranışsal beceriler ve bağlılık duygusu geliştirmeleri beklenmektedir.

Özetle KVE, bireyleri farklı kültürlerle açılmaya, düşünmeye, hareket etmeye ve farklı yollarla daha geniş çapta bağlantı kurmaya teşvik etmektedir. Öğrencilerin, neyi nasıl öğrendiklerine odaklanmalarına, kendileri ve başkaları için aktif ve katılımcı roller üstlenmelerine yardımcı olmaktadır (UNESCO, 2014). KVE'nin etkililiği; yeterlilik, sosyalleşme ve özelleştirme yaklaşımları ile incelenmektedir. *Yeterlilik* açısından KVE'nin amacı, öğrencilerin küresel bir toplumda yaşayabilme ve küresel bir ekonomide çalışabilmeleri için belirli bir dizi bilgi, beceri ve tutumları kazanmasıdır. *Sosyalleşme* süreci açısından KVE'nin amacı, insan haklarına, şiddetsiz değerlere, kaynaşma ve sürdürülebilirliğe dayalı bir dünya kültürüne bağlı yurttaşlar yetiştirmektir. *Özelleştirme* yaklaşımının amacı ise, öğrencileri mevcut düzenden bağımsızlaştırmak ve düşünce ile eylemlerde daha özerk ve bağımsız olmalarını sağlamaktır (Franch, 2019).

Sonuç olarak KVE:

1. Her yaştan öğrencilere hitap ettiği için hayat boyu öğrenme perspektifine sahiptir.
2. KVE'nin uygulanması ve desteklenmesinde birçok pedagojik yaklaşım ve teknik kullanılabilmektedir (örn. diyalog temelli, sorgulamaya dayalı, işbirlikçi, öğrenci merkezli öğrenme).
3. KVE, mevcut vatandaşlık, sosyal bilgiler, çevre çalışmaları, coğrafya ve kültür çalışmaları gibi konularla bütünleştirilebileceği gibi ayrı bir ders olarak da verilebilmektedir.
4. Öğrencilerde ve gençlerde ulusal bilinci, sosyal uyumu ve olumlu değerlerin oluşmasını desteklemektedir.
5. Bir vatandaş olarak öğrencinin eşit ve bütüncül gelişimini desteklemektedir.
6. Bireysel hak ve sorumlulukların aktarılmasıyla desteklenen sorumlu vatandaş için yeterliliklerin sağlanmasına yardımcı olmaktadır (UNESCO, 2014).

Küresel vatandaşlık eğitimi, ayrı bir öğretim programı çerçevesine sahip olmadığından tüm bu ilkeler var olan derslere ve konu içeriklerine dahil edilerek verilebilmektedir. Küresel vatandaşlık kavramının değişen ve dönüşen yapısı gereği sabit bir KVE öğretim programı çerçevesi oluşturulamamaktadır. KVE, öğretim programı

geliştirme alanındaki birçok uzman, uygulayıcı ve eğitim yöneticisi için yeni bir kavramdır ve pedagojik bir rehber ihtiyacı vardır. Bu amaçla UNESCO, KVE'nin genel öğretme ve öğrenme hedefleri hakkında bir kılavuz geliştirirken bu hedeflere ulaşmanın yollarını ve yöntemlerini üye devletlerin takdirine bırakmıştır (UNESCO, 2017).

Küresel Vatandaşlık Eğitimi Alt Eğitim Dalları

Küresel vatandaşlık eğitimi, çevre eğitimi, sürdürülebilir kalkınma eğitimi, barış eğitimi, insan hakları eğitimi ve çokkültürlü eğitim olmak üzere beş temel eğitim dalından oluşmaktadır. Bu başlıkta bu eğitim dallarının tarihsel temelleri, felsefesi, eğitim amaçları, yaklaşımları ve sosyal bilgiler öğretimi ile ilişkileri açıklanmıştır.

Çevre Eğitimi

İnsan ve çevresinde, gün geçtikçe belirginleşen küresel sorunlar olan doğal kaynakların kontrolsüz kullanımı, iklim değişikliği ile hava, su ve toprak kirliliği gibi yaşama doğrudan etki eden problemler, bireyleri ideal çözüm yolu olan sürdürülebilir çevre anlayışına yönlendirmiştir (Sarışan-Tungaç ve Alıcı, 2016: 697). Bunların yanında dünya üzerinde kontrolsüz olarak artan nüfus oranları, programsız kentleşme ve sanayileşme, ülkelerin kendi savunma sistemlerini geliştirmeleri için gerçekleştirdikleri nükleer denemeler, denetimsiz kullanılan tarım ilaçları, verimi artırmak için kullanılan sentetik gübreler ve doğa için toksit maddeler oluşturabilen kimyasalların kullanımı gibi etkenler çevre problemlerinin artmasına neden olmaktadır. Çevre sorunlarının küreselleşmesi neticesinde bu sorunların neden olduğu tahribatın önlenmesindeki ilk uluslararası adım, 1972 yılında Stockholm'da düzenlenen *Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı*'dır. Konferans bildirgesi, çevrenin korunması ve geliştirilmesi düşüncesini tüm insanlara benimsetecek ve bu konuda onlara yol gösterecek olan karar ve görüşleri içermektedir. Böylece çevre sorunlarının evrenselliği kabul edilmiş, *tek bir dünyamız var* sloganı hafızalara yerleşmiş, çevre hakları yeniden tanımlanmış ve çevre eğitime yönelik çalışmalar hızlandırılmıştır (Keleş ve Hamamcı, 1997: 17; Akt. Sezer, 2007: 764).

1997 Uluslararası Çevre ve Toplum Konferansının sonuç bildirisinin eğitimle ilgili maddelerinde, Tiflis Bildirgesi maddelerinin geçerli olduğu belirtilmiş ve çevre

eğitiminin amacı, kapsamı ve pedagojik ilkeleri belirlenmiştir. Bu konferansa göre çevre eğitiminin amaçları kısaca şunlardır:

1. Kentsel ve kırsal kesimdeki ekonomik, sosyal, politik ve ekolojik olaylar arasındaki ilişkiler hakkında bilincin ve duyarlılığın geliştirilmesini sağlamak.
2. Çevreyi korumak ve geliştirmek için bireylerin gerekli bilgileri, değer yargılarını, tutum, sorumluluk ve becerileri kazanmalarına imkân sağlamak.
3. Bireylerde ve toplumda çevreye dönük olumlu davranış biçimi oluşturmak.

Böylece Tiflis Bildirgesinde çevre eğitiminin amaçları; bilinç, bilgi, tutum, beceri ve katılım olmak üzere beş temel alan altında tanımlanmıştır. Bunlar:

1. Bilinç boyutu ile bireylerin ve toplumların, tüm çevre ve soruları hakkında bilinç ve duyarlılık kazanmasını sağlamak,
2. Bilgi boyutu ile bireylerin ve toplumların çevre ve sorunları hakkında temel bilgi ve deneyim sahibi olmalarını sağlamak,
3. Tutum boyutu ile bireylerin ve toplumların çevre için belli değer yargıları ve duyarlılığı, çevreyi koruma ve iyileştirme yönünde etkin katılım isteği kazanmalarını sağlamak,
4. Beceri boyutu ile bireylerin ve toplumların çevresel sorunları tanımlamaları ve çözümlemeleri için beceri kazanmalarını sağlamak,
5. Katılım boyutu ile bireylere ve toplumlara, çevre sorunlarına çözüm getirme çalışmalarına her seviyeden aktif olarak katılma imkânı sağlamaktır (Ünal ve Dımışk, 1999:144).

Çevre eğitiminin amacı *çevre okuryazarı* yetiştirmektir. Öğretim programlarının bu konudaki görevi öğrencilere, iyi bir çevre bilinci kazandırıp gelecekte yaşanacak çevre sorunlarını önlemek, mevcut çevre kirliliğini ortadan kaldırmak ve sürdürülebilir çevre koşullarını sağlamak için bireylerin gerekli bilgi, beceri, değer ve tutumları kazanmalarını sağlamaktır. Çevre okuryazarı bireyler; doğanın bir parçası olduğunu kabul eder, temel ekolojik kavramları bilir, çevre problemlerinin önlenmesi için gerekli duyuşsal becerilere sahiptir, edindikleri ekolojik bilgi ve çevresel bakış açısını çevre sorunlarının çözümünde kullanır; çevre sorunlarının çözülmesinde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına hizmet eder ve çözüm sürecine etkin, planlı katılım sağlar; çevre koruma faaliyetlerine gönüllü katılır, çevre değişimi sağlamada kendi gücünün ve sorumluluklarının bilincindedir; çevre konusunda anlamlı, yoruma dayalı ve sürdürülebilir öneriler sunar; çevre sorunlarının nedenleri, sonuçları ve mevcut süreci hakkında bilgilidir; çevreye duyarlı yaşam tarzı ve tüketim alışkanlıklarına sahiptir ve

bireysel çevre hareketleri sonucunda oluşan topluluk hareketlerinin çevre üzerindeki etkisinin farkındadır. Bu bağlamda nitelikli ve sürdürülebilir bir çevre eğitimi için çevre ile ilgili temel kavramların ve çevreye yönelik duyuşsal özelliklerin kazandırılması önemlidir (Aydede, Deveci ve Gönen, 2019: 253).

Çevre eğitimi çok boyutludur ve disiplinlerarası bir yaklaşımla sosyoloji, tarih, psikoloji, tarih, çevre jeolojisi ve hukuku, ekonomi, görsel sanatlar, fen ve sosyal bilimler disiplinleri ile düzenlenir. Farklı disiplinlerden, öğretim yöntem ve tekniklerinden ve görüşlerden oluşturulmuş çevre eğitime yönelik bazı modern yaklaşımlara çevresel eğitim, ekopedagojik, ekolojik öğrenme, doğa deneyimi, sürdürülebilir gelişme amaçlı eğitim, disiplinlerarası, sosyal-ekolojik sistemler, kent ekolojisi ve proje tabanlı yaklaşım örnek verilebilmektedir. Örneğin, ekopedagojik yaklaşıma göre insan, kendi türüne saygı gösterirken aynı zamanda doğaya da saygı göstermeli ve daha iyi bir birey olma yolunda hareket etmelidir. Bu yaklaşım çevre eğitime eleştirel ve politik bir bakış açısıyla bakılmasını sağlayan ve temelinde doğaya, insana, kültüre ve çeşitliliğe saygıyı barındıran bir anlayıştır (Kahn, 2010; Akt. Gülersoy vd., 2020 :2379).

Demirkaya'ya (2006; Akt. Alım, 2006:600) göre çevre eğitiminin üç yaklaşımı vardır. Bunlar:

1. Çevre yönetimi ve kontrolü için eğitim yaklaşımına göre çevre eğitimi, fiziksel ve beşerî sistemler ile bu sistemlerin karşılıklı etkileşiminin algılanmasını ve öğrenilmesini teşvik eder.
2. Çevre bilinci ve yorumu için eğitim yaklaşımına göre çevre eğitimi, öğrencinin çeşitli beceriler kazanmasını amaçlar ve arazi gezileri vasıtasıyla öğrenmeye yönelik bir kaynak olarak eğitimin kullanıldığı ilgi ve uğraşları teşvik eder.
3. Sürdürülebilirlik için eğitim yaklaşımına göre çevre eğitimi, öğrencileri kendi davranışlarından sorumlu olmaya teşvik eden bir çevre etiği ve cesareti kazandıran, bilgiye dayalı konuların yer aldığı önceki iki yaklaşımın üstüne inşa edilmiştir.

Günümüzde çevre eğitimi programlarında “çevre”, farklı başlıklar altında incelenmektedir. Bunlara; bireylerde çevre bilincinin oluşturulması, çevre problemlerinin önlenmesi, istendik ve kalıcı davranış değişikliklerinin oluşturulması, eğitim sürecinde kazanılan bilgi ve davranışların günlük hayatta uygulanması; tutum, bilgi, değer ve becerilerin geliştirilmesi, yaşam boyu sürmesi, çevrenin canlı yaşamı için öneminin vurgulanması, biyolojik çeşitlilik ve zenginliklere yönelik farkındalığın oluşturulması ve gelecek nesillere yaşanılabilir çevre bırakılabilmesi için bireylerde sorumluluk duygusunun geliştirilmesi örnek verilebilmektedir (Stevenson, 2007; akt. Sarışan-Tungaç

ve Alıcı, 2016: 698). Kısaca çevre eğitiminin amacı, canlıların yaşam alanlarını oluşturan ögeler, ilişki ağları ve döngüler konusunda bilinçli, doğa ve doğal kaynakların önemini bilen ve sürdürülebilir bir çevre için sorumluluklarının farkında olan bireyler yetiştirmektir. Bu noktada öğretim programlarının hazırlanması ve uygulanması oldukça önemlidir.

Türk Eğitim Sistemi'nde 7. ve 8. sınıf düzeyine ait seçmeli ders olan çevre eğitimi haricinde çevre eğitimi verilmemektedir. Ancak fen bilimleri, sosyal bilgiler ve hayat bilgisi dersleri kapsamında çevre eğitimi ayrı bir ünite olarak ya da kazanım bağlamında yer almaktadır. Sosyal bilgiler dersi kapsamında ise öğrencilere, sosyal yaşam ile ilgili tutumlar ve değerler kazandırmak, öğrencinin toplumsallaşmasında ve iyi bir vatandaş olmasında önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle sosyal bilgiler öğretiminde duyuşsal özelliklerin geliştirilmesi için özel bir çabaya gerek vardır ve çevre ile çevre bilinci konuları da bunlardan biridir (Alım, 2006). Sosyal bilgiler öğretim programı, çevre eğitimi ile ilgili olan özel amaçlarda öğrencilerin;

1. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,
2. Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri,
3. Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilirlik bir çevre anlayışına sahip olmaları,
4. Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri hedeflenmektedir.

Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi öğretim programında çevre eğitimi; yakın ve uzak çevreyi tanımak, yapay ve doğal çevre arasındaki farkı görmek, doğal afetler, yıkıcı olan doğal afetlere karşı hazırlıklı olmak ve doğal afetlerden korunmayı öğrenmek gibi kazanımlarla sağlanmaktadır. İlgili programda doğal kaynaklar, doğal kaynakların çevreye zarar vermeyecek şekilde doğru kullanımı, geri dönüşüm, doğal ve tarihî zenginlikleri tanıma, medeniyetler ve yaşam ortamlarının tanınması, bilimsel gelişmelerin ve teknolojinin çevreye etkisi gibi konulara yer verilmektedir. Öğretim programında çevre ve çevre eğitimi ile ilgili kazanımlar yer alsa da bunlar daha çok geleneksel yöntemle aktarıldığı, uygulama aşaması yetersiz kaldığı, anlama boyutunda

kalan ve teorik bilgi düzeyinde çevre eğitimi verildiği için öğrenciler tam anlamıyla çevreye dönük olumlu davranışlar kazanamamaktadır (Adıyaman, 2021: 59-60).

Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi

Bilimsel ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak sanayileşme ve kentleşmenin arttığı, fosil yakıt tüketiminin doğa tahribatına neden olduğu, tüketim hızının üretim hızını geçtiği küresel dünyada daha fazla kazanma için daha fazla üretme isteği ülkeler arasında rekabeti artırarak doğal kaynakların hızlı bir şekilde tükenmesine; yoksulluk, kıtlık, enerji yetersizliği, salgın hastalıklar, iklim problemleri ve çevre tahribatı gibi bir çok küresel problemlere neden olmuştur. Bu problemlerin kalıcı bir şekilde çözülebilmesi için ülkeler; yerel, bölgesel ve küresel alanda birçok çalışma yürütmüşler ve küresel problemlerin çözümü için kalkınma planlarında önemli değişiklikler gerçekleştirmişlerdir (Akarsu, 2021 :63). Kalkınma en genel anlamıyla, bir ülkenin her alanda refahını, büyüme ve gelişmesini ifade eden önemli bir süreçtir. Kalkınma sıklıkla ekonomik kalkınmayı çağırırsa da eğitimden sağlığa birçok alanda gelişmeyi temsil etmektedir. Sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkan kalkınma ve sürekli büyüme anlayışı, tüketime yönelik ihtiyaçları artırmış ve kural tanımadan sınırsız üretimi meşrulaştırmıştır. Doğayı insanın bir parçası olarak görmeyen bu anlayış nedeniyle, 20. yüzyılın sonlarına doğru sınırsız üretimin ve tüketimin belirli bir seviyede tutulmasına yönelik tartışmalar başlamıştır. Bu noktada sürdürülebilirlik kavramı, bu sınırsız büyümeyi, dünya kaynaklarını yok edercesine üretime devam eden anlayışı dizginlemek amacıyla. Sürdürülebilirlik, doğa ve insan arasında bir denge oluşturarak kendi kendine yeten bir dünya kurabilmeyi amaçlamaktadır (Türkoğlu, 2021:50-51). Sürdürülebilir kalkınma ise 1960'larda hem insanların hem de gezegenin refahını destekleyen küresel kalkınma için düzenleyici bir ilke ve strateji olarak küresel endişelerden ve zorluklardan dolayı ortaya çıkmıştır.

18. yüzyılda gemi yapımı, madencilik ve diğer amaçlar için yoğun odun tüketimi, Avrupa'da büyük bir tehlike haline gelmiştir ve bunun gelecek nesiller üzerindeki tehlikesi, sorumlu doğal kaynak tüketimini gündeme getirmiştir. Bu yüzden sürdürülebilirlik terimi ilk kez Alman ormancılık çevrelerinde ve Hans Carl von Carlowitz tarafından 1713'te Sylvicultura Oeconomica'da kullanılmış ve yeni ağaçların dikilerek orman sürdürülebilirliği önermiştir (Pisani, 2006:85). Sürdürülebilir kalkınma kavramı ise 1987'de Brundtland Raporu adıyla anılan BM Dünya Çevre ve Kalkınma

Komisyonunun aynı yılda yayınlanan *Ortak Geleceğimiz* adlı raporunda bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakları kendi gereksinimlerini karşılama yetisinden mahrum bırakmamak koşuluyla karşılamak olarak tanımlanmış ve çevreye uygun ekonominin temel koşulunun sürdürülebilir kalkınma olduğu ifade edilmiştir (UN, 1987:16).

Birleşmiş Milletler, 2005-2014 arası dönemi “*Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim On Yılı*” olarak ilan etmesiyle sürdürülebilirlik konusu, tüm dünyanın eğitim gündeminde önemle üzerinde durulan bir kavram olmuş ve özellikle gelişmiş ülkelerin örgün ve yaygın eğitim programlarına ve uygulamalarına yansımaya başlamıştır. BM Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim On Yılı’nın genel amacı sürdürülebilir kalkınma ilkelerini, değerlerini ve uygulamalarını eğitim ve öğrenimin tüm yönlerine entegre ederek çevresel bütünlüğün, ekonomik uygulanabilirliğin ve şimdiki ve gelecek nesiller için adil toplumların tahsisinde sürdürülebilir hayat ve davranış değişikliklerini teşvik etmek olmuştur (UN, 2023).

Özellikle 2015’te BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi merkezinde 17 maddeden oluşan Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin ve 169 alt hedefin yer aldığı “Dünyamızı Değiştirmek: 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündem’inin kabul edilmesi sürdürülebilirlik kavramının eğitimdeki önemini artırmıştır. Bu hedefler, insanlığın hayatta kalması için çok önemli olan küresel zorlukları ele almakta; doğal kaynakların kullanımı için çevresel sınırlar ve kritik eşikler belirlemekte ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasının ekonomik kalkınmayı teşvik eden stratejilerle beraber ele alınması gerektiğini kabul etmekte ve herkes için sürdürülebilir bir gelecek elde etmede ana planı temsil etmektedir. Gündem ile,

- Tüm dünyada, yoksulluk ve açlığın tüm biçimleri ve boyutlarıyla sona erdirilmesi ve insanların onurlu, eşit ve sağlıklı ortamlarda kendilerini gerçekleştirmelerinin sağlanması,
- Günümüz ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için dünyada sürdürülebilir tüketim ve üretimin, doğal kaynakların sürdürülebilir yollarla yönetiminin yaygınlaştırılması ve iklim değişikliği gibi küresel etkileri olan tehlikelere karşı dünyanın korunması,
- Tüm insanların refah ve tatmin edici bir yaşam sürmeleri ve ekonomik, sosyal ve teknolojik ilerlemenin doğa ile uyum içinde gerçekleşmesi,
- Korku ve şiddetten arınmış, barışçıl, adil ve kapsayıcı toplumların teşvik edilmesi,

- Hedeflerin, planların ve gündemin uygulanabilirliği için küresel ortaklıkların kurulması amaçlanmıştır (UN, 2015:2).

2014 yılında UNESCO Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi (SKE) konferansı Japon Hükümeti tarafından ortaklaşa yürütülmüş, sürdürülebilir kalkınmaya ulaşma yolunda ilerlemeyi hızlandırmak için eğitim ve öğrenimin tüm alanlarında girişimler oluşturmak ve yoğunlaştırmak amacıyla SKE Küresel Eylem Planını hazırlamıştır. Konferansta kalkınmada ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada eğitimin önemli rolü kabul edilmiştir. Konferansta SKE'nin kaliteli eğitimi nasıl sürdüreceği, herkes için daha iyi bir geleceğin tahsisinde eğitimin revizyonu, SKE ile sürdürülebilirlik sorunlarının nasıl ele alınacağı, 2014 Sonrası SKE ve ortak geleceğimiz için stratejilerin geliştirilmesi, yeşil ekonomilere ve toplumlara geçişte ve sektörler arası planlama ve iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik ve afet riskinin azaltılması gibi alanlarda SKE'nin rolü, SKE'nin farklı küresel, bölgesel, ulusal ve yerel ihtiyaçları karşılamak için Sürdürülebilir Kalkınma politikalarını ve eylemlerini geliştirmeye nasıl yardımcı olacağı gibi konulara değinilmiştir (UN, 2023).

Bunun yanında 2015 Incheon Deklarasyonu'nda amaçların erişilme tarihi 2030 olarak kabul edilmiş ve sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gerçekleştirilmesi ve başarılı olmasında eğitim, ana itici güç olarak vurgulanmıştır. Böylece SKH 4'te özellikle eğitimde kapsayıcılık ve eşitlikçi kaliteli eğitimin sağlanması ve yaşam boyu öğrenme fırsatlarının teşvik edilmesi taahhüt edilmiş ve küresel ve ulusal eğitim zorluklarını incelenmiştir. Eğitim sürecinde insan hakları ve haysiyetine dayalı hümanist eğitim yaklaşımının sosyal adalet, kapsayıcılık, kültürel, dilsel ve etnik çeşitliliğin kabulü ve korunması ve ortak sorumluluk gibi değerlerine vurgu yapılmıştır (UNESCO, 2016:7).

Eğitim, sürdürülebilir bir gelecek için sosyal, ekonomik ve çevresel dönüşümün temel belirleyicisidir ve yaşamımızı sürdürebileceğimiz bir dünyaya sahip olmak için gereken değerleri, becerileri ve bilgiyi kazandırır. Eğitim aracılığıyla bireylerin gerekli beceri, tutum ve değerlerle donatılması ve yansıtıcı, sorumlu, bilinçli ve aktif birer dünya vatandaşı olmalarının sağlanması için SKE'ne ihtiyaç vardır. UNESCO, SKE'ni öğrencilerin kültürel çeşitliliğe saygı gösterirken çevresel bütünlük, ekonomik uygulanabilirlik ve adil bir toplum için bilinçli kararlar almalarını ve sorumluluk geliştirmelerini sağlayan eğitim olarak tanımlamaktadır. Nitelikli Eğitim 4.7 sürdürülebilir kalkınma hedefinde 2030 yılına kadar sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir yaşam tarzları için eğitimin; insan hakları, cinsiyet eşitliği, barış ve şiddet içermeyen bir kültürün teşvik edilmesi; küresel vatandaşlığın, kültürel çeşitliliğin ve

kültürün sürdürülebilir kalkınmaya katkısının takdir edilmesi amaçlanmaktadır (UNESCO, 2022).

SKE iklim değişikliği, biyo-çeşitlilik, yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir tüketim gibi sürdürülebilir kalkınma içinde yer alan tüm konuları ve hedefleri kapsamaktadır. SKE, sürdürülebilir bir gelecek için bireylerin tüketim alışkanlıklarını ve bu yönde tutum ve davranış kalıplarını olumlu yönde değiştirecek ve ileriye dönük ve sistemli düşünme ile ortak kararlar alma ve uygulama tekniklerini geliştirecek bir çerçeve belirlemektedir (Bulut ve Çakmak, 2018:2682). Öğretim programlarına sürdürülebilir kalkınmayı dahil edebilmek için sürdürülebilirliğin üç bileşeni olan *çevre*, *toplum* ve *ekonomi* ilişkisinin incelenmesi; sürdürülebilirliğin merkezinde yer alan bilgilerin, sorunların, bakış açılarının, becerilerin ve değerlerin tanımlanması ve sürdürülebilir kalkınma sorununun (örn. biyoçeşitlilik, yoksulluk vb.) hangi öğretim programının parçası olacağına karar verilmesi gerekmektedir. SKE'nin 5 boyutu şunlardır:

1. Bilgi: Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin nasıl uygulanacağını belirlemede ve uygulama sonuçları ve ilgili değerleri aktarmada doğa bilimleri ve sosyal bilimler alanlarından temel bilgilere ihtiyaç vardır.
2. Beceriler: Bireylerin sürdürülebilir bir hayata sahip olmaları ve hayat boyu öğrenmeyi sürdürmeleri için sözlü ve yazılı iletişim kurma, sistemler hakkında düşünme; geleceği düşünme ve planlama, eleştirel düşünme; başkalarını anlamak için çoklu bakış açısını kullanma; farklı konuların altında yatan değerleri analiz etme; farkındalıktan eyleme geçme, işbirliği içinde çalışma ve estetik değerler geliştirme gibi becerilere ihtiyaçları vardır.
3. Sorunlar: Her toplumun sürdürülebilirlik konusunda sorunları vardır ve öğretim programlarının yenilenmesinde yerel topluluğa özgü konular (SKH ile bağlantılı örn. tarım, atmosfer, tüketim kalıpları, çölleşme, toplumsal cinsiyet eşitliği vb.) seçilmelidir.
4. Perspektifler: Sürdürülebilirlik ile ilgili bakış açıları genellikle sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile genişletilmektedir. İlgili perspektiflere şunlar örnek verilebilir:
 - Çevre koruma ve insan merkezli gelişim bir bütündür.
 - Çevre, toplum ve ekonomi alanları denge halindedir ve bütündür.
 - Ortaklık, tek başına eylemden daha fazlasını başarır.

- Sosyal ve çevresel sorunlar zaman içinde değişir; geçmiş ve gelecek ilişkisi söz konusudur.
- Çağdaş küresel çevre sorunları birbirine bağlıdır ve ilişkilidir.
- Problem çözmede ve probleme bakmada sistem düşüncesi veya bütün-sistem yaklaşımı kullanılmalıdır.
- Aile, temel sosyal birimdir.
- Yerel sorunlara küresel bir bağlamda yaklaşılmalı ve yerel sorunların çözülmesinin küresel sonuçları olduğu anlaşılmalıdır.
- Teknoloji ve bilim tek başına tüm sorunları çözmemektedir.

5. Değerler: Kişinin kendi değerini, içinde yaşadığı toplumun ve dünyanın değerini anlaması, kendisini ve diğer insanların bakış açılarını anlamının önemli bir parçasıdır. Bunun için bireylerin tüm çeşitliliği ile dünyaya ve yaşama saygı; topluma anlayış, şefkat ve sevgiyle yaklaşma; adil, katılımcı, demokratik ve sürdürülebilir bir toplum oluşturmada isteklilik; dünyanın cömertliğini ve güzelliğini şimdiki ve gelecek nesiller için koruma; eşitliği savunma, hoşgörü, şiddetsizlik ve barış kültürünü teşvik etme değerlerine sahip olması gerekmektedir (UNESCO, 2012).

SKE genellikle yer veya konu/sorun temellidir ve eleştirel düşünmeyi, sosyal eleştiriyi ve yerel bağlamların analizini teşvik etmektedir.

SKE'nin özellikleri şunlardır:

- SKE, disiplinler arasıdır ve sürdürülebilir kalkınmanın temelleri olan hedefleri, ilkeleri ve değerleri içermektedir.
- Sürdürülebilirliğin çevre, sosyal ve ekonomi alanlarından oluşan bir kültür boyutudur.
- Katılımcı öğrenmeyi ve üst düzey düşünme becerilerini destekleyen çeşitli pedagojik teknikler kullanılır ve yaşam boyu öğrenmeyi teşvik eder.
- Örgün ve yaygın eğitim alanlarıyla ilgilenir.
- Bağlam, küresel sorunlar ve yerel öncelikleri dikkate alarak içerik ile ilgilenir.

Eğitim, insanların bireysel potansiyellerini gerçekleştirmelerini sağlamanın yanında sosyal dönüşüme de katkıda bulunmaktadır. Eğitim, zaman ve mekâna göre değişmektedir çünkü kırsal ve dağlık Asya'da uygun ve kaliteli bir eğitim; kentleşmiş Avrupa'dan farklılaşmaktadır. Tüm farklılıklara rağmen tüm öğretim programları, kaliteli eğitimi ve sürdürülebilir kalkınma eğitimi sağlamak ve insanî gelişmeyi teşvik etmek için

beş temel sütuna dayanmaktadır. Bunlar; bilmeyi, yapmayı, birlikte yaşamayı, var olmayı ve UNESCO tarafından daha sonra eklenen kendini ve toplumu dönüştürmeyi öğrenmektir. Bu bağlamda SKE'nin yapısı; matematik, fen bilimleri, sosyal bilgiler, sanat, müzik, sağlık, yaşam becerileri gibi farklı disiplinleri ve ırkçılık karşıtı çalışmaları, girişimcilik, eşitlik, karakter, doğa çalışmaları, aile çalışmaları, gelecek, toplum çalışmaları, din, HIV ve AIDS, cinsellik, holokost¹, düşünme, insan hakları, medya ve uluslararası eğitim gibi farklı eğitim dallarını kapsayan dönüştürücü bir paradigmadır (UNESCO, 2012).

Barış Eğitimi

Barış eğitimi, barışçıl değerlerin beslendiği ve bireylerin anlamlı diyaloglar kurmayı öğrendiği, yaşam boyu süren bir öğrenme sürecidir. Bu süreç barış, eşitlik, dayanışma, işbirliği, adil ilişkiler, saygılı diyalog ve karşılıklı anlayış gibi beceri ve değerlere dayanmaktadır (IFM-SEI, 2015). Barış eğitimi, çatışmayı dönüştürmek ve barış kültürü inşa etmek için verilen yaşam boyu bir eğitimidir ve örgün ve yaygın eğitim yoluyla zihniyet ve davranışları istendik yönde değiştirmek için gerekli bilgi, beceri, tutum ve değerlerin teşvik edilmesine yardımcı olur. Barış eğitiminde bilgi boyutu, barış kavramı, farklı şiddet türleri (doğrusal, yapısal ve kültürel) ve barışçıl alternatifler hakkında bilgi edinmeyi içermektedir. Barışa yönelik tutumlar öz-farkındalık, kendine ve başkalarına saygı, hoşgörü ve sosyal sorumluluğu içermektedir. Barış eğitiminde eleştirel düşünme ve analiz, aktif dinleme, arabuluculuk ve şiddet içermeyen iletişim gibi önemli beceriler yer almaktadır. Barış eğitimine, öğrencilerin anlam ve bağlam kurmalarını sağlayacak şekilde farklı öğrenme süreç ve içerikleri dâhil edilirken bilişsel (farkında olma), duyuşsal (ilgili olma) ve davranışsal (eylemde bulunma) aşamalar deneyimsel yöntemlerle aktarılmaktadır. Bu aktarım, öğrencilerin karmaşık durumlar karşısında düşünceleri ve hassas konuları tartışmaları için eleştirel düşüncelerini teşvik etme ve duyguların nasıl ifade edileceğini ve yönetileceğini öğrenme gibi olumlu ilişkiler

¹ Holokost kelimesi eski Yunancadan gelir ve 'yakılan adak' anlamındadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce kelime büyük bir insan grubunun ölümünü tanımlamak için kullanılırken 1945'ten beri İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupalı Yahudilerin öldürülmesiyle neredeyse eşanlamlı hale gelmiştir (AFH, 2023). Holokost'un öğrenci seviyesine uygun olarak incelenmesi gerekir çünkü insan ahlaksızlığının derinliklerine veya insan ruhunun dayanıklılığına dair güçlü bir örnektir. Önyargı, itaat, uyma ve özgecilik psikolojilerinin öğrenilmesinde uygundur. Holokost hakkında bilgi edinmek ve insan davranışının karanlık tarafını tam olarak anlamak istiyorsak bir dizi sosyo-tarihsel faktörün yanında psikolojik faktörleri de dikkate almanın önemini göstermektedir (Short ve Reed, 2017).

geliştirmede sosyal ve duygusal öğrenmeyi sağlamaktadır. Barış eğitiminde örnek yeterlilikler şunlardır (QCEA, 2019):

- Bilgi boyutu yapısal ve kültürel şiddet, şiddetli çatışmaların nedenleri, şiddete barışçıl çözümler, çevre ve sürdürülebilirlik, uluslararası insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği, pozitif ve negatif barış, dahil etme ve dışlama; çatışma yönetimi, önleme, çözme ve dönüştürme ile dinler ve kültürlerarası meselelerden oluşmaktadır.
- Tutum boyutu, açık fikirlilik ve kapsayıcılık; kendine, başkalarına ve çevreye saygı; dayanışma, sosyal bağlılık ve sorumluluk, öz-farkındalık, bireysel ve toplumsal hata yapılabilme oranını, adaleti teşvik ve işbirliğini içermektedir.
- Beceriler, yapıcı işbirliği, diyalog, şiddetsizlik ve eleştirel iletişim, duyguları anlama, yönetme ve ifade etme, aktif dinleme, kültürlerarası işbirliği, analitik beceriler ve müzakereyi kapsamaktadır.

Barış eğitiminin amacı, barış inşasının gerçekleştirilerek barış kültürünün eğitim yoluyla aktarılmasıdır. Barışın inşası için dönüştürücü pedagojiye ve etkin bir öğretmen rolüne ihtiyaç vardır. Öğretmenler öğrencileri eleştirel ve yaratıcı düşünme etkinliklerine dâhil etmek için gerekli eğilim, bilgi, beceri ve bağlılığa sahip olmalıdır. Bunun için öğrencilerin eleştirel düşüncelerini, çeşitli sosyal gruplar arasında diyalog kurmalarını ve güç kullanımına gönüllü kısıtlamalar getirmelerini teşvik etmek gerekmektedir. Uyuşmazlıkların şiddete başvurmadan çözülmesi için farkındalık yaratma ve çeşitliliğin, barış içinde yaşamının ve sosyal değişimin değeri vurgulanmalıdır. Barış inşasında dönüştürücü öğrenme (transformative learning) yaklaşımı önemlidir çünkü öğrenci merkezlidir, aktif öğrenme tarafından yönlendirilir ve eleştirel düşünme, öz yansıtma, farkındalık, etik ve anlamlı öğrenmeyi bir arada tutar (UNESCO-IICBA, 2017).

Barış inşası ve barış eğitimi birbirini tamamlamaktadır. Barış inşası, yeni ilişkiler kurma ve eskileri dönüştürme pratiği ve sürecidir. Bu süreç adalet ve insan haklarını içerir. Örneğin, eski düşman ilişkilerini onarmada uzlaşma, affetme, topluluk inşası ve siyasi dönüşümü içeren onarıcı adalet yolları kullanılır. Barış inşası, şiddetli çatışma patlak vermeden önce veya çatışma sona erdikten sonra gerçekleştirilir. Barış inşasında, çatışmanın kökü ve yapısal nedenleri ele alınarak yerel ve uluslararası düzeyde barışçıl ve istikrarlı toplumların oluşturulması amaçlanmaktadır. Barış kültürü ise değerler, tutumlar ve davranışlardan oluşmaktadır. Temel ilkeleri ise özgürlük, adalet, demokrasi, insan hakları, saygı ve dayanışmadır. Barış kültürünün geliştirilmesi çatışmaların kök nedenlerini ortadan kaldırmaya ve sorunların diyalog ve müzakere yoluyla önlenmesine

yardımcı olmaktadır. Öğrenciler farklılıklarını saygıyla ve şiddet içermeyen nasıl çözeceklerini öğrendiklerinde ve tartışmalara, diyaloglara ve müzakerelere katıldıklarında barış kültürü oluşmaya başlamaktadır. Böylece barış eğitimi yoluyla barış inşası ve kültürünün oluşturulması insanları, birlikte yaşamayı öğrenme konusunda yetkilendirmektedir. Barış kültürünün ve tahsisinin gerçekleştirilebilmesi için barış eğitimi, bireyleri belirli yeterliliklerle donatmaktan sorumludur. Bu yeterlilikler, öz-farkındalık, kişilerarası ve kültürlerarası iletişim, dinleme, eleştirel düşünme, arabuluculuk, müzakere, farklılıklara duyarlılık ve ötekilere açıklık ve işbirliğidir (UNESCO-IICBA, 2017). Saygı, empati, sorumluluk, affetme ve uzlaşma değerleri, başkaları ile olumlu ilişkiler geliştirme ve toplumların etik isteklerine yanıt verebilme de barış eğitiminin temel değerleridir.

Barış eğitiminin temelinde barış, çatışma ve şiddet kavramları yer almaktadır. Barış, savaş ve çatışmanın karşıtıdır ve kimsenin taciz, savaş veya zorbalıktan korkmadığı; özgürlük, eşitlik ve adaleti kapsayan pozitif bir ifadedir. Pozitif barış, çözüm için arabuluculuk ve müzakere sürecine tüm tarafların dahil edilmesi gibi barışçıl yollarla ve yöntemlerle barışın sağlanmasıdır. Barışın sağlanmasında savaştan kaçmak kadar özgürlüklerin, hakların ve eşitliğin sağlanması da önemlidir ve kıtlık, kuraklık, hastalık, yoksulluk, ırkçılık, mobbing, sömürü ve hoşgörüsüzlük gibi yapısal şiddetler barışın önündeki önemli engellerdir (IFM-SEI, 2015). Barış yalnızca açık düşmanlıkların ve olumsuz barışın olmaması demek değildir, daha ziyade kalıcı, adil ve olumlu bir barışı sağlayacak süreç ve koşulların varlığıdır. Barış, şiddeti (duygusal, fiziksel, psikolojik ve yapısal) en aza indirilirken adalet, eşitlik ve insan haklarına saygının en üst düzeye çıkarıldığı refah durumunu ve etkin sosyal değişimi ifade etmektedir (UNESCO-IICBA, 2017).

Barış eğitiminin nitelikli uygulaması için çatışmaya duyarlı, barış hakkında (bilgi ve eleştirel düşünme becerisi dahil) ve barışın sağlanması (arabuluculuk ve diyalog dahil) gibi yeterlilikleri geliştiren öğretim programları ve ders kitapları geliştirilmelidir. Bu aynı zamanda öğrencilere söz hakkı vermeyi ve haklarını kullanmalarına fırsatlar tanımayı; öğretmenleri şiddetsiz çatışma çözümü konusunda eğitmeyi ve barış eğitimi yasalara, siyasi stratejilere ve finansmanlara dâhil etmede politikacıların desteğini gerektirmektedir. Okulun yapısına ve değerlerine barış eğitimi kültürünün yerleştirilmesi, kullanılan yöntem ve konuların kalıcılığını artırmaktadır. Bütün okul eğitim yaklaşımı ile öğrenciler, personel, yöneticiler ve veliler gibi farklı paydaşları bir araya getirilerek barış

eğitiminin sadece sınıfta değil günlük hayatta da uygulanması sağlanmalıdır (QCEA, 2019).

İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi

Demokrasi kavramı günümüzde bir siyasal sisteme karşılık gelse de aynı zamanda gündelik yaşamda, bir değerler kümesi olan demokrasi kültürünün sağlanması olarak algılanmaktadır. İfade özgürlüğü, fikirlere saygı, eşitlik, adalet, özgürlük, hoşgörü, barış, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi değerler, bu değerler kümesinin önemli unsurlarıdır. Bu değerler, bireysel ölçekte demokratik tutum ve davranışların aktarılmasıyla ulusal ve siyasi düzeyde özgürlük, eşitlik ve adalet tahsis edecek demokratik vatandaşların yetiştirilmesine yardımcı olmaktadır. Demokratik kültür birlik ve çeşitliliğin, özgürlük ve bütünleşmenin uyuşma çabasıdır (Touraine, 2019: 29).

Demokrasi eğitiminin amacı, demokrasinin özünü oluşturan değerlerin bireye aktarılması ve özümsemesinin sağlanmasıdır. Demokrasi eğitimi; bireyleri insan hak ve özgürlüklerini bilen, benimseyen, saygı duyan ve savunan, demokratik değerleri benimseyen, ulusal ve uluslararası konulara duyarlı, katılımcı, haklarını bilen ve kullanan etkin yurttaşlar haline getirmeyi amaçlamaktadır. Demokrasi eğitimi ailede başlayan, okulda ve toplum hayatında devam eden bir süreçtir. Özellikle okullarda öğrencilere aktarılması gereken demokratik değerler; adalet, özgürlük, eşitlik, çeşitlilik, otorite, mahremiyet, güven, vatanseverlik, insan hakları, kanunlara uyma, hoşgörü, karşılıklı yardım, kişisel ve toplumsal sorumluluk, farklılıkları kabul etme ve kendine ve başkalarına saygıdır (Kuş, 2020:152).

İnsan Hakları Eğitimi (İHE) ise hakların kavranmasını ve içselleştirilmesini hedefleyerek, hakların önemini, haklara saygı gösterilmesinin ve korunması gerektiğinin anlaşılmasını sağlamaktadır. İHE, duygusal öğrenme hedeflerine, değerlerin ve tutumların içselleştirilmesine ve insan haklarının geliştirilmesine katkıda bulunan ilişki ve davranışlara yöneltilen ahlaki bireylerin yetiştirilmesine yönelik bir süreçtir. İHE, kültürlerarası öğrenmeyi, azınlıkların katılımını ve güçlendirilmesini teşvik eden programlarla bağlantılı olarak insan onurunda eşitliği geliştirmeye odaklanan bir eğitim sürecidir ve öğrencilerin ihtiyaçlarına, tercihlerine, yeteneklerine ve isteklerine dayalı olarak insan hakları kültürünün oluşmasını amaçlamaktadır. İHE'nin bu kültürün temel unsurlarını oluşturan hedefleri şunlardır (Flowers, Santos ve Szelenyi, 2009:25):

- İnsan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmek,
- İnsan onuruna değer vermek ve öz saygıyı ve başkalarına saygıyı güçlendirmek,
- Başkalarının haklarına saygı gösterilmesini sağlayacak tutum ve davranışlar geliştirmek,
- Tüm alanlarda gerçek toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadın-erkek fırsat eşitliğini sağlamak,
- Özellikle farklı ulusal, etnik, dinsel, dilsel ve diğer azınlıklara ve topluluklara yönelik çeşitliliğe saygıyı ve anlayışı teşvik etmek,
- İnsanları daha aktif vatandaşlığa doğru yönlendirmek,
- İnsanlar ve milletler arasında demokrasiyi, kalkınmayı, sosyal adaleti, toplumsal uyumu, dayanışmayı ve dostluğu teşvik etmek,
- İnsan hakları, uluslararası anlayış, hoşgörü ve şiddetsizlik gibi evrensel değerlere dayalı bir barış kültürünün oluşturulmasını amaçlayan uluslararası kuruluşların faaliyetlerini desteklemektir.

İHE hedefleri, bilgi, beceri ve tutum boyutlarında gerçekleştirilmektedir. Bilgi boyutunda insan haklarına ilişkin bilgiler, öğrencinin olgunluğuna ve kapasitesine göre değişse de genel olarak aşağıda sıralanan temel ilkeleri içermektedir:

- İnsan hakları; ailede, okulda, toplumda ve daha geniş bir dünyada davranış standartları sağlar.
- İnsan hakları standartları evrenseldir ancak bunları yorumlamanın ve deneyimlemenin farklı yolları olabilmektedir.
- Her çocuğun insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu vardır. Bunlar korunma hakkı ve kendini ilgilendiren konularda görüş ifade etme gibi katılım hakkını içerir. Bunlar Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde belirtilmiştir.
- BM İnsan Hakları Bildirgesi ve Avrupa İnsan Hakları sözleşmesi gibi hakların korunmasını sağlamak için hazırlanan uluslararası belgeler önemlidir.

Beceri boyutunda öğrencilerin demokrasiye katılmaları ve demokrasi kültürünün oluşumuna katkı sağlayacak beceriler kazanmaları gerekir. Böylece bireylerin:

- Aktif dinleme ve iletişim becerileriyle farklı bakış açılarını dinleyebilme, kendi görüşlerini ifade edebilme ve iki perspektifi değerlendirebilmesi,
- Eleştirel düşünme becerisiyle gerçek ve kanı arasında ayırım yapabilme, önyargıların ve kalıp yargıların farkında olma ve manipülasyon biçimlerini tanıyabilmesi,

- Grup çalışmalarında işbirliği yapması ve çatışmayı olumlu bir şekilde çözmesi,
- Taraflar arası anlaşma sağlayabilmesi ve tahsis etmesi
- Akranları ile birlikte etkinliklere demokratik olarak katılması,
- Kendini özgüvenle ifade edip problem çözmeleri beklenmektedir.

İnsan hakları hem devletleri hukuksal olarak bağlayan yasal belgelerdir hem de çocukların ve tüm insanların nasıl bir arada yaşayacaklarına dair ilkeleri ortaya koyar. Ortak yaşama kültürünün oluşturulmasında, demokratik değer ve tutumların öğrencilere aktarılması önemlidir. İHE ile ilgili tutumlara ise kendine ve başkalarına saygı, kendi eylemleri için sorumluluk duygusu taşıma; merak, açık fikirlilik ve çeşitliliği takdir etme; başkalarıyla empati ve dayanışma; sosyal, kültürel, dilsel veya dinsel farklılıklardan bağımsız olarak insan onuru, kendini ve başkalarının değerli görme duygusu; herkese adil davranıldığını görmek için adalet ve sosyal sorumluluk duygusu; okulun veya toplumun iyileştirilmesine katkıda bulunma arzusu ve yerel ve küresel olarak insan haklarını teşvik etme örnek verilebilmektedir (Flowers, Santos ve Szelenyi, 2009: 27)

İnsan hakları eğitimi, eğitim hakkının ayrılmaz bir parçasıdır ve her çocuğun hakkı olan eğitim, çocuğa yaşam becerileri kazandırmak, tüm alanlardan yararlanma kapasitesini güçlendirmek ve insan hakları temelli bir kültürü teşvik etmek için tasarlanmıştır. Bu anlamda İHE, eğitimde hak temelli bir yaklaşımı savunur ve eğitim yoluyla insan hakları yaklaşımı, öğrenmenin tüm bileşenleri ve süreçleri çerçevesinde insan haklarının öğretilmesine yardımcı olmayı amaçlarken, eğitimde insan hakları yaklaşımı ise eğitim sistemindeki tüm aktörlerin insan haklarına saygı göstermesini ve haklarını uygulanmasını hedeflemektedir. Bundan dolayı insan haklarına dayalı eğitim ve öğretim programlarının, mevzuat ve stratejilerin benimsenmesi ve uygulamalarının planlanması; öğrenme veya okul ortamlarının insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı duyan ve onları destekleyen bir atmosferde olması; tüm okul aktörlerine (öğrenciler, öğretmenler, personel, idareciler ve veliler) gerçek yaşam etkinlikleri yoluyla insan haklarını uygulama fırsatlarının sunulması, çocukların görüşlerini özgürce ifade etmeleri ve okul yaşamına katılmalarının desteklenmesi; yöntem ve tekniklerin, materyallerin ve ders kitaplarının gözden geçirilmesi; okullarda insan haklarının öğrenilmesini, öğretilmesini ve uygulanmasını kolaylaştırmak için gerekli bilgi, anlayış, beceri ve yeterliliklerle, hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim yoluyla öğretmenlik mesleği ve okul liderliğinin geliştirilmesi gerekmektedir (UNESCO, 2006a: 17-19).

İHE'nin iyileştirilmesi için insan hakları değerlerini yansıtan bütüncül bir öğretim yaklaşımına ihtiyaç vardır ve mümkün olduğunca erken yaşlardan itibaren insan hakları kavramları ve uygulamaları, eğitimin tüm yönlerine dahil edilmelidir. Bunun için öğretim programının içeriği ve hedefleri hak temelli, öğretim yöntem ve tekniklerinin demokratik ve katılımcı, materyallerin ve ders kitaplarının insan hakları değerleriyle uyumlu olması için yapılması gerekenler şöyle sıralanabilir (Osaka, 2013:35):

- İnsan hakları açısından tutarlı bir öğretim tarzı benimsemek, her öğrencinin onuruna saygı duymak ve onlara eşit fırsatlar sağlamak,
- Sınıfta ve okul topluluğunda öğrendi dostu, güvenilir ve demokratik bir atmosfer yaratmak,
- Öğrencileri güçlendiren ve onların aktif katılımını, işbirlikli öğrenmelerini, dayanışma, yaratıcılık ve öz saygı duygusunu geliştiren ve teşvik eden öğrenci merkezli yöntem ve yaklaşımları benimsemek,
- Öğrencilerin gelişim düzeylerine, yeteneklerine ve öğrenme stillerine uygun yöntemleri benimsemek,
- Öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenebilecekleri ve insan haklarını uygulamaya koyabilecekleri deneyime dayalı öğrenme yöntemlerini benimsemek,
- Kolaylaştırıcı, öğrenme rehberi ve danışman olarak görev yapan öğretmen ile deneyimsel öğretim yöntemlerini benimsemek,
- Sivil toplum kuruluşlarında ve toplumda kullanılan yaygın öğrenme etkinliklerine, kaynaklarına ve uygulamalarına erişmek ve faydalanmak gerekmektedir.

Kısaca İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi (İHVDE) toplumlarda, ülkelerde ve ulusal sınırların ötesinde birlikte yaşama kültürümüzü ve yeteneklerimizi geliştirmemize ve küresel toplumun sağlanmasına yardımcı olan bir eğitimidir. İlgili eğitimin amacı, insan haklarına saygı ve iyi yönetişime dayalı sürdürülebilir ve katılımcı demokrasi biçimlerinin oluşturulmasıdır. Bu bağlamda İHVDE'ni, destekleyici alanlar küresel vatandaşlık eğitimi, karşılıklı saygı ve anlayış eğitimi, barış eğitimi, sürdürülebilir kalkınma eğitimi ve çokkültürlü eğitimidir. Bu alanlar eğitim amaçları ve yaklaşımları bağlamında birbirleriyle bağlantılıdır ve öğrencileri, ulusal ve küresel düzeyde olduğu kadar kendi toplumlarında aktif, sorumlu ve duyarlı katılımcılar olmaya hazırlamada eğitim sistemleri için gereklidir (UNESCO, 2015b: 9-10).

Çokkültürlü Eğitim

Küreselleşmenin bir sonucu olarak azınlık kültürleri ve değerleri yozlaşmaya veya kaybolmaya maruz kalmaktadır. Azınlık terimi dört alana atıfta bulunmaktadır. Bunlar kökenleri ülkenin yerli sakinlerine kadar tespit edilebilen yerli halklar, uzun bir geçmişe sahip olan bölgesel azınlıklar, bölgeye bağlılığı olmayan göçebeler veya azınlıklar ve göçmenlerdir. Günümüzde toplumların kültürel bileşeni, bir ülkeden diğerine veya kırdan kente yapılan artan göçler nedeniyle daha da karmaşık hale gelmektedir. Eğitim sistemlerinin göçmenler, yerli halklar ve kısıtlı bireylerin ihtiyaçlarına cevap vermesi ve bu tür topluluklardaki öğrencilerin kültürel bakış açılarına ve yönelimlerine dayalı sosyal, kültürel ve ekonomik canlılığın sağlanması için bilgi edinmeleri ve daha büyük topluma tam olarak katılmaları için öğretim programlarını düzenlemesi gerekmektedir (UNESCO, 2006b). Bunun için öncelikle çokkültürlülük yaklaşımının tanımlanmasına ihtiyaç vardır.

Çokkültürlülük yaklaşımı, insan toplumunun kültürel olarak çeşitli doğasını tanımlar ve etnik veya ulusal kültür unsurlarıyla birlikte dilsel, dinsel ve sosyo-ekonomik çeşitliliği içermektedir. Çokkültürlülük terimi yerine kullanılan kültürlerarasılık terimi ise dinamik bir kavramdır ve kültürel gruplar arasında gelişen ilişkileri ifade eder. Bu, farklı kültürlerin varlığı, adil etkileşimi, diyalog ve karşılıklı saygı yoluyla ortak kültürel ifadeler üretme sürecidir. Demokrasiyi güçlendirmek için eğitim sisteminin, toplumun çokkültürlü yapısını dikkate alması ve farklı kültürel gruplar arasında barış içinde bir arada yaşamaya ve olumlu etkileşime katkıda bulunmaya teşvik etmesi gerekmektedir. Çokkültürlü eğitim, bu kültürlerin kabulünün veya en azından hoşgörüsünün sağlanması için diğer kültürler hakkında öğrenmeyi içermektedir. Kültürlerarası eğitimde ise pasif olarak bir arada yaşama kültürünün ötesine geçmeyi, farklı kültürel gruplar arasında anlayış, saygı ve diyalog yaratarak çokkültürlü toplumlarda, birlikte yaşamının gelişen ve sürdürülebilir yapısını sağlamayı amaçlamaktadır. Kültürlerarasılık ve çokkültürlülük, ikisi de çok kültürlü toplumları bağlam olarak ele aldığı için birbirinin yerine sık sık kullanılmaktadır (UNESCO, 2006b).

Çokkültürlü eğitim, her öğrencinin potansiyeline saygı duyan bir ortamda bilgi eşitliğini ve yüksek akademik olanak standartlarını destekleyen yöntem, teknik ve öğretim materyallerini kullanan bir eğitim olarak kabul edilmiştir. Bu standartların sağlanmasında doğru, güncel ve iyi araştırılmış içeriğin kullanılması, eleştirel düşünmeyi teşvik eden çeşitli yerel açıklamaların ve bakış açılarının sunumu; eski terminolojiden, klişelerden, alçaltıcı ve çarpık nitelendirmelerden kaçınma ve özgür ve açık bir tartışma

ortamında entelektüel açıdan zorlayıcı etkinliklerin ve materyallerin sunumu önemlidir. Çokkültürlü eğitim, bireyleri sömürgecilik ve emperyalizm fikirlerinden uzaklaştırmak için kültürel baskı, beyaz üstünlüğü veya Avrupa merkezliliği gibi terimlere karşıdır.

Spring'e (2008:15) göre çokkültürlü eğitim programlarının dört önemli hedefi vardır: Birinci hedef diğer kültürlerle karşı hoşgörü geliştirmektir. İkinci hedef ırkçılığı ortadan kaldırmaktır. Üçüncü hedef, farklı kültürlerin içeriğini öğretmektir ve dördüncü hedef, öğrencilere dünyayı farklı kültürlerin gözüyle görmeyi öğretmektir. Çokkültürlü eğitiminin temel amacı, okul ve diğer eğitim kurumlarında farklı ırk, etnik köken ve sosyal sınıf gruplarından öğrencilerin, eğitim eşitliğine sahip deneyimlerden yararlanmalarını sağlamaktır. Bunun için öğretim programlarının etnik gruplar, kadınlar, diğer kültürle ve gruplarla ilgili bilgiyi içerek şekilde yeniden yapılandırılması gerekmektedir ve bunun için Banks (1993:5) çokkültürlü eğitimi beş boyuttan oluşan bir alan olarak formüle etmiştir. Bu boyutlar içerik uyumu, bilgi oluşturma süreci, önyargıyı azaltma, eşitlik pedagojisi ve güçlendirici bir okul kültürü ile sosyal yapı olarak belirlenmiştir.

İçerik uyumu boyutu, öğretim programına hangi bilgilerin nasıl dahil edilmesi gerektiği; program içindeki bilginin konumunun ne olacağı (ayrı bir ders veya çekirdek programın parçası olabilir) ve hedef kitlenin kim olması gerektiği ile ilgilenmektedir. Çokkültürlü eğitimdeki çağdaş gelişmeleri ve söylemleri anlamak ve okulları çokkültürlü sorunları ve endişeleri yansıtacak şekilde düzenlemek için tarihsel bir perspektif gereklidir. Örneğin Afrikalı Amerikalılar, 1960 ve 1970'lerde etnik içeriğin müfredata dahil edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda Afrikalı Amerikalılarla ilgili bir vaka çalışması kullanarak öğretim programı, etnik içerikle bütünleştirilebilir ve bunun için kısa bir tarihsel tartışma sunulabilir. Bu tartışmaların incelenmesinde etnik araştırmaların yapılmasına öncülük eden sosyal hareketlerden, eserlerden² veya gruplar arası eğitim hareketlerinden örneklerin verilmesi gerekmektedir (Banks, 1993:12).

Bilgi oluşturma boyutunda, bilginin öznel ve nesnel bileşenlerinin açıkça tanımlanması gerektiği savunulmaktadır. Öğretmenlerin öğrencilere bilginin nasıl yapılandırıldığını, yazarın amaçlarını ve bakış açısını nasıl tanımlayacaklarını ve kendi yorumlarını nasıl formüle edeceklerini öğretmeleri için gerekli bilgi ve becerilerin kazandırılmasında bir dizi kavram geliştirilmiştir. Örneğin öğrencilerin bilginin nasıl

² Örneğin The Mis-Education of the Negro'da Woodson, 1933, okulların ve kolejlerin Afrikalı Amerikalıları yanlış eğittiğini ve onlara Avrupa uygarlığı hakkında bilgi verirken kendi halkalarının yer aldığı Afrika uygarlıkları ve kültürleri hakkında bilgi verilmediğini vurgulamıştır. Bu durumun, siyahi tarih ve medeniyetinin ihmal edilmesi Afrikalı Amerikalı gençlerin düşünme ve özsaygıları üzerinde zararlı etkiler olduğunu ifade etmiştir.

yapılandırıldığını öğrenmelerine yardımcı olmak için tasarlanan dönüşüm yaklaşımında, öğrencilerin kavramları, sorunları, olayları ve temaları çeşitli etnik ve kültürel grupların bakış açılarından görmeleri sağlanırken; sosyal eylem yaklaşımında, öğrencilere sosyal konularda kararlar almalarına ve bunları çözmek için harekete geçmelerine yönelik fırsatlar tanınmaktadır.

Çokkültürlü eğitimin önyargıyı azaltma boyutu, öğrencilerin daha demokratik tutumlar, değerler ve davranışlar geliştirmelerine yardımcı olmak için tasarlanmıştır. Bunun için araştırmacılar öğrencilerin ırksal farkındalık, tercihler ve özdeşleşmeyi nasıl geliştirdiklerine odaklanmışlar ve çocukların ırkçı tutumlarının doğası ile bu tutumlarının değiştirilmesi üzerine çalışmışlardır. Irkçı tutumların dönüştürülmesi için öğretim programlarının geliştirilmesi, olumluyu pekiştirme, işbirlikli öğrenme ve algıları farklılaştırma çalışmaları yapılması gerekmektedir.

Eşitlik pedagojisi boyutu, öğretmenlere ve diğer paydaşlara düşük gelirli öğrencilerin akademik başarısını artıracak öğretim teknik ve stratejilerinin geliştirilmesine ilişkin yaklaşımları içermektedir. Bu bağlamda sosyal bilimciler, düşük gelirli nüfusun deneyimlerini tanımlamak için eğitimde, kültürel yoksunluk veya dezavantajlı kesim anlamına gelen yoksulluk kültürü kavramını geliştirmişlerdir. Bu yaklaşım, güçlendirici bir okul kültürü ile sosyal yapı boyutu, okullardaki personel, temel becerilerin önemini vurgular ve tüm öğrencilerin bu becerileri ulaşabilmesini hedeflemektedir (Banks, 1993: 33). UNESCO (2006: 33-38), çokkültürlü ve kültürlerarası eğitim için aşağıdaki üç temel ilkeyi belirlemiştir:

1. Çokkültürlü eğitim, herkes için kültürel olarak duyarlı ve nitelikli bir eğitim sağlayarak öğrencinin kültürel kimliğine saygı duyar. Bu ilke, öğrencilerin çeşitli bilgi ve deneyim sistemleri üzerine eğitimi inşa etmeyi; tarihlerini, bilgilerini ve teknolojilerini, değer sistemlerini ve diğer sosyal, ekonomik ve kültürel özelemlerini birleştirmeyi; öğrencilere kültürel miraslarının anlaşılmasını ve takdir edilmesini sağlamayı, öğrencilerin kültürel kimliğine, diline ve değerlerine saygıyı geliştirmeyi ve kültürel çeşitliliğe saygılı öğrenme ortamlarının teşvik edilmesi için kıyafet kurallarına ve yemek kültürlerine saygı duyulmasını ve dua veya meditasyon için özel alanların belirlenmesini amaçlamaktadır.

2. Çokkültürlü eğitim, her öğrencinin topluma aktif ve tam katılımının sağlanması için gerekli kültürel bilgi, tutum ve becerileri sağlar. Bu ilke ile nüfusun tüm kültürel grupları için her türlü eğitime eşit erişim sağlanması; eğitim sisteminde her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması; orta ve lise sonrası eğitime ve mesleki eğitime eşit

erişimin sağlanmasında eğitim niteliklerinin artırılması; göçmen işçilerin çocukları gibi özel kültürel ihtiyaçları olan grupların eğitim sistemine uyumunu kolaylaştıran tedbirlerin alınması; öğrenme sürecine katılım için eşit fırsatların sağlanması; ayrımcı olmayan, güvenli ve barışçıl öğrenme ortamlarının sağlanması; çoğunluk gruplarına mevcut azınlıkların tarihi, gelenekleri, dili ve kültürü hakkında bilgi verilmesi; azınlıklara bir bütün olarak toplum hakkında bilgi verilmesi; bir ülkedeki kültürel olarak farklı nüfus grupları hakkındaki önyargıların ortadan kaldırılması ve farklı kültürel perspektiflerden bilginin sunumuyla çeşitli kültürel sistemlerin dâhil edilmesi amaçlanmaktadır.

3. Çokkültürlü eğitim, tüm öğrencilere bireyler, etnik, sosyal, kültürel ve dini gruplar ve milletler arasında saygı, anlayış ve dayanışmaya katkıda bulunmalarını sağlayan kültürel bilgi, tutum ve beceriler sağlar. Bu prensip ile kültürel çeşitliliğin keşfi, pozitif değerinin farkındalığı ve kültürel mirasa saygı; ırkçılık ve ayrımcılığa karşı mücadele konusunda eleştirel farkındalığa sahip olma; tüm halklara anlayış ve saygı; yerli etnik ve diğer ulusların kültürleri, medeniyetleri, değerleri ve yaşam biçimleri hakkında ve tarih, coğrafya, edebiyat, diller, sanatsal ve estetik disiplinler ve bilimsel ve teknolojik konuların öğretiminde kültürel miras hakkında bilginin kullanılması; halklar ve uluslar arasında artan küresel karşılıklı bağımlılığın farkındalığı; haklarla birlikte bireylerin, sosyal grupların ve ulusların birbirlerine karşı üstlendiği görevlerin bilincinde olmak; uluslararası dayanışma ve işbirliğinin gerekliliğinin anlaşılması; durumların ve sorunların yorumlanmasının altında yatan kendi kültürel değerlerinin farkındalığı ve farklı kültürel bakış açıları bilgisi ile zenginleştirilmiş bilgileri yansıtma ve gözden geçirme yeteneği ve farklı düşünce kalıplarına saygının sağlanması amaçlanmaktadır.

Kısaca çokkültürlü eğitim; bireylerin üretkenliğini artırır ve tüm insanların ahlaki ve bilişsel gelişimi sağlar; aynı probleme yönelik çözüm yolları ararken farklı bakış açılarıyla yaratıcı problem çözme becerileri geliştirir; öğretim ortamında ortak hedeflere ulaşmak için saygı, değer ve eşitlik temelinde bir bağlılık sağlayarak olumlu ilişkileri artırır; bireyler arasında doğrudan temas ve etkileşimler sağlayarak kalıp yargı ve önyargıları azaltır ve toplum üyelerinin farklı kültürlerin zenginliği sayesinde canlılığını korumasını ve dünyanın daha geniş ve gelişmiş bir görünüme kavuşmasını teşvik etmektedir (Ameny-Dixon 2003; akt. Arslan, 2016:4). Birçok kültürel unsuru barındıran çeşitli grupların, toplulukların ve kültürlerin barışçıl bir ortam paylaşabilmeleri için birlikte yaşam kültürü geliştirmeleri gerekmektedir. Topluluklar, kültürler, insanî ilişkiler ve içinde bulunulan dünya ile ilgili tüm konularda önemli bir etkiye sahip olan sosyal bilgiler dersi, çokkültürlü eğitimin bilgi, beceri, değer ve tutumlarının aktarılmasında

önemli bir yere sahiptir. Sosyal bilgiler dersinin çokkültürlü değerlerin aktarımında yararlandığı konulardan bazıları şunlardır:

- Dünya halkları, onların kültürleri, tarihi, coğrafyası, uygarlığa katkıları, ekonomik ve siyasal sistemleri ile diğer bölgelerle ilişkileri,
- Farklı ahlâkî ve dinî inançlar ve bunların insan yaşamı üzerindeki etkileri,
- Önyargıları, kalıp yargıları, propagandaları, varsayımları ve düşünceleri ortaya çıkarma, inceleme, zanları ve değerleri tanımlama,
- Başkalarına saygı gösterme, onların duygu ve ihtiyaçlarına karşı duyarlı olma,
- Başka insanlara, grup ve kültürlere, etnik, ırksal ve diğer farklılıklara karşı olumlu tutum geliştirmedir (Doğan ve Duman, 2021: 908).

Tüm bu bağlam içerisinde sosyal bilgiler dersinin öğrenme alanı, kazanımlar, konu ve temalar, bilgi, beceri, değer ve tutum boyutları ve eğitim felsefesi bakımından çokkültürlü eğitim ile doğrudan ilişkili olduğu söylenebilmektedir.

Ulusal Alanyazın

Türkiye’de küresel vatandaşlık eğitimi ve sosyal bilgiler eğitimi bağlamında ilgili çalışmalar sınırlıdır ve bu araştırmaların bir kısmı, 2018 program güncellemesinden önce gerçekleştirilmiştir. Yapılan küresel vatandaşlık ve küresel vatandaşlık eğitimi alanyazın araştırmasında araştırmacıların genellikle ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin ile sınıf ve sosyal bilgiler gibi alan öğretmen ve öğretmen adaylarının ilgili konu hakkındaki hazır bulunuşluk düzeyleri, bireylerin farklı değişkenler açısından küresel vatandaşlık algılarındaki değişimi ve öğretim programları ve ders kitapları içeriğinde küresel vatandaşlık konularının incelenmesi alanlarında araştırma yaptıkları tespit edilmiştir. Bu bağlamda Kaya ve Kaya (2013: 92-93), çalışmasında Clarisse Olivieri Lima tarafından geliştirilen (2006) “Teknoloji Çağında Küresel Vatandaşlık Ölçeği Kaya ve Kaya (2011)” tarafından Türkçeye uyarlanarak Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, İlköğretim Matematik Öğretmenliği, Bilgisayar Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği ve Fen Bilgisi Öğretmenliği olmak üzere beş bölüme uygulanmış ve kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre gündemi daha fazla takip ettiği; öğretmen adaylarından yabancı dil bilenlerin bilmeyenlere göre uluslararası gündemi daha fazla takip ettiği ve daha fazla internet okuryazarlığı bilgisine ve teknoloji çağında daha yüksek küresel vatandaşlık algısına sahip olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Gürdoğan-Bayır, Göz ve Bozkurt (2014:157), yaptıkları çalışmayla sınıf öğretmenliği öğretmen adaylarının sosyal bilgiler dersinde küresel vatandaşlık eğitimine ilişkin görüşlerini ortaya koymayı amaçlamış ve adayların büyük bir bölümü küresel vatandaşlık eğitimine sosyal bilgiler dersinin katkı sağladığını ifade etmiştir.

Uydaş ve Genç (2015: 426), çalışmasında ortaöğretim öğrencilerinin küresel vatandaşlık bağlamında çokkültürlülük hakkındaki görüşlerini farklı değişkenler açısından incelemiş ve kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre, göçmenler ve farklı etnik gruptaki insanların tüm diğer insanlarla aynı haklara sahip olmasını, iş yerinde her türlü ayrımcılığa karşı yasaların olmasını, ırkçı düşmanlığa karşı yasaların olmasını, ülkemize farklı ırk ve etnik gruplardan insanların gelmesini, bu insanların kültürel zenginlik için ülkemizde bulunmasını, seçimlere katılmayı, yasalara uymayı, aktif politikaya girmeyi, organizasyonlarda gönüllü olarak çalışmayı ve kadınların aktif politikada yer almalarını daha çok istedikleri ve ailelerin ekonomik durumunun (aile imkânlarının) bireylerin eğitiminde, dolayısıyla iyi vatandaşlar olarak yetiştirilmesinde ne kadar önemli olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Egüz (2016:30) ise yaptığı çalışmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel vatandaşlık eğitimine yönelik algılarını incelemiş ve öğretmen adaylarının çoğunlukla küresel vatandaşlık algılarının yeterince gelişmemiş olduğunu ve küresel vatandaşlık algılarını ifade ederken vatandaşlık ders kitaplarında yer alan klişe ifadelerle sınırlı kaldıklarını tespit etmiştir. Burada öğretmen adaylarının küresel vatandaşlık kavramı üzerinde en fazla yoğunlaştığı kavramlar ise hak, sorumluluk, görev bilinci, saygı, evrensel ve kültürel değerler olmuştur. Çermik, Çalışoğlu ve Tahiroğlu (2016:775) çalışmalarında sınıf öğretmenlerinin küresel vatandaşlık eğitimi ile ilgili görüşlerini incelenmiş ve öğretmenlerin küresel vatandaşlık eğitimi verme konusunda istekli olduğu ancak bu eğitimi verme konusunda kendilerini yeterli bulmadıkları, mezun oldukları lisans programının kendilerini küresel vatandaşlık eğitimi için hazırlamadığı, küresel vatandaşlık eğitimi vermek için gerekli mesleki deneyimlerin yetersiz olduğu yönünde görüş bildirdikleri tespit edilmiştir. İlgili çalışmayla benzer sonuçlara ulaşan Şahin, Şahin ve Gögebakan-Yıldız (2016: 369), öğretmen adaylarının dünya vatandaşlığı yeterlik algılarına ilişkin görüşlerinin orta düzeyde olduğunu belirtmiş ve sosyal bilgiler eğitim programında dünya vatandaşlarının yetiştirilmesi hedeflense bile bunun seçilen metinlere, ders içi etkinliklere ve değerlendirme süreçlerine olması gereken düzeyde yansımadağı sonucuna ulaşmıştır. Çolak, Kabapınar ve Öztürk (2018: 335) çalışmasındaki bulgulardan hareketle sosyal bilgiler dersi veren öğretmenlerin küresel vatandaşlık hakkında olumlu görüşe sahip oldukları tespit edilmiş ve öğretmenler, küresel

vatandaşı; kendini dünyaya ve insanlığa ait hisseden, dünya sorunlarına duyarlı, hak ve sorumluluk bilinci çerçevesinde katılımcı olan, ayrımcılık yapmayan ve diğer insanlarla dayanışmaya önem veren bir birey olarak tanımlarken Türkiye’deki sosyal bilgiler derslerinin küresel vatandaşlık eğitimine hizmet etmesi noktasında öğretmenler tarafından yetersiz bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tünkler (2020: 255) ise öğretmenlerin küresel eğitim ve çokkültürlü eğitime dair derin bir anlayışa sahip olmadıklarını ve küresel vatandaşlık kavramını küresel vatandaşın sahip olması gereken niteliklerden hareketle tanımladıklarını belirtmiştir. Özdemir-Özden ve Karadağ (2021: 13) ise sosyal bilgiler öğretmen adaylarının orta düzeyde küresel vatandaşlığa sahip olduğu belirtmiştir. Akhan ve Kaymak (2021:129), sosyal bilgiler öğretmenlerinin, küreselleşmeyi kısmen desteklediklerini ve küreselleşme kavramını teknoloji ile bütünleştirdiklerini belirtmiştir.

Aygün (2022:3), yaptığı tez çalışmasında Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nın küresel vatandaşlık boyutları sınırlı olarak kapsadığı, derslerin içerikleri ve öğrenme çıktılarının, ders sayısının küresel vatandaşlık eğitimi için yeterli olmadığı sonuçlarına ulaşmıştır. Karatekin (2022:2) çalışmasında Türkiye’de 1998, 2005 ve 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programlarına göre hazırlanmış olan sosyal bilgiler (4-5-6 ve 7. sınıf) ders kitaplarında UNESCO tarafından geliştirilen küresel vatandaşlık eğitim paradigmasının yer alma durumunu incelemiş ve sosyal bilgiler ders kitaplarının küresel vatandaş, küresel vatandaşlık, küresel vatandaşlık eğitimi kavramlarını doğrudan içermediği, UNESCO’nun küresel vatandaşlık eğitimi anlayışının bilişsel ve sosyo-duygusal boyutlarını desteklediği, ancak davranışsal boyutu yeterince desteklemediğini tespit etmiştir. Dolayısıyla ders kitaplarında diğerlerinin sorumluluğunu hisseden ve bu sorumluluğu eyleme dönüştüren bireyler yetiştirme hedefi yeterince sağlanamadığı ve bireylerin eylemlerine yön veren bilgilerin, öğrencileri eleştirel bir düşünmeye sevk etmeden aktarıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Öksüzöğlü (2022:84-86), sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel vatandaşlık düzeyleri ile günümüz dünya sorunlarına yönelik tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiş ve öğretmen adaylarının küresel vatandaşlık, sosyal sorumluluk ve küresel yetkinlik düzeylerinin yüksek; küresel sivil katılım düzeylerinin orta seviyede, günümüz dünya sorunlarına yönelik tutum, kaygı ve duyarlılık düzeylerinin çok yüksek ve çözüme katılım düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kanar (2021:64) ise sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değer tercihlerinin küresel vatandaşlık düzeylerine olan etkisini incelemiş ve öğretmen adaylarının çok boyutlu sosyal değerler olan aile değerleri, bilimsel değerler, çalışma-iş

değerleri, dini değerler, geleneksel değerler ve siyasi değerler alt boyutlarının küresel vatandaşlık düzeylerini anlamlı düzeyde yordadığı sonucuna ulaşmıştır. Özkan (2020:32-33), sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersine yönelik tutumları ve küresel vatandaşlık görüşleri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve sosyal bilgiler dersi, demokratik ve etkin bireylerin yetiştirilmesinde ve gelecek kuşakların dünya görüşünü oluşturmada önemli görülmüştür. Akyüz (2019:5) ise BM sürdürülebilir kalkınma hedefleri çerçevesinde küresel vatandaşlık eğitiminin, İngilizce öğretmen eğitimi pedagojisine entegrasyonunun etkilerini ve pratikteki yansımalarını ortaya koymuş ve öğretmen adayları tarafından hazırlanan küçük ölçekli öğretim planlarının, hedef grup görüşme dökümlerinin ve araştırmacı notlarının içerik analizlerinden elde edilen bulgulara göre geliştirilen bir programının öğretmen adaylarının küresel vatandaşlık seviyelerini artırdığını belirtmiştir. Günaydın (2019:104), çalışmasında ilköğretim ve ortaöğretim okullarında çalışmakta olan yöneticilerin küresel vatandaşlık düzeylerini belirlemiş ve yöneticilerin küresel vatandaşlık tutum düzeyleri düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ünlü (2019:7), sosyal bilgiler öğretmenlerinin küresel vatandaşlık algılarını ve sosyal bilgiler dersinde küresel vatandaşlık eğitime yönelik görüşlerini incelemiş ve öğretmenlerin çoğunluğu küresel vatandaşlığı evrensel değerlere sahip, farklılıklara saygılı ve çevreye duyarlı olan kimse olarak tanımlamış; küresel vatandaşlık eğitiminde okul, aile, kitle iletişim araçları-medya, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve toplumun etkili olduğunu ve en fazla rolün sosyal bilgiler dersinde olduğunu ifade ederken ilgili eğitimin verilmesindeki zorlukları ailelerin küresel bilinç ve duyarlılık düzeyinin düşük olması ve sosyo-ekonomik düzeylerinin farklı olması, öğrencilerin küresel vatandaşlık konusunda bilinçsiz, isteksiz ve ilgisiz olmaları, öğretmenlerin ders yüklerinin fazla olması ve uygulamalı çalışmaların yapımının zor olması, okulların altyapı/fiziki açıdan yetersiz olması, programın çok yoğun ve yetersiz olması ve ilgili konuların program sonunda olması, ders saatlerinin az olması, okul dışı çevredeki olumsuz davranış örnekleri ve yapılmak istenen çalışmalara yöneticiler tarafından destek verilmemesi şeklinde sıralamışlardır. Yüksel (2018:206) ise öğretmenlerin çokkültürlü yeterlik algılarının küresel vatandaşlık algıları üzerine etkisi ve kültürel zekânın bu ilişki üzerindeki aracı etkisini incelediği araştırmasında öğretmenlerin genel olarak çokkültürlü yeterlik algılarında ve farkındalık, beceri ve bilgi alt boyutlarında kendilerini yeterli gördükleri ve çokkültürlü yeterlik algılarının küresel vatandaşlık algıları ve kültürel zekânın anlamlı bir yordayıcısı, aynı zamanda küresel vatandaşlık algılarının da kültürel zekânın anlamlı bir yordayıcısı olduğu sonuçlarına ulaşmıştır. Durmuş (2017:7) ise sosyal bilgiler

öğretmen adaylarının küresel vatandaşlık ve çokkültürlü eğitime yönelik tutum düzeylerinin ortalamasının üzerinde olduğunu belirtmiştir. Balbağ (2016:3), ilkökul 4. sınıf öğrencilerin küresel vatandaşlık algılarını ve sosyal bilgiler dersindeki uygulamaları incelemiş ve öğrencilerin yüksek düzeyde küresel vatandaşlık algısına sahip olduğu, küresel vatandaşlık düzeylerinde ailelerin ve okullarının bulunduğu sosyo-ekonomik düzey ve yurt dışına çıkma durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiğini belirtmiştir. Çolak (2015:5) ise Türkiye’de sosyal bilgiler derslerinde ile vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersinde küresel vatandaşlık eğitiminin nasıl gerçekleştirildiğini incelemiş ve ilgili programların küresel vatandaş, küresel vatandaşlık, küresel vatandaşlık eğitimi kavramlarını doğrudan içermemesi ve bu yöndeki eğitime dolaylı yoldan yer vermesi gibi sebeplerle küresel vatandaşlık eğitiminde yetersiz olduğu; öğrencilerin ve öğretmenlerin küresel vatandaş veya küresel vatandaşlık kavramları hakkında genel olarak olumlu görüşe sahip olmalarının yanında bu kavramlar hakkında yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadıkları ve öğrencilerin ve öğretmenlerin sosyal bilgiler ile vatandaşlık ve demokrasi eğitimi derslerini küresel vatandaşlık eğitimi noktasında yetersiz bulduğu tespit etmiştir. Çelikten (2015:2), sınıf öğretmenlerinin küresel vatandaşlık düzeyleri ile öğrencilere aktarmak istedikleri değerlere ilişkin görüşleri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve öğretmenlerin küresel vatandaşlık düzeylerinin mesleki kıdem ve sivil toplum örgütlerine üyelik değişkenlerine göre anlamlı bir fark gösterdiğini belirtmiştir. Çermik (2015:3), sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal girişimcilik, küresel vatandaşlık ve çevresel davranış özelliklerini çeşitli değişkenler açısından ve arasındaki ilişkiyi incelemiş ve küresel vatandaşlık özelliklerinin öğrenim görülen sınıf ve baba eğitim düzeyi değişkenine göre sosyal sorumluluk alt boyutunda ve aylık gelir değişkenine göre küresel sivil katılım alt boyutunda anlamlı farklılık gösterdiğini bulmuş; girişimcilik, küresel vatandaşlık ve çevresel davranış arasında anlamlı ve pozitif ilişki olduğu ve sosyal girişimcilik küresel vatandaşlığı düşük düzeyde, küresel vatandaşlık ise çevre davranışını yüksek düzeyde yordadığını belirtmiştir. Uydaş (2014:4) ise ortaöğretim öğrencilerinin çokkültürlülük hakkındaki görüşlerini incelemiş ve öğrencilerin cinsiyet, okul türü, ailenin ekonomik durumu, eğitim düzeyi ve boş zaman aktivitelerinin çok kültürlülükle ilgili eylemler, organizasyonlar, görüşler ve iyi vatandaş davranışları arasında anlamlı farklılıklar bulmuştur. Son olarak Göl (2013:2) ise sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel vatandaşlık tutum düzeylerini incelemiş ve küresel vatandaşlık tutum düzeyleri yüksek derecede olumlu çıktığı ve cinsiyet, sınıf farkı, coğrafi bölge, siyasal olayları takip

düzeyi, sivil toplum kuruluşlarına katılım durumu ve baba eğitim durumu değişkenlerine göre anlamlı bir farklılaşma olmadığı sonuçlarına ulaşmıştır.

Uluslararası Alanyazın

Uluslararası alan yazında küresel vatandaşlık eğitimi kapsamlı şekilde değerlendirilmektedir ve çalışmalarda küresel vatandaşlık eğitiminin tanımlanması ve temellendirilmesi, ana bileşenlerinin ve boyutlarının tanımlanması ve farklı kuramsal çerçevelerin ve bakış açılarının incelenmesi konuları incelenmiştir. Bu bağlamda Torres ve Bosio, küresel vatandaşlık eğitiminde küreselleşme konusunun merkezi değerde olduğunu ve bunun sekiz yan konuyu kapsadığını ifade etmiştir. İlk olarak yukarıdan (from above) küreselleşme ile neoliberalizm ideoloji tarafından oluşturulmuş uluslararası pazarlar, şirketler ve anlaşmaların ve ulus-devletler dışındaki yönetim sistemlerinin varlığına atıfta bulunmuştur. İkinci küreselleşme biçimi aşağıdandır (from below) ve küreselleşme karşıtıdır. Diğer küreselleşme türleri olan insan haklarıyla kozmopolit demokrasilerin gelişmesine, melezliğe (örneğin, hip-hop kültürleri, ırklar arası evlilikler), bilgi toplumuna (örneğin, bilgiyi zorlayan dijital kültürler), sosyal ağlara, terörizme karşı uluslararası savaşa ve küresel terör örgütleri ağlarına vurgu yapılmaktadır (Torres ve Bosio, 2020:102). Venessa Andreotti'nin *Actionable Postcolonial Theory in Education* adlı eseri, küresel vatandaşlık eğitim yaklaşımını postkolonyal teori temelinde değerlendirmektedir. Andreotti'nin postkolonyal teorisi, eğitim kurumlarına ve pedagojik yaklaşımlara nüfuz eden sömürgeci zihniyeti eleştirel bir şekilde analiz etmekte ve bunlara meydan okuma ihtiyacını vurgulamaktadır. Geleneksel eğitim sistemlerinde eşitlikçi olmayan güç dinamiklerinin belirli bilgi sistemlerini ayrıcalıklı kıldığını ve sömürgeciliğin tarihsel bir olgu olmadığını, neokolonizm ve küreselleşme gibi çeşitli bağlamlarda kendini gösteren ve devam eden bir süreç olduğunu ifade etmektedir. Bu yüzden kapsayıcı, dönüştürücü (transformative) ve eşitlikçi eğitim yaklaşımlarını savunarak öğrencilerin aktif olarak çeşitli bakış açıları ve bilgileri araştırırken kendi varsayımlarını ve önyargılarını sorgulamaları, Batı merkezli bakış açılarını tanımları ve farklı seslerin ve deneyimlerin çeşitliliğini incelemeleri gerektiğini ifade etmektedir (Andreotti, 2011). David Bourn tarafından yazılan *Küresel Öğrenme Teorisi ve Uygulaması (The Theory and Practice of Global Learning)* raporda küresel vatandaşlık eğitimine özel bir önem verilerek küresel öğrenmeye ilişkin çeşitli teoriler ve bakış açıları

incelenmekte ve postkolonyal teori, eleştirel pedagoji, kozmopolitlik ve insan hakları gibi perspektifler araştırılmaktadır. Bourn, küresel öğrenme süreçlerinde eleştirel düşünme, empati, kültürlerarası yeterlilik ve etik katılımın önemini vurgulamakta ve eğitimcilerin, öğrenciler arasında küresel vatandaşlık yeterliliklerini geliştirmek için deneyimsel öğrenmeyi, katılımcı metodolojileri ve dönüştürücü pedagojileri sürece nasıl entegre edebileceklerini ve eğitim politikalarının ve öğretim programlarının küresel öğrenmeyi ve vatandaşlığı teşvik etmedeki rolünü incelemektedir. Ayrıca farklı eğitim seviyelerinde KVE'nin uygulanmasındaki zorlukları ve fırsatları araştırmaktadır. Kısaca Bourn, teori ve pratiği birleştirerek eğitimcilere, eğitim politika uygulayıcılarına ve araştırmacılara etkili küresel vatandaşlık eğitim programları ve pedagojik yaklaşımlar geliştirmek için değerli görüşler sunmaktadır (Bourn, 2014).

Pedagojik yaklaşımlar ve eğitim uygulamaları bağlamındaki çalışmalarda küresel vatandaşlık için etkili öğretme ve öğrenme stratejilerinin araştırılması, KVE'nde eleştirel düşünme, empati ve kültürlerarası yetkinliğin incelenmesi, deneyimsel ve katılımcı yaklaşımlarının KVE'nde etkinliğinin değerlendirilmesi konuları incelenmiştir. Araştırmacılar genellikle eleştirel düşünme ve empati becerileri, kültürlerarası yeterlilik ve küresel meselelere karşı sorumluluk değerini kapsayan pedagojik yaklaşımları araştırmaktadır. Bu bağlamda James A. Banks'in *Küresel Çağda Çeşitlilik, Grup Kimliği ve Yurttaşlık Eğitimi (Diversity, Group Identity, and Citizenship Education in a Global Age)* adlı eserinde küreselleşme sürecinde çeşitlilik, grup kimliği ve yurttaşlık eğitiminin keşisimselliğini araştırılmaktadır. Eser; çeşitlilik kavramını ve bunun vatandaşlık eğitimi üzerindeki etkilerini incelemekte ve ırk, etnik köken, kültür, din, dil ve sosyal sınıf dahil olmak üzere çeşitliliğin çeşitli boyutlarını araştırmaktadır. Banks, çeşitliliğin önemini vurgulayarak, farklı kimlikleri ve bakış açılarını tanıyan ve bunlara değer veren kapsayıcı eğitim uygulamalarına duyulan ihtiyacına değinmekte ve vatandaşlık eğitiminde grup kimliğinin rolünü incelemektedir. Böylece Banks, bireylerin etnik, kültürel, dini veya ulusal bağlamlarda çeşitli gruplara üyeliklerinden etkilenen çoklu kimliğe sahip olduğunu ve grup kimliklerinin birbirleriyle nasıl kesiştiğini ve etkileşime girerek bireylerin topluma ait olma ve katılım duygularını şekillendirdiğini ifade etmekte ve kapsayıcılığı ve sosyal uyumu teşvik ederek, vatandaşlık eğitimi içinde çeşitli grup kimliklerinin tanınmasını ve onaylanmasını savunmaktadır. Ayrıca Banks, küreselleşmenin vatandaşlık eğitimi üzerindeki etkisini incelemekte ve küreselleşmenin kültürlerarası etkileşimleri nasıl yoğunlaştırdığını ve vatandaşlık eğitimi için zorluklar ve fırsatlar yarattığını ifade etmektedir. Banks, öğrencilerin aktif ve sorumlu dünya vatandaşları olmaya

hazırlanmasında küresel yetkinlik, kültürlerarası anlayış ve empati becerilerin önemini araştırmakta ve çeşitlilik, grup kimliği ve küresel bakış açılarını vatandaşlık eğitimine dahil etmede pratik örnekler, vaka çalışmaları ve pedagojik stratejiler sunmaktadır. Öğrencilerin, kendi kimlikleri ve içinde yaşadıkları çeşitli bağlamlar hakkında derinlemesine ve eleştirel düşüncelerinin ve diyaloga girmelerinin önemi vurgulanmaktadır (Banks, 2014).

Veronica Boix Mansilla ve Anthony Jackson tarafından yazılan *Küresel Yetkinlik için Eğitim (Education for Global Competency)* isimli eser, küresel yeterlilik kavramına ve eğitimdeki önemine odaklanmakta ve günümüzün birbirine bağlı dünyasında öğrencileri küresel zorlukları anlamak ve bunlarla ilgilenmek için gerekli beceri, bilgi ve tutumlarla eğitmenin önemli olduğunu savunmaktadır. Yazarlar küresel yeterliliği karmaşık küresel sorunları analiz etme ve anlama, kültürel çeşitliliği takdir etme, kültürler arasında etkili bir şekilde iletişim kurma ve küresel zorluklara karşı sorumlu hareket etme becerisi olarak tanımlamaktadır. Bu yeterliliğin geliştirilmesi için üç temel boyut aktarılmalıdır ve bunlar küresel meseleler hakkında bilgi edinerek, küresel sistemlerin birbirine bağlılığını anlayarak ve farklı bakış açılarını analiz ederek dünyayı araştırmak; kültürel farkındalık, empati ve farklı dünya görüşlerini anlamaya dayalı çeşitli bakış açılarını tanımak ve küresel problemlerde sosyal ve etik sorumluluk duyarak eylemek geçmektir. Üç temel boyut incelendiğinde küresel vatandaşlık eğitim boyutları ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Ayrıca eserde küresel yetkinliğin geliştirilmesinde küresel sorunları bütünleştiren sorgulamaya dayalı öğrenmenin, disiplinlerarası çalışmaların ve proje tabanlı öğrenmenin önemi ve öğrencilerin gerçek dünya sorunlarıyla ilgilenmelerini ve harekete geçmelerini sağlayan otantik ve anlamlı deneyimlere olan ihtiyaç vurgulanmaktadır. Süreç içinde kapsayıcı öğrenme ortamları oluşturmak için eğitimciler, okullar ve topluluklar arasında işbirliğine ihtiyaç duyulmaktadır (Mansilla ve Jackson, 2011).

Öğretim programı ve eğitim politikaları geliştirme bağlamındaki çalışmalarda küresel vatandaşlık eğitimine ilişkin ulusal ve uluslararası politikaların analizi, küresel vatandaşlığın resmi öğretim programlarına entegrasyonunun değerlendirilmesi ve öğretim programlarının uygulamasındaki zorluklar ve fırsatlar konuları incelenmiştir. Bu bağlamda Lynn Davies tarafından yazılan *Küresel Vatandaşlık: Soyutlama mı Eylem Çerçevesi mi? (Global Citizenship: Abstraction or Framework for Action?)* çalışma, küresel vatandaşlık kavramını eleştirel bir şekilde incelemekte ve pratik sonuçlarını araştırmaktadır. Davies, küresel vatandaşlık yaklaşımını küresel sorunları ele almak ve

sosyal adaleti desteklemek için yararlı bulmanın yanında ulusal vatandaşlıkla ilişkisini, kimlik, aidiyet ve evrensel değerler ve kültürel çeşitlilik arasındaki gerilimler gibi küresel vatandaşlığın çeşitli boyutlarını incelemektedir. Ayrıca Davies, küresel vatandaşlıkla ilgili zorlukları ve tartışmaları inceleyerek kültürel emperyalizm, Batılı bakış açılarının baskınlığı ve küresel meselelerle yüzeysel veya göstermelik uygulamaların varlığını vurgulamakta ve çeşitliliğe saygı duyan, diyalogu teşvik eden, küresel karşılıklı bağlantıların derinlemesine anlaşılmasını destekleyen ve farklı bakış açılarını dikkate alan küresel vatandaşlık eğitimin yaklaşımında yansıtıcı (reflexive) ve ayrıntılı (nuanced) olmanın gerekliliğini ifade etmektedir (Davies, 2006). Audrey Osler ve Hugh Starkey tarafından yazılan *Değişen Vatandaşlık: Eğitimde Demokrasi ve Kapsayıcılık* (*Changing Citizenship: Democracy and Inclusion in Education*) adlı eser, eğitimde demokrasi ve sosyal içermeyi teşvik etmede vatandaşlık eğitimi, öğretim programı geliştirme ve kapsayıcı uygulamalar arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Yazarlar bireylerin küreselleşmeden etkilendiğini ve vatandaşlık eğitiminin, aktif vatandaşlık ve demokratik katılımdan daha geniş bir anlayışını kapsayarak yasal ve politik yönlerin ötesine geçmesi gerektiğini savunmaktadır. Osler ve Starkey, ulusal kimlik projesi olarak demokratik eğitim anlayışının sorun olduğunu ve hükümetlerin ve okulların, ulusu ve dünyayı eşit derecede önem ve bağlılığa değer veren yeni bir yurttaş statüsü olan kozmopolit yurttaş modelini kabul etmeleri gerektiğini savunmaktadır. Kozmopolit yurttaşlık, ulusal vatandaşlığı kapsamaktadır ve bireyler, dünya sahnesinde haklara ve sorumluluklara sahiptir. Küreselleşmenin toplumlar üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, ulusal kimlik ve vatandaşlığın ötesine geçmenin ve birçok insanın birden fazla kimliğe sahip olduğu gerçeğini kabul etmenin önemli olduğunu vurgulanmaktadır. Bunun için öğrenciler kozmopolit yurttaşlar olarak ulusal sınırların ötesi ve küresel kaygılarla ilgilenmeli, bu konuların çözümünde sorumluluk hissetmeli, insan haklarına sahip vatandaşlık rolünü incelemeli, yerel ve küresel topluluklarca tanınan aidiyetlik duygularını geliştirmeli ve eğitim-öğretim süreçleri demokrasiyi desteklemeli ve uygulamalıdır (Osler ve Starkey, 2005; akt. Hess, Cavieres ve Herrera, 2008).

Ölçme ve değerlendirme bağlamındaki çalışmalarda küresel vatandaşlık yeterliliklerinin kazanımlarının değerlendirilmesi için ilgili araçlarının geliştirilmesi ve uygulanması, küresel vatandaşlık eğitiminin öğrenciler üzerindeki etkisinin incelenmesi ve öğretim programlarının ve güncellemelerdeki etkinliğin değerlendirilmesi konuları incelenmiştir. Bu bağlamda Stephen Reysen ve Iva Katzarska-Miller tarafından yazılan *Küresel Vatandaşlık Modelinin Öncülleri ve Sonuçları* (*A Model of Global Citizenship:*

Antecedents and Outcomes) isimli eser, küresel vatandaşlık yaklaşımının öncüllerini (gelişimine katkıda bulunan faktörleri) ve sonuçlarını (bireyler ve toplum üzerindeki olumlu etkilerini) araştıran bir vatandaşlık modeli sunmaktadır. Çalışma, küresel vatandaşlık kimliğinin geliştirilmesinde bireysel ve bağlamsal faktörlerin rolünü ve küresel vatandaşlığın bireyler ve toplum üzerindeki olumlu etkilerini incelemektedir. Yazarlar, küresel vatandaşlığın küresel farkındalık, küresel sosyal sorumluluk, küresel yurttaşlık yeterliliği ve küresel katılım olmak üzere dört temel bileşeni olduğunu ve gelişiminde deneyime açıklık, kültürlerarası yeterlilik ve küresel bakış açısı gibi bireysel boyutların yanında eğitim deneyimleri, çeşitliliğe maruz kalma ve küresel sosyal ağlar gibi bağlamsal boyutların önemini ifade etmektedir. Ayrıca küresel vatandaşlık duygusuna sahip bireylerin gönüllülük, aktivizm ve sürdürülebilirlik gibi toplum yanlısı davranışlarda bulunma olasılıkları yükselmekte ve bireysel refah, gruplar arası ilişkiler, sosyal adalet ve sürdürülebilir kalkınmanın teşviki üzerinde olumlu etkileri olmaktadır.

UNESCO, Skirbekk, Potancokova ve Stonawski tarafından yürütülen çalışmada KVE programlarının, etkisini ve etkinliğini değerlendirmek için sağlam bir ölçüm çerçevesine olan ihtiyaç vurgulanmaktadır. Yazarlar, küresel sorunlar hakkında bilgi, kültürlerarası iletişim ve işbirliği becerileri, küresel sorumluluk ve empati tutumları ve olumlu küresel değişim için eylemlere katılım dahil olmak üzere değerlendirilebilen çeşitli KVE boyutları araştırmakta ve mevcut KVE ölçüm araçlarının ve yaklaşımlarının güçlü ve sınırlı yanları incelemektedir. KVE'nin çeşitli yönlerini değerlendirmede kullanılan anketler, görüşmeler ve gözlemler gibi nitel ve nicel yöntemler incelenmekte ve küresel vatandaşlığın doğası ve kültürel açıdan hassas ve bağlama özel değerlendirmelere duyulan ihtiyaçlar gibi ölçümdeki zorluklar vurgulanmaktadır. Bundan dolayı değerlendirmede karma yöntemlerin kullanılması, paydaşlar arasında işbirliğinin yapılması ve değerlendirme çerçevelerinin KVE programlarına entegrasyonu önerilmektedir (Skirbekk, Potancokova ve Stonawski, 2013). Örneğin, Sälzer ve Roczen tarafından yazılan *“Assessing Global Competence in PISA 2018: Challenges and Approaches to Capturing a Complex Construct”* adlı çalışma, çok yönlü bir yapı olarak kabul edilen küresel yeterliliğin değerlendirilmesiyle ilgili zorlukları ele almaktadır. Bilgi, beceriler, değerler ve tutumlar gibi küresel yeterliliğin bilişsel ve sosyo-duygusal boyutlarını kapsamak önemlidir. Yazarlar, performansa dayalı görevler, anketler ve öğrencilerin farklı kültürlerle maruz kalmaları, seyahat deneyimleri, dil yeterliliği, eğitim fırsatları ve küresel yeterlilik gelişimlerini şekillendirebilecek diğer faktörlerle ilgili maddeleri içeren arka plan anketlerini kapsayan ve farklı değerlendirme yöntemlerini

birleştiren entegre bir değerlendirme modeli önermektedir. Çalışma ayrıca, PISA gibi büyük ölçekli değerlendirmelerde küresel yeterlilik değerlendirmesinin işlevsel hale getirilmesi ve uygulanmasındaki zorlukları tartışmakta ve sosyo-duygusal boyutları ve yeterlilikleri değerlendirmede geçerli ve güvenilir araçlara duyulan ihtiyaç vurgulanmaktadır (Sälzer ve Roczen, 2018).

Son olarak küresel vatandaşlık ve sosyal adalet bağlamındaki çalışmalarda küresel vatandaşlık eğitimi ve sosyal adalet arasındaki ilişkinin incelenmesi, küresel zorlukların ele alınmasında küresel vatandaşlığın rolünün araştırılması ve önemi ile küresel vatandaşlık eğitiminin toplumsal tutum ve davranışlar üzerindeki etkisinin incelenmesi konuları incelenmiştir. Bu bağlamda Douglas Bourn tarafından yayınlanan *Kalkınma Eğitiminin Teori ve Pratiği: Küresel Sosyal Adalet İçin Bir Pedagoji (The Theory and Practice of Development Education: A Pedagogy for Global Social Justice)* adlı çalışma, kalkınma eğitiminin (development education) küresel sosyal adaleti teşvik etmedeki rolünü incelemektedir. Bourn, öğrencilerin küresel eşitsizliklerin ve adaletsizliklerin nedenlerini ve sonuçlarını eleştirel bir şekilde analiz etmeleri ve sorgulamalarında eleştirel pedagoji yaklaşımının ve deneyimsel ve katılımcı öğrenme yöntemlerinin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca kalkınma eğitimi ile küresel vatandaşlık eğitimi arasındaki ilişkiyi inceleyerek sosyal adalet, sosyal eşitlik ve küresel farkındalığın teşvik edilmesi gibi ortak hedefleri belirlemekte ve kalkınma eğitiminin, bireylerin sosyal adaletsizliklere meydan okuyan ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen aktif küresel vatandaşlar olmalarını sağlamada önemli olduğunu savunmaktadır. Kısaca çalışma boyunca Bourn, kalkınma eğitiminde eleştirel düşünme, diyalog ve aktifliğin gerekliliği ve öğrencilerin yerel ve küresel topluluklarda sosyal adaleti ve sürdürülebilir kalkınmayı savunarak anlamlı eylemlerde bulunmaları için eğitimin rolünü vurgulamaktadır (Bourn, 2015).

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde çalışmada kullanılan araştırma modeli, verilerin toplanması ve veri çözümleme teknikleri açıklanmıştır.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde tasarlanmış bir içerik analizi çalışmasıdır. Araştırmada, Türkiye’de uygulanmakta olan sosyal bilgiler öğretim programının (özel amaçlar, temel beceriler, değerler, kazanımlar) ve ders kitaplarının küresel vatandaşlık yaklaşımını hangi boyutlarda içerdiğini belirlemek amacıyla, nitel araştırma veri toplama araçlarından doküman inceleme kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini içerir (Yıldırım ve Şimşek, 2003).

Doküman Analizi; yazılı, görsel malzemenin toplanıp incelenmesi olarak tanımlanabilir. Hem nicel hem de nitel araştırmalarda kullanılabilir. Yazılı kaynaklar kitaplar, dergiler, fermanlar, anılar, makaleler, romanlar, öyküler vb. görsel malzemeler ise resimler, filmler, anıtlar, giysiler, araç-gereçler, pullar vb. olabilir. Burada önemli olan araştırmacının neyi, neden, niçin, nasıl ve nerede arayacağını bilmesidir (Sönmez ve Alacapınar, 2019). Doküman İncelemesi; araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Hangi dokümanın önemli olduğu ve veri kaynağı olarak kullanılabileceği araştırma problemi ile yakından ilgilidir. Örneğin eğitim bilimleri alanında ders kitapları, öğretim programları, öğrenci kayıtları, öğrenci ve öğretmen el kitapları, eğitimle ilgili resmî belgeler veri kaynağı olarak kullanılabilir. Doküman incelemesinin beş aşaması vardır. Bunlar; dokümanlara ulaşma, orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme ve veriyi kullanmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Doküman analizinin aşamaları farklı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde ele alınmıştır. Örneğin Merriam (2009; akt. Sak ve diğerleri) doküman analizini (1) uygun dokümanları bulma, (2) dokümanların orijinalliğini kontrol

etme, (3) kodlama ve kataloglama konusunda bir sistematik oluşturma ve (4) veri analizi yapma (içerik analizi yapma) olarak aşamalandırmıştır. Bu adımlara uygun olarak ilgili dokümanlar tespit edilmiş, tercüme edilerek orijinaleri ile karşılaştırılmış, konuyla ilgili diğer alanyazın argümanları incelenmiş, küresel vatandaşlık eğitim kod şeması ilgili veriler yoluyla oluşturulmuş ve sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitapları kodlama ve kataloglama yoluyla ve alanyazın temelinde incelenmiştir.

Veri Kaynağı

Bu çalışmanın veri kaynağı, MEB Talim ve Terbiye Kurulunun hazırlamış olduğu ve halen geçerliliğini koruyan Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve bu program çerçevesinde MEB tarafından hazırlanmış olan sosyal bilgiler ders kitaplarıdır. Bu kitaplar şunlardır:

İlkokul 4. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının yazarı Sami TÜYSÜZ, dil uzmanı Pelin ÖZÜPEK ve görsel tasarım uzmanı Zeynep YAĞIZ'dır ve 2019 yılında Tuna Matbaacılık tarafından basılmıştır.

İlkokul 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının yazarları Ömer Faruk EVİRGİN, Jülide ÖZKAN ve Suna ÖZTÜRK, editörleri Prof.Dr. Süleyman ELMACI, Doç.Dr. Adnan ALTUN ve Dr. Öğr.Üyesi Âdem BELBAĞ, dil uzmanı Erkan ŞAHİN ve görsel tasarım uzmanı Hakan Ergün YURTTAŞ'tır ve 2021 yılında T.C. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından basılmıştır.

İlkokul 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının yazarları Cengiz YILDIRIM, Fatih KAPLAN, Hayriye KURU ve Mukaddes YILMAZ, editörler Prof.Dr. Süleyman ELMACI, Dr. Öğr.Üyesi Murat Bayram YILAR, program geliştirme uzmanı Ergül SİRKİNTİ, dil uzmanı Murat YILDIZ, ölçme değerlendirme uzmanı Günay DURUCAN, rehberlik uzmanı İbrahim GÜNGÖR ve görsel tasarım uzmanı Merve Nur ŞAHİN'dir ve 2021 yılında T.C. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından basılmıştır.

İlkokul 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının yazarları Gökhan GÜLTEKİN, Murat AKPINAR, Mustafa NOHUTCU, Pınar ÖZERDOĞAN ve Seher AYGÜN, editörler Dr. Öğr.Üyesi Mehmet Ali KAPAR, Dr.Öğr.Üyesi Erol YÜKSEL ve Murat AKPINAR, program geliştirme uzmanları Dr.Öğr.Üyesi Ahmet KURNAZ ve Dr.Öğr.Üyesi Süleyman ARSLANTAŞ, dil uzmanı Mustafa AKPINAR, rehberlik uzmanı Rahime

EKER ve görsel tasarım uzmanları Feyza SOYDAN ve Hüseyin GÜL'dür ve 2021 yılında T.C. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından basılmıştır.

Verilerin Toplanması

Doküman analizine dâhil edilecek belgeler, küresel vatandaşlık eğitimi çerçevesinde, küresel ölçekte eğitim politikalarına yön veren, uluslararası tartışmalarda referans olarak kabul edilen temel kılavuzlar ve raporlardır. Bu belgeler şöyle sıralanabilir:

1. Küresel Vatandaşlık Eğitimi Konuları ve Öğrenme Hedefleri kılavuzu (UNESCO, 2015),
2. 21. Yüzyılda Eğitimi Yeniden Düşünmek: Asya'da Barış, Sürdürülebilir Kalkınma ve Küresel Vatandaşlık Eğitiminin Durumu Raporu (UNESCO-MGIEP, 2017a)
3. 10 Ülkenin Müfredat Yönergelerinde Küresel Vatandaşlık Kavramları: Karşılaştırmalı Analiz (IBE-UNESCO, 2017).
4. Dört Ülkenin Öğretim Programında Küresel Vatandaşlık Kavramları (UNESCO, IBE and APCEIU, 2017).
5. Hedef 4.7'nin Küresel İzlenmesi: Ulusal Öğretim Programları Çerçevesinde Temalar (IBE-UNESCO, 2016).
6. Müfredat Geliştirme için Eğitim Araçları: Küresel Vatandaşlık Eğitimi için Bir Kaynak Paketi (IBE-UNESCO, 2018).

Küresel vatandaşlık eğitimi yaklaşımının sosyal bilgiler öğretim programına, kazanımlara ve ders kitaplarına yansıma biçimlerinin belirlenmesi için yukarıda belirtilen belgelerden yola çıkarak inceleme ölçütleri oluşturulmuş ve kullanılmıştır.

Küresel Vatandaşlık Eğitimi Konuları ve Öğrenme Hedefleri kılavuzu yardımıyla KVE'nin bilişsel, sosyo-duyuşsal ve davranışsal temel kavramsal boyutları ile eğitim sonucunda hedeflenen öğrenci nitelikleri ve öğrenme çıktıları belirlenmiş ve bu boyutlar, küresel vatandaşlık eğitim kod şemasının ana boyutlarını temsil etmiştir. KVEKŞ'nın hazırlanma sürecinde KVE'nin temel kavramsal boyutları ile tutarlı olmasına ve öğrenci nitelikleri ve öğrenme çıktılarını değerlendirebilmesine dikkat edilmiştir.

21. Yüzyılda Eğitimi Yeniden Düşünmek: Asya'da Barış, Sürdürülebilir Kalkınma ve Küresel Vatandaşlık Eğitiminin Durumu Raporu'nda Asya'daki 22 ülkenin temel

eğitim politikaları ve öğretim programları belgeleriyle toplam 172 belge, ortak bir kodlama şeması kullanılarak analiz edilmiştir. Bu kod şeması 14 kategoriye ayrılmıştır.

Küresel vatandaşlık eğitimi ve sürdürülebilir kalkınma eğitimine ait temalar on kategoriye ayrılmıştır. Bunlar:

1. Sürdürülebilir Kalkınmanın Ekonomik Boyutu (Bu kategoride alt kategoriler 1.a) ekonomik sürdürülebilirlik, 1.b) büyümenin ve gezegenin sınırları, 1.c) sürdürülebilir büyüme ve sürdürülebilir üretim/tüketim, 1.d) insan kaynaklarının gelişimi; beşerî sermaye, yetenekler; bilgiye dayalı ekonomi, kariyer, iş, istihdam, 1.e) yeşil ekonomi ve 1.f) refah, esenlik, yeniden dağıtım olarak belirlenmiştir),
2. Sürdürülebilir Kalkınmanın Çevresel Boyutu (Bu kategoride alt kategoriler 2.a) çevresel sürdürülebilirlik, 2.b) koruma, restorasyon ve yönetim, 2.c) iklim değişikliği, 2.d) yenilenebilir ve alternatif enerji kaynakları, 2.e) ekoloji; ekolojik sürdürülebilirlik ve 2.f) atık yönetimi; geri dönüşüm ve kaynak yönetimi olarak belirlenmiştir),
3. Sağlık ve Refah (Bu kategoride alt kategoriler 3.a) sağlık ve refah, 3.b) fiziksel sağlık/aktivite/fitness, 3.c) zihinsel, duygusal sağlık; psikolojik sağlık, 3.d) sağlıklı yaşam tarzı, 3.e) bağımlılık (sigara, uyuşturucu, alkol) farkındalığı ve 3.f) cinsel sağlık ve/veya üreme sağlığı olarak belirlenmiştir),
4. İnsan Hakları (Bu kategoride alt kategoriler 4.a) insan hakları, 4.b) haklar ve sorumluluklar, 4.c) özgürlük (ifade, konuşma, basın, örgütlenme/örgütlenme) ve sivil özgürlükler, 4.d) sosyal adalet ve sosyal eşitlik ve 4.e) demokrasi/demokratik yönetim; demokratik değerler/ilkeler olarak belirlenmiştir),
5. Cinsiyet Eşitliği (Bu kategoride alt kategoriler 5.a) toplumsal cinsiyet eşitliği, 5.b) cinsiyet hakkaniyeti/adaleti, 5.c) cinsiyet oranı ve cinsiyet dengesi, 5.d) cinsiyet normları, cinsiyet rolleri ve cinsiyet sosyalleşmesi ve 5.e) kadınların/kız çocuklarının güçlendirilmesi olarak belirlenmiştir),
6. Barış ve Şiddetsizlik Kültürü (Bu kategoride alt kategoriler 6.a) barış, 6.b) barış inşası, 6.c) çatışma çözümü, uzlaşma ve arabuluculuk, 6.d) şiddetsizlik, 6.e) insan güvenliği 6.f) taciz ve şiddet biçimlerine ilişkin farkındalık olarak belirlenmiştir),
7. Küresel Vatandaşlıkla İlgili Gerekçe ve Genel Yönelim (Bu kategoride alt kategoriler 7.a) dünya vatandaşlık ve eğitiminin gerekçelendirilmesi ve 7.b) dünya vatandaşlığı ve eğitime eleştirel duruş olarak belirlenmiştir),

8. Küresel Sistemler, Yapılar ve Süreçler Bu kategoride alt kategoriler 8.a) küresel yönetim sistemi, yapıları/kurumları ve süreçler, 8.b) uluslararası hukukun üstünlüğü ve 8.c) ulus-ötesi şirketler olarak belirlenmiştir),
9. Küresel Sorunlar ((Bu kategoride alt kategoriler 9.a) küreselleşme ve sosyo-ekonomik, politik ve kültürel boyutları, 9.b) küresel yoksulluk; küresel eşitsizlik/farklılık; sömürgecilik ve sömürge mirası ve 9.c) soykırım, terörizm, savaş ve mülteciler olarak belirlenmiştir),
10. Birbirine Bağlılık (Bu kategoride alt kategoriler 10.a) küresel/uluslararası vatandaşlık, küresel kültür/kimlik/topluluk, 10.b) küresel-yerel düşünce veya küresel düşün yerel davran, 10.c) çok kültürlülük ve kültürlerarasılık, 10.d) kuzey-güney ilişkileri, güney-güney ilişkileri, gelişmiş gelişen ülkelerin karşılıklı bağlantıları ve karşılıklı bağımlılık, 10.e) göç; göçmenlik, hareketlilik ve insan hareketliliği, 10.f) küresel rekabet/rekabet edebilirlik ve uluslararası rekabet edebilirlik ve 10.g) kültür ve miras olarak belirlenmiştir) (UNESCO-MGIEP, 2017a:238-247).

Yeterlilikler teması ise üç kategoriye ayrılmıştır. Bunlar:

11. Bilişsel beceriler/eleştirel ve sistemik düşünme (Bu kategoride alt kategoriler 11.a) eleştirel düşünme, 11.b) sistem düşüncesi ve bütünsel (holistic), 11.c) yaratıcı düşünme ve 11.d) geleceğe yönelik düşünme olarak belirlenmiştir),
12. Tutumlar, değerler ve eğilimler (Bu kategoride alt kategoriler 12.a) öz farkındalık, 12.b) adalet ve sorumluluk değeri, 12.c) demokratik katılım değeri, 12.d) çeşitliliğe saygı/takdir, 12.e) hoşgörü değeri, 12.f) başkalarına ve çevreye ilgi, empati, diyalog, saygı ve merhamet tutumları, 12.g) dayanışma; küresel dayanışma; ortak insanlık ve kozmopolitanizm, 12.h) kimliğin insanlık değeri, 12.i) kimliğin ulusal yönü, 12.j) saklı kimlikler: yerel, ulusal, bölgesel (uluslar üstü) ve küresel, 12.k) ayrımcılıkla ve mücadele, 12.l) merak ve 12.m) değişimle başa çıkmada esneklik olarak belirlenmiştir),
13. Davranış ve Eylem
 - 13.i) Kesişen beceriler (Bu kategoride alt kategoriler 13.a) problem çözme, 13.b) çatışma çözümü/yönetimi; müzakere ve çatışma dönüşüme, 13.c) işbirliği/başkalarıyla iyi çalışma/sosyal/girişken; işbirliği, 13.d) yaşam becerileri ve 13.e) 21. Yüzyıl olarak belirlenmiştir),
 - 13.ii) Sorumlu Yaşam Tarzları (Bu kategoride alt kategoriler 13.g) çevresel sürdürülebilir yaşam tarzları, 13.h) sosyal/etik açıdan sorumlu/ilgili; sorumlu

tüketiciler ve 13.i) yerel, ulusal ve küresel düzeylerde katılım becerileri; aktif vatandaşlık, sivil katılım, yapıcı katılım, topluma hizmet ve gönüllülük olarak belirlenmiştir),

13.iii. Aktivizm (Bu kategoride alt kategoriler 13.k) sivil gösterilere şimdi ve gelecekte katılım, 13.l) sosyo-politik konularda tartışmalara katılım ve 13.m) küresel erişime sahip konularda eylem olarak belirlenmiştir),

14. ESD, GCED ve diğer eğitimler (Bu kategoride alt kategoriler sürdürülebilir kalkınma eğitimi, çevre eğitimi, sağlık eğitimi, insan hakları eğitimi, cinsel ve üreme sağlığı, cinsellik eğitimi, barış eğitimi ve değerler eğitimi olarak belirlenmiştir).

İlgili temalar, kategoriler ve alt kategoriler, KVEKŞ inceleme ölçütlerinin hazırlanmasında kullanılmıştır.

10 Ülkenin Müfredat Yönergelerinde Küresel Vatandaşlık Kavramları: Karşılaştırmalı Analiz (IBE-UNESCO, 2017) ve 4. Dört Ülkenin Öğretim Programında Küresel Vatandaşlık Kavramları (UNESCO, IBE and APCEIU, 2017) raporlarında, küresel vatandaşlık ve kavramlarla ilgili içeriklerin kategorize edilmesi için bir matris geliştirilmiş ve bu ulusal öğretim programlarının analizinde kullanılmıştır. Bu matris dört boyuta ayrılmış ve çeşitli alt kategorilerle tanımlanmıştır. Bu boyutlar ve alt kategoriler şunlardır:

I. KVE ile ilgili Gerekçeler ve Genel Yönelimler

1. Küresel vatandaşlık eğitiminin sosyo-ekonomik, politik, kültürel ve ahlaki alanlarda gerekçelendirilmesi,
2. Küresel Vatandaşlığın taktir ve tanımlanması,

II. Bilişsel Alan Kategorileri

Küresel Sistemler, Yapılar ve Süreçler

3. Küresel yönetim sistemleri, yapılar (kurumları) ve süreçler,
4. İnsancıl hukuk, insan hakları, barış inşası, uluslararası hukukun üstünlüğü,
5. Ulus-ötesi şirketler,
6. Diğer küresel sistemler,

Küresel Sorunlar

7. Küreselleşme (sosyo-ekonomik, politik ve kültürel),
8. Kuzey-güney ilişkileri, gelişen karşılıklı bağlantılar, karşılıklı bağımlılık,
9. İklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik, sürdürülebilir kalkınma,
10. Küresel yoksulluk ve küresel eşitsizlik,

11. Soykırım, terörizm, savaş ve mülteciler,
12. Hastalıklar (Ebola, HIV ve AIDS),
13. Diğer küresel sorunlar,

III. Sosyo-duygusal Alan Kategorileri

Çoklu Kimlikler

14. Kimliğin insanlık yönü,
15. Kimliğin ulusal yönü,
16. Gömülü kimlikler: yerel, ulusal, bölgesel (uluslar-üstü) ve küresel kimlikler,

Farklılık ve Çeşitliliğe Saygı: Çokkültürlü ve/veya Uluslararası Bağlamlar-Seviyeleri

17. Kültürlerarası empati, diyalog, saygı ve dayanışma (kültürlerarası veya uluslararası, bölgesel veya dünya çapındaki bağlamlara atıfta bulunulur).
18. Ayrımcılık ve ırkçılık. (Kültürlerarası veya uluslararası, bölgesel veya dünya çapındaki bağlamlara atıfta bulunulur).
19. Küresel Vatandaşlık için değerler ve tutumlar.

IV. Davranışsal Alan Kategorileri

Etkileşim, katılım, eylemler

20. Küresel meselelerle ilgili sivil eylemlere şimdi ve gelecekte katılım,
21. Küresel erişime sahip sosyo-politik konular hakkında bilgi ve tartışmalar,
22. Küresel erişime sahip konularda doğrudan eylemdir (IBE-UNESCO, 2017:13).

Hedef 4.7'nin Küresel İzlenmesi: Ulusal Öğretim Programları Çerçevesinde Temalar (IBE-UNESCO, 2016) isimli rapordaki çalışma, 78 ülkenin ilköğretim ve ortaöğretim öğretim programlarında ve ilgili belgelerinde KVE ve SKE içerik, konu ve temalarının bulunma durumunun analizine ve karşılaştırılmasına odaklanmaktadır. Bu analizin yapılabilmesi için araştırmacılar kod şeması geliştirmiştir. Müfredat Geliştirme için Eğitim Araçları: Küresel Vatandaşlık Eğitimi için Bir Kaynak Paketi (IBE-UNESCO, 2018:56-60) raporunda öğretim programlarının ve ders kitaplarının küresel vatandaşlık eğitimi içerik değerlendirmesinde kullanılmak üzere benzer bir kod şeması düzenlenmiştir. Bu kod şemaları dokuz kategoriden oluşmaktadır ve bunlar İnsan Hakları, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği; Barış, Şiddet Karşıtlığı ve İnsan Güvenliği, Sağlık ve Refah, Sürdürülebilir Kalkınma, Birbirine Bağlılık ve Küresel Vatandaşlık, Yetkinlikler, Pedagojik Yaklaşımlar ve Yöntemler ve Değerlendirmedir. Bu kod şemasında yer alan kategoriler ve alt kategoriler, KVEKŞ'nın düzenlenmesinde doğrudan kullanılmış ve Sağlık ve Refah kategorisi sosyal bilgiler eğitim kapsamına girmediğinden KVEKŞ'na dahil edilmemiştir.

Sonuç olarak Müfredat Geliştirme için Eğitim Araçları: Küresel Vatandaşlık Eğitimi için Bir Kaynak Paketi rehber kaynağı ve Hedef 4.7'nin Küresel İzlenmesi: Ulusal Müfredat Çerçevelerindeki Temalar raporu tematik içerik analizi ile incelenerek temalar ve ana şablonlar belirlenmiş, belirtilen UNESCO rapor ve kılavuzlara uygun olarak ve ilgili alanyazın taraması ile konular geliştirilmiştir. Temalar ve ana şablonlar; küresel vatandaşlık eğitimi alt eğitim dalları olan insan hakları eğitimi, çokkültürlü eğitim, barış eğitimi, çevre eğitimi ve sürdürülebilir kalkınma eğitimi ve küresel vatandaş öğrenci yeterlilikleri, eğitim yaklaşımları ve yöntemleri ve değerlendirme yaklaşımları çerçevesinde temalar ve kategoriler olarak belirlenmiş ve ilgili alanyazın taraması ile geliştirilerek küresel vatandaşlık eğitimi kod şeması (KVEKŞ) hazırlanmıştır.

KVEKŞ rehberliğinde sosyal bilgiler öğretim programının öğrenme alanları, kazanımları, becerileri ve değerleri ile ders kitaplarında yer alan üniteler, anlatılar, etkinlikler ve değerlendirmeler küresel vatandaşlık eğitim yaklaşımı çerçevesinde incelenmiş ve KVEKŞ kategorilerini yansıtan alıntılar, tablo şeklinde gösterilmiştir. Küresel vatandaşlık eğitimi kod şeması EK-1'de ve ilgili alıntıların KVEKŞ'nda yer alma durumları 4.,5.,6. ve 7. sınıf seviyelerine uygun olarak EK-2, EK-3, EK-4 ve EK-5'te gösterilmiştir.

Verilerin Çözümlemesi

UNESCO'nun küresel vatandaşlık eğitimi öğretim programları, ders kitapları ve eğitim politikaları bağlamında incelediği durum raporlarından ve kılavuzlardan yola çıkarak oluşturulan küresel vatandaşlık eğitimi inceleme ölçütleri çerçevesinde 2018 sosyal bilgiler öğretim programı ve sosyal bilgiler ders kitapları üzerinde içerik analizi uygulanmıştır.

İçerik analizi, insan davranışlarını ve doğasını belirlemek için çıkarımda bulunmaya yarayan; önceden belirlenmiş kurallara dayalı kodlamalarla veri içindeki bazı sözcüklerin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik ve yenilenebilir bir teknik olarak tanımlanmaktadır. İçerik analizinin amacı metin veya metinlerden oluşan bir veri kümesinin içindeki belli kelimelerin veya kavramların varlığını, anlamlarını ve ilişkilerini belirleyerek analiz etmesi ve metinlerdeki mesaja ilişkin çıkarımlarda bulunmasıdır (Büyüköztürk vd., 2012:259). Eğitim bilimleri araştırmalarında sıklıkla

kullanılan içerik analizi; meta analiz, meta sentez ve betimsel olmak üzere tanımlanmaktadır.

Meta-sentez yani tematik içerik analizi; aynı konu üzerine yapılan araştırmaların tema veya ana şablonlar (matrix/template) oluşturularak eleştirel bir bakış açısıyla sentezlenmesi ve yorumlanmasını içermektedir. Böylece, bütünsel bir bakış açısıyla araştırılan konunun genel yapısının derinlemesine anlaşılmasına, öncelikli alanların belirlenmesine, aynı konunun farklı boyutlarını ele alan çalışmaların ortak ve benzer yönlerinin nitel olarak sentezlenmesine ve örneklendirilmesine yardımcı olarak çalışmalar hakkında genel bir görüş sağlamaktadır (Çalık ve Sözbilir, 2014:31).

Küresel vatandaşlık eğitimi, üç temel kavramsal boyut tarafından şekillenir ve bu boyutlar, küresel vatandaşlık eğitimi üzerine yapılan alanyazına, kavramsal çerçevelere, öğretim yaklaşımları ve programlarına, teknik danışmanlıklara ve UNESCO tarafından bu alanda yapılan son çalışmalara dayanmaktadır. Bu temel kavramsal boyutlar, öğrenmenin üç alanına dayanan bilişsel, sosyo-duygusal ve davranışsal boyutlardır ve bunlar küresel vatandaşlık eğitiminin etkin bir şekilde verilmesinde birbiriyle ilişkilidir. Bu boyutlar öğretim program ve materyallerinin incelemesinde temel boyutları oluşturmaktadır. Bu boyutlarla birlikte KVE, öğrencilerin daha kapsayıcı, adil ve barışçıl bir dünyaya katkıda bulunabilmeleri için ihtiyaç duydukları bilgi, beceri, değer ve tutumları inşa ederek etkili olmalarını amaçlamaktadır ve bunun için insan hakları eğitimi, barış eğitimi, sürdürülebilir kalkınma eğitimi, çevre eğitimi ve çokkültürlü eğitim alanlarının kavram ve yöntemlerini kullanan çok yönlü bir yaklaşımdır.

Bilişsel boyutta KVE, öğrencilerin yerel, ulusal ve küresel sorunlar; farklı ülke ve toplulukların birbirine bağlılığı ve bağımlılığı ve yönetim sistemleri hakkında bilgi ve anlayış kazanmaları ile eleştirel düşünme ve analiz için becerileri geliştirmeleri amaçlanmaktadır. Bilişsel boyutun kazanım ve niteliklerinin aktarılmasında yerel, ulusal ve küresel sistemler ve yapılar; yerel, ulusal ve küresel düzeylerde toplulukların etkileşimini ve bağlılığını etkileyen sorunlar ve bunların altında yatan varsayımlar ve güç dinamikleri konuları düzenlenmiştir.

Sosyo-duygusal boyutta öğrencilerin kimlikler, ilişkiler ve aidiyet duygusu geliştirerek ortak insanlığa ait olmaları, insan haklarına dayalı değerleri ve sorumlulukları paylaşmaları ve empati, dayanışma ve farklılıklara ve çeşitliliğe saygı gibi değerleri kazanmaları amaçlanmaktadır. Sosyo-duygusal boyutun kazanım ve niteliklerinin aktarılmasında farklı kimlik düzeyleri, insanların ait olduğu farklı topluluklar ve bunların nasıl bağlantılı olduğu ve farklılık ve çeşitliliğe saygı konuları düzenlenmiştir.

Davranışsal boyutta ise öğrencilerin barışçıl ve sürdürülebilir bir dünya için yerel, ulusal ve küresel düzeylerde etkin, sosyal ve sorumlu bir şekilde hareket etmeleri, kamu yararında motivasyon ve gönüllülük geliştirmeleri, kazandıkları becerileri, değerleri, inançları ve tutumları hayata geçirmeleri amaçlanmaktadır. Davranışsal boyutun kazanım ve niteliklerinin aktarılmasında ise bireysel ve toplu olarak alınabilecek önlemler, etik açıdan sorumlu davranış ve katılım ve eyleme geçme konuları belirlenmiştir. Bu konular sarmal eğitim modeline uygun olarak dört temel eğitim düzeyine ayrılmış ve öğrenme hedefleri bu düzeylere uygun olarak ifade edilmiştir (UNESCO, 2015:15-29).

Böylece KVE, üç temel kavramsal boyut ve alt eğitim disiplinleri tarafından şekillenmiş ve küresel vatandaşlık eğitiminin ilgili öğretim program ve materyallerindeki durumunun incelemesinde kullanılan kod şeması, bu çerçevede hazırlanmıştır.

Çalışmada sosyal bilgiler öğretim programının ve ders kitaplarının incelemesinde kullanılan Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması (KVEKŞ), Uluslararası UNESCO Eğitim Bürosu tarafından hazırlanan Müfredat Geliştirme için Eğitim Araçları: Küresel Vatandaşlık Eğitimi için Bir Kaynak Paketi (Training Tools for Curriculum Development: A Resource Pack for Global Citizenship Education) (UNESCO-IBE, 2018) rehber kaynağı ve Hedef 4.7'nin Küresel Olarak Görüntüsü: Ulusal Müfredat Çerçevelerindeki Temalar (Global Monitoring of Target 4.7: Themes in National Curriculum Frameworks) (UNESCO-IBE, 2016) raporunda kullanılan KVE inceleme şemalarına göre hazırlanmıştır. Tablo 1'de Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması (KVEKŞ) içerisinde bilişsel boyutu yansıtan küresel vatandaşlık eğitimi temaları ve kategorileri yer almaktadır.

Tablo 1

Bilişsel Boyut ve Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması Temaları

Bilişsel Boyut	
Temalar	Kategoriler
İnsan Hakları	Haklar ve İnsan Hakları (çocuk hakları, kültürel haklar, yerli hakları, kadın hakları, engelli/kısıtlı hakları vb.)
	Sorumluluklar
	Özgürlük ve Sivil Özgürlükler (ifade, konuşma, basın, dernek/örgütlenme vb.)
	Sosyal Adalet
	Demokrasi
	Demokratik Yönetim
	Demokratik Değerler
	Demokratik İlkeler
	İnsan Hakları Eğitimi (İnsan Hakları Kültürü)
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
	Toplumsal Cinsiyet Hakkaniyeti/Adaleti
	Kadınların/Kız Çocuklarının Güçlendirilmesi ve Katılımın Teşviki
	Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı
	Toplumsal Cinsiyetin Eşit Temsili
Barış, Şiddetsizlik ve İnsan Güvenliği	Barış ve Barışın Tahsisi
	İstismar/Taciz/ Okul temelli şiddet/zorbalık
	Şiddet Ev temelli şiddet/zorbalık
	Biçimleri Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet
	Hakkında Çocuk istismarı/taciz
	Farkındalık Cinsel istismar/taciz
	Savaş
	Çatışma
	Soykırım
	Terör
	Göçmen
	Mülteciler
	Yerinden edilmiş insanlar
	Barış Eğitimi (Barış Kültürü)

(Devam ediyor)

Tablo 1

Bilişsel Boyut ve Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması Temaları

Bilişsel Boyut	
Temalar	Kategoriler
Sürdürülebilir Kalkınma	Sürdürülebilir ve Sürdürülebilirlik
	Sürdürülebilir Kalkınma
	Sürdürülebilir Ekonomi, Üretim/Tüketim ve Yeşil Ekonomi
	Sürdürülebilir Büyüme
	Sürdürülebilir Toplum ve Sosyal Sürdürülebilirlik
	Sürdürülebilir Çevre
	İklim Değişikliği (Küresel Isınma, Karbon Salınımı ve Ayak İzi vb.)
	Doğal Afetler
	Yenilenebilir Enerji, Alternatif Enerji Kaynakları (Güneş, Gelgit, Rüzgâr, Dalga, Jeotermal ve Biokütle vb.)
	Ekoloji
	Ekolojik Sürdürülebilirlik
	Ekosistemler
	Biyolojik Çeşitlilik ve biyosfer
	Çeşitlilik Kaybı
	Geri Dönüşüm ve Atık Yönetimi
	Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi
	Çevre Eğitimi
Bağlantılılık ve Küresel Vatandaşlık	Küreselleşme
	Küresel Vatandaşlık
	Küresel Kültür
	Küresel Kimlik
	Küresel Topluluk
	Küresel ve Yerel Düşünme (Küresel Düşün Yerel ve Küresel Hareket Et Felsefesi)
	Göç (İç ve Dış)
	İnsan Hareketliliği
	Sosyal Hareket
	Küresel ve Uluslararası Rekabet
	Küresel Eşitsizlik ve Dengesizlik
	Küresel Yoksulluk
	Birbirine Bağlılık (Kuzey-Güney/Doğu Batı ilişkisi)
	Vatandaşlık (Ulusal)
	Ulusal Kimlikler
	Ulusal/Milli Kültürler ve Miras
	Milliyetçilik
	Vatanseverlik
	Anavatan
	Küresel Vatandaşlık Eğitimi

Tablo 1’de yer alan insan hakları, barış, şiddetsizlik ve insan güvenliği, sürdürülebilir kalkınma ve bağlantılılık ve küresel vatandaşlık temaları ve kategorileri

küresel vatandaşlık eğitiminin bilişsel boyutunu yansıtmaktadır. Burada öğrencilerin yerel, ulusal ve küresel konular ve problemler hakkında bilgi ve anlayış geliştirmeleri, eleştirel düşünerek bilgileri analiz etmeleri, yerel, ulusal ve küresel toplumlar ve konular arasındaki ilişkileri anlamaları amaçlanmış ve bireylerin küresel vatandaş olabilmeleri için gerekli bilgiler aktarılmıştır. Kategorilerin tanımları aşağıda yer almaktadır:

Haklar ve İnsan Hakları: Bireye, insan olduğu için verilen haklardır ve bu evrensel haklar, milliyet, cinsiyet, ulusal, etnik köken, renk, din, dil veya diğer herhangi bir statüden bağımsızdır ve bunlara yaşam, gıda, eğitim, çalışma, sağlık ve özgürlük hakları örnek verilebilmektedir (OHCHR, 2022).

Sorumluluklar: Sivil sorumluluk, bir vatandaşlık sorumluluğudur ve demokratik yönetişim ve sosyal katılımı ilişkili eylem ve tutumlardan oluşmaktadır. Sivil sorumluluk eylemleri siyasi, ekonomik, sivil, çevresel veya yaşam refahı sorunlarının çözümü gibi alanlarda aktiflik ve savunuculuk şeklinde kendini göstermektedir (LearningToGive, 2022).

Özgürlük ve Sivil Özgürlükler: Anayasa tarafından belirlenmiş düşünce hürriyeti, yerleşme hürriyeti, haberleşme hürriyeti ve benzeri hürriyetlerle bireylerin, belirtilen alanlarda serbestçe eylemler sergileme yetkisine sahip olabilmeleridir (Demirkol, 2017).

Sosyal Adalet: Sosyal adalet, eşit haklar, eşit fırsat ve eşit muameleyle sağlanmaktadır. Bu temel değerleri göz önüne alarak sosyal adalet, herkes için eşit haklar ve eşit fırsatlar anlamına gelmektedir (SDF, 2022).

Demokrasi: Demokrasi, halkın yönetimi veya halk tarafından yönetim anlamına gelmektedir (Bird, 2006).

Demokratik Yönetim: Demokratik yönetim, seçilmiş yetkililerin halka karşı sorumlu olduğu, yetki kullandığı ve halk adına kararlar aldığı demokratik bir sistem içinde yönetim uygulamasıdır (Rosenbloom and Goldman, 2017:95)

Demokratik Değerler: Demokrasi kültürünün tahsisinde ve demokratik tutum ve davranışların geliştirilmesinde demokratik değerlere ihtiyaç vardır. Bunlara ifade özgürlüğü, fikirlere saygı, eşitlik, adalet, özgürlük, hoşgörü, barış, şeffaflık ve hesap verebilirlik örnek verilebilmektedir (Turan, 2022).

Demokratik İlkeler: Demokrasinin temel ilkelerine yasalara uyma zorunluluğu, eşitlik, aktif katılım, seçim, çok partili sistem, çoğunluğun yönetimi, çoğulculuk, hesap verebilirlik, şeffaflık, anayasal güvence, hukukun üstünlüğü, güçler ayrılığı, laiklik ve sivil toplum örnek verilebilmektedir (Demokrasi, 2022).

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Özgürlüklerin genişletilerek ve yaşam kalitesinin artırılarak ev, iş yeri ve toplumsal bağlamlarda kadın ve erkeklerin davranışlarında, rollerinde ve sorumluluklarında eşitliğin sağlanmasıyla çift taraflı kazanımların korunmasıdır (EducationLinks, 2022).

Toplumsal Cinsiyet Hakkaniyeti/Adaleti: Kadın ve erkek arasında dağılan sorumluluk ve kazanımlarda hakkaniyet ve adaletin tahsis edilmesidir. Özellikle kadın ve erkeklerin eşit şartlarda faaliyet göstermelerini engelleyen tarihsel ve sosyal dezavantajları telafi etmek için pozitif önlemlerin alınmasıdır (EducationLinks, 2022).

Kadınların/Kız Çocuklarının Güçlendirilmesi: Kadınlar ve kız çocuklarının özgürce hareket etmelerine, haklarını kullanmalarına ve toplumun tam ve eşit üyeleri olarak potansiyellerini gerçekleştirmelerine fırsatların verilmesidir (EducationLinks, 2022).

Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı: Bireyin toplumsal cinsiyet normlarını, rollerini ve ilişkilerini dikkate alması ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği dahil olmak üzere toplumsal cinsiyet normlarının, rollerinin ve ilişkilerinin zararlı etkilerini etkin şekilde azaltmada önlemler almasıdır (EducationLinks, 2022).

Toplumsal Cinsiyetin Eşit Temsili: Eşitlik, adalet, denge, çeşitlilik ve cinsiyetlerin kurumsal yapılara entegrasyonunu yansıtmaktadır. Kariyer veya liderlik pozisyonlarındaki cinsiyete dayalı engellerin kaldırılmasını, liderlik çeşitliliğini ve kurum genelinde cinsiyet eşitliği ve çeşitliliğinin devam etmesini sağlamak için bilinçli ve kasıtlı cinsiyete dayalı stratejilerin yürütülmesidir (IGI-Global, 2022) veya eğitim sistemindeki kadın ve erkeklerin eşdeğer yüzdeleridir. Eşitlik esastır, ancak cinsiyet eşitliğini sağlamak için tek başına yeterli değildir (EducationLinks, 2022).

Barış ve Barışın Tahsisi: Barış tahsisi; etnik, dini, sınıfsal, ulusal ve ırksal sınırları aşan, yapıcı kişisel, grup ve siyasi ilişkilerin geliştirilerek adaletsizliği ve çatışmayı şiddet içermeyen yollarla çözmek ve çatışma koşullarını yapıcı şekilde dönüştürmektir (Kroc, 2022).

Okul temelli şiddet/zorbalık: Kışkırtma unsuru olmaksızın aralarında fiziksel ya da psikolojik açıdan bir güç eşitsizliği olan çocuklardan güçlünün, karşı tarafa bilerek ve isteyerek, niyetli, kasıtlı, sistemli bir biçimde belli zaman aralıkları ile uyguladığı, kurbanda korku, endişe veya zarar vermeyi amaçlayan fiziksel, sözel, psikolojik saldırı veya yıldırma (Akgün 2005; Akt. Arslan ve Savaşer, 2009:219).

Ev temelli şiddet/zorbalık: Aile içi şiddet aile üyelerinden biri tarafından aynı ailedeki bir diğer üyenin yaşamını, fizik veya psikolojik bütünlüğü veya bağımsızlığını

tehlikeye sokan, kişiliğine veya kişilik gelişimine ciddi boyutlarda zarar veren eylem veya ihmaldir (Ünal, 2005:3).

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet: Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet bir kişiyi şiddet, zorlama, tehdit, aldatma, kültürel beklentiler veya ekonomik güç kullanarak iradesi dışında hareket etmeye zorlamaktır ve cinsel, fiziksel, ruhsal, sosyo-ekonomik ve aile içi şiddeti kapsamaktadır (UNHCR, 2023).

Çocuk istismarı/taciz: Çocuk istismarı bilerek veya bilmeyerek yapılan ve çocuğun sağlığını, fiziksel ve psikososyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen davranışlar, çocuk istismarı olarak tanımlanmaktadır. Çocuk istismarı ihmal, fiziksel, cinsel, duygusal istismar olarak dört grupta sınıflandırılmaktadır (Kara, Biçer ve Gökalp, 2004:140).

Cinsel istismar/taciz: Henüz cinsel gelişimini tamamlamamış bir çocuğa veya ergene, bir erişkin tarafından cinsel arzu veya gereksinimlerini karşılamak için güç, tehdit veya kandırma yollarını kullanmasıdır (Aktepe, 2009:97).

Çatışma: Genel olarak çatışma, rekabet ile rakipleri yok etme arasındaki sınırlar içindeki mücadeledir. Dar anlamda ise çatışma, iki veya daha fazla taraf arasında, tutarsız amaçların, tavırların davranışların ve duyguların yol açtığı zıtlık, geçimsizlik ve anlaşmazlıklardır (Ceylan, Ergün ve Alpkan, 2000:40).

Soykırım: Gruba mensup olanların öldürülmesi, ciddi surette bedensel ya da zihinsel zarar verilmesi, grubun bütünüyle ya da kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracak hesaplanarak yaşam şartlarını kasten değiştirmek, grup içinde doğumları engellemek amacıyla önlemler almak ve gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek soykırım sayılmaktadır (WJCUNESCO, 2023).

Terör: Terörizm, bir nüfusta genel bir korku iklimi yaratmak ve böylece belirli bir siyasi hedefi gerçekleştirmek için hesaplı şiddet kullanımınıdır (Britannica, 2022).

Göçmen: Göç nedeni veya yasal statüsü ne olursa olsun, olağan ikamet ettiği ülkeyi değiştiren kişidir.

Mülteciler: Mülteciler, korku, zulüm, çatışma, yaygın şiddet veya kamu düzenini ciddi şekilde bozan diğer koşullar nedeniyle menşe ülkeleri dışında bulunan ve sonuç olarak uluslararası koruma gerektiren kişilerdir (UN, 2022).

Sürdürülebilirlik: Bugünün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün vermeden karşılamaktır (UN, 2022).

Sürdürülebilir Kalkınma: Sürdürülebilir kalkınma, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınmadır (BM, 2016).

Sürdürülebilir Ekonomi, Üretim/Tüketim ve Yeşil Ekonomi: Ekonomik sürdürülebilirlik, uzun vadeli finansal istikrar yaratmak için doğal ve finansal kaynakları koruma uygulamasıdır (Indeed, 2022). Yeşil ekonomi; istihdam ve gelirdeki büyümeye, karbon emisyonlarının ve kirliliğin azaltılmasına, enerji ve kaynak verimliliğinin artırılmasına ve biyoçeşitlilik ve ekosistem hizmetlerinin kaybının önlenmesine olanak tanıyan ekonomik faaliyetlere, altyapıya ve varlıklara yapılan kamu ve özel yatırımlara atıf yapmaktadır (UNEP, 2022).

Sürdürülebilir Büyüme: Sürdürülebilir büyüme çevrenin ve doğal sermayenin kalitesini ve miktarını azaltmadan ekonomik büyümeyi gerçekleştirmektir. Sürdürülebilir büyüme uzun dönemde ekonominin (GSMH'nin) büyüme hızının belirli bir düzeyde tutulması ve bu hızın azalmadan ve herhangi bir iktisadi krize sebebiyet vermeden devam ettirilmesidir (Uysal, 2013:117).

Sürdürülebilir Toplum ve Sosyal Sürdürülebilirlik: Sosyal sürdürülebilirlik, su, gıda ve temiz hava gibi doğal kaynaklara ve ihtiyaçlara eşit erişim sağlama uygulamasıdır.

Sürdürülebilir Çevre: Çevresel zararları azaltma ve doğal kaynak tüketimini en aza indirme eylemidir. Amaç, doğal kaynakların zamanla tükenmesini durdurma ve fosil yakıt tüketimini, ağaç kesimini, ormansızlaşmayı azaltma ve daha sürdürülebilir tüketici uygulamaları oluşturma gibi uygulamaları içermektedir (Indeed, 2022).

İklim Değişikliği (Küresel Isınma, Karbon Salınımı ve Ayak İzi): İklim değişikliği, sıcaklıklarda ve hava düzenlerinde uzun vadeli değişimlerdir (UN, 2022).

Doğal Afetler: Büyük hasara veya can kaybına neden olan sel, deprem veya kasırga gibi doğa olaylarıdır.

Yenilenebilir Enerji, Alternatif Enerji Kaynakları (Güneş, Gelgit, Rüzgâr, Dalga, Jeotermal ve Biokütle vb.): Yenilenebilir enerji, tüketildiğinden daha yüksek oranda yenilenen doğal kaynaklardan elde edilen enerjidir. Örneğin güneş ışığı ve rüzgâr, sürekli yenilenen kaynaklardır (UN, 2022).

Ekoloji: Ekoloji, organizmaların çevreleri ile nasıl etkileşime girdiklerinin incelenmesidir. Bir ekolojist, canlılar ve habitatları arasındaki ilişkiyi incelemektedir (NG, 2022).

Ekolojik Sürdürülebilirlik: Ekolojik sürdürülebilirlik, uzun vadeli suların, toprağın ve ekosistemin verimliliğini korumamız, doğal çevre ve insan sağlığı üzerindeki etkimizi doğal çevrenin ve insanlığın kaldırabileceği düzeye indirmemizdir (UOG, 2022).

Ekosistemler: Ekosistem, bitkilerin, hayvanların ve diğer organizmaların yanı sıra hava ve manzaraların birlikte bir yaşam alanı oluşturduğu coğrafi bir alandır (NG, 2022).

Biyolojik Çeşitlilik: Biyolojik çeşitlilik (biyoçeşitlilik), genetik farklılıklara sahip canlı türlerinden oluşan, değişik işlevlere sahip çeşitli ekosistemlere dağılmış olan sayı ve tür bakımından zengin canlılar toplumunun oluşturduğu yaşam dünyalarıdır (Doğan, Özçelik, Dolu ve Erman, 2010:65).

Biyoçeşitlilik Kaybı: İklim değişikliği ve deniz, kara ve tatlı su ekosistemlerini kirletilmesi sonucunda yerel türlerin kaybı, hastalıkların artması ve bitki ve hayvanların toplu ölümleriyle yok olmalarıdır (UN, 2022).

Geri Dönüşüm ve Atık Yönetimi: Atık yönetimi; atıkların toplanması, taşınması, işlenmesi ve bertarafı işlemlerinde kontrol, izlenme ve düzenlenmeyle, yeniden kullanımının sağlanması ve geri dönüşümle atık üretiminin önlenmesidir (OECD, 2022).

Küresel Kültür: Kültürel küreselleşme; fikirlerin, anlamların ve değerlerin dünya çapında sosyal ilişkileri genişletecek ve yoğunlaştıracak şekilde iletilmesini ifade ederken toplumdaki kıyafet, müzik, sinema, yemek, dil ve tutum kültürlerinin tek tipleşmesidir.

Küresel Kimlik: Küresel kimlik; küresel bir topluluğu anlamanın, temsil etmenin ve takdir etmenin yollarını bilmek ve küresel topluluğa katılmaktır (Rivera, 2015).

Küresel Topluluk: Küresel topluluk, dünyadaki insanların artan birbirine bağlılığını ifade etmektedir ve dünyanın her yerinden cinsiyet, teknoloji, ekonomi ve küresel meselelerle ilgili insanlar arasındaki bağlardır (Brilliantio, 2022).

Küresel ve Yerel Düşünme (Küresel Düşün Yerel ve Küresel Hareket Et Felsefesi): Küresel düşün, yerel hareket et, büyük bir gezegenin parçası olan yerel alanın korunmasında bireylerin sorumlu davranırken ayrıca gezegeni bir bütün olarak ve koşulları hakkında düşünmemiz gerektiği anlamına gelmektedir (IrishEnvironment, 2022).

Göç: Savaş, hastalık, ekonomik buhran, siyasi gerilim, toplum düzeninin bozulması gibi durumlarda, aile ya da toplum olarak, bulundukları vatani veya bölgeyi terk ederek yeni bir ülkeye veya bölgeye taşınma durumudur (GöçmenBüro, 2022).

İnsan Hareketliliği: Bireyin belirli bir ortamdan diğerine geçmek için sahip olması gereken yetenek ve becerilerdir (IGI-Global, 2022).

Sosyal Hareket: Algılanan eşitsizlik, baskı ve/veya karşılanmayan sosyal, politik, ekonomik veya kültürel taleplere yanıt olarak, güç sahiplerine karşı ortak bir amaç etrafında bir araya gelen büyük ve genellikle gayri resmi insan gruplarının eylemleridir (GSDRC, 2022).

Küresel ve Uluslararası Rekabet: Bir ülkedeki mal ve hizmetlerin, uzun vadede halkın gelirlerini koruyup ve genişletirken, uluslararası pazarların taleplerini karşılayabilme derecesidir ve bir mağazanın kârını artırırken diğer mağazalarla rekabet edebilme yeteneğidir (ATAR, 2022).

Küresel Eşitsizlik ve Dengesizlik: Eşitsizlik, gücün ve kaynakların, insanların kullanabileceği hakların ve erişebilecekleri fırsatların dağılımıyla ilgilidir. Eşitsizlik, insanları insana yakışır bir yaşam sürmekten ve haklarını yerine getirmekten alıkoyacak derecede olduğunda sorunludur. Ekonomik eşitsizlik ve siyasi eşitsizliklerle yakından bağlantılıdır (Devinit, 2022).

Küresel Yoksulluk: Yoksulluk, sürdürülebilir geçim kaynakları sağlamak için gelir ve üretken kaynakların eksikliğidir. Bunun göstergeleri açlık ve yetersiz beslenme, eğitime ve diğer temel hizmetlere sınırlı erişim, sosyal ayrımcılık, dışlanma ve karar alma süreçlerine katılım eksikliği yer almaktadır (UN, 2022).

Birbirine Bağlılık (Kuzey-Güney/Doğu Batı ilişkisi): Kuzey ve Güney terimleri, bir yanda zengin ve sanayileşmiş ülkeler ile diğer yanda fakir, daha az sanayileşmiş ülkeler arasındaki ilişkiyi tanımlamak için kullanılan bilimsel ve politik söylemdir (Krüger, 2008:2).

Vatandaşlık: Vatandaş, bir devletin ülkesinde sakin olup da o devletin kendisine sağladığı medeni ve siyasi haklardan yararlanıp; bunun karşılığında, o devletin kanunlarına riayet etme, kamu harcamalarına katılma ve saldırı hâlinde o devleti savunma yükümlülükleri altına giren bir kişidir (Töre, 2017:557).

Ulusal Kimlikler: Ulusal kimlik, ulus ve milliyetçilik gibi kavramlardan ayrılmayan, ortak tarih, kan bağları, amaç, dil, bölge, din ve gelenek gibi ortak özelliklere dayanan kimliktir ve grup sosyal kimliği açısından güçlüdür (Shoa, 2017).

Ulusal/Milli Kültürler ve Miras: Ulusal kültür, egemen bir ulusun (örneğin bir Çin veya Kanada ulusal kültürü) nüfusu tarafından paylaşılan normlar, davranışlar, inançlar, gelenekler ve değerlerdir. Dil, din, etnik ve ırksal kimlik, kültürel tarih ve gelenekler gibi belirli özelliklerdir (IGI-Global, 2022).

Milliyetçilik: Milliyetçilik; milletlerin oluşma ya da gelişme sürecini, bir millete ait olma duyarlılığı ya da bilincini, bir milletin dili ve simgelerle temsilini, bir milleti temsil eden toplumsal ve siyasal hareketler ve hem genel hem de özel bir millet öğretisi ve/veya ideolojisini temsil etmektedir (Smith, 2013:15; Akt. Ertan, 2018:41).

Vatanseverlik: Vatanseverlik, ülkeye, vatana bağlılık, ülkenin kültürü için gurur hissetme, saygı ile ülke tarihini takdir ederek ondan övünç duyma, ona karşı bir aidiyet

duygusu hissetme olabilirken, kimileri için siyasal bir bağlılıktan kaynaklanan sevgi anlamlarına gelmektedir (Rapoport 2009: 27; Akt. Elban, 2015:1305).

Anavatan: Vatan aralarında millî bağlar bulunan insan topluluklarının üzerinde birlikte yaşadıkları, gerektiğinde uğrunda canın ve malın feda edildiği faziletli toprak parçasıdır (Çiftçi ve Dikmenli, 2016:851).

Tablo 2

Sosyo-Duyuşsal ve Davranışsal Boyutlar ve Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şemasında Yeterlilikler Teması

Sosyo-Duyuşsal ve Davranışsal Boyut	
Temalar	Kategoriler
Yeterlilikler	Eleştirel Düşünme
	Problem Çözme
	Çatışma Çözümü, Yönetimi ve Müzakere
	İşbirliği Becerisi
	Çeşitliliğe Saygı ve Taktir
	Hoşgörü
	Başkalarına ve Çevreye Karşı İlgı, Empati ve Şefkat Tutumları
	Dayanışma
	Küresel Dayanışma, Ortak İnsanlık Duygusu ve Kozmopolitlik
	Sürdürülebilir Sorumlu (Çevresel Sürdürülebilir Yaşam Tarzı olarak Çevrenin Korunması, Muhafazası, Yenilenmesi ve Yönetiminde Sorumluluk Almak)
	Tüketici Sorumluluğu veya Sorumlu Tüketiciler
	Etik Olarak Sorumluluk
	Sosyal Olarak Sorumluluk
	Aktif Vatandaşlık
	Sivil Katılım
	Yapıcı Katılım
	Sosyal Katılım
	Topluma Hizmet
	Gönüllülük

Tablo 2’de yer alan yeterlilikler teması ve kategorileri, küresel vatandaşlık eğitiminin sosyo-duyuşsal ve davranışsal boyutlarını yansıtmaktadır. Kategoriler içerisinde yer alan eleştirel düşünme, problem çözme, işbirliği ve çatışma çözümü, yönetimi ve müzakere ile bilişsel ve sosyal becerileri, çeşitliliğe saygı, hoşgörü, insanlara ve çevreye karşı ilgi, empati ve şefkat, dayanışma, küresel dayanışma veya kozmopolitlik, sürdürülebilir sorumluluk, tüketici sorumluluğu, etik sorumluluk, sosyal sorumluluk, aktif vatandaşlık ve gönüllülük değer ve tutumları; sivil katılım, yapıcı katılım, sosyal

katılım ve topluma hizmet ile davranışsal boyut yansıtılarak küresel vatandaşların sahip olmaları gereken beceriler, değerler ve tutumlar aktarılmıştır. Kategorilerin tanımları aşağıda yer almaktadır:

Eleştirel Düşünme: Eleştirel düşünme, fikirler arasındaki mantıksal bağlantıları anlayarak rasyonel düşünme yeteneğidir. Eleştirel düşünme becerisiyle bireyler, fikirler arasındaki bağlantıları anlar, argümanların ve fikirlerin önemini ve uygunluğunu belirler, argümanları tanır, oluşturur ve değerlendirir, akıl yürütmedeki tutarsızlıkları ve hataları belirler, sorunlara tutarlı ve sistematik bir şekilde yaklaşır ve kendi varsayımlarının, inançlarının ve değerlerinin gerekçesi üzerinde derinlemesine düşünür (SkillsYouNeed, 2022).

Problem Çözme: Problem çözme becerisi, bireyin karşılaştığı problemi, daha önce edindiği bilgileri kullanarak çözmenin ötesinde yeni ve orijinal çözüm yolları bulması ve bunu uygulamasıdır. Problem çözme becerisi bir problemin doğasını belirlemek, onu çözmek, analiz etmek ve onunla ilgili zorlukları ele almak için etkili eylemler seti geliştirebilmektir (Taşkıran ve Çakmak, 2019:470).

Çatışma Çözümü, Yönetimi ve Müzakere: Çatışma çözme, bireyin çatışmayı yapıcı bir şekilde çözme becerisidir. Böylece öğrenciler çatışmanın doğası, çatışmanın ne olduğu ve nasıl geliştiği ve aynı zamanda onu yönetmek için neler yapılabileceği hakkında bir anlayış kazanmakta ve çatışmayı nasıl gördüğümüz ve bunlara nasıl tepki verdiğimiz konusunda kültürün rolünün farkına varmaktadır (Creducation, 2022).

İşbirliği Becerisi: Farklı gruplardan olan ve farklı bakış açılarına sahip kişilerle etkin biçimde çalışabilme becerisidir (Önger, 2019).

Çeşitliliğe Saygı ve Taktir: Çeşitliliğe saygı, insanların benzersizlikleri ve farklılıklarıyla herkesin ortak etik dünyada eşit katılımcılar olarak kabul edilmesidir. Çeşitliliğe saygı, hoşgörünün ve anlayışın ötesine geçerek, insanların eşit değerini kabul etmek ve desteklemekken (UNİCEF, 2022) çeşitliliği takdir etmek ise hepimizin içinde var olan farklılıklara açık ve saygılı olmak demektir. Yeni dostluk ve anlayış bağları geliştirmek için insanların birbirleri hakkında öğrenmeleri ve anlamalarıdır (ADE, 2022).

Hoşgörü: Kendinizden farklı davranış ve inançları onlarla aynı fikirde olmasanız veya onaylamasanız da kabul etme istekliliğidir (Cambridge, 2022).

Başkalarına ve Çevreye Karşı İlgi, Empati ve Şefkat Tutumları: Empati, bir insanın kendisini karşısındakinin yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi süreciyken (Dökmen, 1995; Akt. Yüksel, 2004:343) şefkat, başkalarının acılarına dayanarak ortaya çıkan duygulardır ve merhamet,

diğer insanlara ve hayvanlar gibi diğer varlıklara karşı hissedilen duygudur. Ayrıca, merhamet ahlaki yargıları ve eylemleri yönlendirirken merhametli bireyler, başkalarına yardım edecek kaynaklara sahip olduklarında, toplum yanlısı ve başkalarının acılarını dindiren eylemlere katılma eğilimi göstermektedir (EEPRO, 2022).

Dayanışma: Toplu eylemi ve sosyal düzeni kolaylaştıran gruplarda ortaya çıkan bir özelliktir ve bireylerin normatif yükümlülükler temelinde uyumlu bir kolektiviteye bağlanmasıdır (Hechter, 2001).

Küresel Dayanışma, Ortak İnsanlık Duygusu ve Kozmopolitlik: Kozmopolitlik, farklılıklara karşı olumlu bir tutum, geniş bağlılıklar ve evrenselci bir dayanışma oluşturan, kültürel ve sosyal sınırlar arasında iletişim kuran, eşit ve barışçıl küresel vatandaş toplulukları inşa etme arzusudur (Lins, 2005).

Sürdürülebilir Sorumluluk: Sürdürülebilir yaşam sorumluluğu, yaşam tarzı seçimlerimizin çevremizdeki dünyayı nasıl etkilediğini anlamak ve herkesin daha iyi yaşamasının yollarını bulmaktır (UN, 2022).

Tüketici Sorumluluğu: Tüketilen ürünün doğa, üretici işçiler ve topluluklar, hayvan refahı ve genel olarak toplum üzerindeki etkilerinin göz önünde bulundurulduğu tüketim alışkanlıklarının tümünü ifade eden şemsiye bir kavramdır (Ulusoy, 2015).

Etik ve Sosyal Sorumluluk: Etik olarak sorumlu bireylerin; insan hakları yaklaşımlarını temel almaları, başkalarına ve çevreye özen göstermeleri, bireysel ve sosyal sorumluluk tutum ve değerlerini içselleştirmeleri; topluluğa aktif katılma becerileri geliştirmeleri ve bilgili, etik ve barışçıl eylemlerle daha iyi bir dünyaya katkıda bulunmaları amaçlamaktadır (UNESCO, 2015). Sosyal sorumluluk, toplumun refah durumuna katkı yapılması ve mevcut refahın da bozulmaması için üstlenilmesi gereken sorumluluklar bütünüdür (Öztürk, 2003; Akt. Başer ve Kılınç, 2015:77).

Aktif Vatandaşlık: Aktif vatandaşlık seçimlere yapılan toplu katılımın dışında vatandaşın toplumsal ve politik konulara bireysel olarak duyarlılık göstermesi, bu konulardaki problemlerin çözümü için sorumluluk alması, eyleme geçmesi ve toplum yararına bir kampanya başlatma veya sivil toplum örgütlerinde bireysel inisiyatif alma gibi topluma çeşitli açılardan katkı sağlamasıdır (Kuş, 2020:102).

Yapıcı Katılım: Yapıcı Katılım, farklı bakış açılarına sahip insanları bir araya getirerek, onları ilgilendiren konular hakkında birbirleriyle iletişim kurmanın yararına olan bir inanca dayanmaktadır (Bartosh vd., 1999:7).

Sosyal Katılım: Sosyal katılım; bireyin toplum hizmeti olarak bireysel ya da bir grubun üyesi olarak topluma yönelik gönüllü hizmet faaliyetlerine; toplu ve siyasi eylem

ve sosyal değişim olarak geleceği şekillendirmek için toplumsal yaşamda etkin vatandaş olarak katılmasıdır (Adler ve Goggin, 2005; Akt. Coşkun, Kodal ve Ersoy:130).

Topluma Hizmet: Topluma hizmet, sosyal sorumluluk çerçevesinde çeşitli projelerde gönüllü olarak yer almaktır (Küçüköğlu, 2012).

Gönüllülük: Bireyin maddi bir çıkar bekleme­siz­in yakın veya uzak çevresine yarar sağlamak için kendi iradesiyle doğru olduğunu düşündüğü faaliyetlerde bulunmasıdır (Özmutaf, 2012:148).

Tablo 3

Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şemasında Pedagojik Yaklaşımlar ve Yöntemler Teması

Temalar	Kategoriler
Pedagojik Yaklaşımlar ve Yöntemler	Öğrenci Merkezli Öğrenme; Öğrenen veya Çocuk Merkezli
	Aktif Yöntemler ve Proje Tabanlı Yöntemler
	Demokratik/Açık Sınıf Yaklaşımı
	Akranlararası Öğretim ve Akran Eğitimi
	Kapsayıcı Eğitim
	Tüm Okul Yaklaşımı
	Gelecek Dostu Okullar
	Öğrenmede BİT Kullanımı
	Sosyal Medya Kullanımı

Tablo 3’te yer alan pedagojik yaklaşımlar ve yöntemler teması ve kategorileri, küresel vatandaşlık eğitiminin temel eğitim yaklaşımlarını ve yöntemlerini yansıtmaktadır. Kategorilerin tanımları aşağıda yer almaktadır:

Öğrenci Merkezli Öğrenme: Eleştirel düşünme, problem çözme ve bağımsız öğrenme gibi temel becerilere ve çapraz yeterliliklere vurgu yapan, öğrencinin öğrenmede aktif sorumluluk almasını, öğrenme deneyimine proaktif katılmasını, bağımsız bilgiyi inşası etmesini vurgulayan ve kolaylaştırıcı olarak öğretmenlerin görevli olduğu öğretim yaklaşımıdır (McCabe ve O’Connor 2014: 351).

Aktif Öğrenme ve Yöntemler: Aktif öğrenme; öğrencinin öğrenme sürecinin sorumluluğunu alarak sürecinin çeşitli yönleri ile ilgili karar alma ve öz düzenleme yapma fırsatlarının verildiği, öğrenenin karışık gibi görünen öğretim işlerinde zihinsel yeteneklerini kullanmaları için fırsat verildiği bir öğrenme sürecidir (Açıkgöz, 2003; Akt. Özcan, 2019).

Proje Tabanlı Yöntemler: Proje tabanlı öğrenme, öğrencilerin özgün problemleri incelemeleri biçiminde düzenlenen ve sınıf öğretim ve öğrenme etkinliklerinin kapsamlı

biçimde düzenlendiği bir yaklaşımdır ve yaşamla bağlantılı, araştırma tabanlı, birden fazla kaynak kullanımını gerektiren, bilgi ve becerilerle donanmış, geniş bir zaman diliminde yürütülen ve bir ürünle sonuçlanan bir öğrenme yaklaşımıdır (Diffily ve Sassman, 2002: 6; Akt. Ersoy, 2006:15).

Demokratik Sınıf Yaklaşımı: Demokratik sınıf, öğrencinin kişiliğinin tam gelişiminin sağlandığı, insanlaştırma, kişiselleştirme ve sosyalleşme süreçlerinin gerçekleştiği alandır. Demokratik okul veya sınıf; öğrencinin bireysel, psikofiziksel, entelektüel, sosyo-uyumlu ve yapısal gelişiminin sağlandığı; eğitimin tüm aşamalarına aktif katılım katıldığı, öğrencinin öğrenen, bilgisini kazanan, yaratan, geliştiren ve geliştiren bir özne olarak ele alındığı, öğrencinin yeteneklerine, kendi ilerleme temposuna, kendi çalışma tarzına, idrakine, ilgilerine, isteklerine ve duygularına göre eğitim sürecinin hazırlanmasıdır (Kocoska, 2009).

Akranlararası Öğretim: Akran öğrenimi ile öğrencilerin; işbirliği, takım çalışması ve bir öğrenim topluluğunun üyesi olma, eleştirel sorgulama ve yansıtma; iletişim becerileri ve öğrenmeyi öğrenme becerileri kazanmaları amaçlanmaktadır. Öğrenciler fikirleri yansıtabilir, keşfedebilir, anlayışlarını ifade edebilir ve akranları tarafından eleştirilmesini sağlayabilirler böylece karşılıklı rolleri benimseyerek öğrenebilmelerine olanak sağlar. Akran öğrenimi, kendi öğrenme ihtiyaçlarını belirlemek ve bunların nasıl ele alınabileceğini planlamak için ortak sorumluluk alan bir grup öğrenciyi içerir ve ortak hedeflere ulaşmak için başkalarıyla işbirliği yapmayı öğrenmek, karmaşık bir toplumda faaliyet göstermek için önemlidir (Bound ve Cohen, 1999).

Kapsayıcı Eğitim: Kapsayıcı eğitim, tüm çocukların okula gitmeleri, öğrenmeleri ve gelişmeleri için ihtiyaç duydukları becerileri geliştirme konusunda adil bir şans vermenin en etkili yoludur. Kapsayıcı sistemler, çeşitli geçmişlere sahip öğrencilerin sınıfa getirdikleri benzersiz katkılara değer verir ve farklı grupların herkesin yararına yan yana büyümesine izin verir (UNICEF, 2022).

Tüm Okul Yaklaşımı: Yalnızca müfredat içinde değil, tüm okul ve öğrenme ortamında öğrencilerin, personelin ve daha geniş topluluğun ihtiyaçlarını ele almayı içerir. Öğrenci öğrenmesini, davranışını ve refahını ve bunları destekleyen koşulları iyileştirmek için okul topluluğu tarafından ortak ve işbirlikçi eylemi ifade eder (UNESCO, 2022).

Gelecek Dostu Okullar: Gelecek dostu okul olmak, dünyayı değiştiren eğitime kendini adanmış küresel bir okullar ağına erişim kazanmak anlamına gelmektedir (FFS, 2022).

Öğrenmede BİT Kullanımı: Öğretim sürecine bilgi, iletişim ve teknolojinin entegre edilmesi ile teknoloji ve medya okuryazarı bireylerin yetiştirilmesi hedeflenmektedir. UNESCO'nun teknoloji okuryazarı yaklaşımı temelinde öğrencilerin ders içeriği ile birlikte BİT becerileri kazanmalarına yardım etme, eğitimi desteklemek için sunum yazılımı ve dijital kaynakları kullanma, yaygın kullanılan donanım teknolojilerini gösterme ve tanıtma gibi daha çok teknolojinin temel olarak tanıtıldığı performans kazanımları yer almaktadır (UNESCO, 2008).

Sosyal Medya Kullanımı: İşbirliğine dayalı öğrenme ile birlikte hızla yayılan sosyal medyada eğitim, genel ağ erişimi bir yerde öğrencilerin aktif şekilde keşfederek, yaparak, yaşayarak katılım sağladıkları ve işbirliği içerisinde bir ürün ortaya koydukları süreci kapsamaktadır (Konuk ve Güntaş, 2019).

Tablo 4

Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şemasında Değerlendirme Teması

Temalar	Kategoriler
Değerlendirme	Geleneksel Değerlendirme Modeli: Ulusal, Standart veya Özetleyici
	Öz değerlendirme
	Akran değerlendirme, inceleme ve taktir
	Kapsayıcı Eğitim
	Alternatif, özelleştirilmiş veya özgün değerlendirme
	Portfolyo kullanımı

Tablo 4'te yer alan değerlendirme teması ve kategorileri, küresel vatandaşlık eğitiminde öğrenme hedeflerinin değerlendirmesinde kullanılan değerlendirme yöntemlerini yansıtmaktadır. Kategorilerin tanımları aşağıda yer almaktadır:

Geleneksel Değerlendirme: Değerlendirme araçları arasında çoktan seçmeli testler, doğru/yanlış testleri, kısa cevaplar ve denemeler yer almaktadır. Ekonomik, objektif ve kolay puanlandıkları için öğretmenler, okullar ve değerlendirme kuruluşları tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır (Quansah, 2018).

Öz Değerlendirme: Öz değerlendirme, öğrencilerin; öğrenirken düşünce ve davranışlarının kalitesini izleyip değerlendirdiği ve anlayışlarını ve becerilerini geliştiren stratejileri belirlediği süreçtir (McMillian ve Hearn, 2008).

Akran Değerlendirme: Akran değerlendirmesi, öğrencilerin ilgili ölçütleri kullanarak çalışmalarını veya performanslarını derecelendirmek için birbirlerine geri

bildirimde bulunmalarını içermektedir ve öğrencilerin akranlarının öğrenmesi üzerine eleştirel bir şekilde düşüncelerini sağlayan bir süreçtir (Chin, 2016).

Özgün değerlendirme: Otantik/Özgün değerlendirme, öğrencilerin anlamlı ve gerçek dünya deneyimleriyle ilgili görevleri ne kadar iyi gerçekleştirebileceklerini ölçmeye odaklanan bir değerlendirme yaklaşımıdır. Otantik bir değerlendirmede vurgu, gerçekleri ezberlemek veya derslerden bilgileri yeniden üretmek yerine öğrencilerin mevcut bilgileriyle neler yapabileceği üzerinedir (Educa, 2022).

Portfolyo Kullanımı: Portfolyo, öğrencinin bir veya daha fazla alandaki çabalarını, ilerlemesini ve başarılarını sergileyen, amaçlı bir öğrenci çalışması koleksiyonu olarak tanımlanmaktadır. Değerlendirme amaçlı bir öğrenci portfolyosu, öğrencinin öğrenim sürecinde güçlü ve zayıf yönlerini yansıttığı raporların, makalelerin ve diğer materyallerin bir özetidir (Quansah, 2018:22).

Kısaca tablolardaki İnsan Hakları, Cinsiyet Eşitliği, Barış, Şiddetsizlik ve İnsan Güvenliği, Sürdürülebilir Kalkınma ve Bağlantılılık ve Küresel Vatandaşlık temaları bilgi boyutuna, Yeterlilikler teması beceriler, değerler, tutumlar ve davranışlar boyutlarına, Pedagoji teması eğitim yaklaşım ve yöntemlerine, Değerlendirme teması ise kazanımların değerlendirilme biçimlerine atıfta bulunmaktadır.

KVEKŞ, sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarının içerik analizlerinin yapılmasında kullanılmış ve sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında KVEŞ kategorilerini yansıtan anlatılar tespit edilmiştir. İçerik analizi sürecinde SBÖP ve ders kitaplarının küresel vatandaşlık eğitimini içermesi ve yansıtmaları örnek alıntılarla tespit edilmiş ve bulgular ve yorumlar bölümünde KVEKŞ’ndan elde edilen veriler tablolar şeklinde yansıtılmış ve yorumlanmıştır.

BÖLÜM 4

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde küresel vatandaşlık eğitimi kod şeması (KVEKŞ) çerçevesinde sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitapları üzerinde yapılan incelemenin sonunda elde edilen bulgular sunulmuş ve yorumlanmıştır.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Küresel Vatandaşlık Eğitimi Yaklaşımı

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı belgesinde yer alan öğretim programlarının amaç, yaklaşım, değerler, yetkinlikler, ölçme ve değerlendirme ve bireysel gelişim başlıkları, küresel vatandaşlıkla bağlantılı temalar ve kategoriler doğrultusunda incelenmiştir. Türk eğitim politikasının genel çerçevesini yansıtan açıklamalar, KVE'nin bilişsel boyutunda yer alan iki temayı içermektedir. Bunlardan ilki insan hakları temasıdır; öğretim programları bireylerin demokrasi kültürü, sosyal sorumluluk, sosyal katılım, haklarını kullanma ve sorumluluklarını yerine getirme yeterliliklerine sahip olmaları, bireyselleşme ve öz yeterlilik sürecini tamamlamaları, milli ve manevi değerleri benimsemelerini amaçlamaktadır (MEB, 2018:3).

İkincisi bağlantılık ve küresel vatandaşlık teması ile sosyal bilgiler öğretim programı (SBÖP); bilim ve teknolojiye yaşanan hızlı değişim, bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçları, öğrenme-öğretme kuram ve yaklaşımlarındaki yenilikler ve gelişmeler sonucunda bireylerden beklenen rollerin doğrudan etkilemesi, öğretim programlarındaki güncellenmelerin ana sebepleri olarak ifade etmiştir (MEB, 2018:3). Küreselleşme kategorisi neticesinde sosyal, kültürel, siyasi, çevresel ve ekonomik alanlarda artan karşılıklı bağlılık, değişim ve dönüşüm, nitelikli insan profilinde değişime neden olmuş ve eğitim sistemleri, programları ve materyallerin bu doğrultuda hazırlanmasını gerektirmiştir.

KVE'nin sosyo-duyuşsal ve davranışsal boyutlarında yer alan yeterlilikler temasını yansıtan öğretim programları; bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati

yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan gibi niteliklere sahip bireylerin yetişmesi için bireysel farklılıkları dikkate alan, değer ve beceri kazandırma hedefli, sade ve anlaşılır bir yapıda sarmal bir yaklaşımla hazırlanmıştır. İlkokul ve ortaokul öğretim programları ile öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun öz farkındalık çerçevesinde öz güven ve öz disipline, bilişsel ve sosyal becerilere ve “Türkiye Yeterlilik Çerçevesi” ve disiplinlere özgü olan değer, beceri ve yetkinliklere sahip olmaları amaçlanmıştır. Değerler güncel sorunların çözümünde, ahlaki kararlar almada, harekete geçmede ve yeni nesillerin istendik alışkanlık ve davranışlar kazanmasında önemlidir. Burada küresel vatandaşlık eğitimi ile bağlantılı olan kök değerler; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk ve yardımseverlik yanında yerel değer vatanseverlik vurgulanmıştır (MEB, 2018:4). Yetkinlikler başlığı altında öğrencilerin ulusal ve uluslararası bağlamda kişisel, sosyal, akademik ve iş hayatında ihtiyaç duyacakları becerilerin verilmesi amaçlanmıştır. Anadilde ve yabancı dilde iletişim, sosyal ve kültürel bağlamda bireyin başkalarını anlama, kendini ifade etme, diyalog kurma, çatışma çözme, işbirliği içinde çalışma ve dayanışma gibi çok aktörlü etkileşimlerde ve özellikle barış ve insan hakları kültüründe diyalog, katılım, harekete geçme, gönüllülük, topluma hizmet ve ara buluculuk gibi davranışsal ve sosyo-duyuşsal becerilerin uygulanmasında önemlidir. Burada bilimde yetkinlik eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerine; teknolojik ve dijital yetkinlik BİT (Bilgi-İletişim Teknolojisi) ve sosyal medyada bilgiye ulaşma, bilgiyi değerlendirme, dönüştürme, yaratma, kullanma ve başkalarıyla iletişim kurma becerilerine; öğrenmeyi öğrenme ise işbirliği becerisine, akranlararası öğrenme ve değerlendirme ve öz değerlendirme yaklaşımlarına atıfta bulunmaktadır. Sosyal yetkinlikler ile bireylerin, toplumların çokkültürlü yapısına uyum sağlaması için yapıcı katılım, çatışma çözme ve dayanışma gibi sosyal becerilere ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler ile de aktif vatandaşlık, sivil katılım, demokratik değerlere ve yönetime sahip olmaları amaçlanmaktadır. İnisiyatif alma ve girişimcilik yetkinliği ile bireylerin proje tabanlı yöntemler temelinde katılım, yaratıcılık ve işbirliği becerilerine ve kültürel farkındalık ve ifade yetkinliği ile ise farklı bağlamlarda farklı araçlar kullanarak kendini ifade etme becerisine sahip olmaları amaçlanmıştır (MEB, 2018: 5).

Pedagoji temasında öğretim programlarının öğrenci merkezli, demokratik sınıf/okul yaklaşımları çerçevesinde farklılıkları; öğrencilerin farklı ilgi, istek, duygu, hazırbulunuşluk ve yetenekleri dikkate alınarak, insanın çok yönlü gelişimine ve kalımsal, çevresel ve kültürel faktörlerden kaynaklanan ilgi, ihtiyaç ve eğilimlerdeki bireysel farklılıklara uygun olarak hazırlandığı ifade edilmiştir (MEB,2018:6). Böylece

kapsayıcı eğitim yaklaşımı bağlamında kısıtlı, engelli, azınlık, dışlanmış grup, mülteci ve göçmenler gibi farklı özelliklere sahip öğrencilerin, eğitim eşitliğinden faydalanmaları, değer görmeleri ve yan yana büyümeleri, demokratik sınıf yaklaşımı ile de öğrencilerin entelektüel, yapısal, bireyselleştirme ve tüm yönden gelişimleri beklenmektedir.

Öğretim programlarında ölçme ve değerlendirme boyutu ise bireysel farklılıklar temelinde esnek tutulmuş ve eğitimde bireysel, eğitim düzeyi, ders içeriği, sosyal ortam ve iç-dış dinamiklerdeki farklılıklar nedeniyle özgün ve yaratıcı olmada öğretmen inisiyatifine bırakılmıştır (MEB, 2018:6). Ölçme ve değerlendirme boyutunun öğrencilerin tüm gelişim düzeylerini (bireysel, psikofiziksel, entelektüel, sosyo-uyumlu, değer ve tutum-davranışsal) ve farklılıklarını dikkate alması ve süreç temelli ilerlemesi ile öz-değerlendirme, portfolyo veya performans odaklı gibi özelleştirilmiş ve otantik değerlendirme kategorilere atıfta bulunulmuştur.

Genel olarak öğretim programları hayat boyu öğrenme, öğrenci merkezli öğrenme ve aktif öğrenme yaklaşımları temelinde öğrencilerin beceri ve değerler kazanımına eğitim sürecinde daha fazla yer verilmekte ve sosyal, ekonomik, kültürel, çevresel ve teknolojik bağlam içerisinde kendilerini gerçekleştirmeleri için önemli yeterlilikleri desteklemektedir.

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda ifade edilen Türk Millî Eğitimi'nin Genel Amaçları ve Temel İlkelerine uygun olarak sosyal bilgiler dersi öğretim programı ile öğrencilerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip, demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli, hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu nedenleriyle bilen ve Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eden; insan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenleyen birer vatandaş olarak yetişmeleri amaçlanmaktadır (MEB, 2018:8). Bu özel amaçlarda KVEKŞ'nin yerel ve aktif vatandaşlık, milliyetçilik ve vatanseverlik, haklar ve sorumluluklar, demokratik değerler ve yönetim, demokrasi, sosyal adalet, ulusal kültürler ve miras kategorilerine atıfta bulunulmuştur.

Ayrıca öğrencilerin yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini

geliştirmeleri, doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları ve ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde millî ekonominin yerini kavramaları amaçlanmaktadır (MEB, 2018:8). Bu özel amaçlarda KVEKŞ'nin sürdürülebilir kalkınma ve yeterlilikler temalarından çevre eğitimi, ekoloji, sürdürülebilir çevre, sürdürülebilir çevre için yaşam tarzı, sorumlu tüketiciler, sürdürülebilir kalkınma eğitimi, sürdürülebilir ekonomi ve birbirine bağlılık kategorilerine atıfta bulunulmuştur.

Öğrencilerin farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri ile küreselleşme kategorisine atıfta bulunularak yerel olayların küresel bağlamı etkilediği ve küresel olayların da yerel ve ulusal bağamları etkilediği farkındalığı ve bağlam ve zamandaki çeşitliliklerin, çoklu bakış açısı temelli eleştirel düşünme, analiz etme ve problem çözme becerilerinin kullanılarak incelenmesi gerektiği aktarılmaya çalışılmıştır.

Öğrencilerin bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları, toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri, katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri amaçlanarak tüketici sorumluluğu, problem çözme ve çatışma çözme becerileri, barış kültürünün oluşturulması, sosyal katılım, öğrenmede BİT ve sosyal medya kullanımı kategorilerine atıfta bulunulmuştur.

Ayrıca öğrencilerin millî, manevi değerler ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri ve özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varması ve doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları hedeflenerek demokratik okul ve sınıf yaklaşımı çerçevesinde öğrencilerin bireyselleştirme ve bütünsel gelişimlerinin sağlanması, küresel vatandaş ve kimlik, ortak insanlık duygusu, sosyal ve etik olarak sorumluluk, hoşgörü, başkalarına ve çevreye karşı ilgi, empati ve şefkat tutumları ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeleri amaçlanmıştır (MEB, 2018:8).

Sosyal bilgiler öğretim programında çevre, finansal ve harita okuryazarlığı, mekân algılama ve konum analizi becerileri ile çevre eğitimi, değişim ve sürekliliği algılama,

dijital okuryazarlık, medya kullanımı ile küreselleşme ve öğrenmede BİT kullanımı, hukuk ve politik okuryazarlık, öz denetim ve karar verme ile insan hakları eğitimi, empati, kalıp yargı ve önyargıları fark etme, iletişim, eleştirel düşünme, problem çözme, yenilikçi düşünme ve sosyal katılım ile barış eğitimi ve tahsisi, çeşitliliğe saygı ve taktir, hoşgörü, çatışma çözümü, başkalarına ve çevreye karşı ilgi, empati ve şefkat, aktif vatandaşlık, yapıcı katılım ve topluma hizmet ve gönüllülük kategorilerine atıfta bulunulmuştur. Program yer alan adalet, barış, dayanışma, duyarlılık, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverlik değerlerinin ise küresel vatandaşlık kategori ile doğrudan bağlantılı olduğu tespit edilmiştir (MEB, 2018:9).

Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan öğrenme alanlarının disiplinlerarası yaklaşımı, içerik ve hedefleri küresel vatandaşlık eğitimi ile örtüşmektedir. Ben ve biz olma süreçlerini içeren birey ve toplum öğrenme alanı; toplum mekânsal, tarihi ve kültürel faktörlerin bu süreçler üzerindeki etkisini incelemektedir. Böylece demokratik sınıf ve okul yaklaşımı çerçevesinde bireyin kendini tüm yönlerden keşfetmesi ve geliştirmesi, bireyselleştirmesi, farklılık ve benzerlikleri algılaması; karşılıklı bağlılık, çeşitliliğe saygı ve takdir, sosyal katılım, dayanışma, aktif vatandaşlık ve sorumluluk gibi toplumsal aidiyet duygusu ve bilincini geliştiren konuları öğrenmesi ve aktif rol alabilmesi için gerekli bilgi, beceri, değer ve tutumları kazanması amaçlanmaktadır (MEB, 2018:11).

Kültür ve miras öğrenme alanı, öğrencilerde kültürün korunması ve geliştirilmesini sağlayacak “milli bilinç”in oluşturulması; kültürel öğelerin, toplumu diğer toplumlardan ayıran özellikler olduğunu ve kültürümüzün dünya kültürel mirasının renklenmesine ve zenginleşmesine katkı sağladığını kavratmak amaçlanmaktadır ve ulusal kimlikler, kültürler ve miras, milliyetçilik, vatanseverlik, çokkültürlülük ve çeşitliliğe saygı ve taktir kategorileri aktarılmaktadır (MEB, 2018:11).

İnsan yaşamı için gerekli mekânsal bilgi, beceri ve değerleri öğrencilere kazandırmayı hedefleyen insanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanı, öğrencilerin insanın çevresini ve etkileşimini tanımasını, bu konuda çeşitli beceri ve değerleri kullanarak bu etkileşimin neden ve sonuçlarını anlamalarını ve geleceğe yönelik bireysel ya da toplumsal bakış açıları kazanmalarını amaçlamaktadır. Ayrıca günümüz teknolojik gelişmeler sonucunda insanlar tüm dünya ile iletişim kurabilmekte, bu sayede etkilemekte ve etkilenmektedir. Böylece öğrencilere araştırma, çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama, gözlem, harita okuryazarlığı ve mekânı algılama becerilerinin

kazandırılması amaçlanmakta ve küreselleşme (teknolojik), ekoloji, çevre eğitimi ve sürdürülebilir kalkınma eğitimi kategorileri aktarılmaktadır (MEB,2018:11).

Bilim, teknoloji ve toplum öğrenme alanı öğrencilerin yenilikçi, eleştirel ve bilimsel düşüncenin, bilim ve teknolojiadaki gelişmelerin temeli olduğunu; bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgiye ulaşmada teknolojiyi kullanma becerisi edinmeleri ve teknolojilerin günlük hayatla ne derecede ilişkili olduğunu öğrenirken bazı teknolojik ürünlerin doğaya verdiği zararları tartışmalarını ve bilimsel eserlerin yasalarla korunduğunu fark ederek akademik dürüstlük ilkelerini dikkate almalarını amaçlamaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda küreselleşme, küresel vatandaşlık, eleştirel düşünme, haklar, sosyal, etik ve tüketici sorumluluğu kategorileri aktarılmaktadır (MEB, 2018:11).

Üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanının temelini öğrencilerin girişimci ve bilinçli tüketici becerilerinin geliştirilmesi oluşturmaktadır ve ülke ekonomisinde kaynakların sınırlı olduğunu kavramaları, mevcut kaynakları korumanın önemine inanmaları, kendi ekonomik yaşantısını diğerlerinininkiyle karşılaştırarak farklılıkları ve benzerlikleri ortaya koymaları, yaşadığı yerin ekonomik koşullarını inceleyip bu koşulları geliştirmek için çaba göstermeleri beklenmekte ve ekonomi ile ilgili temel kavramları öğrenmeleri ve meslekleri tanıyarak ilgi duyduğu mesleklerin gerektirdiği özellikleri bilmeleri amaçlanmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik, çevresel sürdürülebilir yaşam tarzı, çevre eğitimi, küresel rekabet ve sürdürülebilir kalkınma eğitimi kategorileri aktarılmaktadır (MEB, 2018:11).

Aktif vatandaşlık öğrenme alanında öğrencilerin grup, kurum ve sosyal örgütlerin nasıl oluştuğunu; onları etkileyen ve kontrol eden mekanizmaları, bunların bireyleri ve kültürü nasıl etkileyip kontrol ettiklerini ve varlıklarını nasıl sürdürüp değiştirdiklerini bilmesi önemli olduğundan toplumumuzda ve diğer toplumlarda grupların, kurumların ve sosyal örgütlerin rolü nedir? Grup, kurum ve sosyal örgütlerden ben nasıl etkileniyorum? Grup, kurum ve sosyal örgütler nasıl değişir? Bu değişikliklerde benim rolüm nedir?" sorularına cevap vermeleri amaçlanmaktadır. Böylece öğrenciler toplum yaşamında doğacak sorunların en önemli güvencesi olarak örgütlü bir devlet gücünün varlığını kavramakta, toplumsal sorunların nasıl çözüldüğünü ve düzenin nasıl sağlandığını anlayarak egemenliğin kaynağının millete dayandığı yönetimlerde, bireysel hakların ve toplum düzeninin nasıl korunduğunu fark etmekte ve toplumsal hizmetlere ve çeşitli resmî etkinliklere katılma yollarını öğrenerek yönetimi etkilemek için hangi demokratik yolların olduğunu kavramaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda aktif vatandaşlık, sivil

katılım, sosyal sorumluluk ve katılım, topluma hizmet, gönüllülük, demokratik yönetim, demokrasi ve ilkeleri, haklar, sorumluluklar ve özgürlükler ve dayanışma kategorileri aktarılmaktadır (MEB, 2018:12).

Günümüzde inançlar, fikirler, insanlar, sermaye, bilgi, teknoloji, kültürel ve siyasi sınırları aşarak küresel boyutta hareket hâlinindedir. Böyle bir dönemde devletler kendisi dışındakilerle bir yandan iş birliği yaparken diğer taraftan rekabet etmektedirler. Öğrencilerin bu ilişkileri kavrama ve değerlendirme konusunda bilinçli olmaları gerektiğinden küresel bağlantılar öğrenme alanında öğrencilerin gelişen dünyanın gündemini takip etmeleri ve karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilen etkin ve sorumlu Türk vatandaşları olmaları amaçlanmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda küreselleşme, küresel vatandaşlık, insan hareketliliği, göç, küresel rekabet ve birbirine bağlılık, kozmopolitlik ve problem ve çatışma çözümü kategorileri aktarılmaktadır (MEB, 2018:12).

Kısaca sosyal bilgiler öğretim programında yer alan amaç, değerler, yetkinlikler, ölçme ve değerlendirme, bireysel gelişim başlıklarının ve öğrenme alanlarının, küresel vatandaşlık eğitimi kod şemasındaki temalar ve kategoriler doğrultusunda incelendiğinde bir çok tema ve kategorilere atıfta bulunulduğu tespit edilmiştir.

Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması ile Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımlarının İncelemesine İlişkin Bulgular

Bu başlık altında KVE'nin temaları açısından yapılan analiz çerçevesinde elde edilen bulgular, sınıf düzeylerine göre düzenlenmiş ve başlıklar altında sunulmaktadır.

Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması ile Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Kazanımlarının İncelemesine İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler öğretim programında birey ve toplum, kültür ve miras, insanlar, yerler ve çevreler, bilim, teknoloji ve toplum, üretim, dağıtım ve tüketim, etkin vatandaşlık ve küresel bağlantılar öğrenme alanlarında yer alan 5. sınıf SBÖP kazanımlarının KVEKŞ'ndaki temalar ve kategoriler ile ilişkisi öğrenme alanı, SBÖP kazanım numarası ve KVEKŞ kategorileriyle Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5

Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması ile 4. Sınıf SBÖP Kazanımlarının İlişkisi

Öğrenme Alanı	Kazanım No.	KVEKŞ Tema ve Kategorisi
1.Birey ve Toplum	4.1.1.	Ulusal Vatandaşlık Eleştirel Düşünme (Resmi kimlik belgesi/çıkartım yapma)
	4.1.2.	Sosyal Katılım Öğrenci Merkezli Eğitim (Sosyal Etkinlik)
	4.1.3.	Başkalarına ve Çevreye Karşı İlgi, Empati ve Şefkat tutumu
	4.1.4.	Çeşitliliğe Saygı ve Empati
2.Kültür ve Miras	4.2.1.	Milli Kültürler ve Miras (Kültür Ögeleri)
	4.2.2.	Milli Kültürler ve Miras (Geleneksel Oyun)
	4.2.3.	Vatanseverlik (Millî Mücadele)
3.İnsanlar, Yerler ve Çevreler	4.3.1.	Çevre Eğitimi (Konum hakkında çıkartım yapma)
	4.3.2.	Çevre Eğitimi (Kroki çizimi yapma)
	4.3.3.	Çevre Eğitimi (Doğal ve Beşerî unsurlar)
	4.3.4.	Çevre Eğitimi (Hava Olaylarını gözlemleme)
	4.3.5.	Ekoloji (Yer şekilleri ve nüfus arasındaki bağlantı)
	4.3.6.	Doğal Afetler (Doğal afetlere hazırlık)
4.Bilim, Teknoloji ve Toplum	4.4.1.	Küreselleşme (Teknolojik ürünler)
	4.4.2.	Küreselleşme (Teknolojinin olumlu-olumsuz etkileri)
	4.4.3.	Küreselleşme (Mucitler ve zaman ile teknolojinin değişmesi)
	4.4.4.	Problem Çözme (İhtiyaca uygun ürün tasarımı)
	4.4.5.	Sorumlu Tüketici (Doğaya zarar vermeden kullanır)
5.Üretim, Dağıtım ve Tüketim	4.5.1.	Sorumlu Tüketici (Bilinçli Seçim yapma)
	4.5.2.	Sürdürülebilir Ekonomi (Ekonomik Faaliyet)
	4.5.3.	Sorumlu Tüketici (Bilinçli Tüketici)
	4.5.4.	Sorumlu Tüketici (Bütçe oluşturma)
	4.5.5.	Sürdürülebilir Kalkınma Sürdürülebilir Yaşam Sorumluluğu Tüketici Sorumluluğu
6.Etkin Vatandaşlık	4.6.1.	İnsan Hakları (Çocuk Hakları)
	4.6.2.	Etik Sorumluluk (Toplumda kişisel sorumluluk alma)
	4.6.3.	Sosyal Katılım (Sosyal etkinlik önerir)
	4.6.4.	Demokratik Değer ve İlkeler (Özgürlük, bağımsızlık, demokrasi, aktif vatandaşlık ve dayanışma)
7.Küresel Bağlantılar	4.7.1.	Küresel Vatandaşlık (Çeşitli ülkeleri tanır)
	4.7.2.	Küresel Topluluk (Türkiye'nin komşuları ve Türk devletleri ile ilişkisi)
	4.7.3.	Küresel Kültür (Farklı kültürleri tanır)
	4.7.4.	Çeşitliliğe Saygı ve Taktir (Farklı kültürlerle saygı)

Tablo 5'e göre sosyal bilgiler öğretim programı kazanımlarında insan hakları temasının kategorileri olan haklardan çocuk hakları, demokratik değerler olarak özgürlük ve demokratik ilke olarak bağımsızlık; demokrasi, aktif vatandaşlık ve milli birlik günü ile ulusal dayanışma vurgulanmıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği ve barış, şiddetsizlik ve insan güvenliği temalarıyla ilişkili kazanıma rastlanmamıştır. Sürdürülebilir kalkınma temasının kategorilerinden sürdürülebilir ekonominin aktarımında için önemli olan ekonomik faaliyetler, doğal afetler ve ekoloji vurgulanmıştır. Çevre eğitimi temasında ise “Yaşadığımız Yer” ünitesinde yönleri bilme ve konumu hakkında çıkarım yapma, kroki çizerek yaşadığı çevreyi bilme ve haritalamanın amacını anlama, çevresindeki doğal ve beşerî unsurları ve insan-doğa etkileşimini algılama ve hava olaylarını gözlemleme gibi bilgi ve becerilerin aktarılması amaçlanarak çevre farkındalığı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bireyin yaşadığı yeri algılaması, doğal ve beşerî unsurlarını tespit etmesi, yönünü bulup bağlam içerisindeki konumunu ve yerini bilmesi, çevresi hakkında gözlem yapabilmesi gibi kazanımlarla çevre eğitiminin amaçlarından biri olan çevre farkındalığının yaratılması, bireyin çevresine karşı aidiyet duygusu ve olumlu tutum geliştirmesi için önemli bir başlangıçtır.

Bağlantılılık ve küresel vatandaşlık temasının kategorilerinden küreselleşme dolaylı olarak eğitim, sağlık ve iletişim gibi alanlardaki teknolojik ilerlemenin hayatımızı kolaylaştırması, çevremizi ve kendimizi olumlu ve olumsuz yönlerden etkilemesi ve mucitlerin yaptıkları icat ve zaman içindeki değişimi ile aktarılmaya çalışılmış, çeşitli ülkelerin tanınması ile küresel vatandaşlığın özelliği olan geniş dünyanın farkındalığı oluşturulmaya çalışılmış; dünyadaki çeşitli kültürlerin tanıtılması ve karşılaştırılması ile küresel bağlamda kültürlerin farkındalığı ve Türkiye ile komşu ve diğer Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerle küresel toplum içinde karşılıklı bağlılığın ve bağımlılığın varlığı aktarılmaya çalışılmıştır. Ulusal bağlamda ise, resmi kimlik belgesi üzerinden öğrenciye vatandaş olarak yaşadığı ülkeye aidiyeti ve yasal varlığı aktarılırken, kendini tanımasına da fırsat verilmiştir. Milli kültürler ve miras kategorisi ise öğrencinin ailesi ve çevresindeki millî kültürü yansıtan öğeler olan müze, cami, türbe, köprü, medrese ve kervansaray gibi tarihî mekânları araştırması, sözlü tarih veya yerel tarih çalışmaları yapması ve geleneksel çocuk oyunlarının gelişim serüveninin aktarılması ile kültürel mirasın geçmişe, tarihe dayandığı ve tarih biliminin sözlü, yazılı, görsel kaynak ve nesnelerden yararlandığı vurgulanmıştır. Vatanseverlik kategorisinde Millî Mücadelenin önemi, milli mücadele kahramanlarının biyografilerinden yararlanarak

aktarılmaya çalışılmış ve savaşta ve savunmada birlik, beraberlik ve vatanseverlik vurgulanmıştır.

Yeterlilikler teması, küresel vatandaşlık eğitimi, insan hakları eğitimi, barış eğitimi, çevre eğitimi, sürdürülebilir kalkınma eğitimi ve çokkültürlü eğitim için gerekli olan ortak değer, beceri ve tutumları içermektedir. Problem çözme becerisiyle öğrencilerin çevresindeki ihtiyaçlardan yola çıkarak kendine özgü ürünler tasarlamaya yönelik fikirler geliştirmeleri; çeşitliliğe saygı ve taktir, farklı özelliklere ve kültürlere sahip insanlara karşı saygı değerleri, başkalarına ve çevresine karşı ilgi, empati ve şefkat değer ve becerisi geliştirmeleri amaçlanmış ve kendilerini farklı özelliklere, yeteneklere, beğenilere, kişilik özelliklerine sahip veya engelli, yoksul, devlet bakımına muhtaç veya kronik sağlık sorunları yaşayan diğer bireylerin yerine koymalarıyla aktarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca sürdürülebilir yaşam tarzı tutumu, öğrencinin çevresindeki kaynakları israf etmeden kullanması için sahip olduğu kaynakları bilinçli kullanarak tasarrufta bulunması gerektiğinin kavratılması, sorumlu tüketici olma değer ve becerisiyle teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanması, istek ve ihtiyaçlarını ayırt ederek ikisi arasında bilinçli seçimler yapması, kaynak sınırlılığını algılaması, sorumluluk duygusu hissederek bilinçli tüketici davranışları sergilemesi, sosyo-ekonomik şart ve gelire uygun bütçe oluşturmayı öğrenmesi ile aktarılmaya çalışılırken etik sorumluluk değeri ise aile ve okul yaşamındaki söz ve eylemlerinin sorumluluğunu almasıyla vurgulanmıştır. Sosyal katılım kategorisi, öğrencinin bireysel ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerini tanımasıyla bunlar doğrultusunda okulunda veya yakın çevresindeki eğitsel sosyal etkinliklere katılmasının teşviki ve okul yaşamında gerekli gördüğü eğitsel sosyal etkinliklerde bulunması sağlanarak aktarılmaya çalışılmıştır.

Küresel vatandaşlık ve alt eğitim dalları alanında 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında çeşitli eksiklikler belirlenmiştir. Örneğin İnsan hakları eğitimi bağlamında hak kavramı çocuk hakları bağlamında sınırlandırılmış ve bilgi basamağında çocuk haklarına örnek vermesi yeterli görülmiştir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'deki maddelerin ele alınması ve çocuk haklarının bu sözleşme doğrultusunda incelenmesi ile uluslararası alanda korunduğu, ortak değer kabul edildiği ve tüm çocukların hak temelinde eşit olduğu düşüncesini vurgulamasının yanında hak ve özgürlüklerin öncelikle ulus devlet, hukuk ve demokrasi tarafından korunduğu, tahsis edildiği ve vatandaş olmanın getirdiği bir ayrıcalık olduğu ifade edilmelidir. Vatandaş olarak hak ve özgürlüklere sahip olmanın yanında bazı sorumluluklar ve görevler de üstlenildiği durumlar aktarılmalıdır. Sarmal eğitim modeli doğrultusunda burada öğrencilere

öncelikle hak, özgürlük, eşitlik, adalet ve demokrasi kavramlarının ne olduğu, hangi tarihsel olay, belge, bildirge ve sözleşmelere dayandığı ve bunların düzenlenme sebepleri, bireysel ve toplumsal hayata olumlu etkilerinin ne olduğu ve demokrasi kültürünün oluşması için ilk adımlar olan aile veya okul içinde ifade özgürlüğü, fikirlere saygı duyulması, eşitlik, adalet, özgürlük, şeffaflık, hoşgörü, barış ve hesap verebilirlik gibi bilgi, ilke ve değerlerin aktarılması gerekmektedir. İnsan hakları eğitiminde “eşitlik” kavramı önemli bir yer tutmaktadır ve eşitlik, insanların eşit tutulması ve sosyal adalet ve eşitliğin sağlanması için önemli bir demokratik değerdir. Cinsiyet eşitliği kategorisinde yer alan toplumsal cinsiyet eşitliği, hakkaniyeti, ayrımcılığı ve duyarlılığı gibi kavramlara yer verilmemiştir. Burada demokratik değer olan eşitlik kavramı altında toplumsal cinsiyetin ne olduğu, cinsiyetlere atfedilen roller, toplumsal beklentiler, cinsiyet kalıpları, cinsiyet ayrımcılığı ve eşitsizliği gibi alanlarda bilgi ve gündelik, yerel, ulusal ve küresel bağlamdan örnekler verilebilir.

Barış eğitimi alanında ise ilgili kategorilere yer verilmemiştir. Burada barış, çatışma ve şiddet kavramlarının ve türlerinin ne olduğu, barışın tahsisinde uzlaşma, ara buluculuk ve çatışma çözümün önemi; çatışma çözümü, yönetimi ve müzakere yöntemleri ve bunların bireysel, toplumsal ve küresel etkileri, çatışma türleri olan savaş, şiddet, çatışma, terör, istismar ve taciz kavramlarının ne olduğu ile farkındalığı ve barışın sağlanmasında önemli bilgi, değer, beceri ve tutumlar hakkında anlatılar sarmal eğitim modeline uygun olarak bilişsel boyutta verilebilir.

Sürdürülebilirlik, sürdürülebilir ve sürdürülebilir kalkınma kategorileri hakkında doğrudan ve ilgili kavramlar kullanılmamıştır. Bu kategoriler, çevre eğitimi kapsamında ilgili bölümde sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarının tanımları yapılabilir ve bunların bireysel, sosyal, çevresel ve ekonomik etkileri açıklanabilir ve örnekler verilebilir.

Bağlantılık ve küresel vatandaşlık temasında küreselleşme, küresel vatandaşlık, küresel kimlik, küresel ve yerel düşünme, insan hareketliliği ve küresel yoksulluk kategorileri ve konuları küresel bir çerçeveden ele alınmamış ve sadece Türkiye komşu ülkeler ve Türk Cumhuriyetleri ile ilişkiler, farklı ülkelerin kültürlerini ve farklılığını tanınması ve saygı duyulması gibi bilgi odaklı ve farklılıklara saygı değeri ile sınırlı kalmıştır. Küresel kültür kavramı doğrultusunda küresel kültürel çeşitlilik vurgulanırken ortak küresel kaygılardan, sorunlardan, dayanışmadan, işbirliği ve küresel bağlantılardan bahsedilebilir. Küreselleşme kategorisi ile dolaylı yoldan bağlantılı olarak teknolojik ürünlerin icadı, zaman içindeki gelişimi, farklı mucitlerin farklı yenilik ve

icatları ve teknolojinin birey ve toplumsal olumlu-olumsuz etkilerine atıfta bulunarak verilmeye çalışılmıştır.

Yeterlilikler temasında çatışma çözümü ve işbirliği becerisi ile hoşgörü, dayanışma, aktif vatandaşlık, yapıcı katılım, topluma hizmet ve gönüllülük değer ve tutumları vurgulanmamıştır. Eleştirel düşünme becerisi kimlik belgesinden kendi kimliği hakkında, yönler sayesinde konumu hakkında ve çevresindeki yer şekilleri ve nüfus özellikleri hakkında çıkarım yapma kazanımlarıyla, problem çözme becerisi ise ihtiyaç odaklı ürün tasarımıyla sınırlı tutulmuştur. Pedagojik yaklaşımlar ve değerlendirme teması hakkında doğrudan ve ilgili bir kavram kullanılmamıştır. Öğretim programında kazanımlarındaki vurgu çoğunlukla örnek verme, karşılaştırma, kavrama ve açıklama gibi bilişsel öğrenme düzeyinde olsa da değer ve becerilere dönük kavramlarda yer almaktadır.

Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması ile Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Kazanımlarının İncelemesine İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler öğretim programında birey ve toplum, kültür ve miras, insanlar, yerler ve çevreler, bilim, teknoloji ve toplum, üretim, dağıtım ve tüketim, etkin vatandaşlık ve küresel bağlantılar öğrenme alanlarında yer alan 5. sınıf SBÖP kazanımlarının KVEKŞ'ndaki temalar ve kategoriler ile ilişkisi öğrenme alanı, SBÖP kazanım numarası ve KVEKŞ kategorileriyle Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6

<i>Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması ile 5. Sınıf SBÖP Kazanımlarının İlişkisi</i>		
Öğrenme Alanı	Kazanım No	KVEKŞ Tema ve Kategorisi
1.Birey ve Toplum	5.1.1.	Aktif Vatandaşlık
	5.1.2.	Eleştirel Düşünme (Çok boyutluluğu algılama) Küresel Vatandaş (Sistem ve Bağlantılık Düşüncesi)
	5.1.3.	Sosyal Sorumluluk Sosyal Katılım Öğrenci Merkezli (Planlı Yaşam/Öz-denetim)
	5.1.4.	Hak İnsan Hakları Eğitimi (Zorluklar)

(Devam ediyor)

Tablo 6

Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması ile 5. Sınıf SBÖP Kazanımlarının İlişkisi

Öğrenme Alanı	Kazanım No	KVEKŞ Tema ve Kategorisi
2.Kültür ve Miras	5.2.1.	Küresel Kültür (Ortak Tarih)
	5.2.2.	Milli Kültür ve Miras
	5.2.3.	Çokkültürlülük (Yerel ve Ulusal Kültürler)
	5.2.4.	Çokkültürlülük Ulusal Kimlik (Ortak Kültür)
	5.2.5.	Çokkültürlülük (Kültür Tarihi)
3.İnsanlar, Yerler ve Çevreler	5.3.1.	Çevre Eğitimi (Yeryüzü Şekilleri)
	5.3.2.	Ekoloji (İklim-İnsan Faaliyeti)
	5.3.3.	Ekoloji (Çevre ve Nüfus/Yerleşme)
	5.3.4.	Çevre Eğitimi (Çevre Sorunları)
	5.3.5.	Doğal Afetler (Topluma Etkisi)
4.Bilim, Teknoloji ve Toplum	5.4.1.	Küreselleşme (Teknolojinin Etkileri)
	5.4.2.	Küreselleşme Eleştirel Düşünme
	5.4.3.	Küreselleşme Etik Sorumluluk
	5.4.4.	Küresel Kimlik
	5.4.5.	Etik Sorumluluk
5.Üretim, Dağıtım ve Tüketim	5.5.1.	Ekoloji (Ekonomik Faaliyet ve Coğrafi Özellik)
	5.5.3.	Küreselleşme (Ekonomik-Toplum Etkisi)
	5.5.4.	Küreselleşme (Üretim-Tüketim-Dağıtım Ağı)
	5.5.5.	Sürdürülebilir Kalkınma İşbirliği (Yeni Fikirler)
	5.5.6.	Sorumlu Tüketici
6.Etkin Vatandaşlık	5.6.1.	Sürdürülebilir Toplum Sosyal Sorumluluk
	5.6.2.	Demokratik Yönetim (Karar Verme)
	5.6.3.	İnsan Hakları Eğitimi Hak Özgürlük
	5.6.4.	Ulusal Kimlik (Bayrak ve Milli Marş)
7.Küresel Bağlantılar	5.7.1.	Birbirine Bağlılık Küresel Kimlik (Rol)
	5.7.2.	Birbirine Bağlılık (Ekonomi/Teknoloji)
	5.7.3.	Küresel Topluluk Küresel Kültür (Turizm/Uluslararası İlişkiler)
	5.7.4.	Küresel Kültür (Ortak Miras)

Tablo 6'ya göre sosyal bilgiler öğretim programı kazanımlarında insan hakları temasının kategorileri olan insan hakları, özgürlük, demokratik değer olarak özgürlük, demokratik ilke olarak bağımsızlık ve demokratik yönetimde ve hayatta karar verme becerisinin önemi vurgulanmıştır. Haklar, çocuk hakları perspektifinden aktarılmaya

devam edilmiş ve hakların kullanılmasına ve ihlâl edilen durumlara örnekler verilerek ve insan haklarının tahsisindeki önemli zorluklar vurgulanarak öğrencilerin hakların değerini, bu hakların korunması ve savunulmasının önemini anlamalarına yardımcı olunmaktadır. Örneğin başka ülkelerdeki çocukların eğitime erişemedikleri veya fikirlerini özgürce ifade etme haklarının olmadığı durumlardan örnekler verilerek, bu çocuklara karşı empati ve anlayış duygusu gelişebilmektedir. Ayrıca öğrencilerin haklarından yararlanmaları için aktif vatandaşlar olarak hakların korunmasında, savunulmasında ve tahsisinde sorumluluk hissetmelerinin ve ihlallerini incelemek ve engellemek için harekete geçmenin önemli olduğunu anlamalarına yardımcı olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği ve barış, şiddetsizlik ve insan güvenliği temaları ile ilişkili kazanıma rastlanmamıştır. Sürdürülebilir kalkınma temasından sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir toplum, doğal afetler, ekoloji ve çevre eğitimi kategorilerine kazanımlarda yer verilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma kategorisinde, öğrencilerin değişen toplumsal ilgi ve ihtiyaçlarını araştırıp, bunları karşılamaya yönelik işbirliği yaparak dağıtım ve tüketim ağı içerisinde yenilikçi fikirler üretmeleri amaçlanmıştır. Toplamların ilgi ve ihtiyaçlarının değişmesi, gelişen ve dönüşen dünyanın küreselleşmesinin bir sonucudur. Öğrencilerin değişen sosyal ilgi alanlarını ve ihtiyaçlarını araştırmaları ve küreselleşmenin çevresel, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlara, kendileri ve toplumları üzerindeki etkilerini incelemeleri ile olgular, olaylar, yenilikler, teknolojik ilerlemeler, sosyal dönüşümler, küresel çevre ve toplum hakkında ortak sorunlar gibi farklı perspektifleri ve birbirine bağlı, sistemsel ve karmaşık konuları algılamaları kolaylaşmaktadır. Bu süreç, analitik ve problem çözme becerilerinin yanı sıra karmaşık konular hakkında eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olurken öğrencilerin dağıtım ve tüketim ağı içinde yenilikçi fikirler üretmeleri, daha sonra mal ve hizmetlerin küresel ölçekte üretilme, dağıtılma ve tüketilme biçimlerini, küresel ekonominin diğer ekonomilerle bağlılığı ve bağımlılığını anlamalarını ve bu alandaki sorunlara yaratıcı çözümler bulmalarını sağlamaktadır. Örneğin, bir grup öğrenci ilaç endüstrinin çevresel etkisini araştırabilir ve atıkları ve kirliliği azaltan yeni, daha sürdürülebilir bir üretim süreci olan sürdürülebilir ekonomi için fikirler önerebilir. Bunu yaparak, öğrenciler eylemlerinin sonuçları hakkında eleştirel düşünmeyi, dünyada nasıl olumlu değişiklikler yapacaklarını, aktif vatandaşlar ve küresel vatandaşlar olarak küresel toplulukta sorumluluk hissedebilmeyi öğreneceklerdir. Sürdürülebilir toplumların tahsisi için bireysel ve toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında kamu kurum ve kuruluşlarının yanında sivil toplum kurumlarının sorumluluklarını yerine getirmeleri önemlidir. 4.

sınıfta ihtiyaçlar ve istekleri ayırt etmeyi öğrenen ğrenci, burada kendi sosyal sorumluluk, katılım ve hareketinin yanında toplumun daha geniş kitlelerine ulaşmada sivil toplum kuruluşlarının (STK), kamu kurumlarının ve diğerkuruluşların rollerini ve sorumluluklarını anlamaları önemlidir, nk bu kuruluşlar küresel toplumu şekillendirmekte ve yerel, ulusal ve küresel sorunlar olan toplumsal cinsiyet eşitsizliğı ve hakkaniyetsizliğı, açlık ve yoksulluk, ırkçılık, dışlama ve mülteci sorunları, evre kirliliğı ve ekosistemlerin kaybı gibi konuların üzümünde aktif rol almaktadır. Örneğın STK'lar, yoksulluk ve eşitsizlikten iklim değışikliğıne ve insan hakları ihlallerine kadar çok çeşitli sosyal, ekonomik ve çevresel konuları incelemede aktif rol alırken hükümetler ve okullar gibi kamu kurumları da insanların yaşamlarını etkileyen politikaların ve uygulamaların şekillenmesinde önemlidir. Böylece ğrenciler, bu kuruluşların rollerini ve sorumluluklarını anlayarak dünyanın karşı karşıya kaldığı karmaşık sorunları ve farklı aktörlerin bunları ele almada dayanışma, gönüllülük ve sosyal sorumluluk temelinde çalıştıklarını daha iyi anlayabilmektedir.

Ekoloji kategorisinde çevrede görülen iklimin insan faaliyetlerine etkisine, doğıal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine, nüfusun dağılışını etkileyen faktörlere, insanların doğıal ortamı değıştirme ve ondan yararlanma şekillerine ve ekonomik faaliyetlerle coğırafi özellikler ilişkisine değınilerek çevrenin insan faaliyetlerine ve insan faaliyetlerinin evre üzerine etkileri karşılıklı olarak incelenmiştir. evre eğıtimi kategorisi ise “Yaşadığımız Yer” nitesinde yer almış ve öğrencinin fiziki harita okuryazarı olması, yaşadığı yer ve çevresinin yer yüzü şekillerini açıklaması ve çevresindeki afetlerin ve evre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgulaması amaçlanmıştır. Öğrencinin evre okuryazarlığı becerisi kazanması evre eğıtiminin ana amaçlarından ve evre sorunları hakkında farkındalık kazanması ve nedenlerini sorgulaması, çevrenin korunması, yenilenmesi ve yönetiminde sorumluluk alması hedeflenmektedir.

Bağılantılık ve küresel vatandaşlık temasından küreselleşme, küresel kimlik, kültür ve topluluk, okkltrllk, birbirine bağılılık dolaylı olarak, ulusal kimlikler ve kültür ve miras kategorilerine kazanımlarda yer verilmiştir. Küreselleşme kategorisinde teknoloji konusu içerisinde teknolojinin sosyalleşme ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisine, sanal ortamdaki bilgilerin doğıruluğunu ve bağılaman güvenirliliğini sorgulayarak dijital ve medya okuryazarlığı becerileri kazanılmasına ve güvenlik kurallarına uyulmasına değınilmiştir. Teknolojinin sosyalleşme ve toplumsal ilişkiler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini incelemek, teknolojinin hayatımızı nasıl şekillendirdiğini anlamak ve

onu nasıl kullanacağımız hakkında bilinçli kararlar vermek için önemlidir. Örneğin, öğrenciler sosyal medya platformlarının yanlış bilgilerin yayılmasını nasıl kolaylaştırabileceğini, bunun kamu söylemi üzerindeki etkisini ve yerel, ulusal ve küresel bağlamdaki etkilerini öğrenerek bilgiye güvenilir kaynaklardan ulaşmanın, kaynakça belirtmenin ve eleştirel düşünme ile sorgulamanın önemini anlayabilir ve güvenilir bilgiye ulaşma ve iletmeyi teşvik etmedeki rollerinin daha fazla farkına varabilirler. Ayrıca teknoloji, farklı kültürler ve toplumlar arasında daha fazla anlayış, farkındalık, barış ve saygıyı teşvik ederek çok uzak mesafelerdeki insanları birbirine bağlama potansiyeline sahipken sosyal izolasyona ve yüz yüze etkileşimlerin kaybolmasına neden olarak bireylerin toplumdan kopmalarına ve pasif kalmalarına neden olmaktadır. Öğrencinin teknolojinin birey ve toplumsal üzerindeki etkilerini öğrenmesi, onu nasıl kullanacağına dair bilinçli kararlar vermesi için gereklidir.

Küresel ekonomi konusu içerisinde ise ekonomik faaliyetlerin insanların sosyal hayatlarına, nüfus, yerleşme, eğitim ve kültür alanlarına etkilerine ve temel ihtiyaçlara yönelik ürünlerin üretim, dağıtım ve tüketim ağının analizine değinilmiştir. Böylece öğrenciler, ekonomik faaliyetlerin çevrelerindeki dünyayı nasıl şekillendirdiğini, ekonomik faaliyetlerin ulus bağlamında ekonomi, çevresel ve sosyal etkilerini inceleyerek ekonomideki gelişmenin toplumsal ve çevresel refahın artmasında nasıl etkili olduğunu veya çevresel sorunlara neden olduğunu anlamalarına yardımcı olunmaktadır. Ayrıca üretim, dağıtım ve tüketim ağının işleyişi, gelişimi ve aktörleri öğrencilere aktararak yerel ve ulusal bir yerdeki üretimin başka bir yerdeki tüketimi etkilediği, pazarlama ve ticaret için dağıtımın gerekliliği ve üretim için tüketimin olması gerektiği gibi ticaret ağının küresel düzeyde gelişmesinin anlaşılması için gerekli bir konudur.

Küresel kültür kategorisinde Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine katkıları ile küresel/ortak tarih anlayışı ve çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verilerek küresel/ortak mirasın önemi vurgulanmıştır. Ortak tarih ve kültür konuları ile öğrencinin küresel kültür bilincinin oluşması, dünyadaki çeşitli kültürlerin tanıtılması, kültürlerin birbirini ve var olan toplumları etkileyerek günümüzü şekillendirdiği, farklı kültürlerin ve toplumların küresel toplumları, tarihleri, kültürleri ve bilimsel birikimi etkileyebileceği aktararak geçmiş zamanda veya günümüzde belirli insan toplumlarının, kültürlerin veya uygarlıkların, küresel boyutta etkileri ve faydalarının olabileceği aktarılmıştır. Ayrıca öğrenciler ortak mirası anlayarak kendi toplumlarına ve küresel dünyaya ait olma, bağ kurma ve harekete geçme duyguları geliştirirken dünyadaki kültürel, tarihi ve doğal kaynakların çeşitliliğini ve farklı

toplumlar tarafından nasıl değer verildiğini, korunduğunu ve dayanışmadaki rolünü fark ederek ortak miras öğelerine değer verme ve koruma değerleri geliştirmektedir.

Küresel kimlik kategorisinde ise buluş yapanların ve bilim insanlarının ortak özellikleri ile bilimsel düşünmenin önemi vurgulanmıştır. Öğrenciler, mucitlerin ve bilim adamlarının ortak özelliklerini öğrenerek, bu alanlarda başarı olmak için gerekli nitelikleri ve özellikleri daha iyi anlayabilir ve bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik (STEM) alanlarında kariyer yapmak için ilham alabilirler. Ayrıca öğrencilerin ünlü bir mucidin veya bilim adamının öyküsünde merakının ve istikrarının onu nasıl önemli keşifler yapmaya veya yeni teknolojiler geliştirmeye yönlendirdiğini öğrenerek sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi için sürdürülebilir ekonomi, çevre ve toplumların tahsisinde ortak insanlığa ait olma ve sorumluluk değerleri ve küresel bir kimlik geliştirerek toplumda aktif rol almaları sağlanabilmektedir.

Çokkültürlülük ve kültürlerarasılık kategorisinde öğrencinin yaşadığı yer ve ülkesindeki çeşitli kültürler arasındaki benzerlik ve farklılıklar, kültür öğelerinin insanların bir arada yaşamasındaki rolü ve günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirilerek kültürün sürekliliği ve değişimi üzerinde durulmuştur. Burada ulusal bağlamda kültürel çeşitlilik, ortaklıklar ve ayrılıklar, ortak insanlık duygusu ve ilişkilerdeki rolü ve kültürün değişken doğası öğrenciye aktarılacak kültür, somut ve manevi değerler olarak aktarılmıştır. Ulusal kültürel çeşitliliği anlamak, küresel vatandaşlık eğitiminde önemlidir çünkü öğrencilerin farklı kültürel geçmişlere sahip insanlar arasında var olan ortak noktaları ve ayrılıkları takdir etmeleri sağlanmasıyla öğrenciler bu kültürlerin birbirlerini nasıl etkileyip değiştiklerini daha iyi anlayabilir, ortaklıkların, ayrımların ve farklılıkların olabileceğini kabul edebilir ve ülkelerindeki kültürel çeşitlilik hakkında daha derin anlayış geliştirebilir. Kültürel öğeler, bireylerde bir topluluk ve aidiyet duygusu oluşturmaya yardımcı olan ortak değerler, inançlar ve uygulamalar dizisi sağladıkları için insanların bir arada yaşamasında oldukça önemlidir. Bu unsurlar, farklı topluluklar arasında anlayış, dayanışma ve işbirliğini teşvik ederek, farklı kültürel geçmişlere sahip insanlar arasında bir birlik duygusu ve ortak kimlik oluşturmaya yardımcı olmaktadır.

Birbirine bağlılık kategorisinde çevresinin, ülke ekonomisinde ve uluslararası ekonomik ilişkilerdeki rolünün tarım, sanayi, turizm, ulaşım, eğitim ve kültür endüstrisi bağlamlarında araştırılması ve uluslararası ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisi vurgulanmaktadır. Öğrenci küreselleşmenin ekonomik boyutunu anlayabilmesi için yerel, ulusal ve küresel bağlamda ekonomik ilişkilerin hangi

sektörlerde gelişme gösterdiğini ve bu gelişimde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkilerinin neler olduğunu öğrenmesi gerekmektedir çünkü, yerel ekonominin ulusal ve küresel ekonomiyi etkileyebileceği, karşılıklı bağıllık ve bağımlılık düşüncesinin aktarılması ve iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte küresel ekonominin sınır tanımaması, hızlanması ve online para birimi veya online alışveriş gibi pazarlama, ticaret ve para akışının kolaylaşması konularının anlaşılması için önemlidir.

Ulusal kimlikler kategorisinde millî egemenlik ve bağımsızlık sembollerimizden Türk Bayrağına ve İstiklâl Marşına değer vurgulanmıştır. Milli kültürler kategorisinde ise çevredeki doğal varlıklar ile tarihî mekânların, nesnelerin ve eserlerin tanıtılması ile doğal ve beşerî kültür öğelerinde farkındalık amaçlanmıştır.

Yeterlilikler temasında ise eleştirel düşünme, işbirliği becerisi, sorumlu tüketici, sosyal sorumluluk, etik sorumluluk, aktif vatandaşlık ve sosyal katılım kategorilerine kazanımlarda yer verilmiştir. Eleştirel düşünme kategorisinde bireyin yakın çevresinde yaşanan bir örnekten yola çıkarak bir olayın çok boyutluluğunu açıklaması amaçlanmıştır. Böylece öğrenciler olay ve konuların karmaşık, çok yönlü olduğunu ve birden fazla perspektiflerden bakılarak anlaşılabilirliğini anlayarak arka planda çeşitli aktör, etkiler, sebepler ve sonuçların olduğunu keşfedeceklerdir. Küresel vatandaşlık eğitiminde çoklu bakış açısı, küresel vatandaşların yetişmesinde oldukça önemlidir çünkü eşitsizlik, yoksulluk, adaletsizlik, izolasyon ve dışlama, özgürlüklerin kısıtlanması ve gelir ve dağılım eşitsizliği gibi toplumsal, çevresel ve ekonomik küresel sorunlardaki nedenlerin, artmasındaki etkilerin ve birbirleri arasındaki bağların tartışılmasında, anlaşılmasında ve çözümünde eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerinin kullanılması, konunun anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. İşbirliği kategorisinde iş birliği yaparak üretim, dağıtım ve tüketime dayalı yeni fikirler geliştirmek öğrencilerin iletişim ve ekip çalışması gibi önemli beceriler geliştirmelerine, küresel sorunlar hakkında yaratıcı ve eleştirel düşünmeyi öğrenmelerine, çeşitli paydaşların ve toplumların ihtiyaçlarını ve bakış açılarını dikkate alan çözümler bulmalarına ve farklı kültür ve perspektiflere sahip bireylerle ortak bir problem veya konu üzerinde düşünme, konuşma, tartışma, dinleme ve fikirlerini ifade etme becerisini geliştirerek barışçıl bir toplum için gerekli olan diyalog kurmayı öğrenmelerine yardımcı olmaktadır. Sorumlu tüketici kategorisinde tüketici hakları ve bu hakların kullanılmasının birer sorumluluk olduğu vurgulanmıştır. Sosyal sorumluluk ve sosyal katılım kategorilerinde haklarını bilen bireylerin aile, akraba, arkadaş grubu, spor takımı ve resim, müzik kulübü gibi sosyalleşmeye katkıda bulunan gruplarda ve okul gibi kurumlarda “rollerinin”

gerektirdiği görev ve sorumluluklara uygun davranması gerektiği vurgulanarak sosyal ortamlarda sürdürülebilir toplumların sağlanması ve bireyin sosyalleşmesi için hakların yanında belirli görev ve sorumluluklarının yerine getirilmesi gerektiği aktarılmıştır. Bunun sağlanabilmesi için öncelikle öğrencilerin sosyal sorumluluk değerini içselleştirmeleri ve sosyal sorumluluk projeleri ve etkinlikleri gibi sosyal katılım ve etkileşimlerinin sağlanması gerekmektedir. Ayrıca görev ve sorumlulukları yerine getirirken oyun oynama, ders çalışma, kitap okuma, uyuma, aile ve arkadaşlar ile nitelikli zaman geçirme ve kitle iletişim araçlarını kullanma alanlarında planlı çalışmanın sağlanması, bireyin öz-yeterlilik becerisi geliştirmesi ve öz-saygısı ve değerini koruması amaçlanmıştır. Sosyal sorumluluk yeterliliği, kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin toplumsal ihtiyaçları karşılamasındaki rolü incelenerek aile ve akraba gibi topluluklara ve bireysel roller ise kurum ve kuruluşlara genişletilerek verilmiştir. Böylece sosyal sorumluluk, yalnızca bireylerin değil, kurum ve toplulukların da sahip olması gereken bir değer olarak aktarılmıştır.

Etik sorumluluk kategorisinde sanal ortamda gezinirken medya okuryazarı bireylerin online alışveriş, güvenli internet kullanımı, kimlik hırsızlığı gibi konuları incelemesi ve yapılan çalışmalarda yararlanılan kaynakları göstermenin ve kaynakların aslını korumanın önemi üzerinde durularak bilimsel etiğe uygun davranmada etik sorumluluk vurgulanmıştır. Sanal ortam, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmenin bir sonucu olarak küreselleşen dünyada bireyler için önemli bir bağlamdır ve bu ortamdaki tehlikelere karşı hazırlıklı olmak, farkındalık kazanmak ve bizim algılarımızı, tutumlarımızı ve davranışlarımızı şekillendirme gücüne sahip olduğunu, bireyler ve toplum için ciddi sonuçları olabilecek manipölatif ve aldatıcı ve kişisel bilgileri çalabilen yönlerinin olduğunu öğrenmek medya okuryazarları öğrencilerin daha sorumlu ve etik medya kullanıcıları olmalarına ve doğru olanı savunma konusunda harekete geçmelerine yardımcı olabilmektedir. Ayrıca bilimsel etiğe uygun davranmak ve araştırma yapmak, akademik entelektüel sorgulamanın temel taşı ve etik ve sorumlu davranışın temel bir yönüdür çünkü, dürüstlük, adalet ve şeffaflık ilkelerini içeren bilimsel etiğe uygun hareket edilmesi, öğrencinin akademik ve mesleki gelişimi için önemlidir. Son olarak aktif vatandaşlık kategorisinde ise öğrencinin sosyal bilgiler dersinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak kendi gelişimine katkısını fark etmesi vurgulanarak ulusal vatandaşlık kimliği, aidiyeti, kültürü, hakkı, özgürlüğü, sorumlulukları ve görevlerinde farkındalık kazanmasında eğitimin önemi vurgulanmıştır.

Küresel vatandaşlık eğitimi ve alt eğitim dalları alanında 5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programındaki önemli eksiklikler şunlardır:

Çocuk haklarından yararlanma yollarına ve ihlal edildiği durumlar vurgulanmasına rağmen bu hak ihlallerinin arkasında yatan sebeplere, olası yerel, ulusal ve küresel sonuçlarına, birey ve toplumlar üzerindeki etkilerine, çevre ve ekonomi üzerindeki etkilerine değinilmemiştir. Burada “hak” kavramının doğası, tarihi, insan haklarının elde edilmesindeki mücadeleler; hakların korunması, kullanılması ve savulmasının bireysel katkılarının yanında yerel, ulusal ve küresel topluluklara farklı açılardan katkıları gibi farklı konu ve perspektiflerle verilmesi gerekmektedir. Ayrıca sosyal adalet, demokrasi, diğer demokratik değer ve ilkelere değinilmemiştir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği ve barış, şiddetsizlik ve insan güvenliği teması ve barış, çatışma ve şiddet türleri, istismar, taciz ve şiddet biçimlerinde farkındalık, çatışmanın sebepleri ve sonuçları olabilecek olası durum ve kavramlara kazanımlarda yer verilmemiştir. Ayrıca sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir toplum, ekonomi, büyüme ve çevre ve ekolojik sürdürülebilirlik gibi toplumsal, çevresel ve küresel refahın devamlılığın sağlanmasına, iklim değişikliği ve biyoçeşitlilik kaybı gibi küresel ortak endişelere ve yenilenebilir enerji, ekosistemler ve biyoçeşitlilik kategorilerine değinilmemiştir. Burada dikkat çeken unsur ekoloji kategorisinin iklim, yer şekilleri ve coğrafi özellikler gibi doğal ve beşerî çevre ile insan faaliyet, nüfus, yaşam ve ekonomisi arasındaki ilişkilerle sınırlı tutulmasıdır. Konu farklı canlıların yaşadığı su ve kara ekosistemleri, deniz yaşamı ve diğer mikroorganizmalar üzerindeki insan faaliyetlerinin etkisi, doğal yaşam döngülerine müdahalenin sonuçları ve bunun insan hayatına ve çevresine etkileri gibi daha geniş perspektiften incelenmelidir. Ekoloji, ekosistemler, biyoçeşitlilik ve çeşitlilik kaybı gibi konular fen bilimleri dersinin konuları gibi gözükse de insanların bu alanlar üzerindeki etkileri ve bu etkilerin insan ve diğer bağlamlar üzerindeki etkilerinin incelenmesi sosyal bilgiler dersinin konusudur.

Bağlantılık ve küresel vatandaşlık temasında küreselleşme, küresel vatandaşlık, küresel kültür, kimlik ve topluluk, küresel ve yerel düşünme, göç, insan hareketliliği, sosyal hareket, küresel eşitsizlik, yoksulluk ve dengesizlik konu ve kavramlarına kazanımlarda değinilmemiş, dolaylı olarak bağlantı kurulmuştur. Ulusal vatandaşlık haricinde öğrencilere farklı vatandaşlık türlerine ve bunların ulusal vatandaşlıktan nasıl farklı olduğuna dair örneklerin verilmesi gerekmektedir çünkü, bireyin yalnızca yerel ve ulusal değil küresel toplumun refahını artırmada ve ortak fayda duygusuyla işbirliği yapabilmesi ve kozmopolit bir görüşe sahip olabilmesi için küresel vatandaşlık bilgisine

ve farkındalığına ihtiyacı vardır. Böylece öğrenciler küresel kültür, kimlik, topluluk, göç, göçmen, çatışma, savaş, barış, birbirine bağlılık, küresel eşitsizlik ve yoksulluk gibi konu ve kavramlarını daha iyi anlayacaklardır.

Pedagojik yaklaşımlar ve yöntemler ile değerlendirmeler temaları ile bağlantılı doğrudan kazanımlara rastlanmamıştır. Örneğin demokratik sınıf, kapsayıcı eğitim ve gelecek dostu okullar gibi yaklaşımların demokratik değerler ve demokrasi kültürü, barış kültürü ve tahsis, eleştirel düşünme ve problem çözme gibi becerilere, çeşitliliğe saygı, empati ve sosyal ve etik sorumluluk gibi değerlere katkılarının incelenmesi gerekmektedir. Ayrıca değerlendirme kategorisindeki öz, akran ve alternatif değerlendirmelere yönelik kazanım veya alt tanımlara yer verilmelidir.

Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması ile Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Kazanımlarının İncelemesine İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler öğretim programında birey ve toplum, kültür ve miras, insanlar, yerler ve çevreler, bilim, teknoloji ve toplum, üretim, dağıtım ve tüketim, etkin vatandaşlık ve küresel bağlantılar öğrenme alanlarında yer alan 6. sınıf SBÖP kazanımlarının KVEKŞ'ndaki temalar ve kategoriler ile ilişkisi öğrenme alanı, SBÖP kazanım numarası ve KVEKŞ kategorileriyle Tablo 7'de gösterilmektedir.

Tablo 7

Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması ile 6. Sınıf SBÖP Kazanımlarının İlişkisi

Öğrenme Alanı	Kazanım No	KVEKŞ Tema ve Kategorisi
1.Birey ve Toplum	6.1.1.	Küreselleşme (Rollerin Değişimi)
	6.1.2.	Ulusal Kimlik (Ortak Değer/Aidiyet)
	6.1.3.	Barış Eğitimi (Önyargı) Çeşitliliğe Saygı Çokkültürlü Eğitim
	6.1.4.	Sosyal Katılım Dayanışma
	6.1.5.	Problem Çözme İnsan Hakları Eğitimi (Savunuculuk)
2.Kültür ve Miras	6.2.1.	Milli Kültür (Destan ve Yazıt)
	6.2.2.	Küresel Topluluk (İslamiyet'in Etkisi)
	6.2.3.	Küresel Kültür (Etkileşim)
	6.2.4.	Milli Kültür (Tarih)
	6.2.5.	Küreselleşme (Ticaret Yolları)

(Devam ediyor)

Tablo 7

Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması ile 6. Sınıf SBÖP Kazanımlarının İlişkisi

Öğrenme Alanı	Kazanım No	KVEKŞ Tema ve Kategorisi
3.İnsanlar, Yerler ve Çevreler	6.3.1.	Küresel Kimlik, Çevre Eğitimi (Dünyayı ve yerini fark etme)
	6.3.2.	Çevre Eğitimi
	6.3.3.	Çevre Eğitimi
	6.3.4.	Küresel Kimlik Eleştirel Düşünme
4.Bilim, Teknoloji ve Toplum	6.4.1.	Eleştirel Düşünme
	6.4.2.	Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi (Gelecek)
	6.4.3.	Eleştirel Düşünme
	6.4.4.	Etik Sorumluluk
5.Üretim, Dağıtım ve Tüketim	6.5.2.	Yenilenebilir Enerji Ekoloji
	6.5.3.	Aktif Yöntemler Proje Tabanlı Yöntemler
	6.5.4.	Aktif Vatandaşlık Sorumluluk
	6.5.5.	Küreselleşme (Nitelikli İnsan Gücü)
	6.5.6.	Öğrenci Merkezli (Öğrenci ilgisi)
	6.5.6.	Öğrenci Merkezli (Öğrenci ilgisi)
6.Etkin Vatandaşlık	6.6.1.	Demokratik İlkeler
	6.6.2.	Demokratik İlkeler (Kuvvetler Ayrılığı)
	6.6.3.	Demokratik Yönetim
	6.6.4.	Demokrasi
	6.6.5.	Aktif Vatandaşlık, İnsan Hakları Eğitimi (Korunması)
	6.6.6.	Toplumsal Cinsiyet Hakkaniyeti Toplumsal Cinsiyetin Eşit Temsili Toplumsal Cinsiyete dayalı Şiddet
7.Küresel Bağlantılar	6.7.1.	Küresel Topluluk (İlişkiler)
	6.7.2.	Birbirine Bağlılık (Ekonomi)
	6.7.3.	Küresel Kimlik (Uluslararası Rol)
	6.7.4.	Küresel Kültür (Popüler Kültür)

Tablo 7’de göre sosyal bilgiler öğretim programı kazanımlarında insan hakları temasının kategorileri olan sorumluluklar, demokrasi, demokratik yönetim, demokratik ilke olarak kuvvetler ayrılığı ve insan hakları eğitimi vurgulanmıştır. Bir vatandaşlık sorumluluğu olan vergi vermek, eğitim, sağlık, altyapı ve sosyal refah programları gibi temel kamu hizmetlerini finanse ettiğinden sürdürülebilir toplumların ve ekonomilerin tahsisinde önemlidir. Öğrencinin, toplumsal hayatındaki demokrasinin önemini açıklarken demokratik açıdan sosyal bir hareket olan 15 Temmuz Demokrasi ve Millî

Birlik Gününü incelemesi, halk iradesine yapılan müdahaleleri, özgür ve adil toplumların tahsisinde ifade özgürlüğü ve sivil katılımın önemi, demokrasi kültürünün toplum içinde adalet, eşitlik, dayanışma ve aktif vatandaşlık rolünü anlamaları için önemlidir. Yönetimde karar alma sürecini etkileyen siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, medya ve bireylerin (kamuoyu) varlığı, demokratik yönetimde ve karar süreçlerinde önemlidir. Demokrasinin olabilmesi için bireylerin aktif katılımı, farklı düşünce ve tutumların varlığı ve hoşgörü ortamının olması gerekmektedir. Öğrencinin demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırmasıyla cumhuriyet yönetim biçiminin, yönetimde ve toplumda demokrasi kültürünün sağlamasındaki rolü aktarılmaktadır. Ayrıca demokratik ilke olan kuvvetler ayrılığı ile yasama, yürütme ve yargı güçlerinin her birinin kendine özgü yetki ve sorumluluklarının olduğu üzerinde durularak demokratik yönetimdeki gerekliliğine ve etkisine değinilmiştir. Çünkü, temsili demokrasi olarak da bilinen cumhuriyet yönetimi, vatandaşların kendi adlarına karar vermeleri için temsilcilerini seçtikleri bir yönetim biçimidir ve katılımın önemini anlamaları için önemlidir. Ayrıca kuvvetler ayrılığı ilkesiyle hükümetin yasama, yürütme ve yargı güçlerinin ayrılarak sorumluluk dağılımı yapılması tek bir yetkinin çok güçlü olması engellenmektedir. Böylece adil ve sürdürülebilir toplumların sağlanmasında halk egemenliğinin sağlanması ve sosyal eşitlik temelinde her vatandaşın karar alma sürecine katılmasıyla herhangi bir grubun çok güçlü olması engellenmektedir. İnsan hakları eğitiminde bireylerin, insan haklarına saygı, taktir ve insan haklarını koruma kültürü geliştirmeleri önemlidir. Öğrencilerin toplumsal bir soruna hak, sorumluluklar ve özgürlükler temelinde yaklaşması, tüm bireylerin çıkarlarının olduğunu ve çözümden etkilenen herkesin haklarına saygı duyulması ve bunların korunması gerektiğini anlamaları ve sorumluluk geliştirmelerinde önemlidir. Örneğin, yoksulluk ve eşitsizlik konusunda beslenme, barınma ve sağlık hakkı da dahil olmak üzere yeterli yaşam standardına sahip olma hakkı temel bir insan hakkıdır ve tüm bireylerin bu temel ihtiyaçlara erişiminin sağlanması, hükümetlerin sosyal adaleti sorumluluğu yanında bireylerin sosyal sorumluluk temelinde sosyal yardımlaşma, sosyal katılım ve topluma hizmet uygulamaları ile aktif vatandaş olma sorumluluklarıyla mümkündür. Sürdürülebilir toplumların, toplumsal refahın ve hakların sağlanmasında bireylerin, toplulukların ve devletin sorumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir. Öğrenciler hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklamalarıyla haklarının kendi ülkelerinde nasıl korunduğunu açıklayabilir, haklarının ne zaman ihlal edildiğini daha kolay tespit edebilir ve uygun önlemleri aldıklarından kendi haklarını ve

başkalarının haklarını savunmada bilgili ve ilgili vatandaşlar olarak siyasi sürece daha fazla katılım gösterebilmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği ve barış, şiddetsizlik ve insan güvenliği temalarının kategorilerinden toplumsal cinsiyet hakkaniyeti, toplumsal cinsiyetin eşit temsili ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve barış eğitimi ile kazanımlar ilişkilendirilmiştir. Öğrencinin tarihten ve güncel hayatta örneklerinden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark etmesi, kadınların tarihsel süreçte eşit haklardan mahrum bırakılmasını ve toplumsal cinsiyet duyarlılığı çerçevesinde bu eşitsizliğin azaltılmasındaki girişimleri anlamaları için önemlidir. Ayrıca öğrencilerin kadınların deneyimleri, toplumsal katkıları ve yaşadıkları zorluklar hakkında bilgi edinmeleri önyargıların azaltılması, pozitif ayrımcılık ile cinsiyet hakkaniyeti; ekonomik, siyasal ve toplumsal bağlamda kadınların eşit temsili ve kadına şiddet ve cinsiyet ayrımcılığı gibi cinsiyet eşitsizliği ve şiddeti konularının aktarımında oldukça önemlidir. Öğrencinin toplumda uyum içerisinde yaşayabilmesi için özel gereksinim, sosyo-ekonomik, etnik, dinî ve mezhepsel farklılıklara sahip bireylere karşı kalıp yargı ve önyargıları tespit edip aidiyetlere ve çeşitliliğe saygı duymayı öğrenmesi gerekmektedir. Sürdürülebilir, barışçıl, istikrarlı ve kapsayıcı toplumların tahsisinde çokkültürlülük ve kültürlerarasılık konusuyla çeşitliliğin kabulü ve çeşitliliğe saygı değerlerinin tüm bireyler tarafından içselleştirilmesi gerekmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma teması kategorilerinden yenilenebilir enerji, ekoloji, sürdürülebilir kalkınma eğitimi ve çevre eğitimi ile kazanımlar ilişkilendirilmiştir. Öğrencinin kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamına etkilerini analiz etmesi ve yenilenebilir ve yenilenemeyen kaynakların önemini anlaması, sürdürülebilirliğin sürdürülebilir çevre, ekonomi ve ekolojideki rolünü anlamaları için önemlidir. Bilinçsiz kaynak tüketiminin etkilerini anlamak, öğrencilerin tüketim alışkanlıklarının farkına varmalarına ve günlük yaşamlarında daha sürdürülebilir seçimler yapmalarına yardımcı olurken yenilenebilir ve yenilenemez kaynaklar arasındaki farkı anlamak, öğrencilerin belirli kaynakların sınırlı doğasını ve bunları sorumlu bir şekilde kullanmanın önemini anlamalarını sağlamaktadır. Öğrencinin bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gelecekteki yaşam üzerine etkilerine ilişkin düşünmesi, olası senaryo ve ihtimalleri tasavvur etmesi sürdürülebilir kalkınma eğitiminin amaçlarından biri olan zaman bağlamında geleceği düşünme, planlama ve yaratıcı çözüm önerileri sunma becerilerini geliştirmektedir. Burada bilim ve teknolojinin mevcut ve gelecek sorunları çözmede tek başına yeterli

olmadığı ve yeni zorluk ve risklere neden olduğu, eleştirel ve çoklu bakış açısı ile öğrencilere aktarılması gerekmektedir.

Çevre eğitimi kategorisinde, öğrencinin konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu ve jeopolitik, iklim ve ulaşım özelliklerini tanımlaması, Türkiye'nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ve beşerî coğrafya özelliklerinden nüfus dağılışı, ekonomik faaliyetleri, yer altı ve yer üstü kaynakları ilgili haritalar üzerinde incelemesi amaçlanmıştır. Türkiye'nin jeopolitik ve matematiksel konumlarının yanında kıtalar ve okyanuslar bilgisi aktararak küresel kimlik kategorisi bağlamında öğrencinin dünya üzerindeki ulusal konumunu algılaması amaçlanmaktadır. Böylece kendisinin ve diğer ulusların farkında olması sağlanmakta ve Türkiye'nin fiziki ve beşerî özelliklerini öğrenmesiyle çevre farkındalıklarının oluşması ve çevre aidiyeti geliştirmesi amaçlanmaktadır.

Bağlantılık ve küresel vatandaşlık temasında yer alan küreselleşme, küresel kültür, kimlik ve topluluk, çokkültürlülük ve kültürlerarasılık, birbirine bağlılık, ulusal kimlik ve kültür ve miras kategorileri ile kazanımlar ilişkilendirilmiştir. Öğrencinin sosyal rollerin zaman içerisindeki değişimini incelemesi ile küreselleşmenin etkilerinden olan toplumun ilgi, ihtiyaç ve beklentilerindeki değişim aktarılmıştır. Tarihî ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolü aktararak öğrencilerin günümüzdeki ticari ilişkilerin toplumlar ve uluslararası bağları nasıl etkilediği, etkileşim neticesinde nelerin kazanıldığı veya kaybedildiği, ticaret dışında hangi bağlarla (siyasi veya kültürel) ulusların birbirine bağlı olduğu (ortak küresel sorunlar veya anlaşmalar) ve küresel kültürün oluşmasındaki rolünü anlamaları için önemlidir. Öğrencinin nitelikli insan gücünün Türkiye ekonomisinin gelişimindeki yerini ve önemini analiz etmesi sonucunda küreselleşme sürecinde yenilikçi bireylerin ve bilginin, ulusal ve uluslararası alanlardaki önemini anlamaları amaçlanmıştır. Öğrencinin Türklerin İslamiyet'i kabulleri ile gelişen siyasi, sosyal ve kültürel alanlardaki değişimleri incelemesi, küresel bir kültür olan İslam dininin dünya üzerindeki diğer kültür, topluluk ve siyasi alanları etkilemesini anlaması ve etkileşimlerin doğallığı kabul etmesi için önemlidir. Ulusal tarihten örneğin yanında öğrencinin popüler kültürün, kültür üzerindeki etkilerini sorgulaması ve ulusal kültüre ait olmayan unsurların medya araçları yoluyla toplum hayatını nasıl etkilediği fark etmesi, küresel popüler kültürün yerel ve ulusal kültürleri nasıl etkilediğini, uluslararası kültürlerin birbirini nasıl etkilediği ve dönüştürdüğü ve küresel kültürün hem yerel kültürlerle hoşgörüyü geliştirdiği hem de kültürel çeşitliliğin yok olmasına neden

olduğunu anlamalarına yardımcı olmaktadır. Küresel vatandaşların yetişmesinde bireyin küresel bir kimliğe sahip olması ve küresel topluluktaki rollerini, sorumluluklarını ve aidiyetlik duygusunu geliştirebilmesi için dünya üzerindeki yerel, ulusal ve bireysel konumunu ve diğer toplulukların konumlarını algılaması gerekmektedir. Öğrencinin kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlaması, ulusal konum ve özelliklerini öğrenmesi, dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri (muson ve ekvatorial iklim vb.) hakkında çıkarımlarda bulunması, ülkesinin sahip olduğu siyasi, askerî, ekonomik ve kültürel özelliklere bağlı olarak uluslararası alanda üstlendiği rolleri analiz etmesiyle küresel bağlam üzerinde “benlik bilinci” geliştirmesi ve diğer toplumların farkında olması amaçlanmaktadır. Bireyin, küresel topluluk bilincinin geliştirilmesi için küresel toplumlar arasındaki sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel bağların ve bağlantıların aktarılması gerekmektedir. Öğrencinin İslam dininin Arabistan yarımadasında ortaya çıkışını ve beraberinde getirdiği değişimleri yorumlaması ve Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz etmesi küresel topluluklar, uluslar ve bireyler arasında karşılıklı bağlar ve bağlılıklar neticesinde değişim ve gelişimin mümkün olduğunu anlamalarına yardımcı olmaktadır. Çokkültürlülük kategorisinde toplum içinde yaşayan farklı sosyo-ekonomik düzeylere, özel gereksinimli ve farklı etnik, dinî ve mezhepsel aidiyetlere sahip bireylerin toplum tarafından kabul edilmesi, katılımlarının teşvik edilmesi ve mevcut önyargı ve kalıp yargıların bertaraf edilmesi için hoşgörü ortamının oluşması gerektiği aktarılmıştır. Kaynakların sınırlılığı ve ihtiyaçların sınırsızlığı bağlamında öğrencinin ülkesinin uluslararası alandaki ekonomik ilişkilerini analiz etmesiyle ulusların birbirine bağlı ve bağımlı ekonomik ilişkilerini anlaması amaçlanmıştır. Ulusal kimliğin oluşabilmesi için ulusal aidiyet duygusunu geliştiren maddi-manevi sembollerle (bayram, bayrak ve gelenek vb.) ortak milli değer ve kimliğin oluşturulması gerekmektedir. Öğrencilerin sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin ve aidiyetin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz etmesiyle ulusal kimliklerinin oluşması amaçlanmıştır. Ayrıca öğrencilerin destan, yazıt ve diğer tarihi kaynaklardan Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunması ve Anadolu Selçuklu Devleti döneminde gerçekleştirilen kültürel faaliyetlerden Anadolu’nun yurt edilme sürecini analiz etmesi amaçlanarak ulusal kültür ve miras kategorisi ile ortak tarih ve coğrafya bilinci oluşturulmaya çalışılmıştır.

Yeterlilikler temasından eleştirel düşünme, problem çözme, çeşitliliğe saygı ve taktir, dayanışma, etik sorumluluk, aktif vatandaşlık, sosyal katılım, öğrenci merkezli öğrenme ve aktif yöntemler kategorileri ile kazanımlar ilişkilendirilmiştir. Öğrencinin dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunması, psikoloji, felsefe ve antropoloji gibi sosyal bilimlerdeki çalışma ve bulgulardan hareketle sosyal bilimlerin toplum hayatına etkisine örnekler vermesi ve bilimsel araştırma basamaklarını kullanarak araştırma yapması ile eleştirel düşünme becerisi ve toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılmasının sağlanmasıyla problem çözme becerisi, dayanışma değeri ve sosyal katılım becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Öğrencinin telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunması sağlanarak etik değer ve sorumluluğa sahip olmaları amaçlanmıştır. Aktif vatandaşlık kategorisinde ise bireylerin, vatandaşlık sorumluluğu ve ülke ekonomisine katkısı açısından vergi vermenin gereğini ve önemini savunmasıyla vatandaşlık sorumluluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklamasıyla da hukukun üstünlüğü, eşitlik ve adalet demokratik değerleri aktarılmaktadır. Son olarak pedagojik yaklaşımlar kategorisinde öğrencinin ilgi duyduğu mesleklerin gerektirdiği kişilik özelliklerini, becerileri ve eğitim sürecini araştırmasıyla öğrenci merkezli öğrenme ve Türkiye'nin coğrafi özelliklerini dikkate alarak yatırım ve pazarlama proje önerileri hazırlamasıyla da aktif yöntemlerden proje tabanlı eğitim yaklaşımları desteklenmektedir.

Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması ile Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Kazanımlarının İncelemesine İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler öğretim programında birey ve toplum, kültür ve miras, insanlar, yerler ve çevreler, bilim, teknoloji ve toplum, üretim, dağıtım ve tüketim, etkin vatandaşlık ve küresel bağlantılar öğrenme alanlarında yer alan 7. sınıf SBÖP kazanımlarının KVEKŞ'ndaki temalar ve kategoriler ile ilişkisi öğrenme alanı, SBÖP kazanım numarası ve KVEKŞ kategorileriyle Tablo 8'de gösterilmektedir.

Tablo 8

Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması ile 7. Sınıf SBÖP Kazanımlarının İlişkisi

Öğrenme Alanı	Kazanım No	KVEKŞ Tema ve Kategorisi
1.Birey ve Toplum	7.1.1.	Öz değerlendirme Eleştirel Düşünme
	7.1.2.	Barışın Tahsisi (olumlu iletişim ve sosyal ilişkiler)
	7.1.3.	Küresel Kültür (Medya etkisi)
	7.1.4.	Özgürlük (Kitle iletişim özgürlüğü) Hak Etik Sorumluluk
2.Kültür ve Miras	7.2.1.	Milli Kültür (Tarih) Barış Eğitimi (Çoklu bakış açısı)
	7.2.2.	Milli Kültür Hoşgörü (İstimalet Politikası)
	7.2.3.	Küresel Topluluk Küreselleşme (Tarihi)
	7.2.4.	Küresel Topluluk
	7.2.5.	Milli ve Küresel Kültür (Edebiyat)
3.İnsanlar, Yerler ve Çevreler	7.3.1.	Çevre Eğitimi (Yerleşmeyi etkileyen faktörler)
	7.3.2.	Çevre Eğitimi (Nüfusun dağılışı)
	7.3.3.	Göç
	7.3.4.	Özgürlük (Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğü) İnsan Hakları Eğitimi (İhlaller ve Sonuçları)
4.Bilim, Teknoloji ve Toplum	7.4.1.	Küreselleşme (Bilgi)
	7.4.2.	Küresel Topluluk (Etkileşim), Milli Kültür
	7.4.3.	Küresel Topluluk
	7.4.4.	Özgürlük (Düşünce ve İfade Özgürlüğü)
5.Üretim, Dağıtım ve Tüketim	7.5.2.	Küreselleşme (Üretim Teknolojisi ve Etkileri)
	7.5.3.	Topluma Hizmet Sosyal Sorumluluk Sosyal Hareket
	7.5.4.	Etik Sorumluluk (Meslek Etiği)
	7.5.5.	Öğrenci Merkezli Küresel Topluluk
	7.5.6.	Küreselleşme (Teknolojik gelişmeler)
	7.6.1.	Demokrasi Demokratik Değer İnsan Hakları Eğitimi (Tarih)
6.Etkin Vatandaşlık	7.6.2.	Demokrasi Demokratik Yönetim
	7.6.3.	Demokratik Yönetim
	7.6.4.	İnsan Hakları Eğitimi (Demokrasi sürecindeki zorluklar)

(Devam ediyor)

Tablo 8

Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması ile 7. Sınıf SBÖP Kazanımlarının İlişkisi

Öğrenme Alanı	Kazanım No	KVEKŞ Tema ve Kategorisi
7.Küresel Bağlantılar	7.7.1.	Küresel Kimlik
	7.7.2.	Küresel Kimlik Birbirine Bağlılık (Ekonomi)
	7.7.3.	Küresel Kültür Çokkültürlülük Barış Eleştirel Düşünme
	7.7.4.	Küresel Vatandaşlık (Küresel sorunlar, işbirliği, problem çözme) Terör İklim Değişikliği Sürdürülebilir Kalkınma (Açlık) Göç Aktif Yöntemler.

Küresel vatandaşlık eğitimi kod şeması insan hakları temasından haklar, sorumluluk, özgürlük ve sivil özgürlükler, demokrasi, demokratik yönetim, demokratik değer ve insan hakları kategorileriyle kazanımlar ilişkilendirilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği temasıyla ilişkili kazanım tespit edilmemiştir. Kitle iletişim özgürlüğü, küreselleşmeyle birlikte haber ve bilginin televizyon, radyo, sinema ve internette hızla yayılması ve kitle iletişiminde önemli rol oynaması sonucunda bu alanlarda bulunması gereken düşünce ve ifade özgürlüğüdür (Günler, 2006:14). Bu alanlarda özel hayatın gizliliği, düşünceyi açıklama özgürlüğü ve doğru bilgi alma hakkı gibi bireylere bir takım haklar yüklenmiştir ve sosyal bilgiler eğitiminin ana amaçlarından biri de medya ve dijital okuryazarlık becerilerine sahip, bu hak ve sorumluluklarını bilen ve kullanan vatandaşların yetişmesidir. İnsan hakları eğitimi öğrencilere, temel hak ve özgürlüklerin tarihi, korunması ve olası ihlalleri inceleme ve çözüm önerisi sunma konularını aktarmaktadır. SB.7.3.4. kazanımda yerleşme ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması halinde ortaya çıkacak olumsuz durumlara örnekler sunularak olası hak ve özgürlüklerin kısıtlanması, ihlali ve sağlanamamasında doğacak ulusal, toplumsal, ekonomik ve çevresel olumsuz etkiler aktarılmaktadır. Bu temel hakların kısıtlanması durumunda ortaya çıkabilecek olumsuz durumların örneklerini göstermek, öğrencilerin bu tür kısıtlamaların bireyler, topluluklar ve bir bütün olarak toplum üzerindeki etkilerini anlamalarına yardımcı olabilir. Örneğin, ikamet özgürlüğünün kısıtlanması, insanların zorla evlerinden çıkarılmasına, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere erişememesine

neden olabilir. Bu, bireyler ve topluluklar için geniş kapsamlı sonuçlara, artan yoksulluğa, sosyal dışlanmaya ve marjinalleşmeye neden olabilmektedir. Özgür düşünce ve demokratik ortamların tahsisi ve çeşitli fikirlere ve bireylere hoşgörü ve saygının gelişmesi, bilimsel gelişmelere katkı sağlamaktadır. Öğrencilerin özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısını küresel vatandaşlık eğitimi açısından değerlendirmeleri, içinde yaşadığımız dünyanın şekillenmesinde entelektüel özgürlüğün ve bilimsel ilerlemenin önemini anlamalarına, bilimsel bilginin etik kullanımına ve dünyadaki bireylerin ve toplulukların refahını artırmada bilimsel ilerlemenin rolüne yönelik bir sorumluluk duygusu geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. İnsan hakları eğitimi bağlamında öğrencilerin, demokrasi, hak, özgürlük ve sorumluluk gibi kavramların istikrarlı, sürdürülebilir ve barışçıl toplumların tahsisindeki rolünü daha iyi anlamaları ve demokratik yaşam biçimi ve kültürünü tutum haline getirebilmeleri için kavramların tarihsel aksiyonları, mücadeleleri ve kazanımları incelenmelidir. Öğrenciler bu inceleme neticesinde insan haklarının, demokratik değerlerin, ilkelerin ve kültürünün günümüzdeki önem ve faydalarını, toplumsal gelişim ve dönüşümündeki rolünü daha iyi anlamaktadır. İnsan hakları eğitimi bağlamında demokratik toplumlardaki anti-demokratik tutum ve uygulamaların ve aile, okul ve toplum içerisindeki demokratik tutum ve uygulamaların incelenmesi öğrencinin, çatışma çözme ve problem çözme becerileri ve demokratik tutum geliştirmesinde önemlidir. Çünkü, öğrencilerin demokrasilerin karşılaştığı zorlukları analiz etmesi, bu zorlukların altında yatan nedenler hakkında eleştirel düşünceleri, farklı bakış açılarını ve olası çözümleri incelemeleri sağlanarak demokratik süreçten dışlananlara karşı empati geliştirmeleri ve demokratik sistemlerde kapsayıcılığı ve çeşitliliği teşvik etmenin önemini anlamaları sağlanmaktadır.

Barış, şiddetsizlik ve insan güvenliği temasında barış ve barışın tahsisi, barış eğitimi ve terör kategorileriyle kazanımlar ilişkilendirilmiştir. Öğrencilerin bireysel ve toplumsal ilişkilerde olumlu iletişim yollarını kullanması güven ve saygı ortamının oluşmasına, anlayışı ve empatiyi geliştirmelerine, çatışmaları çözmelerine ve kapsayıcılığı teşvik etmelerine yardımcı olmaktadır. Sürdürülebilir, kapsayıcı ve barışçıl toplumların tahsisinde yeni ilişkiler, karşılıklı saygı ve güven, dinleme ve diyalog yeterlilikleri önemlidir. Öğrencilerin SB.7.2.1. Osmanlı Devleti'nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklamasını amaçlayan kazanım, alt amaç olarak "Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile ilgili farklı tarihsel yorumlara değinmesi" hedeflenmiştir. Milli ve küresel tarih anlatıları farklı bakış açıları ve çoklu bakış açısı perspektifinde incelendiğinde öğrencinin eleştirel düşünme becerisi ve farklı düşünce ve

bulgulara saygı değerleri gelişmektedir. Öğrencilerin çeşitli kùltùrlere yönelik kalıp yargıları sorgulaması küresel vatandaşlık eğitimi için önemlidir çünkü, öğrenci kùltürel çeşitliliğe yönelik anlayış, empati ve saygı değerleri kazanmaktadır. Öğrenciler basmakalıp inanışları sorgulayarak eleştirel düşünebilir, kalıp yargıların altında yatan sosyolojik ve kùltürel nedenleri analiz edebilir, farklı kùltürler arasında olumlu diyalogu teşvik edebilir ve kùltürel çeşitliliğin ve farklı bakış açılarının toplumsal, bilimsel ve barışçıl yönlerini keşfederek kapsayıcı toplumların tahsisinde rol alabilmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma temasında iklim değişikliği, sürdürülebilir kalkınma (açlık) ve çevre eğitimi kategorileriyle kazanımlar ilişkilendirilmiştir. Öğrencilerin çevre eğitimi bağlamında geçmişten günümüze yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında örnekleri inceleyerek çıkarımda bulunmaları ve Türkiye’de nüfusun dağılışını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye’nin demografik özelliklerini yorumlamaları hedeflenerek grafik ve tablo gibi veriler yardımıyla eleştirel düşünme ve kanıt kullanma becerilerini geliştirmeleri amaçlanmıştır. Böylece öğrencilerin yerel ve ulusal bağlam içerisinde çevre farkındalığı ve bilinci taşımalarıyla birlikte, özellikle insan hareketliliğinde fiziki ve beşerî coğrafyanın etkilerini, tarihsel süreç içerisinde insan hareketliliğinin nedenlerindeki değişmeleri ve bu hareketliliğin sonuçlarını anlamaları için önemlidir. Özellikle öğrenciler yerleşim kalıplarıyla ilgili örnek olayları inceleyerek toplulukların ve şehirlerin gelişimini şekillendiren tarihsel bağlam hakkında daha derin bir anlayış kazanabilir ve farklı bölge ve bağlamlardaki yerleşim düzenlerini inceleyerek farklı kùltürlerden ve geçmişlerden gelen insanlara karşı daha büyük bir empati değeri geliştirebilirler.

Bağlantılık ve küresel vatandaşlık temasında küreselleşme, küresel vatandaşlık, küresel kùltür, küresel kimlik, küresel topluluk, çokkùltürlülük, göç, sosyal hareket, birbirine bağlılık ve milli kùltür kategorileriyle kazanımlar ilişkilendirilmiştir. Öğrencinin Avrupa’daki coğrafi keşifler, Rönesans, Aydınlanma Çağı ve Fransız İhtilali gibi süreçleri öğrenmesi ve incelemesi, yerel ve ulusal olayların küresel bağlam içerisindeki başka bir topluluğa (Osmanlı Devleti) ve gelecek toplumlar üzerindeki etkisini, küresel topluluğun oluşumda etkili bağları ve etkileşimi anlamalarında önemlidir. Coğrafi keşifler, küreselleşmenin tarihsel ilk adımları olarak kabul edilmektedir ve bu süreçten sonra küresel etkileşim, bağımlılık ve bağlılıkların arttığı görülürken sömürgecilik faaliyetleri ve insan hakları konusundaki farkındalıklar ve ihlaller artmıştır. Çağdaş küreselleşmenin etkileri çoğunlukla bilginin depolanması, saklanması ve küresel bağlamda yayılması ile bilgi toplumların oluşması ve bilgi, iletişim

ve teknoloji alanlarındaki yeniliklerle bilginin sınırlar ötesine taşınmasıyla görülmektedir. Öğrencilerin bilginin korunduğu, yayıldığı ve aktarıldığı tarihi ve kültürel bağlamları incelemeleriyle farklı toplumların ve kültürlerin bakış açıları ve değerleri hakkında daha derin bir anlayış kazanabilmektedir. Bu, küresel vatandaşlık için önemli nitelikler olan empati, saygı ve çeşitliliğe değer vermenin geliştirilmesine yardımcı olurken, bilginin bireye veya topluma değil yayılma ve aktarılma özelliği gösterdiğinden küresel bir özellik kazandığını ve uluslararası güç üzerindeki etkisini anlamaları için önemlidir. Küreselleşme neticesinde bilgi, iletişim ve teknoloji alanındaki gelişmeler üretim teknolojisini etkilemiş ve sosyal ve ekonomik bağlamlarda etkili olmuştur. Öğrencilerin üretim teknolojisindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayata etkilerini değerlendirmeleri, toplumsal ihtiyaçlar ve gelişmeler neticesinde teknolojinin geliştiğini ve bilimsel ilerleme ve teknolojik yeniliklerin de toplumsal hayat üzerindeki karşılıklı etkileşimlerini anlamalarında önemlidir. Örneğin dijital teknolojilerin üretim, dağıtım ve tüketim alanında meydana getirdiği değişimlerden biri olan e-ticaret hem tüketim alışkanlıklarında (dijital oyunların ve sanal ürünlerin satın alınması) hem de ticari ürünlerin çeşitliliğinin ve tercihlerinin çoğalması, para akışının hızlanması ve online alışveriş gibi platformlarla ticaretin uluslararası ve şehirlerarası boyut kazanmasında etkili olmuştur. Teknolojinin sosyal hayat üzerindeki etkileri; öğrencilerin medyanın (TV, internet, akıllı telefonlar vb.) sosyal değişim ve etkileşimdeki rolünü tartışmaları ve bireyler arasındaki iletişimi ve toplumsal kültürü nasıl değiştirdiğini incelemeleri sağlanarak verilmektedir. Küreselleşmenin kültür üzerindeki etkileri anlatılırken Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışının anlatıldığı örneklerde yerli ve yabancı seyyahların seyahatnamelerinden alıntılara yer verilerek öğrencilerin çoklu bakış açısıyla ulusal kültürün farklı kültürde nasıl algılandığını ve eserlerde nasıl ifade edildiğini incelemeleri sağlanmıştır. Böylece kültürün yaşayış, düşünüş ve algılama üzerindeki etkisi anlamaları ve empati, hoşgörü ve saygı değerleri kazanmaları amaçlanmıştır. Öğrencilerin Türkiye'nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlara örnekler vermesi ve Türkiye'nin ilişkide olduğu ekonomik bölge ve kuruluşları tanınması sağlanarak küresel kimlik kategorisinde bireysel, ulusal ve küresel topluluğa aidiyetlik ve bağlılık tutumu geliştirmeleri ve sorumluluk ve rollerimiz hakkında farkındalık kazanmaları amaçlanmıştır. Böylece birbirine bağlılık kategorisinde uluslararası kuruluşların ekonomik kaygılar neticesinde birbirine nasıl bağlılık gösterdiği ve karşılıklı çıkarlarını koruduğu aktarılmıştır. Küresel topluluk kategorisinde Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkıları tartışılarak yerel ve ulusal tarih, kültür ve

bilgi toplumundan Harezmi, Fârâbî, İbn-i Sînâ, el-Cezerî, İbn-i Haldûn ve Ali Kuşçu gibi bilim insanlarının ve çalışmalarının küresel gelişme ve değişimdeki etkisi aktarılmaktadır. Ayrıca öğrencilerin 15-16. yüzyıllar arasında Avrupa'daki matbaanın icadı, Dünya'nın yuvarlak olduğunun bilimsel olarak ispat edilmesi ve kütle çekim kanunun keşfedilmesi gibi gelişmelerin günümüz bilimsel birikimin oluşmasına etkisini analiz etmesi amaçlanarak bilgi toplumları arasındaki etkileşim ve bilginin taşınması, geliştirilmesi ve dünyaca benimsenmesinin küresel topluluk ve bağlılığın oluşmasındaki rolü aktarılmaktadır. Küreselleşme neticesinde meydana gelen teknolojik gelişmeler ve değişen toplumsal, çevresel ve ekonomik ihtiyaçlar; yeni meslek kollarını ortaya çıkarmış ve nitelikli insan gücüne duyulan gereksinim artmıştır. Öğrencinin kendi kişisel özelliklerini, yeteneklerini ve ilgilerini keşfetmesi, yeni ve mevcut mesleklerin gereklilikleri bağlamında kariyerine dair kararlar vermesi, bireyselleştirme ve öğrenci merkezli öğretim kategorilerine örnektir. Ayrıca öğrencinin yeni meslekleri incelemesiyle değişen küresel düzeni algılamasıyla gerekliliklere cevap verme ve kişisel kariyerini planlama becerilerini geliştirmesinde motivasyon sağlamaktadır. Öğrencilerin örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışması, insan hareketliliğinin nedenlerini ve küresel aksiyonları anlamaları için önemlidir. Küresel vatandaşlık kategorisi ile doğrudan bağlantılı olan “SB.7.7.4. Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir (küresel iklim değişimi, doğal afetler, açlık, terör ve göç konuları ele alınacaktır)” kazanımı önemlidir. Bu kazanım çevre eğitimi (küresel sorunlar), işbirliği, dayanışma, problem çözme, doğal afetler, terör, göç, sürdürülebilir kalkınma hedefleri (2. Hedef: Açlığa Son) ve aktif yöntemler (proje geliştirme) ile doğrudan ilişkilidir. Ancak küresel sorunların bir kazanım altında incelenmesi, öğrencilerin işbirliği içerisinde problem çözme becerisini kullanması ve yalnızca Hedef 2'ye yer verilmesi yetersizdir. Öğrencilerin Osmanlı Devleti'nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklamaları ve Osmanlı Devleti'nin fetih siyasetini örnekler üzerinden analiz etmeleri ile milli kültür öğelerinden biri olan tarih bilincini kazanmaları amaçlanmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile ilgili farklı tarihsel yorumlarla çoklu bakış açısına sahip tarih anlatımına ve devletin fetih politikasına değinilmesiyle hoşgörü kategorisi aktarılmıştır.

Yeterlilikler temasında eleştirel düşünme, problem çözme, işbirliği becerisi, hoşgörü değeri, etik sorumluluk, sosyal sorumluluk ve topluma hizmet kategorileriyle kazanımlar ilişkilendirilmiştir. Öğrencilerin çeşitli kültürlere yönelik kalıp yargıları ve iletişimi etkileyen tutum ve davranışları analiz ederek kendi tutum ve davranışlarını

sorgulamasıyla eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeleri amaçlanmıştır. Öğrencilerin iletişim araçlarından yararlanırken haklarını ve sorumluluklarını yerine getirerek diğer bireylerin özel hayatın gizliliği, düşüncesini açıklama özgürlüğü ve doğru bilgi alma haklarını gözetmesi ve tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanınması ve günümüzle ilişkilendirerek meslek etiği uygulaması, etik sorumluluk kategorisiyle ilişkilidir. Ayrıca kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verilerek öğrencilerin, toplulukların topluma hizmet ve sosyal sorumluluk değerleri taşımalarının ve sosyal katılım ve sosyal harekette bulunmalarının sebeplerini anlamaları; sosyal sorumluluk tutumu geliştirmeleri ve sürdürülebilir toplumların tahsisinde gönüllülük ve aktif vatandaşlığın önemini anlamaları için önemlidir.

Pedagojik yaklaşımlar ve yöntemler temasında öğrenci merkezli öğrenme kategorisiyle “SB.7.5.5.” kazanım ilişkilendirilmiştir. Değerlendirme kategorisinde öğrencilerin iletişimi etkileyen tutum ve davranışları analiz ederek kendi tutum ve davranışlarını sorgulaması; olumsuz veya olumlu bir durumdaki aksiyonları değerlendirmesi ve sonuçlarını kendi öz değerlendirmesinde kullanması bir bireyselleştirme ve bireysel gelişim örneği olduğu için öz değerlendirme kategorisiyle SB.7.1.1. kazanım ilişkilendirilmiştir.

Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması Çerçevesinde İncelenen Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına İlişkin Bulgular

Bu başlık altında KVE'nin temaları ve kategorileri açısından yapılan analizler çerçevesinde elde edilen bulgular, sınıf düzeylerine göre düzenlenmiş başlıklar altında sunulmaktadır.

Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabı

MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan Sosyal Bilgiler 4. Sınıf ders kitabı KVEKŞ'de yer alan temalar ve kategoriler bağlamında incelenmiş, ünite ve konular bağlamında değerlendirmeler yapılmıştır. İncelenen kitapta yer alan örnek alıntılar, EK-2'de yer alan tablolar aracılığıyla görülebilir.

Küresel vatandaşlık eğitimi bağlamında “Herkesin Bir Kimliği Var” ünitesinde bireyin kişisel özellikleri ile özgün olduğu ve çeşitli kimlik ve vatandaşlıklara sahip olduğu vurgulanmıştır. Farklılık, kimlik ve vatandaşlık arasında bağın kurulması, bireyin ülke ve aile aidiyetini anlaması, farklılıklarını ve kendini tanıması, doğum ile vatandaşlık kazandığını ve vatandaşlık ile bazı haklara (eğitim, sağlık, seyahat hakkı) ve sosyal adalete sahip olduğunu anlaması açısından önemlidir. Nasıl vatandaş olunur, faydaları ve göstergeleri nelerdir? sorularına cevap aranmıştır. Bireylerin aile bağları, tarihleri ve olayları; ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri, duygu ve görüşleri, hobileri ve hayat tarzları bağlamında özgün oldukları vurgulanırken bireyin ilgi ve yeteneklerinin kişisel, toplumsal ve gelecek hayatına etkilerini fark etmesi amaçlanmıştır. Öz-farkındalık yeterliliği barış eğitimi açısından önemlidir çünkü, bireylerin başkalarına karşı daha açık fikirli olmaları, empati kurmaları ve farklı kültürlerden ve geçmişlerden gelen insanlarla diyalog ve fikir alışverişinde bulunmalarında daha istekli olmalarına, eylemlerinin yerel ve küresel ölçekteki etkilerini fark etmelerine ve dünyayı şekillendirmedeki rollerinin sorumluluğunu üstlenmelerine yardımcı olabilmektedir. Bireysel, fiziksel/engel/kısıtlılık, sosyo-ekonomik durum ve sığınma durumunda kalma gibi farklılıkların doğal karşılanmasında empati kurma becerisi önemlidir. Çünkü, başkasının gözünden görmek ve deneyimlerini düşünmek, koşulları anlamak için yeterlilik ve etik/sosyal sorumluluk hissetmeyi sağlamaktadır. Etik ve sosyal sorumluluk duygusuna sahip olmak ve harekete geçmek, bir aktif vatandaşlık göstergesidir. Çünkü aktif vatandaş olmak bireysel, toplumsal, çevresel ve ekonomik refahın, sosyal adaletin ve demokratik değerlerin tahsisinde rolünün farkında ve sorumluluğunda olmaktır. Sosyal sorumluluk sahibi olmanın göstergesi ise toplumsal hizmet ve gönüllülük proje ve etkinliklerine katılmaktır. Üniteye farklılara saygı, sağlıklı ilişkilerin sağlanmasında önemli bir koşul olarak sunulmuş ve baskı, suçlanma, dışlanma, alay ve aşağılanma çatışma nedenleri için gerekçe olamayacağı ifade edilmiştir. Burada baskı ve suçlama gibi çatışmaların kök nedenleri veya sonuçları; bunların nasıl geliştiği ve çözümü için neler yapılması gerektiği; farklılık kavramından ziyade çeşitlilik kavramı, şiirde belirtildiği gibi ortak yanımızın insan olmanın yanında ortak dünya görüşü, aidiyet, kader duygusu, küresel sorunlar, ortak miras ve ortak fayda değerler olduğu aktarılmalıdır.

“Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde, ailede güçlü bağların oluşmasında aile tarihi ve mirasının önemi vurgulanarak toplumsal bağın sağlanmasında kültürel tarih ve mirasın önemi aktarılmaktadır. Sözlü tarih çalışması yapmak, kaynaklardan veri toplamak ve bunu analiz ederek bir ürün ortaya koymak ve röportaj yapmak gibi aktif yöntemler

kullanılmıştır. Burada topluluk olarak aile ve miras olarak ise saat, fotoğraflar ve pullar gibi eşyalar kullanılmıştır. Ulusal kültürün (kahve, kıyafet, çarşı, çocuk oyunları, bayramlar vb.) ortak kader duygusu oluşturduğu ve dil, gelenek, görenek, inanç ve ahlaki değer öğelerinden oluşan kültürün, diğer toplulardan bireyi ayıran bir özellik olduğu vurgulanmıştır. Burada yer alan “kız beşiğe, çeyiz sandığı” (s.39) cümlesi toplumsal cinsiyet eşitliliğine uymamaktadır ve evlilik, kız cinsiyetinin rolü olarak aktarılmıştır. Ayrıca kahve, milli kültür olarak misafirperverlik değeri açısından önemlidir ve bunun toplumsal bağı güçlendirmede yeri vardır lakin “Bahşişi az bulursa da sandık ağır yerinden kalkmıyor...” gibi tabirler kültür ve öneminin aktarımında uygunsuzdur. Milli kültüre saygı ve kültürü koruma sorumluluğunun aktarılmasında bunun bireysel, toplumsal ve çevresel faydalarına, bağlılığa olan katkılarına ve kültürün zaman içinde değişebileceğine değinilmesiyle öğrencilerin kültürel çeşitliliğin değerini ve önemini; yerel ve küresel kültür anlayışı geliştirmede oynayabilecekleri rolü anlamalarına yardımcı olunmaktadır. Böylece öğrencilerin küresel kültür, kimlik ve topluluğu anlaması ve bunlara karşı olumlu tutum geliştirmesiyle sürdürülebilir toplumlar tahsis edilmektedir. Son konuda vatanseverlik, kahramanlık, anavatan; Kuvâ-yi Milliye ve Millî Mücadele ile dayanışma, özgürlük ve bağımsızlık gibi milli ulusun korunması, tahsisi ve birlikteliği için önemli değer ve kavramlar ile saldırı, işgal, zulüm, düşman, çatışma, yenilgi ve savaş gibi barışın olmadığı durumlar aktarılmıştır. Burada öğrencinin Avrupalı devletler olan İngiltere, Fransa ve İtalya ile Fransız, Ermeni ve Yunan milliyetleri ile öğrenci ilk kez düşman, işgalci ve saldırgan niteliklerle karşılaşmakta, bu da öğrenciye aktarılan farklılıklara saygı değeri ile uyuşmamaktadır. Millî mücadele döneminde ülkenin farklı cephelerindeki kahramanların yaşam öyküleri ile milli bilinç, farkındalık, aidiyet ve kimlik; “Ya istiklâl ya ölüm!” sözü ile bağımsızlık ilkesi; anavatanın bütünlüğünün ve TBMM’nin açılması ile demokrasi değerinin aktarılması önemlidir fakat “..yoksa kıyarız canınıza.”(s.54) gibi şiddet içerikli anlatımlara yer verilmesi uygun değildir. Küresel bağlamda çatışma çözümü odaklı bir tarih anlayışı ve çoklu bakış açısı yaklaşımı ile tarih bilgisinin aktarılması gerekmektedir. Örneğin, Türk kahramanların yanında diğer devletlerden askerlerin veya komutanların gözünden savaşın değerlendirilmesi, karşılıklı kayıpların incelenmesi, savaşın ana nedenleri ve süreci hakkında bilgilerin verilmesi gerekmektedir. Ayrıca savaşın büyüme nedenleri veya karşılıklı çıkar çatışmalarının sebepleri, diğer devletlerden gelen askerlerin aileleri, geçmişleri ve beklentileri hakkında bakış açıları gibi konularla savaşı ve çatışmayı tek yönden değerlendirmek yerine çatışma çözme becerisini geliştirmek ve barışın tahsisinde değerli olan uzlaşma, müzakere ve ara

buluculuk gibi becerilere değinmek gerekmektedir. Ayrıca vatanseverlik değerin savaş ve kahramanlık perspektifinin dışında toplumsal, çevresel, ekonomik ve bilimsel bağlamda da aktarılması beklenmektedir. Örneğın vatansever bir birey, toplumun her alanında olumlu katkıları yapmayı amaçlayarak geri dönüşüm yapabilir, yeşil alanlara katkı sağlayabilir, gönüllü çalışmalara katılabilir, sokak hayvanlarına yardım edebilir ve yerel işletmeleri destekleyerek girişimcilik faaliyetlerinde bulunabilir.

“Yaşadığımız Yer” bireyin çevresini daha iyi algılaması için yönlerini bilmesi, kroki çizebilmesi ve etrafındaki unsurları beşerî ve doğal olarak ayırt etmesi önemlidir. Birey dünyadaki, ülkesindeki, ilindeki, ilçesindeki ve mahallesindeki konumunu algılaması ve çevre farkındalığı ve aidiyetine sahip olması, çevre duyarlılığı, sorumluluğı ve etiğı kazanması açısından önemlidir. Özellikle bireyin, yeryüzü şekilleri ile nüfus arasındaki ilişkiyi, hava durumu ve doğal afetlerin hayatına etkisini ve olumsuz etkilerinden korunma yollarını bilmesi çevre farkındalığının oluşması için gereklidir çünkü, çevre farkındalığı sayesinde bireyde çevre duyarlılığı, bilinci ve çevrenin korunması, muhafazası ve yenilenmesinde görev almak gibi sorumluluk tutumları gelişmektedir. Burada yönler küresel, hava durumu bölgesel, harita bölgesel ve ulusal ve kroki yerel çevre bağlamlarının algılanmasında kullanılmıştır. Ayrıca dağ, ova, düzlük, plato, ada, yarımada, körfez ve burun (s.71/80) yeryüzü şekilleri, kömür madeni ve doğal kaynaklardan bahsedilmesine rağmen tanımları, görselleri veya örnekleri, Türkiye’nin bölgelerini ve dünyadaki konumu gösteren ve deprem bölgeleri dışında diğer doğal afetlerin konumlarını gösteren haritalar; yer kabuğı ve depremden bahsedilmesine rağmen yer kabuğunun neresi olduğu, dünyanın hangi katmanında yer aldığı, nasıl ve niçin yer kabuğunun yer değıştirdiğı; yeryüzü şekilleri, maden, iklim ve bitki örtüsünün ne olduğu, nasıl oluştuğı, niçin farklılık gösterdiği gibi açıklamalar kullanılmadığından kavramlar net aktarılamamıştır.

“İyi Ki Var” ünitesinde teknolojinin beslenme, temizlik, eğlence, haberleşme ve eğitim gibi alanlardaki faydalarından ve insan ihtiyaçlarına cevap vermesinden bahsedilmesine rağmen ihtiyaçlardaki ve teknolojiadaki gelişmeler, küreselleşme sonucunda bilginin yayılması, gelişmesi ve dönüşmesi bağlamında incelenmemiş ve teknolojik ilerlemenin arkasında yatan ana güçler ifade edilmemiştir. Teknolojik ilerlemenin nedenleri olarak insan ihtiyaçları ve arzuları vurgulanırken ekonomide üretkenliği artırma, maliyetleri düşürme ve yeni pazarlar yaratma arzusu; çevresel bağlamda iklim değışikliği veya kirlilik gibi çevresel sorunları inceleme; teknoloji bağımlılığı, müzik, eğlence ve film sektöründe teknoloji kullanımı gibi alanlar “ürün”

temelli yaklaşımdan farklı olarak vurgulanmalıdır ve yalnızca insanın ihtiyacı olmadığı hayvanların, bitkilerin ve diğer canlıların, çevrenin, toplumun, öğrenci topluluğunun, ailenin ve okulun da ihtiyaçlarının olduğu ifade edilmelidir. Ayrıca teknoloji insanlar tarafından geliştirilmekte ve kullanılmaktadır ancak bu aynı zamanda insan davranışını ve toplumu şekillendirme ve etkileme yeteneğine de sahiptir. Örneğin, sosyal medya platformlarının yaygınlaşması, insanların birbirleriyle iletişim kurma ve bağlantı kurma biçimlerini değiştirmiş ve aynı zamanda önemli sosyal ve kültürel etkilere neden olmuştur, bu gibi durumların ifade edilmesi teknolojinin bireysel, toplumsal, çevresel ve ekonomik alanlara etkisinin anlaşılması için önemlidir. Teknolojik ilerleme hangi koşullarda gerçekleşir? Bireysel, toplumsal, siyasi, çevresel ve ekonomik koşulları nelerdir? Teknolojik ilerleme ortak fayda içerir mi? Teknoloji alanındaki mucitlerin, bilim adamlarının, tasarımcı ve girişimcilerin motivasyonu nedir? gibi sorulara yanıt verilerek teknolojinin yerel, ulusal ve küresel etkilerinin ve ilerlemenin anlatılması gerekmektedir. Burada iletişim, ulaşım, haberleşme ve şehirleşme alanlarındaki teknolojik gelişmeler vurgulanmasına rağmen bireysel, toplumsal ve çevresel etkilerine değinilmemiştir. Örneğin hava, çevre, gürültü ve görüntü kirliliğine ve yeşil alanların azalması ile trafik sorununa değinilmesine rağmen nedeni yalnızca teknolojinin ilerlemesi olarak gösterilmiş ve sonuçlarına değinilmemiştir. Çevre sorunlarının nedeni teknolojinin ilerlemesi değil, olumsuz insan değer, tutum ve davranışlarıdır. Ayrıca farklı bilim insanları, icatları ve zaman içindeki gelişimi incelenirken İngiliz Humprey Davy, Fransız Claude Chappe ve Henri Giffard'ın icatları aktarılmıştır. Öğrenciler burada ikinci kez farklı milletlerden insanlar görmektedir, ilk görüşlerinde işgalci, düşman ve saldırgan bir tutum içinde olan bu insanlar, insanlığın hayatını kolaylaştırmak için çalışmaktadır. Bu durum öğrencilerin zihinlerinde anlam karmaşasına neden olabilmektedir. Teknolojik ilerlemenin sağlanmasında “ortak insanlık, fayda ve sorumluluk” değerlerinin vurgulanması, konunun daha barışçıl ve küresel ele alınması açısından önemlidir. Bireyin çevresini gözlemlemesi, sorunu veya ihtiyacı fark edebilmesi ve problem çözme ve yenilikçilik becerisini geliştirmesi yerinde bir etkinliktir.

“Üretimden Tüketime” ünitesinde öğrencilerin istek ve ihtiyaç arasındaki farkı anlaması, sürdürülebilir kalkınma amaçlarından olan açlığa son, yoksulluğa son, temiz su, sorumlu tüketim ve üretim temalarının anlaşılması, sosyal sorumluluk ve sorumlu tüketici davranışların sergilenmesi, sürdürülebilir toplumların sağlanmasında eşit gıda, su ve hava gibi temel ihtiyaçların giderilmesi gerektiğinin anlaşılmasında önemlidir. Kızılay'ın uluslararası yardım faaliyetlerine katılması ve “ihtiyaç sahibi ve insani yardım”

kavramları ile ortak fayda ve insanlık duygusu verilmeye çalışılmıştır. Sosyal refahın sağlanması için sosyal, kültürel ve insani ihtiyaçların karşılanması gerekmektedir.

İnsanların ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için ekonomik faaliyetlerle ilgilendiği ifade edilmiştir. Burada insanın çevreden etkilendiği ve maden, bitki örtüsü, doğal ve tarihi güzellik ve iklim gibi çevresel unsurların bölgedeki ekonomiyi, hayatı, meslekleri, gelişim, üretim, tüketim ve ticareti etkilediği vurgulanmıştır. Lakin maden kalorisi, animatör, petrol rafinerisi, petrokimya gibi kavramlar açıklanmamıştır. Ekonomik faaliyetlerin bireysel ve toplumsal bağlamda olumlu etkileri vurgulanmasının yanında yerel, ulusal ve küresel bağlamda aşırı üretim ve tüketimin etkileri, ekonomi bilimi nedir ve niçin ihtiyaç duyulduğu, ekonomik faaliyetlerin çevredeki diğer hayvan, bitki, canlı ve cansız unsurlar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri, farklı ekonomik faaliyetlerin birbirleriyle bağlantıları ve bağılıkları, ekonomik faaliyetlerin yerel, ulusal ve küresel pazar ve ekonomiler üzerindeki etkisi gibi konuların ve sürdürülebilir ekonomi, üretim ve tüketim, yeşil ekonomi ve sürdürülebilir tarım gibi daha yaşanılabilir dünyayı ve geleceği korumaya yönelik kavramların açıklanması beklenmektedir. Örneğin, insan ihtiyacı merkezli ekonomilere tarihten ve günümüzden örnekler verilerek bunların bireysel, toplumsal, çevresel, yerel, ulusal ve küresel etkilerinin olumlu ve olumsuz yönleri incelenebilir.

Sorumlu ve bilinçli tüketici olmanın ilk adımları aile ve toplum içerisinde başlamaktadır. Bu açıdan ihtiyaç listesi hazırlamak, gıdaların üretim ve tüketim tarihlerine bakmak, değişim hakkımızın olduğunu bilmek ve ürünün içindekiler bölümünü bakarak sağlıksız olanları almamak gibi sorumlu tüketici davranışları geliştirmede farkındalık ve bilinç kazanılması önemlidir. İnsana yaraşır gıda ve ürün üretim ve tüketiminin ulusal (TSE damgası), küresel (CE/ISO) ve bireysel (bilinçli tüketici) alanlarda sorumlulukların yerine getirilmesi ile sağlanacağı vurgulanmaktadır. Ayrıca tüketimin, çevredeki tüm canlı ve cansız varlıklar, ekosistemler ve toplumlar üzerindeki etkisini en aza indirebilmek için geri dönüşüm ve CE Avrupa standartlarından bahsedilmesine rağmen ne olduğu, niçin bu standartlara gerek duyulduğu, ürünü yeniden nasıl dönüştürdüğü ve nerede kullanıldığı, sürdürülebilir ürün kullanımının olumlu çevresel, toplumsal ve ekonomik etkilerine değinilmemiştir. Gıda ürünlerinde fiş alımı ve elektronik ürünlerde fiş, fatura ve garanti belgesi alımı tüketici haklarını kullanmada gerekli olduğu ve vergi vermek vatandaşlık görevi olarak aktarılmasına rağmen vergi vermenin bireysel ve ulusal faydalarına değinilmemiştir.

Kaynak sınırlılığının anlatımında para kaynağı kullanılmış, tasarrufta bulunma ve planlı harcama yapılması konusunda bütçe ve fayda-maliyet dengesinden bahsedilmiş ve öğrencinin gündelik hayatına uygun bütçe hazırlaması etkinliği yapılmıştır. İstek ve ihtiyaçların sınırsız olması ve kaynakların sınırlı olmasından dolayı tasarrufta bulunma ve israftan kaçınma vurgulanmasına rağmen sürdürülebilirlik kavramından bahsedilmemiştir. Burada bütçe/para yönetiminden öncesi ve sonrası ifade edilmesinin yanında tüketimi azaltmanın ve tasarrufta bulunmanın yalnızca aile gelir ve giderine değil, çevre ve toplumsal faydalarına da değinilmelidir. İsrاف “israf kaynakların, ürünlerin, emeğin ve zamanın boş yere harcanmasıdır. Yiyebileceğimizden fazla gıda almak, elbise ve ayakkabılarımızı çabuk eskitmek, aşırı su tüketmek, lambayı boş yere yakmak birer israftır” (s.143) şeklinde ifade edilmiştir ve israfta bulunma veya aşırı tüketim sonucunda atık kavramı ortaya çıkmaktadır. Burada israfın ne olduğu, sebepleri, önüne geçme yolları ve sonuçları açıklanarak israfın zararları hakkında farkındalık ve tutum yaratılmaya çalışılmıştır. Ekmek israfı ile açlık ve kayıplara, su israfının çevreye ve ekonomiye, elektrik israfının doğal kaynaklara, kâğıt israfının ormanlara ve giysi israfının topluma olan etkilerine değinilerek israfın önlenmesi için tavsiyelerde bulunulmuştur. Küresel vatandaşlık eğitiminde israfın engellemesi konusu atık yönetimi olarak geçmektedir ve atık yönetimi çevreyi ve dünyadaki insanların sağlığını ve esenliğini etkilemektedir. Uygun atık yönetimi kirliliğin azaltılmasına, doğal kaynakların korunmasına, hastalıkların yayılmamasına; yerel, toplumsal ve küresel insan refahının artırılmasına, sürdürülebilir çevre ve toplumların sağlanmasına, sosyal adalet ile insanların eşit kaynak ve fırsatlara ulaşmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca öğrenciler, israfın ana nedenleri, israfta bulunmanın iklim değişikliğine, kirliliğe ve diğer çevre sorunlarına katkısı gibi daha ulusal ve küresel konulara cevap vermelidir.

“İnsanlar ve Yönetim” ünitesinde beslenme, barınma, giyinme, eğitim, sağlıklı bir çevrede yaşama ve oyun oynama gibi temel ihtiyaçların birer hak olduğu, bu hakların BM Çocuk Hakları Sözleşmesi tarafınca korunduğu ve dil, din, ırk ve cinsiyet ayrımı gözetmeden eşit olarak her çocuğun bu haklardan yararlanabileceği vurgulanmıştır. Burada BM Çocuk Hakları Sözleşmesi kullanılması insan hakları eğitiminde uluslararası anlaşma ve belgelerin incelenmesi ölçütünü yerine getirmesine rağmen ulusal bağlamda hangi kurumların ve belgelerin çocuk haklarını koruduğuna yer verilmemiştir. Ayrıca hak kavramının ne olduğu ve hakların korunması ve tahsisinde devlet ve birey olarak aktif rol almanın yerel, ulusal ve küresel toplum ve çevreye ne gibi katkılarının olacağına değinilmelidir. Ayrıca yaşama hakkı “...savaştan ve şiddetten uzak, sağlıklı ve güvenli bir

çevrede yaşamak en doğal hakkımızdır. Çocuk Hakları Sözleşmesi bizleri istismara karşı da koruma altına almıştır” (s. 154) olarak ifade edilmiştir ve öğrencinin burada savaş, şiddet, sağlıklı ve güvenli çevre ve istismar konularında farkındalık kazanması beklenmektedir. Örneğin, istismar, taciz ve şiddet konularında okul, aile ve çocuk istismarı ve şiddetinin ne olduğu, öğrenci ve toplum üzerindeki etkileri, öğrencinin bunları nasıl tanıyacağı, nasıl tepki vereceği ve sonrasında hangi kişi veya kurumlara başvuracağı gibi konulara yer verilmesi gerekmektedir. Çünkü bu kavramlara yönelik bilginin ve farkındalığın olmaması öğrencinin haklarını kullanmasını engelleyebilmektedir. Eğitim hakkından mahrum çocuklar hakkında “...nereye başvuracaklarını bilmiyorlar. Bu çocuklara haklarının neler olduğunu ve hangi kurumlardan destek alabileceklerini öğretmeliyiz” ifadesi yer almasına rağmen destek alacakları kurumlara örnek verilmemiştir. Çocuk hakları, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Dünya Çocuk Hakları Günü hakkında bilgi verilerek konu küresel perspektifte sunulmasına rağmen BM’in ne olduğu, Birleşmiş Milletler niçin çocuk hakları konusunda bir sözleşme yapma gereği duyduğu ve uluslararası ortak bir konu olduğu hakkında bilgiye yer verilmemiştir. Ayrıca çocuk işçiliği, sokakta veya savaş ortamında yaşamak zorunda kalan çocukların gözünden dünya örneklerine ve tüm dünyadaki çocukların eşit olmasına rağmen fırsat ve kaynak eşitliğine sahip olmamasına değinilmemiştir. Örnek olarak yoksulluk veya çatışmalardan etkilenen bölgelerde yaşayan çocukların gelişimleri ve esenlikleri için gerekli olan eğitim, sağlık ve diğer temel ihtiyaçlara erişememesi, engelli veya özel ihtiyaçları olan çocukların eğitime ve diğer hizmetlere erişimde engellerle karşılaşması, toplum tarafından dışlanması veya özelleştirilmesi gibi bireysel, toplumsal, kültürel, çevresel, ulusal veya uluslararası perspektiflerden hakların tahsisindeki engeller, bunların altındaki nedenler ve koşullar bağlamında konu incelenmelidir. Etik sorumluluk, haklarımızı kullanmamız, sözlerimiz, kararlarımız ve davranışlarımızdan sorumlu olmamız, kişinin kendi davranışlarının sonuçlarına sahip çıkması olarak tanımlanmıştır. Sarmal eğitim modeline göre sorumluluk kavramı etik olarak sorumluluk değeri ile aile ve okul bağlamında örneklerle açıklanmış, yerine getirilmemesindeki sonuçlarına değinilmiş ve sosyal katılım ve sosyal sorumluluğu yerine getirilmesinde sorumluluk değerinin önemine vurgu yapılmıştır. Burada sınıf başkanı seçilmenin, masa tenisi takımının veya kulüp üyesi olmanın kısaca bir topluma ait olmanın bireye bir takım sorumluluklar yüklediğinden bahsedilmesine rağmen bunların barışçıl ve istikrarlı bir toplum için önemine değinilmemiştir. Örneğin, sorumlulukların yerine getirildiği bir aile, okul veya mahallede nelerin değiştiği veya

geliştiği, ilişkileri nasıl etkilediği hakkında örnekler verilebilir. Öğrencilerin sosyalleşmesi, birbirleriyle iletişim kurması, kendini ifade etmesi, sorunlara çözüm üretmesi, takımla çalışabilmesi ve kendi ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri doğrultusunda sosyal sorumluluk değeri geliştirebilmeleri için sosyal katılım becerilerini geliştirmelerine ihtiyaçları vardır. Öğrencilerin ilgi, yetenek ve ihtiyaçları doğrultusunda sosyal ve bireysel refah alanlarında sorumluluk alması, üretmesi, teknolojiye yön vermesi ve gönüllü etkinliklere aktif katılarak topluma hizmet, dayanışma, yardımseverlik ve dostluk duygularını geliştirmesi sürdürülebilir toplumların tahsisinde önemlidir. Sosyal katılım ve sorumluluk becerilerinin gelişiminde akranlararası eğitim, değerlendirme, inceleme ve takdir önemlidir ve “Okuma Çemberi Topluluğu” bunun güzel bir örneğidir çünkü, öğrencilerin dâhil olabileceği ve öğrenme sürecine katkıda bulunabileceği daha kapsayıcı, katılımcı ve demokratik bir öğrenme ortamı yaratılır. Böylece öğrenciler aktif öğrenme, eleştirel düşünme, işbirliği yapma, problem çözme ve empati becerileri geliştirirler ve toplulukları üzerinde olumlu bir etki yaratma becerilerinin daha fazla farkına varmalarıyla sosyal sorumluluk duygusu ve dünyada bir fark yaratma arzusu geliştirmelerine yardımcı olunmaktadır. Bağımsızlık ve özgürlük arasında ve BMM’nin açılmasıyla millet egemenliğine geçilmesi ile bağımsızlık arasında bağ kurulmuştur. Bağımsız bir ülkenin sağlanabilmesi için milli egemenliğe dayanan bir yönetim şekline ve demokrasiye ihtiyaç vardır. Burada vurgulandığı gibi bağımsız olmak bir ülkenin özgür olması yani halkının yönetimde söz sahibi olup demokrasi kültürüne sahip olmasıdır ve bunun tahsisi için de aktif vatandaşlara, haklarını bilen ve kullanan, yönetimde söz sahibi olan ve sorumluluklarını yerine getiren bireylere ihtiyaç vardır. Ancak burada konu için çok önemli olan demokrasi kavramına “Demokrasi ve Millî Birlik Günü”de geçmesine rağmen yer verilmemiş ve açıklanmamıştır hâlbuki millet egemenliği bir demokrasi ilkesi iken cumhuriyet, demokratik bir yönetim biçimidir. Öncelikle demokrasi, demokratik değerler ve demokrasi kültürünün ne olduğuna ve yönetim, devlet, ülke, vatandaş ve toplum içerisindeki yansımalarına ve örneklerine yer verilmesi gerekmekte ve özgürlük kavramı öncelikle bireysel ve toplumsal perspektiften ele alınarak, özgürlüğün tarihinden, kazanma mücadelelerinden, sınırlarından, öneminden ve zorluklarından bahsedilmelidir çünkü özgürlük tam manasıyla anlaşılmadan bağımsızlık kavramı anlaşılmayacaktır. Örneğin, bireyin herhangi bir manipölasyon ve baskı olmadan seçimler yapabilmesi, bir konuda karar verebilmesi veya ortak bir hedefe ulaşmak için bir grupta birlikte çalışabilmesi gibi farklı perspektiflerden özgürlük değerlendirilmelidir. Ayrıca özgürlük, bağımsızlık, demokrasi ve cumhuriyet kavramları birbirini örten, geliştiren ve soyut

kavramlar olduğundan dikkatli ve anlaşılır olarak verilmesi önemlidir. Örneğin, toplum içerisinde yaşayan insanlar neden demokratik yönetime ihtiyaç duymuştur (Osmanlı İmparatorluğu zamanında da devlet bağımsızdı, milli egemenliğin başka faydaları da vurgulanmalıdır)? Milli egemenliğin, toplumları bir arada tutmadaki rolü nedir? Ortak karar alabilmenin ve fikir veya tercihleri ifade edebilmenin birey ve toplum için önemi nedir? gibi daha gündelik hayata ve eleştirel düşünmeye yönelik konu incelenmelidir. 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, ulusal kimliğimizin simgelerindendir ve bayramın Türk ve diğer ülke çocukları ile birlikte kutlanmasıyla barışın, dostluğun ve kardeşliğin sağlanmasının yanında bayramların ve etkinliklerin çeşitli bireyleri bir araya getirmedeki rolüne, ortak duyguları paylaşma ile birlik olmadaki önemine ve bireysel, toplumsal faydalarına değinilmelidir çünkü barışı, dostluğu ve kardeşliği sağlamanın ana sebepleri ve yollarını anlamak da önemlidir. Ayrıca terör örgütü ve darbe girişimi kavramları ile ulusal bağımsızlığı ve bireysel özgürlükleri tehdit eden durumlara değinilmesine rağmen barışçıl ve istikrarlı topluları tehdit eden savaş, çatışma ve terör gibi şiddet biçimleri hakkında bilgi verilmemiştir. Örneğin, terör nedir, nasıl oluşur veya sebepleri nedir, masum insanlara zarar vermeyi ve onları sindirmeyi amaçlayarak onların temel yaşam, güvenlik ve özgürlük haklarını ihlal etmedeki rolü nedir, toplumsal, çevresel, ekonomik ve ulusal istikrar üzerindeki etkileri nelerdir? gibi sorular üzerinden çatışma çözümü becerisi aktarılabilir ve terör sonucunda göçmen, mülteci ve yerinden edilmiş insanlara örnekler verilebilir.

“Uzaktaki Arkadaşım” ünitesinde ülkelerin, Türkiye’nin komşu ve diğer Türk Cumhuriyetleri ile kültürel, ekonomik ve siyasi ortaklıkların tanınması ve farklılıklara saygı değeri vurgulanmıştır. Olimpiyatlar bir küreselleşme örneğidir ve burada kıta kavramının açıklanması için kullanılmıştır. Olimpiyatlar, farklı ülkelere sporcuların ortak bir amaç için birlikte çalışmalarından dolayı uluslararası işbirliğinin en önemli örneğidir ve çeşitli kültürel geçmişe sahip sporcuları bir araya getirdiğinden dünyadaki kültürlerin çeşitliliğini öğrenmek ve takdir etmek için önemli bir konudur. Ayrıca adil oyun ve sportmenlik ilkeleri üzerine kuruludur ve kişinin rakiplerine nasıl saygı duyacağı ve takdir edeceği konusunda farkındalığı, uluslararası işbirliği, kültürel anlayış, adil oyun ve eleştirel medya okuryazarlığını teşvik ettiğinden küresel vatandaşlık eğitiminde önemlidir, bu perspektiflerin ve kıtalar haritasının aktarılması gerekmektedir. Ürdün ve Finlandiya hakkında verilen bilgiler oldukça teoriktir ve örneğin “Bu ülkede Ruska adı verilen 20 Mayıs’tan 24 Temmuz’a kadar geçen yaz döneminde güneş hiç batmaz”, “güneş sabahın geç saatlerinde doğar, öğleden sonra da hemen batar” gibi bilgilerin

anlaşılması için öğrencinin meridyenler ve paraleller, mevsimlerin oluşumu, bakı ve güneş ile dünyanın konumu vb. ön bilgilere ihtiyacı vardır. Ülkeler hakkında konum, dil, coğrafya, kültür ve iklim bilgilerinin yanında kıta kavramının açıklanmasına ve örneklerine, ülkelerarası ortak endişeler, problemler, ortaklıklar ve ihtiyaçlara yer verilmelidir çünkü, “farklılıklarla” birlikte “ortaklıkların” daha fazla vurgulanması gerekmektedir. Türkiye’nin dünyadaki konumuna ve rolüne yer verilmeden doğrudan Türkiye’nin komşuları ile kültürel, ekonomik ve siyasi ilişkilerine yer verilmiştir. Türkiye’nin komşuları ile olan bağlarında ekonomik, sınır kapıları, ticari ilişkiler ve kara bağlantılarına, kültürel ve sosyal bağlardan daha fazla değinilmiş ve görseller “sınır kapıları” ile sınırlanmıştır. Osmanlı-Bulgaristan arasındaki kültürel bağlardan, Yunanistan’da yaşayan azınlık Müslüman Türklerden, Gürcistan’daki Ahıska Türklerinden, Ermenistan Türkiye arasındaki yardımlaşma ve bozuk ilişkilerden ve İran’daki Selçuklu Devleti tarihi gibi Türkiye’nin tarihi ve kültürel bağlarından bahsedilmesine rağmen bu ülkelerin Türkiye’deki etkilerine değinilmemiştir. Türkiye’nin başka bir ülkenin barış ve iç güvenliğine müdahale etmesi, insani yardımda bulunması, Suriyeli sığınmacılara yardım etmesi ve sorunların barışçıl şekilde çözülmesine yönelik uluslararası girişimleri desteklemesinin yanında bunların yerel, toplumsal, ulusal ve küresel refaha olan etkilerine, Türkiye’nin ekonomi dışında bölgesel ve küresel perspektifteki rollerine ve ekonomik gelişme, siyasi zorluklar veya çevresel kaygılar gibi ilgili ülkelerin karşı karşıya olduğu güncel sorunlara ve ortak kader duygusuna, karşılıklı ilişkilere odaklanması gerekmektedir. Ayrıca Türkiye dışındaki Türk topluluklarına ve Türkiye ile sınırı olan, Türkçe konuşulan ve gelişmekte olan ülkelere destek olma ve yurt dışındaki vatandaşlar, soydaşlar ve akraba topluluklarla işbirliği ve yardımlaşma ile öğrenci değişimi ve ticari ilişkiler konularına değinilmesine rağmen farklı kültürlerin ve ülkelerin tanıtıldığı konularda ortak dayanışma, dünya görüşü, işbirliği, kurum ve ilişkilerden ve küresel karşılıklı bağlılıklardan bahsedilmemiştir. Ayrıca farklı ülkeleri tanımak gezme, eğlenme ihtiyacı ve turizm faaliyeti olarak tanımlanarak ekonomik ve insani bir amaç olarak sınırlandırılmıştır. Farklı ülkeleri, kültürleri, toplulukları, inançları ve insanları tanımak, küresel vatandaş olmanın bir gereğidir ve dil, kutlama, mutfak, giyim, insani ilişkiler, spor ve oyunlar gibi kültürler üzerinden ulusal ve küresel kültürler arasındaki farklılıkların ve benzerliklerin vurgulanması öğrencilerin küresel çeşitliliği algılaması, farklılıkları saygı ve hoşgörü ile karşılaması ve empati becerilerini geliştirmesi için önemlidir. “Ülkeler özgün kimliklerini insanların kültürel özellikleriyle kazanırlar. Dilleri, bayrakları, geleneksel kıyafetleri, dinî inançları,

bayramları, yemekleri, müzikleri, dansları, düğün ve cenaze törenleriyle diğer ülkelerden ayrılırlar” (s.193) ile küresel kültürel çeşitlilik vurgulanmış ve çeşitli ülkelerden kültür örneklerine yer verilmiştir. Öğrencilerin dünya çapında var olan zengin kültürel farklılıkları anlamaları ve takdir etmeleri, küresel kültürel çeşitliliğe saygı değeri için önemlidir çünkü, bu anlayış ve takdir farklı kültürlerden insanlara karşı daha hoşgörülü, açık fikirli ve kapsayıcı tutumlara yol açabilmektedir. Ayrıca öğrencilerin daha büyük bir küresel topluluğun parçası olduklarını ve bu topluluk içinde var olan kültürel farklılıklara saygı duymanın ve bunları takdir etmenin önemli olduğunu anlamaları için öğrenciler küresel meseleler ve farklı kültürlerin bu meseleleri ele almada oynadığı rolü tartışmalıdır. Farklı kültürel perspektiflerden küresel sorunlar, meseleler ve konular ele alınmalı, çözüm önerileri sunulmalı ve aktif işbirliği, dayanışma ve uygulamalara örnekler verilmelidir. Farklılıklara saygı ile daha sürdürülebilir bir dünya ve toplumun tahsisinde önemli olan barış ve sevgi değerlerinin sağlanacağı ve ayrışma, dayatma, düşmanlık ve önyargı gibi çatışmaların önüne geçilebileceği ifade edilmesine rağmen niçin çeşitliliğin zenginlik kaynağı ve ilerleme aracı olarak görüleceğine yönelik örnekler; sürdürülebilir toplum çerçevesinde sosyal uyumun sağlanması, ulusal ve küresel sorunlara daha yaratıcı ve yenilikçi çözümler getirilmesinde farklı bakış açıları, deneyimler ve becerilerin önemine; daha kapsayıcı ve çeşitliliğe sahip bir işgücünün ekonomik büyümeye katkılarına; toplumun tüm üyelerinin başarılı olması ve gelişmesinde eşit fırsatlara sahip olması ve ırk, etnik köken, cinsiyet, cinsel yönelim ve sosyo-ekonomik durum gibi faktörlere dayalı ayrımcılık ve eşitsizliğin azaltılmasındaki katkılarına değinilmemiştir.

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı

MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan Sosyal Bilgiler 5. Sınıf ders kitabı KVEKŞ’de yer alan temalar ve kategoriler bağlamında incelenmiş, ünite ve konular bağlamında değerlendirmeler yapılmıştır. İncelenen kitapta yer alan örnek alıntılar, EK-3’te yer alan tablolar aracılığıyla görülebilmektedir.

Küresel vatandaşlık eğitimi bağlamında “Toplum İçinde Ben” ünitesinde sosyal bilgiler öğretiminin bireylerin etkin ve demokratik vatandaşlar olmalarındaki rolüne, olayların çok boyutluluğuna, toplum içindeki rol ve sorumluluk bilincine ve hakların ihlal edildiği durumlara değinilmiştir. Öğrencinin çevre okuryazarı olarak çevresindeki

sorunları fark edebilmesi ve aktif vatandaş olarak dilekçe hazırlaması ve ilgi kurumlara iletmesiyle şikâyet ile dilekçe haklarına vurgu yapılması yerinde bir örnek olmuştur. Sosyal bilgiler öğretimi ile empati değeri, ulusal ve küresel kültür ve durumlar hakkında farkındalık ile bağlamlara duyarlılık, ulusal ve küresel mirasa duyarlılık, demokratik yaşam tarzı ve hak ve sorumlulukların bilincinde olarak savunma ve uygulamada istek gibi yeterliliklerin günlük hayata yansıtılabileceği vurgulanmıştır.

Bir olayın sebep ve sonuçları üzerinden olayın çok boyutluluğu anlatılarak küresel vatandaşlık eğitimi açısından oldukça önemli olan “çoklu bakış açısına” örnek verilmiştir. İlgili metinde kuraklık olayı, değişimin ana etkeni olarak verilmesine rağmen kuraklığın tek sebebi “gölden fazla su çekimi” olarak ifade edilmiştir. Kuraklığa neden olan olayların başında iklim değişikliği, küresel ısınma, aşırı karbon salınımı ve bunlara bağlı yüksek sıcaklıklar gelmektedir. Ayrıca “kuşların göç etmesi” sadece ekonomik bir kaygı olarak vurgulanmasına rağmen iklim değişikliği gibi olayların sebeplerine ve bunlara neden olan insan faaliyetlerine, biyoçeşitliliğin önemine ve biyoçeşitlilik kaybının sonuçlarına ve kuraklığın turizm ve ekonomik kaygılar dışında diğer habitat, ekosistemler ve ekolojik sürdürülebilirlik üzerindeki etkisine değinilmemiştir. Olayın çok boyutluluğun vurgulanması için ana olayın sebepleri ve sonuçları çok iyi aktarılmalı ve bu süreçte etkilenen diğer olaylar ve bireyler analiz edilmelidir. Ayrıca ilgili bölümde bir olayın sebepleri ve sonuçları, toplumsal ve çevresel bağlamda aktarılırken olumsuz çevresel, ekolojik ve toplumsal örneklerle ve farklı bireylerin gözünden olayların farklı etkilerine yer verilmemiştir. Örneğin aşırı nüfus; doğal kaynaklar ve çevrenin zarar görmesi, istihdam oranının düşmesi, barınma sorunları, suç oranlarında artış ve kentsel alanlarda yaşam kalitesinin düşmesi gibi sosyal sorunlara yol açabilmesinin yanında bu sorunlardan bireyler, toplumlar ve diğer canlılar farklı şekilde etkilenebilmektedir. Ayrıca nüfus artışının olumsuz etkilerinin önüne geçilebilmesi için sürdürülebilir toplum, çevre ve ekonomiyi kapsayan sürdürülebilir büyümeye ihtiyaç duyulduğu ifade edilmelidir. “Arslanköy Kadınlar Tiyatro Topluluğu” isimli metin, yerel bir olayın sebeplerine ve ulusal ve küresel yaşam üzerindeki etkilerine değinilerek toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar üzerindeki etkileri konusunda duyarlılık yaratılması, harekete geçilmesi ve küresel bağlamda destek görmesi dayanışma, sosyal sorumluluk, sosyal katılım ve toplumsal cinsiyet duyarlılığı kategorilerinin önemli bir örneği olmuştur.

“Küçük Çivi” öyküsü öğrencinin, yaş ve ilgisine uygun olarak sorumluluğu ve önemini anlayabilmesinde önemlidir. Burada bireyin sosyal gruplar içerisinde “aidiyet bilinci” geliştirebilmesi için rollerini, sorumluluklarını ve haklarını kullanması gerektiği,

başarılı ve mutlu bir toplumun temelleri olarak vurgulanmıştır. Toplum içerisindeki rollerimizin, bize bir takım sorumluluklar yüklediği ve aktif rol sayesinde haklar elde ettiğimiz vurgulanmasına rağmen toplum içerisinde yanlış atfedilen rollere ve bu rollerin sorumluluklarının yerine getirilmediği durumlarda “hak” kavramına ne olacağına değinilmemiştir. Bu yüzden bireylerin toplumsal rollerinin kültürel, sosyal ve bireysel faktörlere bağlı olarak değişebileceğine; topluluk içerisindeki sorumlulukların birlik ve toplumsal düzenin sağlanmasındaki rolüne; mülteci veya kısıtlı/engelli çocukların rollerine uygun olarak sorumluluklarını yerine getirememeleri onları haklardan muaf tutup tutmayacağına değinilmelidir. Ayrıca toplum tarafından kabul edilen her rolün birey için uygun olup olmadığı, toplumsal roller nedeniyle hiçbir birey veya grubun haklarından mahrum bırakılmaması veya haksız muamele görmemesi gerektiği ve toplumsal rollerin başka topluluklar, ulusal ve küresel bağlamlar üzerindeki sorumlulukları gibi konular ifade edilmelidir. Örneğin burada toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin örnekler çoklu bakış açısı ile incelenmelidir veya sokaktaki yaralı bir kediye veterineri götürüp tedavi ettirmek veya evimize alıp bakımını üstlenmek hangi rolün sorumluluğudur, aidiyet bilincinin oluşabilmesinde başka hangi faktörlerin sağlanması gerekmektedir, çatışma ortamındaki rolümüz nedir veya bir topluluğa ait olmanın zorlukları nelerdir gibi “rollerin” farklı perspektiflerden anlatılması gerekmektedir. Konuda birey, aile, okul ve diğer topluluklar “sorunsuz bir sistem” gibi sorumluluklarını yerine getirmelerine rağmen sorumluluklarda hata payı ve hoşgörü gibi değerlerden, sorumlulukların yerine getirilmemesinden doğan çatışmalardan bahsedilmemiştir. Son konuda ise yaşam hakkı, düşünce özgürlüğü ve diğer haklar Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme bağlamında incelenmesine ve UNICEF’in hak ihlallerinin engellenmesindeki rolüne değinilerek küresel kimlik kategorisinde küresel rol, sorumluluk ve dayanışma kavramlarına vurgu yapılmasına rağmen ulusal ve yasal bağlamda nasıl korunduğuna ve hak, eşitlik, adalet, ayrımcılık ve eşitsizlik/adaletsizlik gibi insan haklarının temel kavramlarına yer verilmemiştir. Sürdürülebilir toplumların tahsisi için sosyal adalet, eşitlik, demokrasi kültürü ve kapsayıcılığa ihtiyaç vardır ve bunlar, ilgili sözleşme maddelerinden yapılan alıntılarla ifade edilmiştir. Öğrencinin yaş, seviye ve ilgisine uygun olarak Çocuk Meclisleri örnekleri ile farklılıklara saygı, dinleme, demokratik yönetim, birlik, beraberlik ve ifade edebilmenin önemi aktarılmıştır. Ülke politikalarının çocuk hakları doğrultusunda düzenlenmesi, göçmen, mülteci ve kısıtlı bireylerden devletin sorumlu olması ve eğitimin öğrencilerin sosyal, düşüncel ve duyuşsal gelişimlerine uygun olarak düzenlenmesi sosyal adalet, sorumluluk ve

sürdürülebilir toplumlar kategorileri ile ilişkilidir. İnsan hakları eğitiminde hakların korunmasında ve tahsisinde önemli ulusal ve uluslararası kurum, kuruluş, sözleşme ve belgelerden bahsedilmesi gerektiğinden UNICEF'in hakların korunması ve küresel zorluklardaki rolüne değinilmesi önemlidir. Ağ haberinde UNICEF verileri doğrultusunda çocukların savaş, çatışma ve kriz bölgelerindeki haklarından mahrum oldukları ifade edilmesinin yanında hangi bölgelerde eğitim, gıda, temiz çevre ve hizmetlere erişim sıkıntılarının yaşandığı, hakların tahsisi ve ihlalinde bölgeler ve ülkeler arası farklılıkların sebepleri, hak ihlallerine neden olan savaş ve çatışmanın sebepleri, aktörleri ve küresel etkileri, hak ihlallerinin bölgesel, ulusal ve küresel etkileri, hak ihlallerinin sonucu olan küresel yoksulluğun yaşanmasında küresel eşitsizliğin, dengesizliğin, rekabetin ve ekonominin rolü ve diğer sebeplerin ne olduğu ve aralarındaki bağ ve bağlılık gibi konular aktarılmalı ve savaş ve bölgesel, çevresel veya toplumsal çatışmaların sebepleri, bağlamları, aktörleri, nasıl ortaya çıktığı, arka planı, gelişimi ve taraf çıkarları aktararak öğrencilerin çatışma çözümü becerileri geliştirilmelidir. Böylece öğrenciler küresel sorunlarla ilgilenen, analiz eden, küresel problem ve çatışmalar hakkında çözüm üreten, aktif, ulusal, demokratik ve küresel vatandaşlar olacaklardır. Bu kazanımlar ve ön bilgiler sağlanmadan öğrencinin “siz olsaydınız bu durumlar karşısında hangi çözümleri üretirdiniz? (s.29)” sorusuna cevap vermesi mümkün değildir. Çocuk haklarının korunmasında Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nden ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 2018 yılını “Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Yılı” ilan etmesi ile uyguladığı eylem planından bahsedilmesi hak ihlallerinin sosyal devlet ve adalet bağlamında çözülebileceğine dair yerinde bir örnek olmuştur.

“Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesi içerisinde Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıklarının insanlık tarihine katkıları, doğal güzellikler ve tarihi eserlerle kültürel miras, ülkemizde ortak kültürel değerler ve kültürün tarih içerisindeki değişimi ele alınmıştır. Burada belirli Mezopotamya (Sümer, Babil, Asur) ve Anadolu (Hitit, Urartu, İyonlar, Frigler) uygarlıklarının yazıyı kullanması, tarih yazıcılığını bağlatmaları ve astronomi, eğitim, hukuk, devlet yönetimi, sanat, edebiyat, ticaret ve mimaride yaptıkları yenilikler anlatılarak öğrencilerin farklı çağları öğrenmesi ve insan toplumlarının geliştiği tarihsel bağlamı anlamaları amaçlanmıştır. Ayrıca öğrencilerin dünyanın bir noktasında olan olayın diğer toplulukları etkilediğini ve bunların bir bütün olarak insanlık tarihi ve gelişimine katkılarını öğrenmesiyle küresel kültürlerin birbirlerine bağlı olması ve etkilemesiyle küresel toplumdaki kültürün rollerini anlamaları amaçlanmıştır. Bunlarla

birlikte bu gelişim örneklerinin günümüz olay, yapı ve kullanımlarıyla karşılaştırılması gerekmektedir. Örneğin yazının kullanılmasından günümüzdeki bilgisayar kodlama (0-1) sistemine, kil tabletlerden bilgisayar temelli Word dosyalarına, paranın icadından sanal paranın kullanılmasına veya ticaret yollarının inşasından küresel çevrimiçi alışverişlere gelişim gibi daha çağdaş örnekler kullanılmalıdır. Ayrıca öğrencinin diğer bölgelerdeki uygarlıklardan ve yeniliklerden haberdar olabilmesi için dünya uygarlık haritasının gösterilmesi (farklı ülkelerdeki insanların da bu tarihsel bağlam ve dönem içerisinde gelişme ve değişme gösterdiğinin aktarılması vb.), Kadeş Anlaşmasının demokrasi ve barış kültüründeki öneminin anlatılması, Ay'ı, gezegenleri ve yıldızları gözlemlemenin sonucunda ay yılı takviminin neden bulunduğu, bu toplulukların neden bilime önem verdiği ve günümüzle karşılaştırılması, Anal-Yıllıklarla birlikte tarih yazıcılığının başlamasının önemi, Fibula çatal iğnesi konusunda Frigya insanların nasıl yaşadıklarının ve çevreleriyle nasıl etkileşim kurduklarının incelenmesi, toplulukların niçin kültürlerini koruma ve sürdürme ihtiyacı hissettikleri daha toplumsal istikrar, huzur ve dayanışma çerçevesinde anlatılması gerekmektedir. Bolu, İstanbul ve Antalya'nın doğal güzelliklerinin ve kültürel miraslarının anlatıldığı metinler üzerinden öğrencilere, tarihi kültürel ve doğal mirasın korunması, sürdürülmesi ve yenilenmesinin önemi vurgulanmıştır. Ancak tarihi, kültürel ve doğal mirasın ekonomik katkılarına (turistlerin gelmesi, ticaretin artması vb.) değinilirken bunların aidiyetlik, çevre bilincinin ve ulusal kimliğin oluşmasındaki önemine, kültür çeşitliliği ve zenginliğinin tarih tarafından nasıl şekillendiğine, günümüzle ilişkili olarak toplumda hoşgörü, anlayış ve istikrarın sağlanmasındaki rolüne, kolektif bilinç ve ulusal hafızadaki önemine ve doğal miras, yaban hayatı, ekosistemler ve doğal manzaralar gibi çok çeşitli unsurları içeren doğal dünyanın sürdürülmesinin toplumsal, çevresel ve ekonomik katkılarına değinilmemiştir. İlgili konularla tarihi, kültürel ve doğal mirası farklı perspektiflerden incelemesi sağlanarak öğrencinin “niçin korumalıyım ve sürdürmeliyim, benim sosyal hayatıma ve benliğime katkıları nelerdir ve küresel vatandaş olmamdaki etkisi nedir?” gibi sorulara cevap vermesi sağlanacaktır. Yakın çevre ve ulus genelinde ortak kültürel unsurların bölgesel ve topluluklara göre benzerlik ve farklılıkları olsa da bunların insanların sosyalleşmesi, toplumda birlik ve beraberliğin güçlenmesi, dostluk ilişkilerinin gelişmesi, hoşgörü ve yardımlaşmanın artması ile toplumsal olaylardan ve günlük yaşamdan duyguların ifade edilmesi alanlarındaki rolünden bahsedilmiştir. Ayrıca tüm bu duygu, değer ve davranışların tüm toplumlar için geçerli olduğu, farklılık ve çeşitliliğe saygı değeri ve zengin bir kültüre sahip olmanın yalnızca çok sayıda uygarlığa ev sahibi

olmakla değil farklı bölgelerin, toplulukların, milletlerin veya dinlerin etkileşimleriyle sağlandığı ifade edilmelidir. Burada kültür ile birlikte toplum içinde yaşayan farklı milletlerden, insanlardan, dinlerden, dillerden ve topluluklardan bahsedilerek ortak kültür etrafındaki çeşitliliğin yanında, farklılıklardan oluşan ortak kültüre de değinilmesi gerekmektedir. Son konuda ise kültürel öğelerin (kolonya, yoğurt, kumaş mendil ve selamlaşma vb.) küreselleşmesi, kişisel ihtiyaç ve beğenilerin değişmesiyle zaman içinde kültürün değişen ve gelişen bir kavram olduğu vurgulanmıştır. Toplulukların nasıl tercih ve beğenilerin değiştiği, kültürlerin etkilemesi, etkilenmesi, gelişmesi ve yok olmasının ana sebepleri, ülke içerisinde yaşayan milletlerin kültürleri ve farklı kültürleri etkilemesi aktarılmadan, Almanya ve Çin gibi ülkelerin, Türk kültürüne, adet ve tercihlerine etkileri anlatılmıştır. Kültür değişiminde küreselleşme, göç, savaş, çatışma, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir ekonomi, refah seviyesinin yükselmesi, çokkültürlülük bünyesinde ulus içerisinde farklı milletlerden insanların artması ve soyutlanma, dışlanma ve ayrımcılık durumları gibi farklı faktörler etkili olduğundan bu konulara değinilmesi gerekmektedir.

“Yaşadığımız Yer” ünitesinde yer yüzü şekilleri, iklimin hayata ve doğal ve beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşmeye etkisi, doğal ve çevre sorunlarının nedenleri ve doğal afetlerin sosyal hayata etkisi anlatılmaktadır. Avrupa fiziki haritası üzerinden lejantın tanımı ve harita çiziminde küçültmenin ve yer şekillerinin illüstrasyon üzerinden anlatılması çevre eğitimi ve çevre okuryazarlığı için önemlidir. “Arkadaşlarınızla birlikte yer şekillerini aşağıdaki örnekleri inceleyerek oyun hamuru, kar ya da toprak kullanarak yapıp eğlenerek öğrenebilirsiniz (s.67)” etkinliğiyle öğrencinin ilgi ve yeteneklerine hitap eden aktif bir yöntem kullanılmıştır. İklimin hayat üzerindeki etkisinin anlatıldığı bölümde, farklı coğrafyalardaki iklim olaylarının oluş sebeplerinin daha iyi anlaşılması için önce Sibirya’nın neresi olduğu, dünyanın hareketleri ve eğitimi, bakı vb. kavramların ve yükselti, denize yakınlık, rüzgârlar gibi etkenlerin öğretilmesi ve bunların farklı iklim tiplerinin oluşmasındaki rolüne değinilmesi gerekmektedir. Çünkü öğrenciler, Akdeniz ikliminin sıcak ve Karadeniz ikliminin yağışlı olması gibi özellikleri anlamakta zorlanabilirler. İklimin bitki örtüsü, mimari, ekonomi, gıda tercihi ve günlük hayata etkilerinin verilmesinin yanında küresel perspektiflerden örneklere yer verilmesi (örn. en fazla yakış alan Hindistan’daki Çerapunçi kasabası) ve bu coğrafyalarda iklimi etkileyen faktörler ile yerel iklimleri etkileyen faktörlerin karşılaştırılması gibi eleştirel düşünme becerisine yönelik etkinliklerin hazırlanması gerekmektedir. Ayrıca iklim konusu içerisinde küresel problem olan iklim değişikliği konusuna giriş yapılması ve bunun iklim

değerlerindeki artışın sebepleri, yerel ve küresel etkileri ve çözüm önerileri üzerinden anlatılması gerekmektedir. Yer şekilleri, iklim, doğal ve tarihi zenginlikler tarım, ticaret, ekonomi, göç ve yerleşim üzerinde etkilidir. Göç almanın sebepleri eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal imkânlar olarak belirtilmesine rağmen bunların ne olduğuna, bireysel ile toplumsal refahtaki rollerine ve dış göçe değinilmemiştir. Ayrıca insanların ekonomik faaliyet yapması ve ihtiyaçlarını karşılamak için doğayı değiştirmesi vurgulanarak sanki eylem, insani bir hak olarak aktarılmış ve diğer ekosistemler, ekoloji ve doğal çevrede yaşayan canlıların hayatlarına etkileri, zararları, biyoçeşitlilik kaybı, çevresel sürdürülebilirlik ve ekolojik sürdürülebilirlik gibi konulara değinilmemiştir. Doğal afetler konusunda şehirleşmenin fazla olduğu Marmara’da sel, heyelan, insanların yaptığı hatalar sonucu meydana gelen orman yangını ve yer kabuğundaki ani kırılmalarla depremin oluşma nedenleri aktarılmamış ve açıklanmamıştır. Bu eksiklikler “yer kabuğundaki bu kırılmaların sebepleri nelerdir, Türkiye deprem risk durumu haritasındaki renkler neye göre belirlenmiştir?” gibi sorulara neden olmaktadır. Ayrıca doğal dengenin bozulması ile çevre sorunlarının nasıl ortaya çıktığının belirtilmesi ve hava, su, toprak, gürültü kirliliği, ormanlık alanların azalması ve erozyona örnek vererek sebeplerine değinilmesine rağmen bunların sonuçlarına (insan sağlığına, ekosistemlere, canlılara, doğal çevreye, ozon tabakasına zararları), çevre sorunlarını hakkında çözüm önerilerine ve yerel, ulusal ve küresel etkilerine ve sürdürülebilir çevre kavramına değinilmemiştir. Afete maruz kalmış insanların barınma, gıda, giyim gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasında devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları ve halkın dayanışma içinde olmasıyla sosyal sorumluluk ve katılım kategorilerini yansıtılmıştır. “Afetlerin etkisini artıran insan uygulamalarını araştırarak aşağıya yazınız (s.88)” etkinliği ile bireyin, doğa üzerindeki olumsuz etkileri vurgulanmıştır.

“Teknoloji ve Yaşam” ünitesinde teknolojinin sosyalleşme ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisi, genel ağda güvenli gezinme ve bilgiye ulaşma, bilim insanların ortak özellikleri ve bilimsel etik konuları yer almaktadır. Teknoloji alanındaki yeniliklerin küreselleşmesi, insan hayatına olumlu ve olumsuz yönden etkilemiştir. Bunlara kültür ve yaşam biçimlerinin değişmesi, sanal etkileşimin ve kullanım sürelerinin artması ve aile içi sohbetler, komşu ziyaretleri ve gerçek dostluklar gibi toplumsal ilişkilerin değişmesi örnek verilmiştir. Öğrencilerin sosyal medya, internet ve TV bağımlılığının ne olduğunu, yaşamlarına etkilerini, insanlar arası ilişkiler ve bireysel iletişimdeki zararlarını, ulusal ve yerel bağlamda toplumsal ilişkiler ve sosyalleşmedeki etkilerini bilmelerinin yanında sosyal medya bağımlılığının belirtilerini, sosyal medyaya sınır koyma ve kullanımlarını

sınırlandırma stratejilerini öğrenmeleri önemlidir. Örneğin öğrencilerin “odaklanma yeteneğini” geliştirmeleri için tüm dikkatlerini mevcut göreve veya kişiye vermeleri sağlanmalı ve farkındalık ve meditasyon gibi uygulamaların yanı sıra, teknolojik bildirimleri kapatmak veya günün belirli saatlerini “teknolojiden arındırılmış” zamanlar olarak belirlemek gibi sınırları belirleme yetenekleri geliştirilmelidir. Genel ağ ve teknolojik aletlerle birlikte bilgiye ulaşımın kolaylaşması hangi bilginin doğru, güvenilir ve geçerli olduğu sorununa neden olmaktadır. “Amerika Birleşik Devletleri’nde denizde mahsur kalan insanları kurtarmaya çalışan Hava Kuvvetleri helikopterine dev köpek balığı saldırdı (s.99)” haberi, asılsız iddiaları, önyargı ve propagandayı öğrenmeleri için önemli olsa da gündelik hayatı yansıtmadığı için yetersizdir. İhtiyaç duyduğumuz bilgiye ulaşmak için medya araçlarının doğruluğunu ve güvenilirliğini sorgulamada bazı ipuçları verilmesinin yanında öğrencilerin özellikle genel ağ sitelerindeki bilgileri kitap, ansiklopedi ve uzman görüşleriyle karşılaştırabilmesi için ders kitabında rubrik testin değil sınıf içi uygulama etkinliklerinin, güvenilir siteler ve platformlardan alıntılarını; yapay zekâ arama motoru (ChatGPT) örneklerinin, medya okuryazarlığı için asılsız sosyal medya yazıları, reklamları veya bilgilerine örneklerin verilmesi gerekmektedir. Çünkü, dijital ve medya okuryazarlığı için en önemli beceriler eleştirel düşünme ve şüphecilik zihniyetine sahip olmaktır. Böylece öğrenciler, kendi önyargılarını ve yanlış bilgilerini belirleme, bunlara eleştirel yaklaşma, mevcut propaganda ve temelsiz bilgileri tespit etme ve analiz edebilme gibi çoklu bakış açısına dayalı beceriler geliştirebilecektir. Mucitler ve bilim insanlarının araştıran, bilgi toplayan, doğru bilgiyi yanlış bilgiden ayırmaya çalışan, gayelerinde insanlara faydayı gözeten ve problemleri çözen özelliklere sahip olmalarıyla küresel kimlik temelinde evrensel rol, sorumluluk ve aidiyet değerleri vurgulanmasına rağmen bilimsel araştırmalardaki sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma konularına değinilmemiştir. Bunun için bir bilim insanı neden araştırma yapar, neden keşfetme veya icat etme isteği duyar, küresel ortak rol ve sorumluluk değerlerini niçin hissetmiştir, bilimsel düşünmek yalnızca sağlık, eğitim ve çevre alanlarında sorunlara çözüm üretmek midir? gibi sorulara cevap verilmesi, bilim insanının nihai başarı durumlarının yanında bu başarının arkasında yatan süreç, zorluklar ve adımların anlatılması ve heyecan uyandıran ve anlamlı anlatılara yer verilmesi gerekmektedir. Örneğin, bir dizi radyo teleskoplarından oluşan gezegen ölçeğindeki Event Horizon Teleskobu ile süper kütleli bir kara deliğin ve gölgesinin ilk görüntüsü olan Messier 87 ile ne amaçlanmıştır, bunun küresel bilime katkısı nedir, bu keşfin arkasındaki bilim insanları kimlerdir ve özellikleri nelerdir ve bilim insanları için bu keşfin anlamı nedir?

(NG, 2022) gibi soruların cevaplanması ve dünyanın dört bir yanındaki güçlü radyo teleskoplarının birlikte çalıştırılmak üzere senkronize etmenin, farklı milletlerden bilim adamları ile birlikte çalışmanın ve dayanışmanın bilimsel ilerlemedeki öneminin anlatılması ve konunun farklı perspektiflerden aktarılması anlaşılabilirlik için önemlidir. Örneğin, Gözde Durmuş 3 liralık bir cihaz ile kanser teşhisi koymasının yanında bu icadın yapılmasındaki süreç, Gözde'nin yaşadığı zorluklar, çalışmaları, alt yapısı, sabrı ve motivasyon kaynaklarının ne olduğu da anlatılmalıdır. Bilim insanlarının özelliklerinden biri olan araştırma, öğrencilere yönelik bir beceri olarak sunulmuştur ve neler yapılması gerektiği anlatılarak güvenli araştırmanın yapılması, etik sorumluluk kategorisinde “eşyalar gibi fikirler de değerlidir. Nasıl bir eşyayı sahibinden izinsiz kullanmıyorsak, kitaplardan da yararlanırken yazarını belirtmeliyiz. Çünkü bu eserler yazarların fikirleridir (s.111)” sözü ve kaynakçanın hazırlanması ile bilimsel etik vurgulanmasına rağmen bu davranışın yerel, ulusal ve küresel sorumluluk bağlamında etkilerine değinilmemiştir. Örneğin, araştırmacılar ve kurumlar etik sorumluluk duygusuyla hareket ettiklerinde, üretilen bilginin güvenilirliği doğruluk, adalet ve şeffaflık ilkeleriyle sağlanmaktadır ve toplumun sağlık hizmetlerinden çevre korumaya ve küresel etkisi olan diğer alanlarda, bu bilgiye dayalı bilinçli kararların almasını sağlamaktadır.

“Üretimden Tüketime” ünitesinde coğrafi özelliklerin ekonomik faaliyetlere, ekonomik faaliyetlerin mesleklere ve sosyal hayata etkisi, üretim, dağıtım ve tüketim ağı ve bu bağlamda yeni fikirler ve tüketici haklarının bilinçli kullanımı anlatılmıştır. Farklı coğrafi özellikler olan yer şekilleri, iklim ve yer altı zenginliğine sahip olan bölgelerde ekonomik faaliyetlerin buna bağlı olarak çeşitlilik göstermesi bir ekoloji örneğidir. Bireylerin beslenme barınma, sağlık ve eğitim gibi ihtiyaçları neticesinde ekonomik faaliyetlerin doğduğu belirtilmesine rağmen çevrenin ve diğer canlıların ihtiyaçlarına yönelik adımların atılması gerektiği ve sürdürülebilir ekonomi gibi zararsız ekonomik girişimler ifade edilmemiştir. Toplumsal istek ve ihtiyaçlar neticesinde mesleklerin doğduğu ve gelişimle birlikte mesleklerin de değiştiği belirtilmesine rağmen nitelikli mesleklerin bireysel, toplumsal, çevresel ve küresel katkıları ile zamanın değişmesine ve yeni ihtiyaçlara örnekler ifade edilmemiştir. Örneğin mesleklerin oluşumuna katkıda bulunan bir diğer faktör sosyal ve politik değişimlerdir. Toplumlar daha karmaşık ve çeşitli hale geldikçe, farklı grupların ve toplulukların ihtiyaçlarını karşılamak için yeni meslekler ortaya çıkmaktadır. Son yıllarda toplumsal cinsiyet çalışmalarının akademik bir alan olarak yükselmesiyle toplumsal cinsiyet çalışmaları profesörleri, toplumsal cinsiyet eşitliği danışmanları ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önleme uzmanları gibi

mesleklere ihtiyaç duyulmuştur. Ekonomik faaliyetler toplumun ekonomik, yerleşim, eğitim ve kültür faktörlerini etkilemesine rağmen ekonomik ve ticari kaygılar ön planda tutularak kazanımda ifade edilen eğitim, kültüre ve zararları boyutlarına çok az yer verilmiştir. Örneğin, madencilik ve petrol çıkarma gibi endüstriyel faaliyetler, doğal yaşam alanlarının yok olmasına, yerel toplulukların yerinden olmasına ve turizm endüstrisinin büyümesi, kültürel uygulama ve gelenekleri turistik cazibe merkezlerine dönüştürerek özgünlüğün ve bütünlüğün kaybıyla kültürün metalaşmasına neden olmuştur. Öğrencilerin üretim-dağıtım ve tüketim ağını anlaması, küresel ekonomi ve etkilerini daha kapsamlı anlayabilmesi ve küresel vatandaşlık eğitimi için önemli olmasına rağmen hammaddenin işlenme sürecinde yer alan kişiler, meslekler, uzmanlıklar ve emek aktörleri; çevresel, toplumsal ve ekonomik etkileri; geri dönüşüm konusu içerisinde ağaçların kesilmemesinin çevresel önemi, hava ve su kirliliğini azaltmadaki rolü ve sürdürülebilir çevre ifade edilmemiştir. İşbirliği, girişimcilik, yenilikçilik ve proje çalışmaları öğrencilerin toplumsal, çevresel veya ekonomik ihtiyaçları belirleme ve bu ihtiyacı karşılayacak bir çözüm geliştirme sürecini öğrettiğinden küresel vatandaşlık için önemlidir. Nuri Demirağ'ın havacılık sektöründeki girişimlerine geçmişten örneklerle konuya giriş yapılmasına rağmen ülke ekonomisine katkıları haricinde toplum refahına, geleceğe, ulusal imaja ve diğer ulusal girişimlere etkilerine yer verilmemiştir. Günümüzde ürünlerin dağıtımda dron kullanımı örneği verilmesine rağmen ekonomik, toplumsal ve çevresel etkilerine değinilmeyerek şirketin yenilikleri takip ettiği ifade edilmiştir ancak her yeniliğin ilgi düzeyini ve işletme üzerindeki potansiyel etkisini dikkate almadan takip etmek, gereksiz harcamalara ve verimsizliğe neden olmaktadır. Örneğin, “dronların çalıştırılması ve bakımının nispeten ucuz olması, bunun da genel teslimat maliyetlerinin düşürülmesine ve araçlardan daha az yakıt kullandığından daha az emisyonu, çevresel zararların azaltılmasına yardımcı olmaktadır” gibi ifadeler yer almalıdır. Sürdürülebilir ekonomi örneği olarak çevreye zarar vermeyen ve doğal yollarla yumurtanın raf ömrünün uzatılması uygun proje örneği olmasına rağmen projenin ülke ekonomisine katkılarıyla sınırlandırılmıştır. Doğal olarak yumurtanın raf ömrünü uzatan bir proje, sosyal, ekonomik ve sürdürülebilirlik gibi birçok açıdan faydalıdır. Örneğin, gıda güvenliğinin sağlanması, gıda israfının önlenmesi, yumurtaların daha uzun bir süre boyunca üretilip dağıtılmasıyla üretim ve dağıtımla ilgili maliyetleri azaltılması, yumurtaların taşınması ve depolanması için gereken enerji miktarının azaltılmasına yardımcı olması ve bunun da yumurta üretiminin çevresel etkisinin azaltılmasına yardımcı olduğu ifade edilmelidir. Zaman içerisinde toplumun ilgi

ve ihtiyaçlarındaki değişmelerle girişimlerin ve projelerin farklılaştığı vurgulanmış ve engelleri bireyler için kafa hareketleri ile çalışan cihaz ve sığınmacıların yaşam kalitelerini artırmak için ünitelerin tasarlanması örneğ verilmiştir. Burada sosyal sorumluluk, problem çözme, küresel kimlik bağlamında sorumluluk, yerinden edilmiş insanlar, mülteciler ve sürdürülebilirlik kategorileri ile ilişkili ifadeler yer almaktadır. Örneğin, “Sığınmacı Barınma Ünitesi” tasarımı sosyal sorumluluk ve ortak insanlık duygusu ile ilişkilidir çünkü, küresel sorunlar bağlamında projeler geliştirmek öğrencilerin, küresel sorunların birbirine bağlılığını anlamalarına ve bu sorunları ele almada gerekli becerileri geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Öğrencilerin sorumlu tüketiciler olarak haklarını kullanmaları için karşılaşacakları bir sorunla ilgili makama dilekçe yazmaları, aktif vatandaşlığın sağlanması için uygun bir konu olmuştur.

“Toplum için çalışanlar” ünitesinde topluma hizmet veren kurumlar, yönetim birimleri, katılım hakkı ve düşünce özgürlüğü ile milli egemenlik ve bağımsızlık sembolleri anlatılmıştır. Sürdürülebilir toplumların tahsisinde temiz evre, emniyet, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçların devlet tarafından sağlanması ve ilgili kurumların sosyal sorumluluk, adalet ve eşitlik anlayışı içinde olması önemlidir. Örneğin, çeşitli devlet kamu kurum ve kuruluşları verilmesine rağmen ilgili kurumların sorumluluklarını yerine getirmelerinin bireysel, toplumsal ve çevresel sonuçlarına ve sorumluluklarını ihlál etmeleri durumunda vatandaş olarak ne yapılması gerektiğine değinilmemiştir. Öğrencilerin kurum ve kuruluşların eylemlerini eleştirel bir şekilde değerlendirmeleri ve bu kuruluşların sorumluluklarını her zaman tam olarak yerine getiremediklerini anlamaları sağlanmalıdır. Örneğin öğrenciler, sağlık bakanlığının bir halk sağlığı krizine tepkisini inceleyebilir ve bakanlığın performansındaki eksikliklere neden olan kaynak kısıtlamaları, siyasi müdahale ve kurum içindeki yapısal sorunlar gibi faktörleri inceleyebilirler. Nüfusun artması ve teknolojinin gelişmesiyle hükümetler, bireylerin e-devlet portalıyla merkezî sınavların sonuçlarını öğrenmesi, üniversiteye kayıt yaptırabilmesi ve belediyelerin sundukları hizmetlere ulaşabilmesi gibi hizmetler sağlayarak vatandaşların sosyal adalet çerçevesinde kolay erişimi ve katılımı sağlanmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının kuruluş amaçları ihtiyaç sahiplerine ve doğal afetlerde halka yardım edilmesi, eğitim faaliyetlerinin desteklenmesi, doğal çevrenin korunması, kadın ve hayvan haklarının korunması gibi toplum refahı ve istikrarında önemli alanlarda gönüllülük ve dayanışma temelli topluma hizmetler olarak ifade edilmiştir. Konu yeterlilikler kategorisinden topluma hizmet, gönüllülük, dayanışma, evre sorumluluğu, kapsayıcılık/sürdürülebilir toplum (Tohum Otizm Vakfı) ve

“çevrenizde gördüğünüz toplumsal bir ihtiyaç belirleyiniz. Bu ihtiyacı karşılayacak bir sivil toplum kuruluşu kuracağınızı düşününüz (s.154)” etkinliği ise problem çözme ve çevre eğitimi (çevre okuryazarlığı/çevre sorunlarına duyarlılık) kategorileri ile ilişkilendirilmiştir. Öğrencilerin yerel yönetimlerin görev ve sorumluluklarını öğrenmesi, eylemlerinin ve kararlarının yerel toplulukları ve daha geniş toplumu nasıl etkileyebileceğini anlamalarına yardımcı olmaktadır. Yerel yönetimlerle iş bölümü, karar verme becerisi, demokrasi (meclis kararı) ilkesi, sürdürülebilir toplumlar (çevre ve yol bakımı, eğitim ve sağlık hizmetleri vb.) ve sosyal adalet (toplum refahı için politikaların uygulanması) tahsis edildiği vurgulanmasına rağmen demokrasinin sağlanmasında ve toplum refahı için uygun politikaların uygulanmasında “karar verme becerisi”nin önemine ve nasıl yapılması gerektiğine değinilmemiştir. Örneğin öğrenciler, yoksulluğu azaltma girişimi veya topluluk geliştirme projesi gibi sosyal refah programları uygulayan bir yerel yönetimi inceleyebilirler. Böylece öğrencilerin etkili karar vermenin zorluklarını ve sosyal refah ve bir bütün olarak toplum üzerindeki etkisini görmelerini sağlanacaktır. Ayrıca yerel yönetim birimlerinin sorumluluklarını yerine getirmemeleri durumunda öğrencilerin vatandaş olarak ne yapmaları gerektiğine, gerekli şikâyet birimlerine örnekler verilmeli ve yerel yönetim “sorunsuz bir sistem” gibi aktarılmamalıdır. Öğrencilerin aktif vatandaşlar olarak katılım hakkı ve düşünce özgürlüğünü kullanarak kararlara katkı sağlamalarının önemine değinilmiştir. Katılım hakkı, oy kullanma (sivil katılımı) ile sınırlı tutulmayarak sivil toplum kuruluşlarında yer almak (sosyal katılım) ve çevremizdeki sorunlarla ilgili düşüncelerimizi yetkililere iletmek (ifade özgürlüğü) ile genişletilmesine rağmen bu hak ve özgürlüğün kullanılmasının bireysel, toplumsal, ulusal ve küresel etkilerine ve kullanılmadığı durumlara, zorluklara yer verilmemiştir. Örneğin, bu hakların kullanımı farklı bakış açılarına ve fikirlere değer verildiği ve kabul edildiği daha kapsayıcı ve katılımcı bir toplumu sağlamakta, vatandaşların hükümetlerini sorumlu tutmalarını ve hükümet kararlarının da vatandaşların ihtiyaç ve istekleriyle uyumlu olmasını sağlamaktadır. Ayrıca hak ve özgürlüğün sağlanmasında bilgiye erişim ve siyasi özgürlük eksikliği, sansür ve ayrımcılık gibi zorluklar ve kazanılmasında etkili olan sosyal hareketlere örnekler aktarılmalıdır. Ulusal kimlik öğelerinden olan bayrak, İstiklâl Marşı, Türkçe, başkent Ankara, para birimi ve milli meclisin varlığı bağımsızlık ve milli egemenlik sembolleri olarak aktarılmasına rağmen bu sembollerin ulusu bir arada tutmadaki rolüne ve aidiyetlik bilincine katkısı aktarılmamıştır. Örneğin küresel vatandaşlık eğitimi, farklı ulusların birbirine bağlılığını ve uluslar arasında karşılıklı saygı ve işbirliğinin önemini içerdiğinden ulusal kimlik unsurlarının diğer uluslar ve kültürler

üzerindeki etkisini incelemek ve diğer ulusların egemenliğini ve bağımsızlığını baltalamayan bir aidiyet duygusunu teşvik etmek önemlidir.

“Küresel Etkileşim” ünitesinde ülkelerarası ekonomi, uluslararası ekonomik ilişkilerde ulaşım ve iletişimin, turizmin önemi ve ortak miras anlatılmıştır. Kendi ülkelerinde üretilmeyen veya talebi karşılanmayan ürünleri temin etmek için ithalat ve ihracatta bulunan ülkeler, uluslararası ticaret ve ekonomi alanlarında birbirlerine bağlı ve bağımlı hale gelmektedir. Edirne’deki sınır ticareti, peştamal, defne ve gül ihracatı ve turizmden verilen örneklerle ihracatın artırılması ve ithalatın azaltılmasıyla ülke ekonomisinin canlandığı vurgulanmasına rağmen ekonomik büyümede inovasyon, bilim ve teknolojinin önemi, teknolojik gelişmelerin ekonominin farklı sektörleri üzerindeki etkisi, sürdürülebilir kalkınmanın önemi ve sürdürülebilir ekonomik büyüme ile sosyal refah ilişkisi aktarılmamıştır. Örneğin, oyun endüstrisi uluslararası ticarete hızla büyüyen bir sektördür ve birçok şirket, ürünlerini ve hizmetlerini diğer ülkelerdeki tüketicilere ihraç etmektedir. Oyun geliştirme, bilgisayar programlama, grafik tasarım ve animasyon gibi alanlar bilgi gerektirdiğinden sektör, bilim ve teknolojiye dayanmaktadır. Ayrıca sürdürülebilir kalkınma girişimlerinden olan elektrikli araçlar ve toplu taşıma sistemleri gibi sürdürülebilir ulaşım teknolojisi ve hizmetlerinin ihracatı, hava kirliliğini ve fosil yakıtlara bağımlılığı azaltırken uluslararası arası ticareti geliştirmekte ve ihracat yapan ülkeyi kalkındırmaktadır. Ayrıca sürdürülebilir kalkınma projelerinin geliştirilmesi ve uygulanması konusunda ülkeler arasındaki ortak çalışmalar, sürdürülebilir kalkınma hedeflerini desteklemektedir. Böylece uluslararası ekonomik ilişkilerde küresel problemlerin çözümünde ortak çalışma ve işbirliğinin ulusal ekonomileri canlandırmasındaki rolü incelenmelidir. Teknolojinin ticaretteki önemi, ulaşım ve iletişim alanları ile sınırlı tutulmasına ve uluslararası rekabette var olabilmek için bu gelişmelerin takip edilmesi gerektiği belirtilmesine rağmen teknolojinin verimliliği artırması, maliyetleri düşürmesi, iletişimi iyileştirmesi ve uluslararası ticareti kolaylaştırmasının yanında işten çıkarma, artan eşitsizlik ve çevresel bozulma gibi olumsuz etkilerine değinilmemiştir. Örneğin, uçaklar ve nakliye gemileri gibi ulaşım teknolojilerinin artan kullanımı, sera gazı emisyonlarının ve hava kirliliğinin artmasına ve üretimde teknolojinin kullanımı artan enerji tüketimine ve kaynak kullanımına yol açarak çevresel bozulmaya neden olmaktadır. Turizmin gelişmesi, farklı kültürlerden insanların barış içerisinde yaşamasına katkı sağladığı ifade edilmesine rağmen turizm faaliyeti dışında kültürel etkileşime örnek uygulamalara yer verilmemiştir. Kültürel etkileşim turizm dışında çeşitli yollarla da sağlanabilmektedir. Örneğin, değişim

programları, gönüllülük programları, çevrimiçi platformlar, müzik veya dans gösterileri, film festivalleri ve sanat sergileri gibi kültürel etkinliklere ve festivallere katılmak, farklı kültürler ve gelenekler hakkında bilgi edinme fırsatı sağlamaktadır. Turizm, kültürel etkileşimlere ve önyargıların kırılmasına hizmet ettiğinden küresel kültür ve hoşgörü kategorileri ile ilişkilendirilmiştir. “Türk gelenek ve göreneklerine alışan yabancılar, ilçedeki sosyal sorumluluk projelerinde de yer alıyor (s.179)” ifadesi sosyal sorumluluk, katılım ve küresel vatandaşlık kategorileri ile ilişkilendirilmiştir çünkü, bireyler başka bir ülkedeki sosyal sorumluluk projelerine katılarak yerel ve küresel sorunlar arasındaki bağı, küresel sorumluluk duygusunu ve harekete geçme yeterliliklerini öğrenmektedir. Ayrıca küresel vatandaşlık özelliklerinden olan çeşitliliğe saygı ve taktir kategorisi “Türklerin de inançlarına saygı gösteriyoruz. Onlar da bizim inançlarımıza saygı gösteriyorlar (s.179)” ifadesi ile ilişkilendirilmiştir. Ortak miras unsurları, dünyamızı şekillendiren tarih, kültür ve değerler hakkında “ortak bir anlayış” sağlayarak farklı kültürlerden ve toplumlardan bireyler arasında karşılıklı ortak sorumluluk, anlayış ve saygının geliştirilmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca UNESCO, evrensel değere sahip ve dünyanın ortak mirasının bir parçası olarak kabul edilen kültürel veya doğal öneme sahip yerler olan Dünya Mirası alanlarını öne çıkararak ve koruyarak, tarihimiz ve kültürümüz hakkında ortak bir anlayışın geliştirilmesine yardımcı olmaktadır. Bu vizyonu ile uluslararası sorumluluğu simgeleyen UNESCO ve “insanlığın ortak mirası; insanların tarih boyunca ürettiği sanat, düşünce, edebiyat ve bilim eserlerinden oluşur. Ortak miras tarih boyunca farklı ulusların katkılarıyla oluşmuştur (s.180)” ifadesi, küresel kültür ve kimlik örneğidir. Ülkemizden ve diğer ülkelerden dünya mirasına örneklere ve korunması hususundaki çalışmalara yer verilmesine rağmen ortak miras öğelerinin ortak insanlık duygusuna, sorumluluğa, empati, hoşgörü ve barış değerlerine katkıları ifade edilmemiştir.

Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı

MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan Sosyal Bilgiler 6. Sınıf ders kitabı KVEKŞ’de yer alan temalar ve kategoriler bağlamında incelenmiş, ünite ve konular bağlamında değerlendirmeler yapılmıştır. İncelenen kitapta yer alan örnek alıntılar, EK-4’te yer alan tablolar aracılığıyla görülebilmektedir.

Küresel vatandaşlık eğitimi bağlamında “Biz ve Değerlerimiz” ünitesinde sosyal rollerdeki değişim; sosyal, kültürel ve tarihî bağların sosyal dayanışmadaki rolü,

toplumsal farklılıklara yönelik önyargıların sorgulanması, toplumsal birlikteliğin sağlanmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışma ve hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde problem çözme konularına değinilmiştir. Öğrencinin yaşadığı toplumda uyum içinde yaşaması, aidiyetlik bilinci geliştirmesi ve sorumluluklarının farkında olması için farklı bağlamlardaki rollerini bilmesi önemlidir. Burada “rol” kavramı kusursuz bir imaj şeklinde ifade edilmesine rağmen rollerin kesin ve net sınırları yoktur. İnsanlar, bağlam içerisindeki uygun rolünü bilmesi ve uygun davranması için öncelikle bireyselleştirmeye ve kişinin kendini tanımasına ihtiyaç vardır. Ayrıca toplum içerisinde bireye atfedilen roller, her zaman doğru, etik ve kurallı olmayabilir. Örneğin, toplumdaki “erkekler ağlamaz” inancı üzerinden toplumsal cinsiyet rolleri ve diğer hatalı rol motifleri çoklu bakış açıları ve eleştirel düşünme ile değerlendirilmelidir. Din, dil, tarih, gelenek-görenekler ve mimarı gibi milli kimlik öğeleri toplumda birlik, dayanışma, barış ve istikrarın kazanılmasındaki rolü aktarılacak öğrencilere ortak milli değer ve kimlik aktarılmıştır. Ancak “toplum, bireylerin bir kültür ve kimlik etrafında toplanmasıyla oluşur” ifadesi sakıncalıdır çünkü, toplum içerisinde çeşitli kültürlerden, dinlerden, milletlerden ve kimliklerden bireyler yaşamaktadır. Sürdürülebilir toplumlarda kapsayıcılığın, huzur, istikrar ve barışın sağlanması için ulus içerisindeki çeşitliliğin tanınması ve onların da aidiyet bilinci geliştirmeleri için fırsatların tanınması, çokkültürlülük ve kültürlerarasılık yaklaşımının uygulanması gerekmektedir. Toplum içerisindeki farklı dinlerin, dillerin ve kültürel öğelerin varlığına ve çeşitlilik içindeki ortak değerlere, kültürlere ve yaşayışlara vurgu yapılarak da toplumun birlik ve aidiyet bilincine sahip olunabileceği ifade edilmeli ve “bu evlerde yaşayan insan, aynı zamanda sokağı takip edebilir, neredeyse gelen geçen herkese selam verme imkânına sahiptir (s.25)” ifadesinde geçen bağlam ile günümüzdeki apartman ve kalabalık şehir kültürünün bireylerin yaşam, duygu ve düşüncesine etkisi karşılaştırılarak milli kültür ve kimliğin önemi, kaybı veya dönüşümü aktarılmalıdır. Sosyal yaşam içerisinde cinsiyet, etnik, dini ve sosyo-ekonomik gruplar hakkında önyargı ve kalıp yargıların tespit edilmesi ve örneklerin verilmesiyle farkındalık amaçlanmıştır. Özellikle meslek grupları ve toplumsal söylemler içerisinde cinsiyet ayrımcılığına, sosyo-ekonomik düzeyi düşük ve özel gereksinimli bireyler üzerinden güncel toplumsal önyargı ve kalıp yargılara değinilmesi anlaşılabilirlik ve eleştirel düşünme için önemlidir. Ancak bireylerin önyargı ve kalıp yargıda bulunma sebepleri; önyargı, kalıp yargı ve olumsuz tutumlara karşı sorumluluklarımız, bu konudaki çatışma çözme becerisinin önemi ve teknikleri, çokkültürlü ve kültürlerarası toplum kültürünün ve eğitimin sürdürülebilir, barışçıl ve istikrarlı toplumların

tahsisindeki önemi, farklı ülkelerin sosyal çeşitlilik alanındaki problemleri çözme yaklaşımları ve örnekleri gibi daha fazla eleştirel düşünme, problem çözme ve çatışma çözümü becerilerine; empati, sevgi, saygı, eşitlik ve kapsayıcılık değerlerine odaklanılması gerekmektedir. Aile, apartman, okul ve mahalle gibi sosyal bağlamlarda sürdürülebilirliğin, istikrarın, barışın, huzurun, işbirliğinin ve birliğin sağlanmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın rolü vakıflar, bakanlıklar, sivil toplum örgütleri ve sosyal sorumluluk temelinde anlatılmıştır. Konu içerisinde küresel vatandaşlık eğitimi kod şemasındaki işbirliği, dayanışma, sosyal katılım, sosyal hareket, sosyal sorumluluk, topluma hizmet ve gönüllülük kategorileri aktarılmıştır. Aktif eğitim yöntemleri kategorisinde okulun içi ve bahçesini güzelleştirmek, kardeş okul kitap kampanyası başlatmak ve sokak hayvanlarını beslemek ve korumak gibi faaliyet konularını öğrencilerin seçmeleri, etkinlik planı yapmaları ve duygularını keşfetmeleri sağlanarak sosyal katılımı sosyal hareket etmeleri ve sosyal sorumluluk duygusu geliştirmeleri amaçlanmıştır. Toplumsal istikrarın ve sürdürülebilirliğin sağlanmasında bireylerin demokratik ve toplumsal değerlerle birlikte hak, özgürlük ve sorumluluklarının farkında olması, aktif vatandaşlar olarak bunları kullanması ve savunması önemlidir. Devletin sosyal adaletin sağlanmasında CİMER uygulamasını hayata geçirmesi, hakların anayasa temelin korunması, dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı ile toplumsal sorunların çözümünde yasal yollara başvurulması ve bireylerin sosyal ve etik sorumluluk değerlerine sahip olması ile sürdürülebilir toplumların tahsisi aktarılmıştır. Ayrıca aktif ve sorumlu vatandaşlık örneklerinde güncel davranışların gelecek etkileri (bugün yere çöp atmamanın gelecekteki yerel, ulusal ve küresel etkileri) ve sorumlu, demokratik ve etik davranışların bireysel ve toplumsal katkıları anlatılmalıdır.

“Tarihe Yolculuk” ünitesinde Türk kültür ve milli tarihi; milli kültür ve mirası ile milli kimlik; İslam tarihi, anavatan coğrafyası ve tarihi ticaret yollarının siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki önemi aktarılmıştır. Küresel vatandaşlık eğitimi bağlamında ise Türkler göçler sayesinde Orta Asya dışında çeşitli devletler kurarak kültürlerini taşımaları, başka kültürlerle etkileşim içine girmeleri, Uygurların kâğıt ve matbaayı Çinlilerden öğrenip diğer Türk devletlerinin, Arapların ve Avrupalıların da öğrenmesini sağlamaları ile küresel kültür aktarılmıştır. Ayrıca Asya Hun Devleti’ni Çinli prensesin ağzından anlatan “Ocağım kül oldu ona ağlarım/Dünyaya gelmemiş olmak isterim/Yünden ip yapar, keçe giyerler/Gözüme beter gelir, gönlüme kötü. (s.53)” şiiri daha barışçıl bir şiirle değiştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca Bilge Kağan Yazıtında yer alan Çin milletine karşı geçen olumsuz ifadeler, milletlerarası önyargının ve nefretin

oluşmaması için günümüzden ve olumlu ilişkilerimizden örneklerle birlikte verilerek geçmiş-günümüz bağlamında uluslararası ilişkilerin zaman içindeki değişimi ve karşılıklı güven ile bağlılığın aktarılması, öğrencilerin Orta Asya Türk coğrafya haritası ile güncel dünya haritası karşılaştırmalarıyla küresel kimlik ve küresel mekân algılarını geliştirmeleri gerekmektedir.

İslamiyet'in doğuşu konusu içerisinde Medine'de gerçekleşen Muhacir-Ensar kardeşliğinin, Müslümanlar arasında birlik, beraberlik ve ümmet bilincinin sağlanmasında yardımseverlik ve dayanışmanın ve Hz. Muhammed (s.a.v)'in Veda Hutbesinde barışçıl ve istikrarlı toplumlarda sosyal eşitliğin önemi aktarılmıştır. Ayrıca İslamiyet'in Kıbrıs, Libya, Tunus ve Horasan gibi bölgelere yayılmasıyla Kur-an-ı Kerim'in çoğaltılması ve bu bölgelere gönderilmesiyle inanış yönünden küresel kültürün ve küresel topluluğun oluşması ve demokratik toplumların sağlanmasında Şûra metni ile istişare, danışma ve diyalogun önemi anlatılmıştır. Konu içerisinde öğrencinin İslamiyet öncesi ve sonrası toplumları karşılaştırması ve değişimleri yorumlamasıyla birlikte güncel İslamiyet'i kabul eden ülkelerin kültürlerini, coğrafyalarını ve toplumlarını incelemesi, İslam dininin bu toplumlara etkileri ile Türkiye'deki etkilerini karşılaştırması ve küresel kültür bağlamında diğer farklı dinlere mensup topluluklardan ve ortak küresel değerlerden bahsedilmesi gerekmektedir. Böylece öğrencilerin dünyanın bir yerinde olan kültürel bir değişimin (İslamiyet'in doğuşu) diğer bölgeleri etkilediğini ve bu bölgelerin de farklı bağlamları etkileyerek küresel topluluğu oluşturduğunu ve aynı dönem içerisinde farklı bölgelerde farklı kültürel ve dini değişimlerin yaşandığını; kültürel değişimlerin toplulukların yaşam felsefesini, düşünüş tarzlarını ve alışkanlıkları üzerindeki etkilerini algılaması, küresel çevre bilinçlerinin ve farkındalıklarının oluşmasında önemlidir. İslamiyet'in Türk devletleri ve toplumları tarafından kabulüyle ulusal kültür öğelerinin, küresel kültür ve topluluk çerçevesinde gelişip değişebileceği ve ulusal kültürün de diğer kültür ve toplulukları etkileyebileceği vurgulanmıştır. “Devletim 1040 yılında Selçuklularla yaptıkları Dandanakan Savaşı'nda yenilmiş ve yıkılma sürecine girmiştir (s.74)” ifadesinin anlaşılabilirliği için sırasıyla verilen devletlerin birbirinin ardı değil, bazılarının aynı dönemde mevcut olduğu haritalar ve anlatılarla desteklenmeli, “Türk-İslam edebiyatının eserlerinden biri olan Mutluluk Bilgisi anlamındaki Kutadgu Bilig'den bir sayfa (s.76)” açıklamasındaki fotoğraf yerine Türkçe tercüme eserinde yer alan hak, adalet, hukuk gibi demokratik değerler, ilkeler ve demokratik devlet yönetimi konularındaki alıntılara ve diğer eserler hakkında bilgilere yer verilmeli; “Türkçenin bilinen ilk sözlüğü olan Divan-ü Lûgati't-Türk'te yer alan dünya haritasında (s.76)” ne

anlatıldığı, şekillerin ne ifade ettiği ve dönem şartlarında bu haritanın yapılma amacı ve faydalarına değinilmelidir. Anadolu coğrafyasının Türk yurdu olmasındaki girişimler ve fetihlerin anlatıldığı konu, milli kültür ve kimliğinin aktarılması için Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu Beylikleri ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin siyasi, askeri, kültürel ve sosyal gelişimleri anlatılmış ve bireyde anavatan bilinci oluşturmak amaçlanmıştır. Küresel vatandaşlık eğitimi bağlamında Türklerin Anadolu akınları ve yerleşimleri neticesinde Papa II. Urban Hristiyan dünyasına sefer için çağrıda bulunması ve Hristiyanların, Müslümanlar üzerine Haçlı Seferlerini yapmaları (s.89), küresel topluluk içerisinde farklı bölgelerin ve olayların birbirini tetiklemesi, etkileşim halinde bulunması ile Batılı ülkelerin, Doğu ticaret yollarının önemini fark etmesi ve dış dünya ile ticaret yapan tüccar sınıfının oluşması, Avrupa'da taşımacılık, gemicilik, bankacılık, sigortacılık vb. iş alanlarının gelişmesi konuları, kültürel ve ekonomik küreselleşmenin anlaşılması için önemlidir. Anadolu, Türk ve İslam kültürlerinin etkileşimi sayesinde siyasi, ekonomik, mimari, ilmi ve toplumsal dayanışma ve birlik kültürlerinin gelişmesi ve değişmesi, küresel kültür ve milli kültürler kategorilerine örnektir. Örneğin, “(Mevlânâ Celâleddîn-î Rumî vb.) İslam dininin özünü Anadolu insanına aktararak milletimizin birliğini ve bütünlüğünü korumasında önemli rol oynadılar (s.94)” ifadesi ile milli kültürün toplumsal birliğin sağlanmasındaki rolüne değinilmiştir. Kıtaları birbirine bağlayan ve medeniyetlerin gelişmesini sağlayan ticaret yolları küresel bağlılığın, karşılıklı bağımlılığın ve etkileşimin önemli bir örneğidir. Küresel bağlam içerisinde ticaret yolları, kültürlerin ve ticari ilişkilerin birbirlerinden etkilenmesini sağlarken Osmanlı Devleti'nin İpek ve Baharat yollarına sahip olması neticesinde küreselleşmenin tarihi temelleri olan Coğrafi Keşiflerin yapılmasıyla devletler, hem ekonomik olarak birbirine bağlı hale gelmiş hem de yeni kıta, yiyecek ve toplulukların keşfi ile küresel ve uluslararası rekabet ortamı oluşmaya başlamıştır. Güncel ekonomik, kültürel ve sosyal küreselleşmenin ve çokkültürlü toplumların oluşum süreçlerinin anlaşılması için coğrafi keşiflerin sebepleri ve sonuçları önemlidir.

“Yeryüzünde Yaşam” ünitesi öğrencilerin dünya üzerindeki kıtaları, okyanusları ve ülkesinin konumunu, Türkiye'nin fiziki ve beşerî özelliklerini bilmesi ve dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında eleştirel düşünmesi amaçlanmıştır. Harita, konum, koordinat, ölçek, paralel, meridyen, kutup bölgesi, okyanus, kıta ve ekvator gibi kavramların öğrenciye aktarılması çevre eğitimi ve küresel kimliğin sağlanmasında önemlidir. Çünkü, öğrenci bu kavramlarla birlikte dünya üzerindeki konumunu ve diğer toplumların ve ülkelerin konumlarını,

zaman ve mesafelerdeki değişimi (meridyenlere göre zamanın değişmesi) algılayarak küresel kimlik oluşturabilecektir. Özellikle Türkiye'nin coğrafı ve mutlak konumu üzerinden, bireyin dünyadaki konumunu algılaması, diğer ülkeleri ve küresel rol ve sorumluluklarını anlaması için önemlidir. Türkiye'nin fiziki özellikleri olan dağ, ova, plato, iklimler ve bitki örtüsü gibi kavramların, toplumsal, ekonomik ve çevresel bağlımlara olan etkisi anlatılarak ekoloji ve evre bilincinin sağlanması harita okuryazarlığı becerisi aktarılmıştır. Ancak ova ve platoların oluşum aşamaları ve süreci, Türkiye doğu-batı yönündeki dağların uzanış ve yükseltisindeki farklılıkların sebepleri ve bitki örtüsü haritası aktarılmamıştır ve “Sıra Sizde” (s.116) bölümünde soru-harita arasında uyumsuzluk mevcuttur. Küresel vatandaşlık eğitimi bağlamında fiziki coğrafyanın biyoçeşitlilik üzerindeki etkisi, Türkiye'den ve dünyadan örneklerin karşılaştırılması (rn. Doğu Anadolu Blęesi'nde yer alan yonca (Medicago), ğl (Trifolium), fiğ (Vicia), korunga (Onobrychis) ve mürdümük (Lathyrus) (FAO, 2019:18) bitkileri, Brezilya'daki Amazon yağmur ormanları veya Avustralya'daki Great Barrier Reef), iklim değişikliğinin ülkenin fiziksel çevresini nasıl etkilediği ve insanların bu değişikliklere nasıl uyum sağladığına dair örneklerin, yerel topluluk hikayelerinin ve yaşam kültürlerinin verilmesi, bunların ülkenin kültürel ve dilsel çeşitliliğine katkılarının aktarılması gerekmektedir ve eleştirel düşünme ve problem çözme etkinlikleri dahil edilmelidir.

Nüfus dağılışını etkileyen doğal faktörlerin (su kaynakları, iklim, yer yüzü şekilleri ve yer altı zenginlikleri) ve beşerî faktörlerin (ticaret, sanayi, madencilik vb.) incelenmesiyle insan ve evre arasındaki etkileşim, ekoloji kategorisi aktarılmıştır. Ayrıca insan sermayesi, eğitim, okkltrllk, istihdam ve eğitimin gelişmesine paralel olarak artan uluslararası g ve gelişen ekonomik sektörler hakkında bilgi verilmesi; nüfusu artmakta olan çeşitli ülkelerden ve şehirlerden örnekler verilerek bunların sebepleri öğrencilerin çıkarım yapmalarıyla bulunması gerekmektedir. Örneğin, nüfusun dağılışında etkili olan su kaynaklarının günümüzdeki durumunun ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden temiz su ve arıtma, nitelikli eğitim, insana yaraşır iş ve ekonomik büyüme gibi etmenlerin nüfus dağılışına etkisi incelenmelidir. Sürdürülebilir ekonomik ve evre kategorileri bağlamında özellikle sanayi sektöründe “fabrika bacalarına filtre takılması, kirli suların toprağa ve sulara boşaltılmaması, mümkün olduğunca geri dönüşümü olan ham maddelerin kullanılması gibi doğayı korumak için yapılabilecek önemli çalışmaların (s.122)” ve yerel ve ulusal alanda sürdürülebilir kalkınma projelerinin yapılması; israfın önlenmesi, kaynakların verimli kullanılması ve atık

miktarının azaltılmasının amaçlandığı ifade edilmiştir. Son konuda öğrencilerin küresel iklim bölgelerini ve bu bölgelerin ekonomi, mimari, çevre, kültür, ekosistem ve günlük hayata yansımaları aktararak küresel kimlik geliştirmeleri amaçlanmıştır. Ancak görsellerde daha fazla insan figürü ve iklim etkilerinin yansıtıldığı çeşitli fotoğrafların kullanılması; dünyanın farklı bölgelerinde farklı iklim tiplerinin görülme sebeplerinin anlatılması; daha güncel ifadelerin yer alması (örn. iglo kullanımı doğrudur, ancak günümüzde Kanada'nın kuzey kutup bölgesinde yer alan ve nüfusunun büyük bölümü yerli halk İnuitlerden oluşan, yaklaşık 1500 kişinin yaşadığı Kugluktuk'ta halkın, kültürün ve günlük yaşamın incelenmesi vb.) ve doğrudan anlatıların ülke yerine ülke ve şehir ile birlikte verilmesi gerekmektedir çünkü, öğrencilerde küresel kimlik ve tutumunun oluşması için gerçekçi anlatımlara ihtiyaç vardır.

“Bilim ve Teknoloji Hayatımızda” ünitesinde öğrencilerin sosyal bilimlerin toplumsal hayata etkilerini ve bilim ve teknolojinin gelecek yaşam üzerine etkilerini anlamaları, bilimsel araştırma basamaklarını kullanarak araştırma yapmaları ve telif ve patent hakları ile etik/tüketici sorumluluğu kazanmaları amaçlanmıştır. Sosyal bilgiler eğitiminin aktarımında kullanılan sosyal bilimlerin günlük hayatta kullanımı, tanımları ve araştırmacı kimliği ile örnek etkinlikler verilmesine rağmen sosyal bilimler alanında çalışma yapan kurum ve kuruluşlara, milli-uluslararası projelere, girişimlere ve yeniliklere yer verilmemiştir. İlgili bölümde bilişim vadisi, otomotiv sanayi ve iletişim ve astronomi başlıkları altında TÜBİTAK, TÜRSAT 6A, ASELSAN kavramları ve milli/yerli ar-ge, inovasyon ve projeler vurgulanırken bu gelişmelerin uluslararası ve küresel etkilerine, gözleminin ne olduğuna, evrensel bilime ve küresel ilişkilerdeki katkılarına ve akıllı şehir uygulamasının ulusal ve uluslararası örneklerine yer verilmemiştir. Küresel vatandaşlık eğitimi bağlamında aktif yöntem, vatanseverlik, uluslararası rekabet bağlamında milli ekonomi ve teknoloji, askeri küreselleşme ve sürdürülebilir toplum ve çevre kategorileri vurgulanmıştır. Nanoteknoloji, yapay zekâ, bilgisayarlar, akıllı telefonlar, üç boyutlu yazıcılar, tıbbi cihazlar, yazılımlar, elektrikli otomobiller ve robotların günlük hayattaki kullanımı ve olası geleceğe yönelik etkileri öğrencilere aktararak teknolojik gelişmenin önemi aktarılmıştır. Konu içerisinde teknoloji, geleceği olumlu yönde etkilediği ve konforlu hayat sürmeyi, verimliliği sağladığı ifade edilmesinin yanında teknolojinin insani konfor dışındaki küresel amaçlarına, sürdürülebilir kalkınmadaki rolüne, küresel istikrar, sürdürülebilirlik, barış ve kapsayıcılıktaki önemine, öğrencinin doğrudan yapay zekâyı deneyimleyebileceği internet uygulamalarına ve örneklerle; teknoloji ve gelişmenin geleceği etkilemesindeki

rolü anlatılırken geleceğin korunmasında etkili olan sürdürülebilir kalkınma hedeflerine, girişimlerine ve gelişmelere yer verilmelidir. Öğrencilerin problem çözme, eleştirel düşünme becerilerini (hipotez oluşturma, analiz ve sentez becerileri) ve etik sorumluluk ve araştırma değerlerini geliştirebilmeleri için bilimsel araştırma basamaklarına uygun araştırma yapmaları ve çevre farkındalığı, bilinci ve sorumluluğu temelinde aktif vatandaşlar olmaları gerekmektedir. “Doğaya bırakılan atıkların çevre kirliliğine etkisi (s.148)” ifadesiyle öğrencinin çevresindeki problemleri tespit etmesi; “okulumda ve mahallemde çevre çalışmalarına katılıyorum” ifadesiyle sosyal sorumluluk değeri temelinde sosyal katılım ve hareket etkinliğini göstermesi ve “çöpleri özelliklerine göre ayırıştırıp geri dönüşümünü sağlayarak çevre kirliliğini önleriz hipotezini oluşturdum (s.148) ifadesiyle problem hakkında alternatif çözüm önerileri sunması ve çalışmasını sunması çevre eğitimi (çevre okuryazarlığı), çevresel sorumluluk, sürdürülebilir çevre, geri dönüşüm ve alternatif değerlendirme kategorileriyle uyumludur. Yeni buluşlar ve ürünlerin ortaya çıkarılması ve yazılım, sinema, müzik vb. sektörlerin gelişmesinde bandrolleri ürünlerin teşvik edilmesi, ürünlerin patent ve telif haklarının temin edilmesi ve sürecin Fikir ve Sanat Eserleri Kanununca korunması için aktif vatandaşların haklarını bilmesi, hakların tahsisindeki zorluklarla mücadele etmesi ve etik ve tüketici sorumluluğu değeri taşıması gerekmektedir. İnsan hakları eğitimi bağlamında bireylerin sorumluluk, demokratik adalet ve hukukun üstünlüğü değerlerine sahip olması (sosyal sorumluluk) ve buluşların patentle korunması (sosyal adalet); yaratıcılığın korunması ve desteklenmesi, buluş faaliyetlerinin özendirilmesi, buluş sahibinin ödüllendirilmesi ve buluşların kullanımının yaygınlaştırılması üzerindeki önemini ve bunların ulusal kalkınmadaki rolünü anlamaları için önemlidir.

“Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyorum” ünitesinde öğrencilerin ulusal kaynaklar ile ekonomi ilişkisini, kaynakların bilinçsiz tüketiminin canlı yaşamına etkilerini, vatandaşlık sorumluluğu ve milli ekonomiye katkısı açısından vergi vermenin önemini, nitelikli insan gücünün ekonomik gelişmedeki rolünü ve ilgileri doğrultusunda seçtikleri mesleklerin kişilik özelliklerini, becerileri ve eğitim sürecini ve coğrafyaya uygun yatırım ve pazarlama projeleri tasarlamayı öğrenmeleri amaçlanmıştır. Ulusal ekonomik faaliyetlerin ve uluslararası ticaretin gelişmesinde, doğal yer altı ve yer üstü kaynak zenginliği ve kullanımı oldukça önemlidir. Konu içerisinde doğal kaynakların kullanımı ve ticaretinde ekonomik kaygıların yanında ekonomik faaliyetlerin gelişmesinde ulusal, çevresel bağlamın ve sürdürülebilirliğin öneminin anlatılarda yer alması, sürdürülebilir enerji kaynaklarının yanında sürdürülebilir tarım, yeşil ekonomi ve ekonomide

sürdürülebilir kalkınma örneklerinin verilmesi ve bu girişimlerin toplumsal, ekonomik, çevresel, refah ve uluslararası alanlardaki olumlu etkilerinin anlatılması gerekmektedir. Küresel vatandaşlık eğitimi bağlamında uluslararası ticaret faaliyetlerindeki gelişmenin olumlu etkisiyle küresel rekabet (s.163), balıkçılık faaliyetinde denizlerin kirletilmesi ve usulsüz avlanmanın olumsuz etkisiyle çevre eğitiminin önemi (s.164) ve “orman varlığını korumak için ağaçların kaçak kesimi engellenmeli, ağaçlandırma çalışması sistemli hâle getirilmelidir (s.166)” ifadesiyle sürdürülebilir çevre kategorileri vurgulanmıştır. Ayrıca göller ve akarsulardan yararlanma yollarının yanında ekolojik sürdürülebilirlik bağlamında su ekosistemlerinin ve sulak alanların korunması ve olası zararların neticesinde yerel, ulusal ve küresel etkilerine değinilmelidir. Öğretmenin, doktorun, polisin ve diğer sektörlerde çalışanların ulusal ekonomiğe katkılarının ötesinde toplumsal, ulusal, küresel ve manevi katkılarına değinilmesi gerekmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının çevresel faydaları ve yenilenemeyen enerji kaynaklarının bilinçsiz tüketiminin olumsuz etkileri ve kullanım alanları anlatılmıştır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının tanımları ve kullanım bölgelerinin yanında bu kaynakların nasıl çalıştığı, çevresel ve toplumsal refaha katkıları, gerekli uzmanlık alanları ve sermayesi aktarılmalıdır. Ayrıca günümüze ve geleceğe olumlu etkilerinden bahsedilerek küresel ölçekteki uygulamalardan, gelişimlerden ve ulusal katkılarından örneklerin verilmesi gerekmektedir. Öğrencinin yenilenemeyen kaynaklarının sınırlılığını anlaması, bilinçsiz kullanımının ulusal ve uluslararası etkilerini, çevresel zararlarını fark etmesi ve toplumsal etkilerini analiz etmesi için gerçek, güncel, ulusal ve küresel örnek olaylara, vaka çalışmalarına, haberlere ve çevre, toplum ve ekosistemler üzerindeki yıkıcı etkilerini anlatan güncel anlatılara ihtiyaç vardır. Ayrıca bu olumsuz etkilere yönelik sürdürülebilir girişim, sosyal hareket, proje ve uygulamaların yapıcı etkilerini, bunların ulusal ve küresel refaha etkilerini ve etkileşimleri anlatan ulusal, uluslararası ve küresel örneklerle yer verilmelidir. Küresel vatandaşlık eğitimi bağlamında yenilenebilir enerji, biyoçeşitlilik kaybı, ekosistem, iklim değişikliği, çevresel sorumluluk ve sürdürülebilirlik kategorileri vurgulanmıştır. Toprak, hava ve çevre kirliliğinin ekosistemler, ulusal ekonomi ve orman zenginliği alanlarına ve aşırı karbon salınımının insanlar, toplumlar, hayvan ve bitkiler gibi canlı ve çevre üzerindeki etkisi anlatılarak sürdürülebilir toplum, çevre ve ekonomiye, bireysel sosyal ve çevresel sorumluluk duygusuna duyulan ihtiyaç vurgulanmıştır. Ulusal ekonominin gelişmesi için yerel alt altı ve yer üstü zenginliğin yanında yatırım ve pazarlamanın sağlanmasında ulaşım, enerji, sermaye ve nitelikli insan gücü gibi unsurlar gereklidir. Ulusal nitelikler doğrultusunda bölgesel proje ve

yatırımlara örnekler verilerek sürdürülebilir toplumların ve sosyal eşitliğin sağlanmasında, toplumsal problemlerin çözümünde ve gelişiminde yaratıcı düşünme, problem çözme ve proje geliştirme becerisinin önemi aktarılmıştır. Örnek olarak “Bir Proje Hikâyesi (s.178)” öğrenci seviyesine uygun olmasının yanında TÜBİTAK 4006 projesine öğrencinin nasıl katıldığı ve süreci, proje yazarken nelere dikkat ettiği ve projeyi gerçekleştirirken karşılaştığı zorluklar gibi gerçekçi anlatılarla proje açıklanmalıdır. “Yerel coğrafi şartlarını düşünerek yatırım proje hazırlama (s.179)” etkinliği küresel vatandaşlık eğitimi özgün değerlendirme kategorisinden proje geliştirme becerisi ile bağlantılıdır. Devletin gelişmesinde ve sosyal eşitliğin, sürdürülebilir toplum ve çevrenin tahsisinde sosyal hizmetlerin etkinliği önemlidir ve bu etkinlikle ulusal ekonominin gelişmesi ve aktif vatandaşların vergilerini vermeleri sağlanmaktadır. “Anayasamızın 73. maddesinde bu hak ve görev düzenlenmiş ve herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür, vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır (s.180)” olarak ifade edilen vergi, aktif vatandaşlık ve sosyal/etik sorumluluk bağlamında verilmesinin yanında eğitim, güvenlik, sağlık ve ulaşım gibi kamu hizmetlerinin bireysel, ulusal ve küresel bağlamda olumlu etkilerine değinilmelidir. Eğitim olgusunun küreselleşmesiyle toplumlar, bilgi toplumu niteliğine kavuşmaktadır ve sosyal ve ekonomik bağlamda nitelikli, uzmanlık sahibi ve yaratıcı/üretken bireylere ihtiyaç duyulmaktadır. İlgili bölümde nitelikli insan gücünün özelliklerinden ve ulusal ekonomiye katkılarından bahsedilmesine rağmen bunun ulusal ve uluslararası barış ve insan haklarına dayalı ilişkilerin, sürdürülebilir kalkınma girişimlerinin, istikrarlı ve kapsayıcı toplumların sağlamasındaki rolüne değinilmemiştir. Ulusal ve uluslararası bilimin gelişmesi ekonomik kaygıların ötesinde ortak sorumluluk, ortak kader duygusu ve ortak bilinç etrafında küresel refah, istikrar ve barış amaçlarıyla olmaktadır. Nitelikli insan profili ve bilimsel girişimler yalnızca ulusal ve ekonomik kaygı temelli düşünülmemeli küresel kaygılar, ortak amaçlar ve projeler de vurgulanmalıdır. Son konu olarak öğrencilerin kendi ilgi, yetenek, kişilik özelliklerini, isteklerini tanıması ve geleceğini planlama becerisi geliştirmeleri için meslek seçimi konusunda öğrenci merkezli bir anlatım sunulmuştur. Meslek seçiminde veya bireyin hayatını etkileyen bir karar almadan önce kendisi tanıması, kararlarını şekillendirmesi ve maddiyat dışında hayatı sevme ve mutluluk duyma gibi ihtiyaçlarını karşılaması için bireyselleştirmenin önemi vurgulanmıştır.

“Yönetime Katılıyorum” ünitesinde öğrencilerin demokrasinin ilkeleri temelinde farklı yönetim biçimlerini karşılaştırması ve demokrasinin güçler ayrılığı ve hak ve

sorumlulukların korunmasında hukukun üstünlüğü ilkesini, yönetsel karar alma süreçlerini etkileyen farklı vatandaşlık katılım boyutlarını, toplumsal hayattaki demokrasi kültürünü ve milli tarih ve güncel örnekler ışığında kadının toplumsal değerini öğrenmeleri amaçlanmaktadır. Cumhuriyet yönetim şekli milli egemenlik, sosyal eşitlik ve özgürlük; insan hakları temelli hak ve özgürlüklerin anayasa ile güvence altına alınması; bağımsız hukukun üstünlüğü, aktif vatandaşlık, sivil katılımcılık ve yönetimde kapsayıcılığın sağlanmasında çoğulculuk demokratik ilkelerinin ve değerlerinin tahsisi ile oluşmaktadır. Küresel vatandaşlık eğitimi bağlamında ilgili konuda sosyal adalet, demokrasi, demokratik ilkeler, sivil ve yapıcı katılım ve insan hakları eğitimi kategorileri yer almaktadır. Ancak öğrenci için oldukça soyut ve anlaşılması güç kavramlar yer almaktadır. Örneğin, egemenlik (hâkimiyet) kavramının anlaşılması için öncelikle bireysel egemenlik kavramı üzerinden öğrencinin kendi yatak odasına koyduğu kurallar, mobilya düzeni ve oyuncak seçimi gibi kendi kararlarını alabileceği bağlamlara, bireysel kazanımlara, değerlere ve duygulara yer verilmeli ve aidiyet bilincine etkisi incelenmelidir. Demokratik ilkeler ve değerler temelinde demokratik yönetimin cumhuriyetle bağlantılı olmasına ve diğer yönetim şekilleri ile benzer ve farklı yönlerine değinilmesinin yanında monarşi, oligarşi ve teokratik yönetimlerin tarihsel süreç içerisinde çoklu bakış açılarına sahip örneklerine verilmelidir çünkü, öğrencilerin zaman ve bağlam içerisinde yönetim biçimlerinin kabul edilme ve uygulanma gerekçelerinin ne olduğunu, mevcut demokratik ilkeler ve değerlerin keşif ve kabul süreçlerinde nelerin yaşandığını, demokrasinin kabulünde ne gibi zorlukların yaşandığını ve nasıl demokrasi mücadelelerinin verildiğini anlamaları insan hakları, demokrasi ve insan onuru gibi kavramların güncel gelişim sürecini anlamaları içselleştirmeleri ve tutum geliştirmeleri açısından önemlidir. Örneğin, demokrasi, insan hakları ve insan onuru perspektifleri hangi olay ve aksiyonlar neticesinde ortaya çıkmıştır ve gelişmiştir sorusuna cevap verilirken ulusal ve küresel bağlamda tarihi ve çoklu bakış açısına sahip anlatıların kullanılması öğrencilerin, demokratik ilkelerin ve değerlerin zaman içindeki değişim ve gelişimini anlamalarını sağlayacaktır. Yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin ayrı olması demokratik ilkedir ve bu ilke anayasanın 7.,8., ve 9. maddeleriyle koruma altına alınsa da kusursuz bir sistem olarak görülmemelidir. Örneğin, meclisten geçen bir kanun tasarısına, yürütme karar ve uygulamalarına ve yargı davalarına örneklerin verilmesi; yasama, yürütme ve yargı organlarının demokrasinin sağlanmasında birbirlerini nasıl denetledikleri, olası olumsuz durumlar karşısında birbirini nasıl uyardıkları, kuvvetler ayrılığı ilkesine göre yasama, yürütme ve yargı organlarının bağımsız olmasındaki

amaçların ne olduğu ve “kuvvetler ayrılığı” kavramının küresel tarihi kökenleri ve uygulamaları gibi çoklu bakış açısı içerisinde konu incelenmelidir. Demokratik yönetimlerin diğer özelliği demokratik karar alma süreçlerine vatandaşların bireysel veya toplu olarak katılabilmesidir. “Kararlara katılan ve onlara kendinden bir şeyler katan bireyler, bu kararları daha iyi benimseyerek ve uygulanması için daha çok çaba göstererek... (s.204)” aktif vatandaşlık ve sivil katılım sorumluluklarını ve ulusal aidiyetlik bilinçlerini geliştirmektedir. Vatandaşların siyasi partiler bünyesinde olması, siyasi ve yerel kararın alınmasında oy kullanması, sivil toplum kuruluşları bünyesinde gönüllü çalışması, toplumsal problemlerin çözümünde rol alması ve medya veya gerçek kamuoyunu oluşturması, toplumsal ve siyasi karar alma sürecine katılım yolları olarak ifade edilmiştir. Küresel vatandaşlık eğitimi bağlamında demokratik yönetim, demokrasi, sivil ve sosyal katılım, gönüllülük, topluma hizmet, sosyal hareket, geri dönüşüm, sosyal adalet ve “Sıra Sizde (s.207)” ile aktif yöntemler kategorileriyle konu ilişkilendirilmiştir. Ancak karar alma süreçlerine katılma yollarında küresel bağlamda bir etkinliğe, uygulamaya veya girişime örnek verilmemiştir. Örneğin, yerel sivil toplum kuruluşu ÇEVKO Vakfı’nın ulusal ve yerel etkilerinden bahsedilmesinin yanında küresel ölçekteki konular ve problemler karşısında aynı sorumluluk ve demokratik değerler bağlamında küresel sivil toplum kurumlarının etkinliklerinin ve etkilerinin anlatıldığı güncel ve dünyadan örneklerle yer verilmelidir. Ayrıca, sosyal medya ve genel ağ üzerindeki kamuoyu hareketlerinin olumlu etkisinden bahsedilmesine rağmen karar alma organlarını ve toplumu yanlış yönlendirebilen asılsız medya kamuoyu örneklerine ve ulusal yargı sistemine ve hukukun üstünlüğü ilkesine (denetimi ve uygunluğunun incelenmesinde sosyal medya kamuoyunun kararı ile anayasa ve insan hakları temelinde hukuki süreçlerin kararı arasında kalınması) verdiği zararlara değinilmemiştir. Demokrasi bir yönetim şekli olduğu gibi aslında yönetimi de içine alan bir yaşam biçimidir. Örneğin, ebeveynlerin aile veya çocuklarla ilgili kararlarda çocukların fikrini alması, onlara eşit muamelede bulunması ve fikirlerine saygı duyması, okulda ise öğretmenlerin öğrencilere eşit söz hakkı vermesi, öğrencilerin birbirlerinin haklarına saygı duymaları ve görüşlerini özgürce ifade etmeleri demokratik yaşam kültürüdür. Küresel vatandaşlık eğitimi bağlamında demokrasi, demokratik yönetim, insan hakları eğitimi ve insan haklarına saygı, sorumluluk bilinci ve eşitlik, demokratik sınıf yaklaşımı, özgürlük, çatışma (darbe örneği) ve vatanseverlik kategorileri ile konu ilişkilendirilmiştir. Ayrıca konu içerisinde öğrencilerin sınıf, aile ve toplum hayatında demokrasi kültürünün sağlanmasında karşılaştığı sorunlara ve bu sorunlara barış eğitimi ve insan hakları eğitimi çerçevesinde

nasıl ele alması gerektiğine, bu sorunlar hakkında (demokratik ve sürdürülebilir “kapsayıcı” toplumların tahsisinde karşılaşılan sorunlar örn. hak ihlalleri veya eğitim eksikliği) yerel, ulusal ve küresel bağlamda örnek olay veya vaka çalışmalarından örneklerle; demokratik kültürün ulusal, uluslararası, bireysel, toplumsal, çevresel ve küresel dayanışma, aidiyet ve refah için sorumluluk tutumlarına ve gelişmeye katkılarına, sürdürülebilir toplumların sağlanmasında ve demokrasi kültürünün sürdürülmesinde bireysel sorumluluklarımıza yer verilmelidir. Demokratik devletler, kendi sorumluluklarını yerine getirirken ve vatandaş hak ve özgürlükleri anayasayla güvence altına alırken vatandaşlara bazı sorumluluklar yüklemiştir. Konu içerisinde kişisel, sosyal, ekonomik ve siyasi haklar temelinde birey ve devlet sorumluluklarının farkında olmanın ve bunları uygulamanın sürdürülebilir, barışçıl ve istikrarlı toplumların sağlanmasındaki rolü; bireysel özgürlüğün sınırlandırılması, usulleri ve gerekliliği; hakların ve özgürlüklerin anayasa ile güvence altına alınması ve usulsüzlüklerin tespitinde etkin vatandaşlar olarak aktif olmanın toplumsal güvenin sağlanmasındaki rolü anlatılmıştır. Böylece küresel vatandaşlık eğitimi bağlamında insan hakları eğitimi, sorumluluk, hak, özgürlük, aktif vatandaşlık, sosyal adalet, sürdürülebilir toplum ve sosyal sorumluluk kategorileri ile ilişkilendirilmiştir. Sosyal hayatta Türk kadınına verilen değer, tarihsel anlatılarla sunulmuş ve Mustafa Kemal Atatürk’le birlikte Türk kadınının eğitim, hukuk, çalışma, toplumsal ve aile yaşamında eşit haklara sahip olarak yerini aldığı ifade edilmiştir. Demokrasi kültürünün bir bütün olarak tüm siyasi, toplumsal ve anayasal alanda sağlanması için kadınlara siyasi hakların tanınması, medeni kanunun kabulü ile eşitliğin sağlanması gerekmekte ve siyasi-sosyal hakların verilmesindeki mücadeleler anlatılmaktadır. Ancak konu içerisinde kadınlara eşit hak ve fırsatların sunulmamasındaki tarihsel ve toplumsal gerekçelerin, çoklu bakış açıcısı içerisinde tarihsel ve küresel anlatılarla açıklanması gerekmektedir çünkü, kadınlara verilen değer anayasal çerçevede artmasının sebepleri, zihniyet değişimindeki aksiyonlar ve sosyal hareketlerin sebepleri konularının anlaşılabilirliği için önemlidir. Günümüzde kadınların spor, üretim, girişimcilik, bilimsel, toplumsal ve siyasi faaliyetlerde aktif olabilmeleri için toplumsal cinsiyet eşitliği ve adaleti vurgulanmıştır. Örneğin “çocuk sahibi anneleri çalışma hayatında tutmak için kreş yardımı ve esnek çalışma modeli getirilmiştir (s.221)” ifadesinde, pozitif ayrımcılık temelinde kadınlara toplumsal cinsiyet adaletinin uygulanması gerektiği vurgulanmıştır. Sosyal adaletin ve toplumsal refahın tahsisinde devlet kurum ve bakanlıkların, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve şiddeti gibi toplumsal problemlerin çözümüyle ilgilenen STK ve üniversitelerle işbirliği yapması ve kamu

politikaları geliştirerek uygulaması, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi ve kapsayıcı toplumların tahsisi için önemlidir. Ayrıca “toplumda cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmaya yönelik programlar düzenlenmesi, medyanın bu konudaki farkındalığı ve etkinliğinin artırılması ve toplumsal bilinç düzeyi geliştirilmesi (s.222)” ile toplumsal cinsiyet duyarlılığının sağlanması hedeflense de güncel uygulama ve etkilere yer verilmemiştir. Küresel vatandaşlık eğitimi bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliği, hakkaniyeti, cinsiyete dayalı şiddet, insan hakları eğitimi temelli zorluklar, sosyal hareket, hak, toplumsal cinsiyetin eşit temsili (atama ve çalışma), kadınların güçlendirilmesi (istihdam), toplumsal cinsiyet duyarlılığı ve sürdürülebilir kalkınma hedefi olarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin azaltılmasında projeler ve işliğin sağlanması ve dünden bugüne Türk kadını temalı pano çalışması ile aktif yöntemler kategorileri yansıtılmıştır.

“Uluslararası İlişkilerimiz” ünitesinde öğrencilerin, ülkesinin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini, diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini; siyasi, askerî, ekonomik ve kültürel özelliklerine bağlı olarak uluslararası rollerini ve popüler kültürün milli kültür üzerindeki etkilerini öğrenmeleri amaçlanmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde geliştirilen Türkiye’nin belirlediği devletlerarası eşitlik, karşılıklı güven ve saygı, bağımsızlık, komşularla ve tüm devletlerle iyi geçinme ve küresel barışın sağlanmasında rol alma gibi “milli dış politika” ilkeleriyle, küresel topluluk ve kimlik içerisinde ilişkiler ve Türkiye’nin uluslararası rol ve sorumluluğu ifade edilmiştir. Uluslararası alanda güven, istikrar, barış, dostluk, dayanışma, işbirliği ve sürdürülebilir ilişkilerin tahsisinde ülkelerin dış politikaları, uluslararası arenadaki konum ve rolleri oldukça önemlidir. Özellikle geçmişten gelen olumsuz meselelerin esiri olmayıp diplomatik krizlerin diyalog, müzakere ve arabuluculuk yöntemleriyle çözülmesi, diplomatik çatışma çözümü yollarına örnektir. Ancak burada çoğunlukla Türk Cumhuriyetleri ile yapılan (TİKA-TÜRKSOY) ortaklıklara, dayanışma ve işbirliklerine örnekler verilmiş ve komşu ülkelerle ekonomik ilişkilere vurgu yapılmış ve Suriye krizinde Türkiye’nin konumu, tavrı ve yardımları ifade edilmiştir. Küresel vatandaşlık eğitimi açısından küresel topluluk ve kimlik, barışın tahsisi, küresel dayanışma, insan hareketliliği, karşılıklı bağlılık (ekonomik) ve küresel rekabet kategorileriyle anlatılar ilişkilendirilmiştir. Küresel kimlik ve topluluk bağlamı içerisinde küresel dayanışma, barışın ve istikrarın sağlanmasında komşu ülkeler ve diğer ülkelerle yapılan anlaşmalara, ortaklıklara, uluslararası kurumlardaki Türkiye’nin rollerine ve girişimlerine; diğer ülkelerin Türkiye’ye karşı barışçıl, yapıcı ve dayanışma

örnekleri sergileyen girişim, uygulama ve yardımlarına ve küresel ve ulusal barışın tahsisinde etkili uluslararası kurum, kuruluş ve birliklerin etkinliklerine örneklerin verilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin Suriye'ye insani yardımlarda bulunması ve barışçıl politikaların yürütülmesindeki rolünün yanında çokkültürlülük temelinde Suriyeli sığınmacıların milli kültür, ekonomi ve toplumsal yaşama katkıları, göç alan bölgelerin ve göç edenlerin karşılaştıkları zorluklar ve göç sürecinin anlatılması, öğrencilerin insan hareketliliğini ve etkilerini anlamları için önemlidir. Ülkelerin birbirine ekonomik bağlamda bağlı olması ve ithalat-ihracatın ulusal gücü ve uluslararası ilişkileri etkilemesi ekonominin küreselleşmesidir. Dış alım ve dış satım konusu içerisinde uluslararası ticaretin ülkeler arasında ekonomik ilişkilerin yanı sıra siyasi, sosyal, kültürel ilişkilerin gelişmesini ve ülkelerin birbirini tanımasını sağlaması (s.237) vurgulanmasına rağmen bu konuya dair örnek sunulmamıştır. Ayrıca “Milli Üretim, Bilinçli Tüketim Projesi”nin ne olduğu, nasıl uygulamalar yaptığı, nasıl bir sonuç alındığı ve içeriği hakkında bilgi verilmeden doğrudan amacı verilmiş ve ekonomik kaygılar ön planda tutulmuştur. Burada uluslararası ticari ilişkilerin ulusal ve küresel ilişkilerdeki rolü, küresel ve ulusal veri analizlerinden geleceği ön görme; ticari gelişme odaklı proje ve girişimler, ticari ilişkiler haritası ve sürdürülebilir bir dünyanın tahsisinde sürdürülebilir ekonomi ve uluslararası ilişkilere örneklerin verilmesi ve gelecek etkilerinin tartışılması gibi anlatı ve etkinliklerin yer alması gerekmektedir. Devletlerin küresel kimliklerini ve küresel dayanışma değerlerini geliştirmeleri için sivil toplum örgütlerinin ve AFAD, TİKA ve KIZILAY gibi kurum ve kuruluşların küresel problemlerin çözümünde aktif rol almaları önemlidir. “Türkiye'nin kalkınma ve iş birliği alanındaki faaliyetlerinin amacı küresel boyutta güzel bir gelecek için yoksulluğun giderilmesi ve sürdürülebilir kalkınma hedefini sağlamak (s.242)” olduğu vurgulanarak Türkiye'nin küresel topluluk içerisindeki rol ve sorumlulukları vurgulanmıştır. Burada yalnızca sürdürülebilir kalkınma hedefleri içerisinde yoksullukla birlikte diğer hedeflerinde ifade edilmesi ve yapılan çalışmalara örneklerin gösterilmesi gerekmektedir. “7.15: Millî Gelir Oranına Göre Ülkelerin Yaptığı Yardım Grafiği-Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu (TİKA 2015)” isimli grafik güncellenmeli ve Türkiye Kalkınma Raporu 2020’de Grafik 9: OECD DAC Üyesi Ülkelerin ve Türkiye’nin RKY/GSMH Oranları gibi bilgilerden ve rapor içerisindeki örnekler faydalanılmalıdır. “Suriye’deki iç savaş, Yemen krizi, mezhepsel çatışmalar, İran-Suudi Arabistan gerginliği ve Filistin meselesi gibi birçok küresel konunun çözümde (s.243)” İslam İşbirliği Teşkilatının etkinliği vurgulanmasına rağmen çalışmalarına ve gelişmelerine örnek verilmemiştir. Türkiye’nin “Birleşmiş

Milletler (BM), Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (NATO) vb. uluslararası teşkilatlara üyeliğinin getirdiği sorumlulukla varlığını ülke sınırları dışına taşıdığı (s.243)” ifade edilerek küresel kimlik ve barışın tahsisindeki sorumluluklar vurgulanmıştır. Konu içerisinde Türkiye’nin insani, askeri, kültürel ve ekonomik bağlam içerisinde küresel rol, sorumluluk ve girişimlerine örneklerin verilmesine ve uluslararası alandaki etkinliği vurgulanmasına rağmen Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatına (UNESCO) Türkiye’nin güncel katkıları, Mevlânâ Celâleddîn-î Rumî’nin 800. doğum yıl dönümünü dünya çapında tanıtılma ve 2016-2017 Ahmet Yesevi ve Fuat Köprülü yılı ilan edilme amaçları ve etkileri ifade edilmemiştir. Uluslararası yardım ve insani yardım gibi kavram ve konular maddiyat temelli olmalarının ötesinde dayanışma, fedakârlık ve ortak insanlık gibi insani ve küresel değerlerin varlığı ve gelişimiyle etkinliğini artırdığı, insani yardımda bulunan kişi ve kurumların sahip olduğu değerlerden, küresel aidiyet duygusundan ve Türkiye’de vuku bulan deprem gibi olağanüstü durumlarda diğer ülkelerden gelen yardımlardan ve ilişkilerden bahsedilmesi gerekmektedir. Küresel vatandaşlık eğitimi bağlamında konu küresel kimlik, sürdürülebilir kalkınma, küresel yoksulluk, barış, kozmopolitlik, birbirine bağlılık ve dayanışma kategorileriyle bağlantılıdır. Kültürün küreselleşmesi neticesinde hem kültürlerarası diyalog ve alışveriş artmış hem milli kültürlerin kaybolma tehlikesine karşı kültürler, muhafaza edilmeye ve yaşanmaya başlanmıştır. Bilgi, iletişim ve teknoloji alanlarındaki aletlerin ve medya araçlarının gelişmesiyle bireyler, uluslar ve toplumlar arası etkileşim artmış ve düşünüş, giyim, yemek, yaşam, inanış ve eğlence gibi kültür öğelerinde değişimlere, tek tipleşmelere neden olmuştur. Popüler kültür konusu içerisinde özellikle diziler, filmler ve reklamlar aracılığıyla insanların milli kültürüne uygun olmayan yaşayış tarzlarına ve tüketim alışkanlıklarına özendirildiğine, marka tutkusu oluşturulduğuna, anadilde bozulmalara neden olduğuna ve yemek-giyim kültürüne etki ettiğine değinilmiştir. Ayrıca bireyin, niçin popüler kültüre uygun hareket ettiği veya hayat koşullarını uyarladığı (toplumda kabul görme veya yalnızlıkla başa çıkma-alışveriş vb.) psikolojik sebepleri ile aktarılması, örnek marka sloganlarına, reklamlara ve isimlere yer verilerek medya okuryazarlığı analizlerinin yapılması, gizli mesaj ve imajların tespit edilmesi, milli kültür öğelerine sahip çıkmanın ötesinde çeşitli kültürlerin varlığının ve kültürlerarası saygının korunmasında sorumluluk duyma değerine ve popüler kültüre maruz kalan diğer ülkelerdeki milli kültür öğelerine ve muhafaza edilme yollarına değinilmesi gerekmektedir.

Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı

MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan Sosyal Bilgiler 5. Sınıf ders kitabı KVEKŞ’de yer alan temalar ve kategoriler bağlamında incelenmiş, ünite ve konular bağlamında değerlendirmeler yapılmıştır. İncelenen kitapta yer alan örnek alıntılar, EK-5’te yer alan tablolar aracılığıyla görülebilmektedir.

Küresel vatandaşlık eğitimi bağlamında “Birey ve Toplum” ünitesinde öğrencilerin iletişim sürecine tutum ve davranışların etkilerini, olumlu iletişim kurmanın yollarını, medyanın toplumsal etkileşime ve kültürel değişime etkisini ve bireylerin iletişim ve düşünce özgürlüklerini ve doğru bilgi alma hakkını kullanmalarında sorumlulukların önemini öğrenmeleri amaçlanmaktadır. Sosyal bir varlık olan bireyin, farklı bağlam ve topluluklarda aidiyetlik ve bireyselleşme bilincini geliştirebilmesi için iletişime ihtiyacı vardır. İletişimde bireylerin tutumları, davranışları, giyimleri, üslupları ve ses tonları gibi etkenlerin yanında önyargılı olma, bilgi eksikliği, yetersiz algılama ve kültür gibi zihinsel süreçleri de etkilidir. Barış eğitiminin temel amaçlarından diyalog, yeni ilişkiler, uzlaşma, affetme ve müzakerelerin sağlanmasında ve sürdürülebilir, barışçıl ve yapıcı toplumların tahsisinde yapıcı iletişim önemlidir. İletişim konusundaki örneklerde olumlu iletişimin tahsisinde bireysel etkilere değinilmesine rağmen konuşmacı ve dinleyiciden kaynaklı sorunlar cümle olarak ifade edilmiştir. Öğrencilerin iletişimden kaynaklı çatışmaları tespit etme ve yapıcı hale dönüştürme becerileri geliştirebilmeleri için iletişimden kaynaklı sorunlar, güncel örnek alıntılar, konuşma, diyalog veya tiyatro metinleriyle aktarılmalı ve yerel olumsuz diyalog durumlarının bölgesel ve küresel bağlam üzerindeki olumsuz etkileri incelenmelidir. İletişimin bireysel ilişkiler, toplumsal uyum ve istikrar üzerindeki rolüne değinilmesine rağmen kısıtlı, yaşlı, kültürel veya sosyal ekonomik düzeylerde çeşitlilik gösteren bireylere karşı tutum, davranış ve diyalogumuzun nasıl olması gerektiği (örneğin Suriyeli bir öğrenci ile yerel bir öğrencinin yaşadığı iletişim sorunu ve yapıcı çözümleri aktarılmalıdır), etkin iletişim yolunu kullanan bireyin olumsuz bir durum karşısında (bağırma, saldırganlık, argo vb.) kendini nasıl koruyacağı ve bireysel, toplumsal ve uluslararası iletişim, diyalog ve yapıcı tutumların bağlamsal etkileri ifade edilmemiştir. “Aynı dili konuşanlar değil, aynı duyguları paylaşanlar anlaşabilir. Mevlâna (s.14)” sözü ile küresel kimliğin ve aidiyetin sağlanmasında empati, ortak değerler ve duyguların önemi ifade edilirken çeşitli bireylerle (mülteci, göçmen, depremzede, konuşma engel veya kısıtlara sahip) yapılacak iletişimde yapıcı duygu, merhamet, hoşgörü, şefkat, empati ve iletişim kurma çabalarının (yeni bir dilin veya işaret

dilinin öğrenilmesi) önemi aktarılmalıdır. Aile içi çatışma ve çözümü konusunda verilen metinde olumlu ve olumsuz durumların tespiti etkinliği, eleştirel düşünmeyi geliştirmede yetersiz olduğu için iletişimde duygusal ve bireysel davranışların sebepleri ve etkileri; olumsuz iletişim karşısında tutumumuz ve çatışma çözümü; insani değerlerin yapıcı diyalogdaki önemi; olumsuz diyaloglardaki sorunun ve nedenlerin tespiti, hissettirdikleri ve bireysel, toplumsal ve küresel etkileri ve hayvan ve bitki gibi iletişim kurulmayan canlılarla (doğa ve hayvan sevgisi ve duygusal bağın merhamet duygusuna faydası) bağ gibi konular incelenmelidir.

İletişim hem bireysel ilişkilerimizin hem de toplumsal bağ ve istikrarımızın sağlanmasında önemlidir. Bireysel davranış, tutum ve diyaloglarımızın “kelebek etkisi” ile sosyal ve toplumsal etkilerine değinilmesine rağmen bireysel ve toplumsal örneklerle, yerel, ulusal ve küresel etkilerine ve sonuçlarına yer verilmemiştir. Barış eğitiminin etkin konuşma ve dinleme becerilerine yer verilerek jest, mimik, tavır, beden dili, ses tonu, kelime dağarcığı, empati ve dinlemenin olumlu iletişimdeki rollerine değinilmesine rağmen çeşitli kültürlerden bireylerle yapılacak iletişimlerde kültürel farklılıkların (dil, din, giyim, müzik, sanat ve hayat tarzı vb.) iletişim üzerindeki etkisi ifade edilmemiştir. Ayrıca “iletişimin gücü” başlıklı konuda olumlu iletişimin bireysel, sosyal ve küresel bağlamlarda ortak aidiyet, ortak kader, karşılıklı bağlılık ve harekete geçme duygularının sağlanmasındaki rolü; uluslararası diyalog ve çatışma durumlarına örnekler ile çözüm yollarının (uzlaşma, affetme, arabuluculuk vb.) yerel, ulusal ve küresel etkileri ve saygı, sevgi, hoşgörü, merhamet, çeşitliliği taktir ve kabul, farklı fikir, bakış açıları ve kültürleri dinleme ve ifade etme gibi çeşitli değer ve becerilerin sürdürülebilir ve istikrarlı toplumların tahsisindeki önemi aktarılmalıdır. “Bir haftalık uygulama sonrası aileniz ve çevrenizle olan iletişiminizi gözden geçiriniz. Herhangi bir değişiklik hissettiniz mi? (s.23)” etkinliği öğrencinin yapıcı iletişimin etkilerini anlaması ve hissetmesi için önemlidir ancak çatışma çözümü becerisi kazanması için güncel iletişim sorunları hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Bilgi, iletişim ve teknoloji ağındaki gelişmeler, ulusal ve küresel toplumların gelişmesini ve etkileşimde olmasını sağlamıştır. Sosyal ve dijital medya uygulamalarının ve iletişimin güncel sorunların çözümü için kamuoyunun oluşmasında, küresel toplumlar arasında kültürel etkileşim ve değişimlerin yaşanmasında ve e-eğitim, e-ticaret ve e-devlet gibi uygulamaların sosyal adalet, fırsat eşitliği ve küresel ekonomi üzerinde etkili olduğu vurgulanmıştır. Özellikle görsel ve işitsel yayınların kültürel etkileşimlere, değişmelere ve kayıplara (Medya dilinin Türkçe üzerindeki etkisi) neden olması, küresel kültür kategorisi ile ilişkilidir. Ancak küresel

kültür etkileşiminin birey, toplum ve küresel bağlamlardaki etkilerine ve faydalarına, küresel kimliğin ve ortak insan duygusunun oluşmasında sosyal ve dijital medya ve kitle iletişim araçlarının rolüne değinilmemiştir. Medyanın ulusal kültür üzerindeki olumsuz etkileri aktarılırken küresel ölçekte medyada yer alan pazarlama, film ve dizilerdeki pornografi, şiddet, akran baskısı ve taciz olaylarının tüm toplumların kültürel, sosyal ve etik değerleri üzerindeki olumsuz etkilerine değinilmemiştir. Medyanın etkin kullanımı için medya okuryazarlığı dersinin amacından ve projesinden bahsedilmesine rağmen ilgili dersin ders kitabına, online eğitim platformuna, uygulama ve etkinliği ölçülmüş çalışma örneklerine yer verilmemiş; medyanın sosyal hayatta haber, eğlence, eğitim, alışveriş ve sosyalleşmedeki rolüne değinilmesine rağmen doğru haberin tespiti, online eğitimdeki zorluklar ve sosyalleşmede dikkat edilmesi gereken konulara değinilmemiştir. “Cep telefonunun icadı ile sosyal hayatta neler değişti? (s.28)” etkinliğinde aktif yöntem olarak altı şapkalı yöntem kullanılmış ve öğrencilerin işbirliği ve karar verme becerilerini geliştirmeleri için cep telefonun sosyal hayat üzerindeki etkileri incelenmektedir. Bireylerin kitle iletişim araçlarını kullanırken özel hayatın gizliliği, düşünce ve ifade özgürlüğü, haberleşme özgürlüğü ve bilgi edinme hakkı gibi bazı özgürlük ve haklarını kullanabilmeleri için sorumluluklarını yerine getirmeleri gerekmektedir. İletişime dayalı hak ve özgürlükler anayasa ve çocukların kitle iletişim özgürlüğünden doğan haklar BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi tarafından korunduğu örnek maddeler ve açıklamalarla ifade edilmesine rağmen doğru bilgi alma hakkının ihlal edildiği (yalan habercilik vb.) ve sağlandığı (veri tabanları ve doğru bilgi arama motorları vb.) durumlara ve “Devletler çocuğun özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlaki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlarlar (s.23)” 17. madde doğrultusunda sosyal adalet ve devlet bağlamında yapılan girişim, uygulama ve etkilerine yer verilmemiştir. Örneğin sosyal medya uygulamalarının özel hayatın gizliliği ve haberleşme hürriyetine ne derece uyduğunu öğrenmede gizlilik politikaları ve kullanım koşulları belgeleri, iletişim araçlarındaki bilgilerin doğruluğunun nasıl analiz edileceği ve küresel bağlamda kitle iletişim özgürlüğünün kısıtlandığı durumların nedenleri ve sonuçları incelenmelidir. Ayrıca özgürlük, hak, sorumluluk ve küresel kimlik kategorileri ile ilişkili ünite, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi’nde çocukların kitle iletişim özgürlüğünden doğan hakları koruyan maddelerin sağlanmasında etkili küresel ve uluslararası alandaki girişim örneklerine ve yerel, ulusal ve küresel alanda etkilerine değinilmelidir. Örneğin, ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinme hakkını kullanmak isteyen bir öğrencinin hangi platform ve kurumlara

başvuracağı ulusal ve uluslararası uygulamalar üzerinden ifade edilmelidir. “Dijital ortamda kişisel verilerin çalınmasını önlemek için ne gibi tedbirler alınabilir? (s.34)” etkinliğiyle birlikte bilgi ve örneklerin güncel sosyal medya, üyelik işlemleri ve online alışveriş gibi uygulamalar üzerinden verilmesi gerekmektedir. Medya ve basın yayın kuruluşlarının uyması gereken tarafsız olma ve özel hayata saygılı olma ilkeleri temelinde “akıllı işaretler” uygulamasına yer verilmesinin yanında medya ve basın yayınlarının zorla evlendirme, cinsiyete dayalı şiddet, insan kaçırma, kaçakçılık, tecavüz ve işkence gibi olumsuz bireysel ve sosyal etkileri olan programlara yer vermesinin ve sorumluluğun bireye mal edilmesinin zorluklarına ve karşılıklı etik ve sorumluluk değerlerinin önemine yer verilmelidir. Kitle iletişim bağlamında bireysel ve toplumsal hak, özgürlüklerin ve kurumsal sorumlulukların ihlalinde hangi kurumlara başvurulması ve etkin vatandaşlık temelinde neler yapılması gerektiği ifade edilmelidir. Konu içerisinde öğrencilerin kitle iletişim özgürlük ve haklarını bilmeleri, ihlal edildiği durumları tespit etmeleri ve haklarını korumada aktif olmaları amaçlanarak aktif vatandaşlık ve sosyal ve etik sorumluluk değerleri kazanmaları hedeflenmektedir.

“Kültür ve Miras” ünitesinde öğrencilerin Osmanlı Devleti’nin ortaya çıkış sürecinde gaza ve cihat anlayışı ile hoşgörü politikasını öğrenmeleri, Avrupa’da meydana gelen bilim, kültür ve sanat alanındaki gelişmeler ve Osmanlı Devleti’ne etkileri sonucunda meydana gelen toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunmaları ve Osmanlı Devleti’nin kültür, sanat ve estetik anlayışı hakkında örnekler vermeleri amaçlanmaktadır. Osmanlı Devleti’nin kuruluş ve gelişme süreci coğrafya, toprak ve yönetim politikaları ile toplumsal, ekonomik ve askeri yapının etkisi üzerinden anlatılmasına rağmen tarihsel anlatıdaki kavramsal yoğunluk dikkat çekmektedir. Barış eğitiminde öğrencilerin farklı bakış açılarına ve çeşitliliğe saygı ve taktir değerleri ile eleştirel düşünme becerileri geliştirmeleri için “tarihçiler Osmanlı Devleti’nin kuruluş tarihi konusunda farklı fikirler ileri sürmüşlerdir (s.44)” gibi daha fazla çoklu bakış açısına ait argümanlara, kaynaklara, tercüme metinlere, gravür ve resim gibi görsel kaynaklara ihtiyaç vardır. Örneğin, tarih disiplininde öğrencilerin eleştirel düşünme ve analiz etme becerilerini geliştirmeye yönelik argümanlar üzerinden niçin yönetici ve askeri sınıfın dışında kalan halka reaya denirdi? Dönemdeki inanç ve değerler niçin monarşi yönetim sistemini gerekli kılmıştır? Halkın gözünden devlet nasıl görünmekteydi? İskân politikası, ahi teşkilatı ve askeri yapıdaki uygulamaların toplumsal katkıları nedir ve günümüzdeki benzer uygulamaları nelerdir? gibi soruların cevaplanması gerekmektedir. Örneğin, divan teşkilatıyla uzman devlet adamlarının karar

almada etkili olması ile günümüz devlet sistemleri ve diğer çağdaş (Osmanlı Devleti'ne komşu olan diğer devletler vb.) devletlerin yönetim sistemleri arasında benzerlik ve farklılıklar incelenmeli ve Osmanlı Devleti'nin çokkültürlüğü anlatılmalıdır. Ayrıca konu içerisinde tımar ve dirlik sisteminin üretim, dağıtım ve tüketim ünitesinde açıklanması anlam karmaşasına neden olmaktadır. “Divan Teşkilatı (s.48)” metninde yer alan divan üyeleri ve görevleri tiyatro veya diyalog metinleri üzerinden işbirliği ve dayanışma değerleriyle aktarılması ve bu yetkilerin hangi uzmanlara verildiği, tuğranın ne olduğu ve önemi gibi büyük resim üzerinden tarih disiplininin öğretilmesi gerekmektedir. Osmanlı Devleti'nin genişlemesi ve gelişmesinde sadece fetih hareketleri değil, istimâlet (hoşgörü) ve millet sistemi (saygı) politikalarının yanında Abdalân-ı Rum (Dervişler), Ahîyân-ı Rum (Ahiler), Bacîyân-ı Rum (Kadınlar), Gazîyân-ı Rum (Gaziler ve Alpler) gibi vatansever, eşitlikçi, çokkültürlü ve dayanışma içinde olan toplulukların olması; yöneticinin kültürlü, dünyaya açık ve karar verme becerisinin gelişmiş olması ve çağdaş teknolojilerin takip edilmesi etkili olmuştur. Konu içerisinde adil yönetim (hukukun üstünlüğü), adalet ve eşitlik demokratik değerleri, çokkültürlülük konusu üzerinden azınlıklara fırsat eşitliği, azınlıkların tanınması ve hoşgörü politikaları ile çeşitliliğe saygı ve taktir kategorileri vurgulanmaktadır. Ancak konu içerisinde Bizans İmparatorluğu, haçlıları Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtan ve Rumlar üzerinde baskı kuran bir devlet ve Alman Seferi sırasında Germen İmparatoru Charles Quint'in çekingen-cesaretsiz olarak nitelendirilmesi öğrencilerde Türk-Yunan-Alman ilişkilerine ve çağdaş komşu devletlere karşı önyargılara neden olmaktadır. Örneğin, Haçlılar kimdir ve sefer yapmalarının sebepleri nelerdir? Bizans İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti arasındaki olumlu ilişkiler nelerdir ve kültür, topluluk, dil, din ve tarihleri hakkında bilgiler nedir? Cihad ve gaza anlayışı ile haçlı seferleri arasındaki benzerlikler nelerdir? Çağdaş bağlamda diğer devletlerin durumları (Almanya vb.) ve çatışma sebepleri nedir? gibi çoklu bakış açısına dayalı barışçıl ve eleştirel tarih anlatımının yapılması gerekmektedir. “İstanbul'un fethinin Türk ve dünya tarihi açısından sonuçları verilmiştir (s.56)” etkinliği öğrencilerin, küresel topluluk kategorisi bağlamında bir olayın diğer topluluk, kültür, tarih ve devletler üzerindeki etkilerini anlamaları için önemlidir. Tarih anlatımlarında diğer ulusları yermeyen ve olumsuz nitelendirmeyen ifadelerle yer verilmeli ve tarihsel bağlam, şartlar ve olayların sebepleri ve karşılıklı ilişkileri hakkında bilgi verilerek çoklu bakış açısı çerçevesinde öğrencilerin eleştirel düşünmesi ve argümanları analiz etmesine fırsatlar verilmelidir. Osmanlı Devleti'ndeki çokkültürlülük, Osmanlı millet sisteminin temelini oluşturmaktadır ve çeşitlilikler, millet ve milletin mensup olduğu din üzerinden

tanımlanarak Ortodokslara içişlerinde ve dinî konularda özerklik verilmesi ve Ermeniler ve Yahudilere benzer hakların tanınması toplum içindeki çeşitliliğe saygı, takdir değerlerinin ve aidiyetlik bilincinin sağlanmasında önemli adımlardır. Burada Osmanlı Devleti'nin küresel kimliğe ve çokkültürlülük değerine sahip olduğu görülmesine rağmen bu uygulamaların günümüz yansımalarına, çağdaş ve güncel topluluklardaki çokkültürlü çalışmaların bireysel, toplumsal, ulusal ve küresel etkilerine değinilmemiştir. Küresel topluluk ve küresel kültür bakış açısıyla küreselleşmenin temelleri olan coğrafi keşifler, sömürgecilik, burjuva sınıfının doğuşu ve Avrupa'daki sanayi devrimi ve diğer küresel etkileri olan gelişmeler “Avrupa’da Uyanış” konusu ile aktarılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin İpek ve Baharat yolunu elinde tutması gibi ekonomik, siyasi, dini ve bilimsel etkenler coğrafi keşiflere neden olmuş ve yeni kıtaların keşfi, hammadde ve pazar arayışı ile sömürgecilik başlamış ve Avrupa’da ekonomik, kültürel, bilimsel ve teknolojik gelişmeler yaşanmıştır. Bunun gibi yerel ve ulusal gelişmeler ve bunların küresel toplulukların tarihleri, gelişmeleri ve hatta gerilemeleri üzerindeki etkisi aktarılmaktadır. Toplumların bilim, sanat ve mimari alanlarındaki gelişmeleriyle ekonomik ve sosyal refah arasında bağ kurulmasına ve çokkültürlülük kategorisiyle kültürel çeşitlilik ve zenginliğin toplumsal refah ve gelişmedeki rolü aktarılmasına rağmen konu içerisinde aktarılan Rönesans, Reform ve Sanayi İnkılabı gibi süreçlerin güncel olay ve olgularla karşılaştırılması yapılmamıştır. Örneğin, İtalya’da Rönesans hareketinin başlamasında İslam ve Hristiyanlık dini ve Roma ve Yunan kültürlerinin etkili olması ile günümüzdeki bir ülkenin (Amerika gibi çokkültürlülük gösteren bir ülke vb.) gelişmesinde kültürlerin etkisi incelenmeli ve karşılaştırılmalıdır. Ayrıca Rönesans dönemi sanatçıları farklı ve gelişmiş kılan yanlar, verdikleri eserler üzerinden incelenmeli ve Reform hareketinin başlamasında etkili olan Hristiyan din adamı Martin Luther’in 95 maddeden oluşan bildirisi ile günümüzdeki insan hakları ve küresel meseleler hakkındaki bildiriler kıyaslanarak sosyal hareketlerin sonuçları incelenmelidir. Bilim insanları, sanatçılar ve mucitlerin çalışmalarıyla ulusal gelişmeye ve refaha etki ederek sanayi inkılabının küresel rekabete dönüştüğü anlatılmasına rağmen günümüz küresel rekabette bulunan uluslararası şirket ve ulus-üstü yapılara örnekler verilmemiştir. Ayrıca sanayi inkılabı sonucunda toplum içerisinde işçi ve işveren sınıflarının ortaya çıkması ile günümüzdeki küresel eşitsizlik ve dengesizlik kategorisiyle ilişkilendirilerek örneklerin verilmesi gerekmektedir. Konu içerisinde özellikle dünyanın bir noktasında olan olayın küresel bağlamı etkilemesiyle küresel topluluk; Fransız ihtilali neticesinde düşünce özgürlüğü, eşitlik, adalet, milliyetçilik ve cumhuriyet fikirlerinin ortaya çıkması ve Fransa’da İnsan

ve Vatandaş Hakları Bildirisi'nin ilan edilmesiyle insan hakları eğitimi ve küresel topluluk, kültür, eşitsizlik ve dengesizlik, rekabet ve demokratik değerler kategorileri aktarılmaktadır. Ayrıca küresel tarih aktarımında Avrupa coğrafya ve tarihinin yanında diğer coğrafya ve tarihler de incelenmelidir. Avrupa'daki gelişmeler, Osmanlı Devlet'in ıslahat ve yenilikler yapmasına neden olmuştur. Bu dönemde IV. Murat'ın ve III. Selim'in halkın, askerlerin ve ulemanın ileri gelenlerinden devletin zayıflamasının sebeplerini anlatan raporlar yazmalarını istemesi fikir özgürlüğü, işbirliği ve problem çözme ortamının oluşması için önemlidir. Ancak Koçi Bey Risalesinden ve Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Paris'teki fen ve sanat alanlarındaki gelişmeleri anlattığı sefaretnamesinden örnek alıntılar yapılarak öğrencilerin çağdaş yerel siyasi, askeri, toplumsal ve kültürel problemleri tespit etmesine ve çağdaş diğer uluslar ile karşılaştırmasına fırsatlar verilmelidir. Osmanlı Devleti bu süreçte Batılılar ve bilhassa Fransızlarla iyi ilişkiler kurmasına ve Avrupa'dan uzmanlar getirterek ıslahat hareketleri yapmasına rağmen günümüzde, bilimsel ilerleme kaydeden topluluk ve uluslarla işbirliği ve dayanışma içinde olmanın yerel, ulusal ve küresel etkilerine ve refahına katkıları incelenmemiştir. Örneğin, günümüzde bilimsel ilerleme kaydeden uluslara, eğitim kurumlarına, STK'lara ve projelere ortak olmanın, çalışmalarda aktif rol almanın ve küresel bilime katkıda bulunmanın ulusal ve küresel refahın sağlanmasındaki etkilerinden ve gelişmeleri takip etmek ve sürece uyum sağlamak için istikrarlı, barışçıl, kapsayıcı ve yapıcı uluslararası diyalog, dayanışma ve kozmopolitliğin öneminden bahsedilmesi gerekmektedir. Çünkü, tarih anlatımının güncel bilgi, olay ve olgularla bağlantı kurularak anlatılması ve olumlu-olumsuz çıkarımlarda bulunulması daha yapıcı, kalıcı ve güncel kararların alınmasına, eleştirel düşünülmesine ve problemlerin çözülmesine katkı sağlamaktadır. Avrupa'daki gelişme ve yeniliklere paralel olarak Osmanlı Devleti'nde ekonomik (fabrikalar), askeri, siyasi (elçilikler), eğitim (matbaa) ve kültürel (mimari) alanlarda ıslahatların yapılması ifade edilmesine rağmen devletin gerilemesi durdurulamamıştır. Bu durumun ana sebepleri toplumların çeşitli coğrafi, tarihi, kültürel ve sosyal özelliklere sahip olması, topluluklardaki olumsuz olay ve olguların farklılık göstermesi ve ıslahatlar öncesinde aydınlanma dönemine benzer bir sürecin yaşanması gerektiğidir. Tarihsel anlatı içerisinde yoğun bir teorik bilgi mevcuttur ve öğrencinin tarihsel süreci, koşulları ve etkilenilen aksiyonları anlayabilmesi için farklı argümanlar üzerinden incelemeler yapmaları ve eleştirel düşünceleri gerekmektedir. Örneğin, Reform hareketlerinin temelini oluşturan Rönesans döneminde bilim ve sanata verilen önem ile bireyselleşme, birey, özgür ve bilimsel düşünce ve insan onuru değerlerinin

ortaya çıkması ve Osmanlı Devleti'ndeki benzer kavramlar ve bu kavramlardaki yozlaşmaların toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel etkileri incelenerek toplumları değiştiren ve dönüştüren süreçlerin analiz edilmesi gerekmektedir. Örneğin, İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi'nde ve Islahat Fermanı'nda vurgulanan eşitlik, adalet ve özgürlük gibi demokratik değerler ile güncel uluslararası insan hakları bildirileri, anlaşmaları ve girişimleri ile ulusal anayasanın karşılaştırılması yapılmalıdır. Ayrıca konu içerisinde küresel tarih ve küresel kültür, Avrupa merkezli ele alınmakta ve başka toplumların tarih ve etkilerine yer verilmemektedir. Örneğin, günümüzde eğitim, teknoloji ve sosyal ve beşerî bilimlerde gelişmiş toplumların, bilgi güçlerinin yanında sosyal ve küresel değerler alanlarında yaptıkları girişimlerin ve yapıcı diyalog ve işbirliği becerilerinin refahları üzerindeki etkilerinden bahsedilmelidir. Osmanlı Devlet'i hâkimiyet kurduğu coğrafyalarla etkileşime girerek kültürel çeşitliliğini zenginleştirmiştir. Küresel kültür temelinde milli kültür ve miras hem diğer kültür ve topluluklardan etkilenmiş hem de diğer coğrafyaları etkilemiştir. Milli kültür öğeleri olarak mahalle, aile, konukseverlik, hayrat imarı ile hayvan ve insan sevgisi gibi kültürler farklı seyyahların gözünden aktarılmasına rağmen bu seyyahlar hakkında bilgi verilmemiş ve konu dayanışma, milli kültür ve miras ve küresel kültür kategorileri ile ilişkilendirilmiştir. “Bu bağıştan zengin, fakir, Hristiyan, Yahudi veya Türk ayrımı yapılmadan herkes yararlandırılır (s.87)” ifadesiyle Osmanlı Devleti'ndeki eşitlik ve çeşitliliğe saygı ve taktir değerleri vurgulanmaktadır. “Osmanlının kahve ile tanışması yaklaşık 450 yıl önce kahvenin Yemen'den saraya getirilmesiyle başlamıştır (s.88)”, çini kültürünün Çin porselenleri ve ebru sanatının Türkistan kökenli olduğu ifadeleriyle küresel topluluk içerisinde kültürlerin birbirini etkilemesiyle küresel kültür çeşitliliğinin sağlandığı ifade edilmektedir. Ancak konu içerisinde yer alan dayanışma, hoşgörü, eşitlik, etik ve sosyal sorumluluk, gönüllülük değerleri ve topluma hizmet ve sosyal hareketlerin günümüzdeki uygulamalarına örnekler sunularak bunların yerel, ulusal ve küresel etkileri ve sanat, mimari ve değerler kültürünün günümüzdeki durumu, yozlaşan yönleri ve çözüm önerileri tartışılmalı, Türk kültürünün etkilediği toplumlarda öne çıkan özellikler ve olumlu etkiler analiz edilmelidir. Örneğin, milli kültür öğeleri içerisinde yer alan yerel ve evrensel değerler birbiriyle bağlantı kurularak bireysel, toplumsal ve küresel refah üzerindeki etkileri incelenmelidir. Böylece öğrenci, milli ve küresel kültürün birbirini etkileyen, dönüştüren ve geliştiren yönlerini öğrenerek çeşitliliğe saygı ve taktir değeri kazanacaktır ve kültürün, olumlu ve geliştirici yönlerini tespit ederek ulusal ve küresel kimliklerini geliştireceklerdir.

“İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ünitesinde öğrencilerin yerleşmeyi etkileyen faktörleri, tablo ve grafikleri yorumlayarak Türkiye’nin demografik özelliklerini, göç olgusunun neden ve sonuçlarını ve temel haklarımızdan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün önemini öğrenmeleri amaçlanmaktadır. İnsanlar yerleşecekleri bölgeleri seçerken doğal ve beşerî faktörleri değerlendirmektedir. Burada küresel kültür miras ögesi olan Çatalhöyük üzerinden geçmiş ve günümüz insan topluluklarının yerleşim faktörleri karşılaştırılmasına rağmen harita üzerinden gösterimine, insanlık tarihi açısından önemine ve arkeoloji ve antropoloji bilimlerinin ulusal ve küresel toplumların gelişmesi ve incelenmesindeki önemine değinilmemiştir. Örneğin, UNESCO dünya mirasında yer alan Altamira mağarası ve kuzey İspanya paleolitik mağara sanatının özellikleri ve analizi incelenmeli; eleştirel bakış açısıyla görseller, fotoğraflar, araştırmalar ve argümanlar üzerinden bölge halkının kültürel özellikleri, insan kültürünün gelişim evreleri ve günümüze yansımaları analiz edilmelidir. Beşerî ve doğal faktörlerle birlikte bir bölgenin yerleşim yeri olmasında çokkültürlü ve küresel kültürlerle etkileşim içinde olması, “Yenikapı kazıları sırasında yıllar boyu çeşitli din, dil, ırk ve kültürden insanların yaşadığı İstanbul’un, kentsel tarihinin 8000 yıllık bir geçmişe sahip olduğu anlaşılmıştır (s.100)” ifadesi ile vurgulanmasına rağmen bireylerin, niçin çokkültürlü toplumlarla birlikte olmak istediğine ve aidiyetlik bilinci, güvenlik, saygınlık, kendini kabul edilmiş hissetme ve gelişmeye açık olma gibi etkenlerin bireylerin yerleşimlerindeki etkisine değinilmemiştir. Ayrıca doğal ve beşerî faktörlerin bireylerin ekonomik, istihdam ve ticari kaygıları üzerinden anlatılması; eğitim, sürdürülebilir tarım, ekonomi ve üretim gibi yeşil ekonominin desteklenmesi ve bilimsel araştırma olanakları gibi faktörlere yeterince yer verilmemesi konuyu daraltmaktadır. Çevre eğitiminde çevre okuryazarı bireylerin yetişmesi için grafik ve tablo okuma becerisinin öğrencilere aktarılması ve ulusal bağlamda nüfus dağılımını etki eden faktörlerin tespiti önemlidir. Ülke nüfusunun coğrafi dağılımının beşerî ve doğal faktörler üzerinden incelenmesinin ve nüfusun yaş gruplarına, cinsiyete göre dağılımı, çalışan nüfusun hangi ekonomik faaliyet kollarında çalıştığı, nüfusun eğitim durumu, kır ve kent nüfus oranlarıyla elde edilen verilerin ulusal kalkınma planlarının düzenlenmesinde etkili olduğu vurgulanmasına rağmen yapılan girişim, proje veya uygulamalara örnekler verilmemiştir. Örneğin, 2008-2017 yılları arasında nüfus artış hızındaki düşme, grafikte gösterilmesinin yanında düşme sebeplerine, bunun olumlu-olumsuz yönlerine ve bu veriler rehberliğinde yapılan ulusal politikalara ve uygulamalara yer verilmelidir. Ayrıca “gelişmiş ülkelerde XX. yüzyılın sonlarına doğru nüfus artış hızı azalmıştır. Bu değişimle toplam nüfus

içerisinde genç nüfusun oranı azalarak yaşlı nüfusun oranı artmıştır (s.108)” ifadesinde olduğu gibi çoğunlukla teorik ve açıklama metinlerine yer verilmiş ve bu verilerin sebeplerine, gelecekteki olası sonuçlarına ve etkilerine değinilmemiş; ülkelerin gelişmişliğini gösteren nüfus piramitlerinde çeşitli ülke örnekleri üzerinden cinsiyet, yaş, çalışan nüfus, tüketici nüfus, ortalama ömür durumlarının niçin değiştiği aktarılmamıştır. Örneğin, “Okuma-yazma bilmeyen kadın nüfus oranı erkeklerden 5 kat fazladır (s.111)” ifadesi verilmesine rağmen okuma-yazma kadın oranının düşük olduğu bölgeleri gösteren haritaya, bu bölgelerdeki eğitime yönelik kültürel koşullara, sosyo-ekonomik duruma ve bu oranı azaltmaya yönelik yapılan girişimlere yer verilmemiştir. “Bireylerin veya toplulukların doğal, ekonomik, toplumsal ve siyasi sebeplerle bir yerden başka bir yere gitmesine göç denir (s.112)” tanımıyla göç, göçmen, mülteci, yerinden edilmiş insanlar ve insan hareketliliği kategoriyle “Doğduğun Yer mi Doyduğun Yer mi?” konusu ilişkilendirilmiştir. Göç olgusunun nedenlerine, süresine, mesafesine ve yapıldığı yerin özelliğine göre kategorilere ayrılmasına, göçün sonuçlarına ve yerel ve ulusal örneklerine yer verilmesine rağmen küresel bir olgu olarak nitelendirilerek çeşitli ülkelerdeki göçün sebeplerine ve sonuçlarına, ulusal ve küresel insan hareketliliğinin çevresel, sosyal ve ekonomik etkilerine değinilmemiştir. Ayrıca “Türkiye beyin göçü veren değil beyin göçü alan bir ülke olabilmek için çeşitli çalışmalar yapıyor (s.113)” ifadesiyle birlikte örnek ulusal çalışmalar; beyin göçü veren ve alan ülkelerde sürecin etkileri; çeşitli beyin göçü alan ülkelerin uyguladığı politikalar ve refahındaki rolü; göç neticesinde ortaya çıkacak problemlerle birlikte yerel, ulusal ve küresel çözüm önerileri, projeleri, girişimleri, konferans veya uygulamaları ifade edilmelidir. Son olarak seyahat ve yerleşme özgürlüğü İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 13.maddesi ve anayasanın 23.maddesi ile ifade edilerek özgürlüklerin kısıtlanabileceği ve bu durumda ortaya çıkacak olumsuz durumlara örnekler verilmektedir. Burada “Salgın hastalık bölgelerine girmek veya bu bölgelerden çıkmak kısıtlanabilir (s.119)” ifadesiyle birlikte korona salgını sürecinin bireysel, ulusal ve küresel etkileri ile seyahat ve yerleşme özgürlüğünün kısıtlanmasıyla yaşanan psikolojik, sosyolojik, ekonomik, çevresel ve kültürel değişimler ve gerilimlere örneklerin verilmesi gerekmektedir. Örnek olarak verilen haberlerde eksik ve tutarsız anlatımlar mevcuttur. Burada vize nedir? seyahat özgürlüğünde vize ve inceleme prosedürlerinin önemi nedir? vize krizi hangi durumlarda yaşanır? sorularına cevap verilerek yaşanan olumsuzlukların sebepleri ve çözüm önerileri eleştirel düşünme ve problem çözme becerileriyle incelenmelidir. Özellikle mülteci göçlerinden ve kendi ülkelerine dönememe durumundan hareketle seyahat ve yerleşme özgürlüğünün

kısıtlandığı duruma örnek verilmesine rağmen yerel ve ulusal mülteci göçü alan bölgelerde karşılaşılan kültürel, ekonomik ve çevresel zorluklara değinilmemektedir. Burada mültecilerin kendi ülkelerine dönememeleri ve yerel halkın mülteci göçlerinden etkilenmeleri hakkında örnekler verilerek durum analizi yapılmalı ve çözüm önerileri sunulurak, bu konuda ulusal ve küresel girişimlere örnekler verilmelidir.

“Bilim, Teknoloji ve Toplum” ünitesinde öğrencilerin bilginin korunması, yaygınlaştırılması ve aktarılmasında kullanılan yöntemlerini, Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını, XV-XX. yüzyıllar arasında Avrupa’da yaşanan gelişmelerin günümüz bilimsel birikiminin oluşmasına etkisini ve özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısını öğrenmeleri amaçlanmıştır. Küresel toplum içerisinde yazının icadı ve bilgi depolama araçlarındaki gelişmeler çeşitli kültürlerin, toplumların ve ihtiyaçların neticesinde gerçekleşmiş ve bilginin küreselleşmesini ve kullanım alanlarının yaygınlaşmasını sağlamıştır. Konu içerisinde küresel kültürlerin ve medeniyetlerin bilginin depolanmasında ve dağıtılmasında yaptıkları katkılar anlatılmasına rağmen çağdaş ve günümüz toplumlarında bir bilgiyi veya argümanı (fotoğraf, resim, kanıt veya buluş vb.) depolamanın bilginin küreselleşmesi, yayılması ve gelişmesindeki rolüne değinilmemiştir. Örneğin, burada bilginin depolanmasında yazı ve kayıt alma araçlarının tarihsel gelişiminin yanında bilgiyi kullanmanın, toplumların gelişmesi için bilginin küreselleşmesini sağlamanın, bilgiyi kullanabilmek için beceriler geliştirmenin, doğru ve etik bilgi kullanımını teşvik etmenin, çeşitli ülkelerin ve toplumların bilimsel bakış açılarını, bilimsel kültürlerini ve gelişmelerini takip etmede kapsayıcı ve gelişmeye açık olmanın, bilgiyi işbirliği ve dayanışma yoluyla geliştirmenin ve dönüştürmenin önemi vurgulanmalıdır. Ayrıca Sümerler, Mısırlılar, Fenikeliler, Yunanlılar ve Romalıların alfabenin gelişmesindeki katkıları anlatılırken günümüzde farklı ülkelerin ve toplulukların yaptıkları bilimsel katkılara örnekler verilerek küresel toplum ve bağlılık içerisinde bilginin dönüşümü, kullanımı ve küresel topluma atfedilmesi incelenmelidir. Böylece öğrenciler ortak kader, fayda ve dünya görüşü etrafında bilimsel gelişmenin yerel, ulusal ve küresel refahın sağlanmasındaki rolünü anlamaları sağlanacaktır. Burada kitaplar, ansiklopediler, e-kitaplar, tabletler ve genel ağ gibi güncel bilgi depolama araçları vurgulanmasına rağmen bu alanlara hangi toplumların katkı sağladığı, bu insanların dünya görüşleri, küresel topluma faydaları ve gelişmeye açık olan kültür ve medeniyetlerin küresel toplum, kültür ve kimlik üzerindeki etkisi incelenmemiştir. Küresel toplum içerisinde ulaşılan bilim ve medeniyet seviyesine birçok milletin katkısı olduğu gibi Türk-İslam bilginlerinin de etkisi

olmuştur. “Bilimin Öncüleri (s.134)” konusunda El-Harezmi, Ali Kuşçu, Kâtip Çelebi, İbn-i Sina, El Cezerî ve Farabi gibi Türk-İslam bilginlerinden bahsedilmesine rağmen eserleri, buluşları ve düşünceleri düz anlatım şeklinde aktarılmıştır. Burada Ali Kuşçu’nun “Ay’ın şekillerini anlattığı kitabı... (s.135)” Hall-ü Eşkâl-i Kamer (Ay Safhalarının Açıklanması)’dır ve Cihannüma, Tıbbın Kanunu, Olağanüstü Mekanik Araçların Bilgisi, Mukaddime ve Piri Reis’in dünya harita gibi eserler öğrencilerin seviye ve ilgisine uygun olarak tercüme edilmeli ve görsellerle desteklenerek eleştirel düşünme ve kanıt kullanma becerilerini geliştirecek etkinliklere yer verilmelidir. Örneğin, El-Cezerî’nin Olağanüstü Mekanik Araçların Bilgisi eserinde öğrencilerin ilgisini çekecek görseller mevcuttur ve bu eserlerin bilim, kültür ve refahın gelişmesindeki etkisini eleştirel düşünme, geçmiş-gelecek bağlantısı kurma ve benzer çağdaş gelişmelerin olası gelecek yerel, ulusal ve küresel toplumlara etkisini düşünme gibi bilişsel becerilerini geliştirecek etkinlikler hazırlanmalıdır. Ayrıca Bağdat, Semerkant, Endülüs ve Buhara ilim merkezlerinden bahsedilmesinin yanında Bağdat Nizamiye Medresesi, Endülüs Medeniyeti ve Semerkant Rasathanesi gibi Türk-İslam bilim merkezlerinin düz anlatımdan ziyade buralarda verilen eserlerin, buluşların, keşiflerin ve bilimsel gelişmenin temelinde yatan felsefe üzerinden öğrencilerin günümüzdeki yansımalarını, benzer ulusal ve küresel kurumları ve ilim merkezlerini incelemelerine, karşılaştırmalarına ve eleştirel düşüncelerine fırsatların verilmesi ve “Buralarda yetişen bilim adamları ve yapılan bilimsel çalışmalar sonraki yüzyılları aydınlatan âdeti bir kandil görevi görmüştür (s.139)” ifadesini destekleyici örneklerin verilmesi gerekmektedir. XV-XX. yüzyıllar arasında Avrupa’da yaşanan gelişmelerin günümüz ve küresel bilgi birikimine katkısı olmuştur. Ünite içerisinde matbaanın icadı ile bilginin çoğaltılması ve yayılması üzerinde durularak küresel bilginin gelişmesi, insanların bilgi ve kültür seviyesinin yükselmesi ve bilimsel gelişmelere katkıları ifade edilmesine rağmen güncel bilginin çoğaltılması ve geliştirmesinde küresel kimliğe sahip olan bilim insanlarının ve mucitlerin ortak insanlık duygusundan ve küresel sorumluluk değerlerinden bahsedilmemiştir. “Dünya’nın Yuvarlak Olduğunun Bilimsel Olarak İspat Edilmesi (s.143)” isimli metinde dünyanın şekline dair tartışmalar, düşünceler ve keşifler Tales, Pisagor ve Biruni gibi bilim insanlarının çalışmaları ile bilimsel birikimin sürekliliği ve gelişimi anlatılmış ve Newton’un kütle çekim kanununu bilim dünyasına kazandırmasında sorular sorması ile eleştirel düşünme becerisi ve fizik bilimci Feynman’ın günümüzdeki nano teknolojisine katkı sağlayan ileri görüşlü, yaratıcı ve gelişmeye açık fikirleriyle yenilikçilik değeri vurgulanmıştır. Ayrıca bilim, araştırma ve

yenilikçi düşünmenin yerel, ulusal ve küresel refah üzerindeki etkileri bilim insanlarının sahip olduğu ortak insanlık duygusu, etik sorumluluk, dayanışma, işbirliği, topluma hizmet ve fedakârlık değerleri üzerinden de aktarılması gerekmektedir. Tüm bu küresel gelişmelerin yaşanmasında düşünce özgürlüğünün sağlanması ve bilimin değerlendirilmesi etkili olmuştur. Özgür düşünce ve ifade özgürlüğü, Avrupa, Türk-İslam ve Anadolu medeniyetleri bilginlerinden örnekler verilerek toplumsal kültür ve inançların insani değerler ve özgürlük kavramları üzerindeki etkileriyle birlikte aktarılmıştır. Ayrıca özgür düşüncenin siyaset ve din gibi toplumsal kültür ile desteklendiğinde bilimsel gelişmenin mümkün olduğu aktarılırken hürriyet, adalet, eşitlik, dayanışma ve insan onuru değerlerinin sağlanması, demokrasi kültürünün toplumlar arasında yaygınlaşması ve demokratik yönetimlerin tahsisindeki rolüne değinilmiştir. Konu içerisinde skolastik düşünce Hristiyanlık temelli ifade edilmesine rağmen skolastik felsefenin kökleri, ne anlama geldiği, hangi görüşleri savunduğu, dönemin düşünce kültüründeki farklılıklar ve inanışlar incelenmemiştir.

“Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitesinde öğrencilerin toprağın toplumlardaki önemini, üretim teknolojisindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayata etkisini, vakıflar ve sivil toplum kuruluşlarının sosyal yaşamdaki rollerini, Türk tarihinde meslek ve meslek etiği kazandıran kurumları, dijital teknolojinin ekonomik hayatımızdaki etkisini öğrenmeleri ve yeni meslekleri tanıyarak mesleki tercihlerini keşfetmeleri amaçlanmaktadır. Küresel ve milli medeniyet ve ülkelerin gelişmesinde toprak, toprağın yönetimi ve ehlileştirilmesi önemli rol oynamaktadır. Toprak toplulukların refahını, ekonomik ve toplumsal gelişmişliğini etkilemektedir. İlgili konu içerisinde toprağın tarımsal ve endüstriyel özelliği ve insan-toprak ilişkisi üzerinden Anadolu medeniyetleri, Büyük Selçuklu ve Osmanlı Devleti gibi devletlerin toprak sistemlerinin yanında günümüzde sürdürülebilir tarımın yapılma nedenleri, sonuçları ve gelecek için önemi; ulusal ve uluslararası kalkınma planları ve girişimlerinde sürdürülebilir tarımın önemi ve gelişmişlik düzeyine etkisi gibi daha güncel toprak kalkındırma konularına, planlarına, uygulamalarına ve etkilerine değinilmeli ve öğrencilerin toprak kalkındırma girişimlerini geçmiş ve günümüz arasında karşılaştırmaları (örn. 1923 Türkiye İktisat Kongresi kararları ve günümüz ihtiyaçları ile karşılaştırılması, diğer uluslararası tarım ve toprak kalkınma planlarının incelenmesi vb.) ve değişen ihtiyaç ve öncelikleri eleştirel düşünceleri sağlanmalıdır. Ayrıca toprak, vatan ve ulusal sınırların günümüzdeki durumu, küreselleşme olgusu temelinde incelenerek toprak temelli vatandaşlıkla birlikte küresel vatandaşlık gibi sınır ötesi aidiyetlik ve ortak bilinçlere değinilmesi

gerekmektedir. Örneğin, küreselleşme olgusunun sınır algısı üzerine etkisini, nedenlerini, sonuçlarını inceleme ve olası gelecek senaryoları tahmin etme etkinlikleri düzenlenerek öğrenci, tarım ve endüstriyel ihtiyaçların ötesinde toplumsal ve uluslararası perspektiften toprağın önemini incelemelidir. Toplumların gelişmesinde özellikle tarım ve sanayi sektörlerindeki teknolojik gelişmeler etkilidir. Küresel topluluk temelinde tekerleğin icadından sanayi inkılabına kadar geçen süreçte toplumların en önemli kaygısı üretim teknolojilerini geliştirmek olmuştur. İlgili bölümde özellikle üretim teknolojileri gelişen ülkelerde göç, nüfus yoğunluğu, şehirleşme ve sanayi sektöründe çalışan işçi sınıfının oluşması gibi farklı sosyal değişimler incelenmesine rağmen uluslararası üretim teknolojilerindeki rekabet ve ülkelerin dünya ekonomisi ve politikasında etkili olma süreçleri detaylandırılmamıştır. Burada özellikle küreselleşen ve uluslararası rekabetin arttığı dünyada üretim ve teknoloji temelli uluslararası şirketlerin, örgütlerin ve kurumların ulusal ve küresel etkilerine, uluslararası alandaki üstünlüklerine, uluslararası rekabetin neden olduğu küresel eşitsizlik ve dengesizlik, yoksulluk ve birbirine bağıllık ve bağımlılık kategorilerine değinilmesi gerekmektedir. Türk toplumlarında vakıf kültürü sosyal danışmanın, yardımlaşmanın, birliğin ve bireylerde aidiyetlik bilincinin sağlamasında etkilidir. Günümüzde vakıf kültürü Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından temsil ve idare edilmesine rağmen güncel sosyal devlet anlayışına uygun örneklerle yer verilmemiştir. Örneğin vakıflar genel müdürlüğünün uluslararası anlaşmalarına, protokollerine ve organizasyonlarına ve diğer kültürel ve hayır hizmetlerine yer verilmesi gerekmektedir. Konu içerisinde sivil toplum kuruluşlarına örnekler verilerek bunların ana hedef ve amaçları çerçevesinde yerel, ulusal ve küresel etkilerine değinilmesine rağmen devlet-insan ve insan-insan ilişkisinden bahsedilmemiştir. Örneğin sosyal devlet temelli hizmetlerin yanında niçin sosyal katılım, sorumluluk ve hizmete gerek duyulduğu, sürdürülebilir toplumların ve dünyanın tahsisinde bireysel etik ve sosyal sorumluluğun, katılımın ve hareketin değişim ve gelişimdeki rolü ile sosyal katılım ve harekette dayanışma ve işbirliğinin önemi aktarılmalıdır. Ayrıca geçmiş-günümüz sosyal kurumların karşılaştırılması yapılarak kurumların yerel, ulusal ve küresel bağlamdaki değişen rolleri ve etki alanlarındaki genişleme gibi konulara; küresel dayanışma ve işbirliğinin, sivil toplum kuruluşlarının çevresel ve küresel sorunların çözümünde ve sosyal adaletin sağlanmasındaki rolüne ve devlet gücünün sınırlılığına ve aktif vatandaşlığın önemine değinilmelidir. Konu sosyal adalet, gönüllülük, topluma hizmet, sosyal sorumluluk, katılım ve hareket, dayanışma, küresel kimlik bağlamında küresel sorumluluk ve rol, aktif vatandaşlık ve TEMA Vakfı içinde çevresel sorumluluk

kategorileri ilişkilendirilmiştir. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının hedefleri ve amaçları daha detaylı anlatılarak ilgili ulusal ve uluslararası uygulamalara yer verilmesi gerekmektedir. Örneğin, “demokratik bir yönetim anlayışının oluşmasında etkili olmak (s.171)” hedefinin nasıl sağlandığına ve daha etkili nasıl sağlanabileceğine yönelik ulusal ve uluslararası çalışmalara örnekler verilirken demokratik yönetim nedir ve demokratik yönetimin sağlanmasında öğrencilerin ve gençlerin rolü nedir, neler yapılabilir, hangi kurumlar etkilidir, hangi kurumlar öğrencilerin yaş ve seviyesine uygun etkinlik, çalışma yapmaktadır ve eğitim vermektedir gibi sorulara cevap veren anlatılara yer verilmelidir. Sürdürülebilir toplumların sağlanmasında bireylerin yetkinliklerine uygun meslekler seçmesi ve mesleki etik değeri taşıması önemlidir. Ahi ve Lonca Teşkilatları ve Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde açılan mesleki okullar örnek verilerek günümüzdeki meslek liseleri, okulları ve halk eğitim merkezleri ile bağlantı kurulmuş ve ülke gelişimi ve kalkınmasındaki rolüne değinilmiştir. Bunların yanında ekonomik kaygılar dışında yaygın ve yetişkin eğitiminde hayat boyu öğrenme ve e-öğrenme alanlarının eğitim eşitliğindeki rolüne; eğitim eşitliğinin, nitelikli eğitimin önemine ve etik değerler temelinde küresel ve ulusal değerler eğitimi ve beceri eğitimiye yer verilmesi gerekmektedir.

Küresel vatandaşlık eğitiminde işyerinde etik davranışın önemini aktarılırken öğrencilere işyerinde ortaya çıkan çıkar çatışmaları, gizlilik ve dürüstlük gibi çeşitli etik konuların; işyerinde güven, saygı ve verimliliği geliştirmek için etik standartlara bağlı kalmanın önemi; etik liderliğin organizasyon davranışı ve kültürü üzerindeki etkisi ve etik ilkelerce yönetilmenin önemi; etik durumları nasıl analiz edeceklerinin ve etik ilkeler rehberliğinde bilinçli kararlar almalarının öğretilmesi gerekmektedir. Ayrıca kurumsal sosyal sorumluluk, etik liderlik ve iş sürdürülebilirliği; iş ortamında karşılaşılabilecek mobbing, saygısızlık, gelir eşitsizliği; yetkinlik dışında görev verilmesi ve çalışanlar arasında ayrımcılığın verimlilik üzerinde ve bireysel, kurumsal, ulusal ve küresel etkileri gibi konular öğrenci ilgi ve seviyesine uygun olarak verilmesi gerekmektedir.

Öğrencilerin kendilerini, ilgi, istek ve yetkinliklerini tanımalarına fırsat verilmesi, gelecekleri hakkında nitelikli kararlar almaları için önemlidir. Bu kararlardan en önemlilerinden biri meslek seçimidir ve ilgili konuda toplumsal ilgi ve ihtiyaçlar, teknolojik gelişmeler ve dijitalleşme sonucunda meslek çeşit ve niteliklerindeki değişimler vurgulanmasına rağmen öğrencilerin yaratıcı, özgün ve problem çözme becerisine sahip bireyler olmaları için kendilerini nasıl geliştirecekleri ve akademik başarının yanında hangi alanlara ilgi duymaları gerektiği anlatılmamıştır. Örneğin,

yaratıcılık özelliklerini geliştirmek isteyen öğrencilerin sanat, müzik, spor veya okuma gibi ilgi alanlarını keşfetmeleri, yaratıcı drama ve oyun etkinliklerine katılmaları, resim yapmak, çizim yapmak, enstrüman çalmak veya Lego ile inşa etmek gibi hobiler edinmeleri, desenleri, renkleri, şekilleri ve dokuları fark ederek çevrelerindeki dünyayı gözlemlemeleri teşvik edilmelidir. Ayrıca yalnızca meslek seçiminde değil bireylerin diğer alanlarda da sağlıklı kararlar alınabilmesi ve kendini düzenleyebilmesi için bireyselleştirmeye dönük etkinliklerin yapılması, küresel yeterlilik ve değerlerden (Örneğin, OECD'nin mesleki yeterlilikleri vb.) bahsedilerek uluslararası alanlarda geçerli yeterlilikler ve küreselleşme olgusunun mesleki alana etkileri aktarılmalıdır. Bu konu, küreselleşme ve öğrenci merkezli öğrenme kategorileri ile ilişkilendirilmiştir. Sanayi Devrimi ile seri üretime geçilmesinden bugüne dijital ve teknolojik gelişmelerle akıllı ekonomi, sanayi ve üretim dönemine geçildiği vurgulanmasına rağmen üretimin artmasındaki sebepler (Örneğin, nüfusun artması, uluslararası rekabet ve pazarlama vb.) vurgulanmamıştır. Teknolojik gelişmelerin “seri ve kaliteli üretim” üzerindeki etkisi vurgulanmasına rağmen kıyafet, yiyecek ve ürün atıklarındaki artışın ve fazla üretiminden ziyade sürdürülebilir ve yeşil ekonominin yerel, ulusal ve küresel refah üzerindeki etkisi ifade edilmemiştir. Burada 3D yazıcılar, dokunmatik ekranlar, internet hızının artması ve akıllı kol saati gibi gelişmelerin etkili olduğu üretim, eğitim, tıp, sanayi ve eğlence gibi sektörlere yer verilmesine rağmen teknoloji ve dijital uygulamaların nasıl faydalı ve verimli kullanılacağına yönelik örnek uygulamalara (genel ağ veya tablet uygulamaları, kişisel gelişime yönelik siteler, oyunlar vb.) yer verilmemiştir. “Büyük firmalar geçmişte ürettikleri ürünler ile yeni ürünlerini bir arada sergileyerek ulaştıkları seviyeyi gururla sergileyebiliyorlar (s.188)” ifadesi ile küresel rekabet ve “e-ticaretin en büyük avantajı zamandan ve mekândan bağımsız olarak dünyanın herhangi bir yerinde ve herhangi bir saatinde müşterilere alışveriş imkânı sunabilmesidir (s.190)” ile ekonomik küreselleşme vurgulanarak küresel rekabetin fiyatları düşürebileceği ifade edilmesine rağmen aynı zamanda küresel eşitsizliğe ve fiyatların artarak alım gücünün azalmasına neden olabileceği aktarılmamıştır. Dijital pazarlama ve teknolojik gelişmenin olumsuz yönlerine değinilerek öğrencilerin uluslararası şirket ve pazarlama stratejilerini öğrenmeleri, medya okuryazarlığı becerilerini geliştirmeleri gerekmektedir.

“Etkin Vatandaşlık” ünitesinde öğrencilerin gelişim evreleriyle demokrasinin ne olduğunu, tarihsel bağlamda demokratik değerleri, Atatürk'ün Türk demokrasinin gelişmesindeki katkılarını, Türkiye Cumhuriyeti devletinin temel özelliklerini ve demokrasinin toplum ve aile hayatımızdaki yerini ve önemini öğrenmeleri

amaçlanmaktadır. Demokrasinin serüveni konusunda küresel toplumlardaki On iki Levha Kanunları, Magna Carta, Haklar Bildirisi ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi gibi önemli demokratikleşme süreçlerinin aktarılmasının yanında tüm gücü elinde bulunduran bir yöneticide gözlemlenebilecek durumlar ve sorunlar; yurttaşlara bazı hakların ve özgürlüklerin tanınmasının insan onuru ve değerindeki, toplumların ve devletlerin gelişmesindeki rolü; demokrasi temellerinin Eski Yunan toplumlarına dayanmasının sebepleri, insanların fikir dünyasındaki değişimler ve Agoralara ihtiyaç duyulmasının ve insanların birlikte karar verme ve dayanışma içinde olmasının sebepleri gibi daha eleştirel düşünme odaklı anlatımların ve etkinliklerin yapılması gerekmektedir. Demokratik ilke ve değerleri uygulayan, koruyan devletlerin demokratik devletler olduğu vurgulanmasına rağmen güncel ve çağdaş demokratik ve anti-demokratik devletlerdeki durumlara örneklerin verilmesi ve bunların bireysel, toplumsal ve küresel etkilerine değinilmesi gerekmektedir. Örneğin, monarşi ve oligarşi yönetim biçimlerin ötesinde ülkelerde anti-demokratik tutum ve uygulamalar sonucunda ortaya çıkan çatışmaların veya durumların bölgesel ve küresel bağlamda etkilerine değinilmelidir. Ayrıca demokratik ülkelerin sahip olduğu demokratik ilkelerin açıklamasının yanında ilkelerin sağlanmadığı durumlara ve etkilerine, sadece siyasi değil toplum içinde demokrasi kültürünün tahsisinde demokratik ilkeler ve değerlerin rolüne değinilmesi gerekmektedir. Örneğin, eşitlik demokratik ilkesinin sağlandığı durumlar toplumsal, siyasi, yerel, bölgesel ve küresel bağlamda incelenmeli ve anti-demokratik tutum ve uygulamalara karşı farkındalık kazandırılarak öğrencilerin aktif ve sorumlu vatandaşlık değer ve becerileri geliştirilmelidir. Konu, demokrasinin gelişim tarihi ve Türk-İslam devletlerindeki demokratik uygulamaların yanında güncel anti-demokratik yerel, ulusal ve küresel problemler, bunların iyileştirilmesine yönelik ulusal ve küresel çalışmalar (örneğin konferanslar, toplantılar, programlar, eğitimler ve uluslararası anlaşmalar vb.) ve uygulama örnekleriyle geliştirilmelidir. Konu içerisindeki etkinlikler genellikle boşluk doldurma ve geleneksel değerlendirme temellidir ve “...oy verme işlemlerinin nasıl gerçekleştiği hakkında röportaj yapınız (s.198)” aktif yöntemdir ancak konu içerisinde demokratik ilke ve değerler gibi soyut kavramların anlaşılabilmesi için örneklere ve aktif yöntemlere, eleştirel düşünme, problem çözme ve işbirliği yapma becerilerin geliştirilmesine yönelik etkinliklere yer verilmelidir. Ayrıca konu girişinde verilen “Tarih boyunca devletlerin farklı yönetim şekillerine sahip olmasının sebebi ne olabilir? Tartışınız (s.196)” hazırlık sorusunun cevaplanabilmesi ve çağdaş demokrasinin gelişmesindeki tarihsel olay ve olguların anlaşılabilmesi için öğrencinin temel dünya tarihi ve coğrafya bilgisine sahip

olması gerekmektedir. Örneğin, Eski Yunan tarihi, coğrafi konumu, kültürü ve dünya görüşü gibi bilgilerin öğrencinin ilgi ve seviyesine uygun düzenlenerek demokrasinin gelişmesinde etkin unsurlarını eleştirel düşünme becerisi ile keşfetmesi ve günümüzdeki durumunu değerlendirmesi; çağdaş ve güncel demokratik ve anti-demokratik tutum ve uygulamaları inceleyerek yerel, ulusal ve küresel etkilerini karşılaştırması; mevcut küresel anti-demokratik sorunların çözümüne yönelik problem çözme ve çatışma çözümü becerilerini ve argümanları analiz ederek sonuçlara ulaşmada eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Konu içerisinde adalet, eşitlik ve özgürlük gibi demokratik değerler, Türk-İslam Devletleri ve Osmanlı Devleti'ndeki uygulamalarla sınırlı tutulduğundan sürdürülebilir toplumların, barışın ve istikrarın tahsisinde demokrasi kültürünün önemi, eğitimi ve ulusal ve küresel etkilerinden bahsedilmesi gerekmektedir. Konu; insan hakları eğitimi (temelleri ve tarihi, hakların korunması), hak, özgürlük, demokratik ilkeler ve değerler, sosyal adalet, demokrasi, demokratik yönetim, aktif vatandaşlık ve aktif yöntemler kategorileri ile ilişkilendirilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, yeni Türkiye Cumhuriyetinin kurulması ve devlet içinde demokrasi kültürünün tahsis edilmesi için önemli adımlar atmıştır. Burada özgürlük, bağımsızlık, cemiyetlerin kurulması, kongrelerin düzenlenmesi, genelgelerin yayınlanmasında halk iradesinin gözetilmesi, milli irade ve egemenliğin sağlanmasında heyet ve meclisin toplanması, gazetelerin çıkartılması, çoğulculuk ve demokratik ilkelerle hükümetin denetlenmesi ve halk egemenliğinin sürdürülmesi gibi örneklerle yer verilmiştir. Konu içerisinde öğrencinin yaş, seviye ve ilgilerine uygun olarak aynı düşünce ve amacı paylaşan insanların ortak paydada buluşması ve bir cemiyet oluşturmalarının, milli irade kavramına örnek olarak topluluk içindeki insanların düşünce, karar ve kanaatlerine saygı duymanın, sürdürülebilir toplumların tahsisinde kapsayıcılık ilkesinin önemi ve millet meclisinin oluşturulmasında çoğulculuk ilkesinin rolü aktarılmalıdır. Ayrıca çok partili hayatın sağlanmasında bireylerin farklı düşüncelere, perspektiflere ve amaçlara sahip olmasının ve buna paralel cemiyet ve partilere oy verme hakkının birer demokratik kültür olduğunun aktarılması gerekmektedir. Konu içerisinde geçen “Millî kuvvetleri etkin, millî iradeyi hâkim kılmak esastır (s.202)” ve “Büyük Mecliste aynı temele dayanan yeni bir fırkanın faaliyete geçerek millet işlerini serbest münakaşa etmesini cumhuriyet esaslarından sayarım (s.205)” sözleri önemli olmasına rağmen öğrencinin seviyesine uygun olarak açıklanması, İrade-i Milliye ve Hâkimiyet-i Milliye gazeteleri ile şeffaflık demokratik ilkesi ile haber alma hakkı arasında bağlantı kurulması ve ilgili kavramların ve konuların (örneğin; birey ve milli iradenin, cemiyet veya partinin hükümeti denetlemesi,

toplumdaki tüm bireylere eşit hak ve özgürlüklerin verilmesi, farklı siyasi partilerin kapsayıcılık ve çoğulculuk ilkesine dayalı olması vb.) öğrencilerin seviye ve ilgisine uygun olarak diyaloglar, tiyatrolar, hikayeler ve örnek olaylar üzerinden günlük hayata uyarlanarak anlatılması gerekmektedir. Örneğin, bireysel iradenin ve topluluk iradesinin ne olduğu, bireysel karar alma ve toplumsal karar alma bağlamlarındaki farklılık ve bunların yerel, ulusal ve küresel etkileri, topluluk iradesinin sağlanmasında yapıcı diyalog, yapıcı katılım ve kapsayıcılığın öneminin öğrencilerin eleştirel düşünme, problem çözme, çatışma çözümü (Örneğin milli meclis, mahalle veya apartman meclisinde anlaşmazlıkların çözümü vb.) ve işbirliği becerilerini geliştirmeye yönelik etkinliklerle aktarılması gerekmektedir. Konu demokrasi, demokratik yönetim, bağımsızlık ve çoğulculuk demokratik ilkeleri, hak ve özgürlükler ve toplumsal cinsiyet eşitliği kategorileri ile ilişkilendirilmiştir. Demokratik ülkelerin sahip olduğu demokratik yönetim biçimi olan cumhuriyetin bazı özellikleri vardır. Konu içerisinde demokratik yönetimlerin anayasa ile korunduğu, milli egemenliğin siyasi katılım ve seçimle sağlandığı, bireylere insan haklarına dayalı anayasal hakların tanındığı, demokratik ilke ve değer olarak saygı, adalet, eşitlik, sosyal eşitlik ve adalet, hukukun üstünlüğü ve laiklik vurgulanmış ve örnek haber metinleriyle örneklendirilmiştir. Ancak demokrasi ve demokratik yönetim gibi konular ilkokul öğrencilerine anlatılması zordur. Bundan dolayı yerel ve ulusal uygulamaların yanında küresel bağlamda, demokratik ilke ve değerlerin demokratik ülkelerde ve yönetimlerde nasıl uygulandığı ve demokrasi kültürünün dünyaya yayılmasındaki aksiyonlar incelenmelidir. Örneğin, küresel bir problem olan iklim değişikliği konusunda demokratik ülkelerin hangi uygulamalara izin verdiği ve katkılar sağladığı; 2020 ABD başkanlık seçimleri ve Hindistan ve İsrail'deki 2021 parlamento seçimlerinin nasıl işlediği, hangi faktörlerin seçmenlerin kararlarını etkilediği konusunda sınıf içi tartışmaların yapılması; Siyahların Hayatı Önemlidir (Black Lives Matter) hareketi gibi sosyal hareketlerle vatandaşların nasıl değişim talep edeceği ve hükümetlerini etkileyeceğine yönelik örneklerin verilmesi; sosyal medya ve diğer çevrimiçi platformların insanların aktivizme katılmasında ve önemsedikleri davaları savunmasındaki önemi ve demokratik yönetimler üzerindeki etkisi; Covid-19 salgını sürecinde dünyanın dört bir yanındaki demokratik ülkelerin ve hükümetlerin krize nasıl yanıt verdiği ve politika kararları almak zorunda kaldığı; mülteci sorununa farklı ülkelerin nasıl tepki verdiği ve bu kararlarda demokratik yönetişimin etkisi; küreselleşen ve gelişen demokratik toplumlarda yaşanan cinsiyet hakkaniyeti, kadınların ve kız çocuklarının güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet duyarlılığı konularının çözümünde devlet ve halk

temelli demokratik süreçler ve uygulamalar gibi konuların öğrencilerin problem çözme ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik etkinliklerle verilmesi gerekmektedir. Toplumsal hayatın önemli bir parçası olarak demokrasi kültürü; öğrencilerin okulda seçimlere katılması ve oy vermesi, okul kulübünde aktif rol ve sorumluluk alması, bunların öğrencilerin okula aidiyetlik bilinci geliştirmesi ve toplumsal ilişkiler üzerindeki olumlu etkisi, aile içerisinde sorumlulukların yerine getirilmesi, ortak kararların alınması, oyun hakkı gibi hakların kullanımının desteklenmesi ve aktif vatandaşlık sorumluluklarının desteklenmesi gibi örneklerle aktarılmasına rağmen “demokratik toplumlardaki antidemokratik uygulamalarla ilgili güncel sorunlar üzerinde durulacaktır (SB.7.6.4)” alt kazanımı yalnızca darbe ve terör çatışma örnekleri ile sınırlı tutulmuştur. Sürdürülebilir demokratik toplumların tahsisinde demokratik uygulamalar kadar toplumsal anti-demokratik tutum, uygulama ve sorunların öğrenciler tarafından fark edilmesi ve problem ve çatışma çözümü becerileri temelinde sorunların çözülmesi gerekmektedir. Örneğin, profesyonel iş sahalarında gücün birkaç kişi veya grup içinde toplanması, diğer ülkelerde görülen ifade ve sivil özgürlüklerin bastırılması, ulusal ve uluslararası şirketlerin siyasi süreçler üzerinde etkiye sahip olması, azınlığın çıkarını destekleyen politikaların uygulanması ve bireylerin propagandaya veya yanlış bilgiye maruz kalmaları gibi demokratik toplumlardaki anti-demokratik uygulamaların vatandaşların siyasi ve sosyal katılımları ve yerel, ulusal ve uluslararası bağlamlardaki demokratik süreçler üzerindeki etkisi; yerel, ulusal ve küresel alanda anti-demokratik uygulamaların toplumsal ve siyasi bağlamlardaki yansıması ve bunların engellenmesine yönelik girişimler, devlet (tüzel) ve vatandaş rolleri eleştirel bakış açısıyla incelenmelidir. Konu aktif vatandaşlık, insan hakları eğitimi bağlamında demokratik süreçlerdeki güncel zorluklar, etik ve sosyal sorumluluk, çatışma (darbe) ve terör kategorisiyle ilişkilendirilmiştir.

“Küresel Bağlantılar” ünitesi öğrencilerin Türkiye’nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlara örnekler vermesi ve bağlantılı olduğu ekonomik bölgeleri ve kuruluşları tanıması, çeşitli kültürlerle yönelik kalıp yargıları sorgulaması ve arkadaşlarıyla iş birliği yaparak küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri üretebilmesi amaçlanmaktadır. “Uluslararası kuruluşlar; ülkeler arasındaki ekonomik, bilimsel, ticari, politik, kültürel, siyasal konular gibi birçok alanda iş birliğinin her ülkenin çıkarına olacağı inancıyla kurulmaktadır (s.220)” ve ulusal ve küresel konuların çözümünde uluslararası küresel kimliğin ve ortak insanlık duygusunun sağlanmasında rol oynamaktadır. Ancak konu içerisinde ülkemizin bölgenin ve dünyanın barış ve huzuruna

hizmet etmek için üye olduğu uluslararası kuruluşların tanımlarının yanında kurumların kurulmasındaki tetikleyici olaylara (örn. UNESCO’nun kurulduğu 1945 tarihinde Fransa ve dünyada durum nasıldı ve niçin bu tarihte eğitim, bilim, kültür, iletişim ve enformasyon yoluyla küresel barışın tesisine, fakirliğin ortadan kaldırılmasına, sürdürülebilir kalkınmaya ve paylaşılan ortak değerlere dayalı toplumlararası diyaloga katkıda bulunma (MFA, 2023) amacıyla bir kurum olarak kurulmuştur?); BM (Birleşmiş Milletler), NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) ve AGİT (Türkiye ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) gibi uluslararası örgütlerin tanımlarının yanında çalışmalarına, bu çalışmaların ulusal ve uluslararası etkilerine, küresel konular olan özgürlük ve güvenlik, barışa yönelik tehditler; üye ülkelerin ulusal ve küresel sorumlulukları, küresel kültür ve birikimlerin korunması ve korunmasına yönelik tehditler; Avrupa Konseyinin ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve çevre sorunlarına yönelik çalışmaları, WHO (Dünya Sağlık Örgütü), FAO (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü) ve WFP (Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı) amaçlarında yer alan küresel eşitsizlik, sağlık ve gıda tehditleri, doğal afetler, savaşlar ve sivil çatışmalar gibi nedenlerle küresel açlık ve yoksulluk konularının bölgesel ve küresel bağlamlardaki durumları ve bunları önleme çalışmalarının anlatılması gerekmektedir. Konu dayanışma, barışın ve sürdürülebilir toplumların tahsisi, küresel kimlik ve ortak insanlık duygusu, küresel eşitsizlik ve yoksulluk kategorileriyle ilişkilendirilmiştir. Uluslararası ticaret, ekonomi, bilim, teknik ve bilimsel konularda işbirliğinin sağlanmasın için çeşitli kurumlar kurulmuştur. Avrupa Birliği ve G-20, D-8 gibi işbirliği teşkilatlarının, Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru programının ve Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı projesinin ulusal ve küresel ekonomide taşımacılık, rekabet, refah ve işbirliğinin sağlanmasındaki rollerine değinilmesinin yanında küresel ortaklıkların küresel refahın tahsisinde ve küresel sorunların çözülmesinde ortak projelere, girişim, zirve ve uygulamalarının etkilerine örneklerle değinilmesi gerekmektedir. Konu birbirine bağlılık, işbirliği, küresel dayanışma ve sürdürülebilir toplumlar kategorileriyle ilişkilendirilmiştir. Ulusal ve küresel istikrarın ve barışın tahsis edilmesi için bireylerin yerel, ulusal ve küresel önyargı, kalıp yargı ve ayrımcılık gibi kapsayıcılığı engelleyen olguları bilmeleri ve farkındalık kazanmaları gerekmektedir. Konu içerisinde kalıp yargı ve önyargı tanımlarının yanında kültür ve bireyden kaynaklanan örnek düşüncelere; insani ilişkiler, dayanışma, sürdürülebilir toplum ve barışın tahsisinde yargıların etkisine, küresel bağlamda İslamofobi’nin dışında dini, kültürel ve toplumsal ayrımcılık ve dışlama örneklerine (örneğin, 2017 yılında başlayan Me Too hareketinin kadınlara yönelik cinsel

taciz ve saldırının yaygınlaşmasını vurgulaması, Myanmar'daki Rohingya Müslüman azınlığının dini kimlikleri nedeniyle zulüm ve şiddete maruz kalması, Avrupa'da genellikle göçmen karşıtı ve yabancı düşmanı söylemleri benimseyen aşırı sağcı siyasi partilerin yükselişi, Güney Amerika'da 1800'lerin sonlarından 1960'ların ortalarına kadar yürürlükte olan Jim Crow yasalarının Afrikalı Amerikalılara karşı ayrımcılığı yasallaştırması ve Colorism ile bazı toplumlarda daha açık tenli bireylerin istihdam veya evlilik gibi alanlarda ayrıcalıklı muamele görmesi vb.), bu örneklerin engellemesindeki uluslararası girişimlerin ve empati, anlayış, hoşgörü ve saygı değerlerinin önemine ve küresel barışın sağlanmasında etkin uygulamalara, girişimlere, forumlara ve kararlara örneklerle yer verilmesi gerekmektedir. Ayrıca “İslam İşbirliği Teşkilatından İslamofobide Gerileme Açıklaması (s.224)” başlıklı haberde İslamofobinin gerilemesi için uygulanan politikalar ve etkiler açıklanmamıştır ve bu tür toplumsal önyargı ve kalıp yargıların barışçıl şekilde dönüştürülmesinde siyasi, toplumsal ve bireysel uygulamaların, projelerin ve girişimlerin örneklerine yer verilerek olumlu sosyal katılımın, hareketin ve çeşitliliğe saygı, empati ve sevgi değerlerinin küresel barışın tahsisindeki rolüne yer verilmemiştir. Barışçıl ve istikrarlı küresel bir ortamın tahsisindeki engeller olan önyargı ve kalıp yargıların; öğrencilerin dininden dolayı zorbalığa uğraması, sınıf arkadaşlarının gelenek ve görenekleriyle dalga geçmesi, nitelikli bir çalışan adayının cinsiyeti veya etnik kökeni nedeniyle reddedilmesi ve 1994 yılında Ruanda'daki soykırıma, Hutu ve Tutsi toplulukları arasındaki etnik gerilimler ve önyargıların neden olması gibi “toplumlardaki çatışmalara kaynak olması” hakkında örneklerle yer verilerek öğrencilere, yargıların farklı bağlamlarda çeşitli şekillerde görülebileceği aktarılmalı ve tarihsel anlatı ve olaylar temelinde öğrencilerin eleştirel düşünme, problem çözümü ve çatışma çözümü becerilerini geliştirecek etkinliklere yer verilmelidir. Örnek olarak verilen “1930’lu yıllarda Afrika kökenli insanlar için oluşturulmuş olan olumsuz kalıp yargılar, 1960’lardan sonra gerek sanatsal etkinlikler gerek spor etkinlikleri gerekse bu insanlarla daha fazla etkileşime yol açan ortamlar sayesinde değişmiştir (s.230)” anlatısı hangi siyasi, toplumsal ve bireysel girişimlerle kalıp yargıların değiştiği, örnek tarihsel bağlam ve olaylar temelinde geliştirilmesi gerekmektedir. Konu barışın tahsisi (engeller), küresel eşitsizlik, çeşitliliğe saygı ve empati kategorileriyle ilişkilendirilmiştir. Sosyal bilgiler öğretim programında “SB.7.7.4. Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir” kazanımı ve 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında “Küresel Sorunlara Çözüm Üretiyorum” konusu küresel vatandaşlık eğitimi ile doğrudan ilişkilidir. Konu içerisinde küresel sorunlar küresel ısınma, iklim değişikliği, sel, çığ,

kuraklık, hortum, deprem, terörizm, açlık ve göç olarak ifade edilerek tanımları yapılmaktadır. Küresel sorunlardan küresel ısınma ve iklim değişikliğinin sebep ve sonuçlarına değinilmesinin yanında küresel bağlamda buzulları eriyen Kuzey Kutbu, deniz seviyesindeki yükselme sonucunda su altında kalma tehlikesi yaşayan Pasifik adaları, iklim değişikliği nedeniyle birçok topluluğun kuraklık, sel ve diğer aşırı hava olaylarına maruz kalması gibi güncel olaylara ve örneklerle yer verilmesi gerekmektedir. Ayrıca küresel sorunların insan yaşamına, bitki ve hayvan habitatlarına ve toplumlar üzerindeki etkilerine örneklerin verilmesi; konuyla ilgili örnek olay, bülten, fotoğraf, belgesel ve raporların incelenmesi; uluslararası platform, forum, girişim ve kurumlarda sorunların çözümüne yönelik atılan adımlara yer verilmesi gerekmektedir. Sel, çığ, kuraklık, hortum ve deprem afetlerinin tanımları yapılmasına rağmen küresel perspektif ile incelenerek yerel, ulusal, bölgesel ve küresel örneklerle, korunma yollarına, sürdürülebilir şehir ve çevre konusunda yapılan çalışmalara ve canlı yaşamı üzerindeki etkilerine değinilmemiştir. Örneğin sel, deprem ve çığ afetleri tanımlanmasına rağmen afetten korunma yollarına, ulusal ve uluslararası çalışmalara, yeniliklere ve sistemlere, çeşitli küresel bağlamlarda aynı afetten etkilenen toplumların karşılaştırılmasına ve toplumsal, çevresel, ekonomik, canlı yaşamına ve küresel etkilerine değinilmemiştir. Açlık nedenlerinde küresel iklim değişikliğinin yanında küresel eşitsizlik ve dengesizlik, zengin-fakir arasındaki uçurumun artması, ulusal gelişmişlik ve toplumsal refah düzeyi ve coğrafi etkenler incelenmelidir. Ayrıca açlık ve yoksulluk yalnızca küresel ısınma neticesinde değil Yemen'de devam eden savaş, Suriye'deki çatışma, Venezuela'daki ekonomik istikrarsızlık, enflasyon ve kriz, 2021 yılında Çin'de meydana gelen sellerin ekinleri ve bölge hayvanlarını yok etmesi, Zimbabwe'de siyasi istikrarsızlık ve yolsuzluğun gıda güvenliğini sağlayamaması, Sahra altı Afrika'da yetersiz altyapı ve ulaşımın gıda fiyatlarını artırması, Amazon yağmur ormanlarındaki ormansızlaşma; sürdürülebilir tarımın kullanılmaması ve küresel gıda israfının artması gibi etkenler bölgelerde gıda güvenliği krizine, gıda kıtlığına ve yetersiz beslenmeye neden olmaktadır. Burada ifade edilen açlığa neden olan bölgesel çatışmalara örneklerin verilmesi, yerel, ulusal ve küresel etkilerine değinilmesi ve çözümünde uluslararası girişimlere yer verilmesi gerekmektedir. Örneğin, Etiyopya'da çatışma, kuraklık ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle gıda krizi yaşanmaktadır. Tigray bölgesindeki çatışmaların gıda sistemlerini bozması açlık ve yetersiz beslenmeye neden olmaktadır. Gıda güvenliği temelli ve diğer çatışma türlerinin öğrencinin, çatışma çözümü becerisi geliştirmeye yönelik etkinliklerle birlikte ana sebeplerine, olası ulusal ve küresel etkilerine ve

engellenmesine yönelik ulusal ve uluslararası çalışmalara örneklerin verilmesi gerekmektedir. Ayrıca gıda güvenliğinin sağlanmasına yönelik uluslararası girişimlere yer verilmelidir. Örneğin, gıda güvenliğinin sağlanmasına yönelik Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin (SDG'ler), “açlığı sona erdirmek, gıda güvenliğini sağlamak ve beslenmeyi iyileştirmek ve sürdürülebilir tarımı teşvik etmek” için özel bir amacı vardır ve hedef, yetersiz beslenmenin azaltılması, tarımsal verimliliğin artırılması ve küçük ölçekli çiftçiler için pazarlara ve finansmana erişimin iyileştirilmesi dahil olmak üzere gıda güvenliği ile ilgili bir dizi alt hedefi içermektedir. Ayrıca Afrika Birliği'nin Kapsamlı Afrika Tarımsal Kalkınma Programı (CAADP), Afrika'da gıda güvenliğini artırmayı ve yoksulluğu azaltmayı amaçlayan bir programdır. Terörizm, küresel bir sorun ve çatışma örneği olarak sürdürülebilir, istikrarlı ve barışçıl toplumların tahsisinde en büyük engellerdendir. Burada terörizmin tanımının yapılmasının yanında küresel bağlamda terörizmden etkilenen bölgeler ve ülkelerle birlikte yerel, ulusal ve küresel etkilerine yer verilmelidir. Örneğin, Güney Asya, terörizmi yaşayan bir bölgedir. Hindistan, Pakistan ve Afganistan gibi ülkeler Taliban, Lashkar-e-Taiba ve Jaish-e-Mohammed gibi grupların saldırılarına maruz kalmaktadır ve bu saldırılar hükümeti, askeri personeli ve sivilleri hedef alarak sosyal ve siyasi sorunlara neden olmaktadır. Bu çatışmaların nedenleri terörist grupların faaliyet gösterdikleri hükümetler veya toplumdaki siyasi veya ideolojik farklılıklar; yüksek düzeyde yoksulluk, eşitsizlik ve marjinalleşmenin olduğu durumlar; sömürgecilik, arazi mülkiyeti ve kültürel kimlik gibi konularla ilgili uzun süredir devam eden talepler ve çözülmemiş anlaşmazlıklar; güvenlik ve göçle ilgili yasa ve politikadaki değişiklikler, vatandaşların artan gözetimi ve izlenmesi ile sivil özgürlükler ve insan haklarının ihlal edilmesidir. Bu konuların haricinde küreselleşme ve ekonomik karşılıklı bağımlılık ve bağılıklarla ekonomik krizlerin hızla yayılması, çevresel ve sağlık risklerin (korona virüs vb.) yayılması; insan hakları ihlalleri, biyoçeşitlilik kaybı, eğitim eşitsizliği ve erişim engeli, nükleer silahlanma ve tehdit ile siber güvenlik tehditleri gibi küresel sorunların konu içerisinde ifade edilmesi, öğrencilerin ilgi ve seviyesine uygun olarak problem çözme, eleştirel düşünme, çatışma çözümü ve işbirliği becerilerini geliştirebilecekleri etkinliklere yer verilmesi gerekmektedir. “Aşağıda verilen küresel sorunlardan birini seçerek bu küresel sorunun çözümüne yönelik geliştirdiğiniz çözüm önerileri yazınız (s.236)” ifadesindeki küresel vatandaşlık yetkinliği geliştirmeye yönelik etkinliğinin yapılabilmesi için öncelikle küresel tarih, kültür, coğrafya, çatışmalar ve toplumların bilgileri verilerek

öğrencinin küresel bakış açısı, ortak insanlık duygusu ve kimlik geliştirmeleri gerekmektedir.

Bulgular ve yorumlar bölümünde sosyal bilgiler öğretim programı ve 4.,5.,6. ve 7. sınıf ders kitapları, küresel vatandaşlık kod şeması çerçevesinde incelenmiş ve alan araştırmasından elde edilen veriler rehberliğinde yorumlanmıştır. Türkiye’de 2018 yılında güncellenen sosyal bilgiler öğretim programının ve ders kitaplarının küresel vatandaşlık eğitimi amaç ve hedefleriyle uyumlu olup olmadığının tespitinde kullanılan küresel vatandaşlık kod şeması küresel vatandaşlık eğitimi, barış eğitimi, çokkültürlü eğitim, insan hakları eğitimi, çevre eğitimi ve sürdürülebilir kalkınma eğitimi konularını, kavramlarını, değerlerini, becerilerini, yeterliliklerini, pedagojik yaklaşımlar ve yöntemlerini ve değerlendirme süreçlerini doğrudan içerdiğinden çalışma problemin çözümü mümkün olmuştur. Araştırmanın sonucunda bazı temalar ve kategorilerin yeterli düzeyde temsil edilmediği ve öğrencilere aktarılmadığı, bazı tema ve kategorilerin doğrudan değil dolaylı şekilde aktarıldığı ve bazı kazanım ve konuların ise küresel perspektifi yansıtmadığı tespit edilmiştir.

Küresel vatandaşlık eğitimi (KVE), öğrencilerin bilgili ve eleştirel okuryazarlar olmalarını, toplumuna ve dünyaya aidiyet bilinci geliştirmelerini, çeşitliliğe saygı, etik ve sosyal sorumluluk değerlerine ve ilgi tutumuna sahip olmalarını kısaca sorumlu ve aktif küresel vatandaşlar olmaları için gerekli olan bilgi, beceri, değer ve tutumların gelişimini teşvik etmeyi amaçlayan ve günümüzde gelişmekte olan bir eğitim alanıdır. Günümüzde KVE’nin artan önemi ile birlikte mevcut öğretim programlarının ve ders kitaplarının içeriğine yeterince dâhil edilmesi için kaynakların yapılandırması gerekmektedir. Çalışmanın sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarının küresel yeterlilikleri, konuları, çeşitli bakış açılarını, deneyimleri; öğretim, yöntem, teknik, yaklaşım ve eğitim süreçlerini yeterince yansıtmadığına ve güncelliğini yitirdiğine dair değerlendirme ve kanıt sağlaması; küresel vatandaşlık yaklaşımının insan hakları ve çevre eğitimi konularıyla sınırlı olması ve ders kitaplarının Batılı-Avrupa bakış açılarına odaklanarak ve Batılı olmayan toplumların katkılarını göz ardı ederek küresel meselelere ilişkin dar bir bakış açısı sunması gibi küresel vatandaşlık eğitimine ilişkin mevcut boşlukları vurgulaması; sosyal bilgiler eğitiminde daha kapsayıcı ve alt eğitim dallarıyla küresel vatandaşlık eğitimine olan ihtiyacı vurgulaması; küresel vatandaşlık eğitimi yaklaşımının yansıtılmasında gerekli olan kavramlar, konular, süreçler, yaklaşımlar, yöntemler ve yeterliliklerin aktarımına yönelik yorumlara ve tavsiyelere yer vermesinden dolayı araştırmanın eğitim bilimlerine ve sosyal bilgiler eğitim alanına katkı sağlaması

beklenmektedir. Araştırmada küresel vatandaşlık eğitiminin güncel öneminin yansıtılması ve eğitim sürecinde temel argümanların yapılandırılmasına yönelik bulguların, yorumların ve tavsiyelerin sunulmasıyla sosyal bilgiler eğitim kalitesinin artırılması amaçlanmıştır.

Bu çalışmaya dayalı olarak eğitim politikalarını düzenleyen ve uygulayan Millî Eğitim Bakanlığı ve Talim Terbiye Kurulu gibi yetkili kurumların öğretim programları ve ders kitaplarındaki küresel vatandaşlık eğitim yaklaşımı durumunu belirlemesi, mevcut boşlukların giderilmesi için öğretim programı geliştirme, ölçme ve değerlendirme ve eğitim teknolojileri uzmanlarıyla çalışması ve bu alandaki ulusal ve uluslararası çalışmaların, girişimlerin ve projelerin desteklenerek çıktıları, mevcut sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarının yapılandırılmasında veya ayrı bir küresel vatandaşlık öğretim programının ve ders kitaplarının tasarlanmasında kullanması beklenmektedir.

Araştırmada sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarındaki mevcut kazanımların, öğrenme alanlarının, ünitelerin ve konuların küresel vatandaşlık eğitimi çerçevesinde yapılandırılması, geliştirilmesi, örneklendirilmesi ve genişletilmesine yönelik yorumlar ve öneriler sunulurken sosyal bilgiler eğitimine daha güncel ve çağdaş bir amaç kazandırılmaktadır. Çalışmada özellikle sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarındaki küresel vatandaşlık eğitiminin mevcut durumu incelenerek ve iyileştirme alanları belirlenerek alanyazındaki bir boşluk doldurulmaktadır. Ayrıca küresel vatandaşlık eğitim yaklaşımının temellerini oluşturan insan hakları eğitimi, barış eğitimi, çokkültürlü eğitim, çevre eğitimi ve sürdürülebilir kalkınma eğitimi hakkında alan araştırması yapılarak eğitim dallarının sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarındaki durumu daha kapsamlı ve detaylı bir şekilde incelenmiş ve sonuç ve öneriler bölümünde eğitim dallarının mevcut kaynaklardaki durumu ve yapılandırılmasına yönelik öneriler ifade edilmiştir. Sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarının incelemesi, uluslararası öğretim programlarının ve ders kitaplarının incelemesinde kullanılan Uluslararası UNESCO Eğitim Bürosu tarafından hazırlanan “Müfredat Geliştirme için Eğitim Araçları: Küresel Vatandaşlık Eğitimi için Bir Kaynak Paketi”(UNESCO-IBE, 2018) (Training Tools for Curriculum Development: A Resource Pack for Global Citizenship Education) rehber kaynağı ve “Hedef 4.7'nin Küresel Olarak İzlenmesi: Ulusal Müfredat Çerçevesindeki Temalar”(UNESCO-IBE, 2016) (Global Monitoring of Target 4.7: Themes in National Curriculum Frameworks) raporunda kullanılan küresel vatandaşlık eğitimi inceleme şemalarına göre hazırlanan küresel

vatandaşlık kod şeması rehberliğinde yapılmış ve çalışmanın geçerliliği ve güvenilirliği artırılmıştır. Sonuç olarak çalışmanın sosyal bilgiler eğitim sürecinin temel argümanları olan sosyal bilgiler öğretim programının yapılandırılması ve geliştirilmesine; sosyal bilgiler ders kitaplarının yapılandırılmasına, genişletilmesine, küresel perspektifi yansıtmada kullanılacak anlatı, yaklaşım, konu, kavram, yöntem, teknik, yeterlilik ve değerlendirme boyutlarının aktarımına ve çağdaş ihtiyaçlara cevap vermesi için geliştirilmesine katkılarından dolayı ve küresel vatandaşlık eğitimi temel eğitim dallarının incelenmesiyle disiplinlerarası yaklaşımının yansıtılması ve çalışma sürecinde bu yaklaşımdan faydalanılması; temel eğitim dallarının amaç, hedef, konu, kavram ve yeterliliklerine yönelik uygun değerlendirmelerin ve boşlukların tespit edilerek yorumların yapılması ve tavsiyelere yer verilmesinden dolayı araştırmanın özgün olduğu söylenebilmektedir.

BÖLÜM 5

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde çalışmanın amaç ve alt amaçlarına uygun olarak Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu tarafından 2018 tarihinde güncellenen ve Türk eğitim sisteminin ilkokul 4., ortaokul 5.,6. ve 7. sınıflar seviyesinde okutulmakta olan sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan kazanımların ve ders kitaplarının KVEKŞ rehberinde incelenmesi ile elde edilen sonuçlar değerlendirilmektedir ve çeşitli öneriler sunulmaktadır.

İnsan Hakları ve Cinsiyet Eşitliği Temaları ve İnsan Hakları Eğitimine İlişkin Sonuç ve Öneriler

İnsan hakları teması altında yer alan haklar, sorumluluklar, özgürlük ve sivil özgürlükler, demokrasi, demokratik yönetim, demokratik değerler, demokratik ilkeler, insan hakları eğitimi ve kültürü kategorileri doğrudan veya dolaylı olarak aktarılsa da insan hakları eğitimi temelinde kavram ve konuların öğretiminde eksiklikler tespit edilmiştir. Sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında sosyal adalet, toplumsal cinsiyet eşitliği, cinsiyet hakkaniyeti, kadınların ve kız çocuklarının güçlendirilmesi, toplumsal cinsiyet duyarlılığı ve toplumsal cinsiyetin eşit temsili kategorileri yeterli düzeyde aktarılmamıştır. Bu durum, öğrencilerin cinsiyetle ilgili sorunları eleştirel bir şekilde analiz etme becerilerinin engellenmesine ve kadınları ve kız çocuklarını marjinalleştiren toplumsal normları sürdürmelerine neden olmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve bağlantılı konuların aktarılmaması, öğrencilerin tarihsel bağlamı, sosyo-kültürel dinamikleri, kadınların ve kız çocuklarının karşı karşıya kaldığı ve süren mücadelelerini anlamalarını sınırlamakta ve bu da toplumsal ilerlemeyi ve toplumsal cinsiyete duyarlı politika ve uygulamalara katkıda bulunabilecek bilgili ve proaktif vatandaşların gelişimini engellemektedir. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliğine dair konuların atlanması, öğrencilerin farklı bakış açıları ve deneyimlere maruz kalmalarını sınırlamaktadır.

İnsan hakları eğitiminin temeli olan hak, özgürlük, sorumluluk, eşitlik, adalet ve insan onuru gibi soyut kavramların özellikle tarihi, felsefi, sosyolojik, psikolojik ve coğrafi temellendirmeleri yeterli düzeyde aktarılmadığından bu kavramların öğrencilerin ilgi, yetenek, yaş ve ihtiyaçlarına uygun olarak aktarılması gerekmektedir. Ayrıca sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan 1789 Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirisi ve 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin yanında daha fazla ulusal ve küresel demokratikleşme süreç ve kararlardan bahsedilmesi gerekmektedir.

Demokratikleşme süreçlerinde gelişim ve değişimin sağlanmasında yerel, ulusal ve küresel bağlamlarda karşılaşılan zorluklar, bu zorlukların sebepleri, dönemin kültürel, sosyolojik ve siyasi yapısı ve bu zorlukların çözümünde sosyal katılım, sosyal ve etik sorumluluk, sosyal hareket ve ortak insanlık duygusunun önemi aktarılmamıştır. Ayrıca insan haklarının uygulanması ve korunması için siyasi bağlamla birlikte bireysel ve toplumsal demokrasi kültürünün oluşma sürecinde yerel, ulusal ve küresel bağlamlara yer verilmemiştir. Küresel bağlamda insan hakları kültürünün tahsis edilmesinde insan haklarının tanımlanması ve korunması ihtiyacının nasıl ortaya çıktığı, hangi bağlam ve dönemlerde bu ihtiyaca gerek duyulduğu, ulusal ve uluslararası bağlamlarda ihtiyacın sağlanmasındaki adımlar, süreçler, kazanımlar, zorluklar ve mücadelelerin ne olduğu aktarılmamıştır.

KVEKŞ bulguları, yorumları ve insan hakları eğitimi alan araştırması neticesinde elde edilen sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarındaki sonuçlar çerçevesinde çeşitli öneriler aşağıda maddeler halinde sunulmaktadır:

- a. İnsan hakları eğitiminde insan onuru, değeri, bireyselleştirme, bireysel öz-saygı ve öz-değerlendirme gibi birey odaklı gelişme süreçleri daha fazla vurgulanmalıdır.
- b. Çeşitliliğe saygı ve sosyal eşitlik değerlerini aktarmak için yerel, ulusal ve küresel kültürlerin, kimliklerin, dillerin, dinlerin ve çeşitliliklerin tanımlanması, kabul edilmesi, geçmişleriyle barışılması gerekmektedir ve küresel refahın artmasındaki rolü incelenmelidir.
- c. Toplumsal cinsiyet eşitliği, toplumsal cinsiyet hakkaniyeti, kadınların güçlendirilmesi, toplumsal cinsiyet duyarlılığı ve toplumsal cinsiyetin eşit temsili konuları yerel, ulusal, bölgesel ve küresel bağlamlardan örnekler, tarihsel ve çağdaş perspektifler ve çağdaş vaka çalışmalarıyla aktarılmalıdır.
- d. Yerel bağlamın ötesinde uluslararası demokrasi kültürünü geliştirmek ve sosyal adalet, dayanışma, dostluk ve işbirliğini teşvik etmek için yapılan çalışmalara değinilmelidir.

- e. İnsan hakları eğitiminde insan hakları küresel bağlamda incelenmeli, toplumsal ve küresel katkıları tartışılmalı ve insan haklarını deneyimleme ve yorumlamanın farklı yolları aktarılmalıdır.
- f. Öğrencilerin insan hakları becerileri ve değerlerini geliştirmeleri için sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında yerel, ulusal ve küresel bağlamlardan örneklerle etkinliklerin düzenlenmesi ve öğrencilerin tutum geliştirmelerine fırsatların verilmesi gerekmektedir.
- g. Öğrencilerin demokratik değerleri içselleştirmeleri; hakların, özgürlüklerin ve sorumlulukların farkında olarak kullanmaları ve diğer insanların haklarını savunmada istekli olmaları için küresel perspektiflerden demokratik değerler, ilkeler, zorluklar, engeller incelenmeli; demokrasinin tahsisinde aktif vatandaşlığın, sosyal hareketlerin ve mücadelelerin önemi ile güncel küresel sorunların çözümünde uluslararası işbirliğinin, dayanışmanın, anlaşmaların ve kararların önemi aktarılmalıdır.
- h. Öğrencilerin insan hakları kültürünü kazanmaları için küresel bağlamlarda insan haklarına yönelik mevcut tehditleri tespit edebilmeleri, bu tehditlerini incelemeleri ve tehditlere yönelik çözümler geliştirmeleri için 21. yüzyılda toplumların karşılaştığı zorlukları, çoklu bakış açısı ve çok disiplinli yaklaşımlar çerçevesinde incelemeleri gerekmektedir.
- i. Öğrencilerin insan hakları kültürünü içselleştirebilmesi için felsefi ve manevi temellerle birlikte yerel, ulusal ve küresel bağlamlar üzerindeki etkileri aktarılmalıdır.
- j. Aktif vatandaşların yetiştirilmesinde insan hakları farkındalığı ve bilincinin yanında başkalarının haklarını savunma sorumluluğu kazandırılmalıdır.
- k. Aktif ve demokratik vatandaşlık gibi ulusal vatandaşlık türlerinin yanında kültürel vatandaşlık, küresel vatandaşlık, dijital vatandaşlık, çifte vatandaşlık ve mülteci vatandaşlığı gibi vatandaşlık türleri aktarılmalı ve bunların yerel, ulusal ve küresel refahın artmasındaki rolü, önemi, yeterlilikleri ve bireyselleştirmeye katkıları anlatılmalıdır. İlgili vatandaşlık türlerine ihtiyaç duyulma nedenleri, özellikleri ve amaçları ifade edilmelidir.
- l. İnsan hakları eğitiminde kendine saygı, açık fikirlilik, kendini ve başkalarını değerli görme ve bireysel, toplumsal ve küresel bağlamları iyileştirme arzusu vurgulanmalıdır.

- m. Demokratik ilkeler, yalnızca ulusal siyasi bağlam üzerinden değil yerel ve küresel bağlamdaki yansımaları, değişimleri ve uygulanmalardaki farklılıklarıyla birlikte incelenmelidir.
- n. Küresel insan hakları kültürünün tahsis edilmesinde evrensel değerler önemli olduğundan bu değerlerin ifade edilmesi, küresel bağlamda örneklendirilmesi gerekmekte ve ortak insanlık duygusu ve yaşam kültürünün oluşmasındaki önemi aktarılmalıdır.
- o. İnsan hakları eğitiminde öğrenci merkezli öğrenme, tüm/bütüncül okul ve demokratik sınıf yaklaşımları uygulanmalıdır.

Barış, Şiddetsizlik ve İnsan Güvenliği Teması ve Barış Eğitimi Yaklaşımına İlişkin Sonuç ve Öneriler

Barış, şiddetsizlik ve insan güvenliği temasından barış, barışın tahsisi, savaş, çatışma (darbe), terör, göçmen, mülteci, yerinden edilmiş insanlar ve barış eğitimi kategorileri doğrudan veya dolaylı olarak aktarılsa da barış eğitimi temelinde kavram ve konuların öğretiminde eksiklikler tespit edilmiştir. Ayrıca istismar, taciz ve şiddet biçimleri hakkında farkındalık kategorisinde yer alan konu ve kavramların tamamen aktarılmadığı, alan ile bağlantılı bilgi, değer, beceri ve tutumların öğrencilerin kazanımında yeterli düzeye ulaşamadığı tespit edilmiştir.

Sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında istismar, taciz ve şiddet biçimleri hakkında farkındalık kategorisi aktarılmamıştır. Bu durum öğrencilerin taciz edici davranışları normalleştirmesine, sessizlik ve mağdurları suçlama kültürü kazanmalarına, kötü niyetli durumları fark etme, önleme ve bunlara tepki verme becerilerinin engellenmesine neden olabilmektedir. Savaş ve terör çatışmaları ulusal bağlamın dışında küresel bağlamda incelenmemiş ve savaş çatışmasının ağır sonuçlarından biri olan soykırım aktarılmamıştır. Ayrıca çatışmalardan etkilenen insanlar göçmenler, mülteciler ve yerinden edilmiş insanlar kategorileriyle açıklansa da kavramlar küresel bir mesele olarak incelenmemiş, uluslararası çözüm süreçlerine yer verilmemiş ve barışın tahsisi kategorisinde barış (negatif ve pozitif barış), şiddet (doğrusal, yapısal ve kültürel şiddet) ve çatışma türleri aktarılmamıştır.

KVEKŞ bulguları, yorumları ve barış eğitimi alan araştırması neticesinde elde edilen sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarındaki sonuçlar çerçevesinde çeşitli öneriler aşağıda maddeler halinde sunulmaktadır:

- a. Barış, şiddet ve çatışma türlerinin özellikleri, etki alanı ve çeşitli bağlamlar üzerindeki değişen doğası aktarılarak yerel, ulusal, bölgesel ve küresel alanlara yansımaları incelenmelidir.
- b. Savaş ve terör gibi ulusal, bölgesel ve küresel etkileri olan çatışma türleri tanımlanmalı ve örneklerle sunulmalıdır.
- c. Ulusal ve uluslararası çatışma türleri arasındaki bağın; yerel bağlamın küreseli, küresel bağlamın yereli etkilemesi anlayışıyla incelenmesi ve uluslararası dayanışma ve diyalogun çatışma çözümündeki rolü aktarılmalıdır.
- d. Barış kültürü ve inşasında etkili olan yerel, ulusal ve uluslararası organizasyon ve kurumların anlatılmalıdır.
- e. Bireylerin barış kültürünün ve tahsisinde etkili olabilmesi için kazandırılması gereken yeterlilikler aktarılmalıdır.
- f. Barış kültürünün yerel, ulusal ve uluslararası katkıları; barışın sürdürülmesinde etkili olan ülkeler, kurumlar, kuruluşlar, sivil toplum örgütleri, komisyonlar, birlikler, dayanışmalar, girişimler ve uygulamaları anlatılmalı ve farklı bağlamların refahı üzerindeki etkileri tartışılmalıdır.
- g. Barış kültürü ve tahsisine duyulan ihtiyacın tarihsel ve bağlamsal kökleri, sebepleri, aksiyonları açıklanmalı ve güçlenmesinde etkili olan bireysel, toplumsal ve uluslararası sosyal katılım ve sosyal hareket örneklerine yer verilmelidir.
- h. Barış kültürünün ulusal ve uluslararası bağlamlarda tahsis edilmesinde dayanışma ve diyalogun önemi aktarılmalıdır.
- i. Barış kültürü tahsisinde yerel, ulusal, bölgesel ve küresel bağlamlarda karşılaşılan zorluklar, engeller ve gerilimler aktarılmalıdır.
- j. Soykırım gibi ulusal ve uluslararası çatışmaların çeşitli sonuçları ve bunların yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası etkileri incelenmelidir.
- k. Çatışma çözümü ve analizi becerilerine yer verilmeli ve ders kitaplarında bu becerilerin geliştirilmesine yönelik çatışma çözümü çarkı (conflict resolution wheel), barış yolu (peace path), konuşma çubuğu (talking stick), çatışma soğanı (conflict onion), çatışma merdiveni (conflict ladder), üç ayaklı tabure (three-legged stool) ve çatışma ampulleri (conflict bulbs) öğretim yöntem ve teknikleri kullanılmalıdır.

- l. Barış kültürü ve tahsisinde etkili olan evrensel değerler tanımlanmalı ve öğrenci merkezli etkinliklerle aktarılmalı; yerel, ulusal ve uluslararası çatışmaların çözümünde evrensel değerlerin rolü incelenmelidir.
- m. Barış eğitiminde aktif öğrenmeyi teşvik eden akran arabuluculuğu; akranlararası değerlendirme, inceleme ve taktir; deneyimsel öğrenme (toplum hizmeti projeleri, rol yapma alıştırmaları veya simülasyonlar gibi barış eğitimini teşvik eden uygulamalı faaliyetlerde bulunma), topluma hizmet (öğrencilerin bir sosyal katılım, sorumluluk ve hareket duygusu geliştirmelerine ve gerçek küresel konu ve problemleri tanımalarına fırsatların verilmesi); öğrencilerin empati, eleştirel düşünme, işbirliği becerileri ve başkalarına ve çevreye karşı ilgi, empati ve şefkat tutumları, merhamet, affetme, çeşitliliğe saygı ve taktir etme ve etik sorumluluk değerlerinin aktarıldığı öğretim yöntemleri, teknikleri ve yaklaşımlarına daha fazla yer verilmelidir.
- n. Çeşitli bağlamlardaki çatışmalardan etkilenen mülteciler, göçmenler, azınlıklar ve yerel halklar gibi topluluklar ile ülkeler ve uluslararası birlikler incelenirken çoklu-bakış açısı yaklaşımı kullanılmalıdır.
- o. Yapıcı milliyetçilik ve çoklu bakış açılarına dayalı tarihsel anlatıma yer vererek öğrencilerin kapsayıcı ve empatik tarih ve ulusal kimlik anlayışları, küresel bağlam odaklı geliştirilmesi gerekmektedir.
- p. Öğrencilerin öz-farkındalık, öz-saygı ve öz-değerlendirme durumları bireyselleştirme etkinlikleri temelinde geliştirilmelidir.
- q. Çatışmaların nedenleri (ekonomik, sosyal, kültürel ve politik faktörler; ayrımcılık, dışlama, yanlış anlaşılmalara, grup çıkarları ve ideolojiler vb.), etkileri (korku, güvensizlik, öfke, umutsuzluk, şiddet ve insan hakları ihlalleri vb.) ve sonuçları (izolasyon, travmalar, güvensizlikler, önyargılar, kalıp yargılar, iç ve bölgesel savaşlar, terör, göç, yerinden edilmiş insanlar vb.) arasında bağlantı kurularak yerel, ulusal ve küresel bağlamlar üzerinden örneklendirilmeli, tartışılmalı ve analiz edilmelidir.
- r. Ulusal ve uluslararası çatışma yönetimi, önlenmesi, çözümü ve barış kültürü ve inşasının sürdürülmesinde etkin olan birlikler, kurumlar ve sivil toplum örgütleri gibi faktörlerin rolü incelenmelidir.
- s. Barış eğitiminde yerel, ulusal ve küresel bağlamdaki çatışmaların arka planı, tarafları, sorunları ve etki alanları incelenerek öğrencilerin durum ve çatışma haritalama becerileri geliştirilmedi.

- t. Etkin iletişimin yanında çatışma çözümü sürecinde etkili olan müzakere, arabuluculuk ve uzlaşma; liderlik, işbirliği ve dayanışma; küresel kültürel yeterlilik, yapıcı diyalog ve katılım; duyguları anlama, yönetme ve ifade etme; bireysel, toplumsal, ulusal ve uluslararası hata payını kabul etme ve affetme gibi becerilerin ve tutumların aktarılması gerekmektedir.
- u. Barış kültürüne yerel, ulusal, bölgesel ve küresel bağlamlardan (Ubuntu felsefesi, Afrika'daki barış kültürünün örneğidir) örneklerin verilmesi ve bu yaklaşımların taşıdığı değerler, çeşitli yaklaşımlarla ortaklıkları, toplumsal ve küresel huzurun ve refahın sağlanmasındaki rolleri, tarihsel temelleri ve etkileri incelenmelidir ve küresel ortak değerler ve duygular vurgulanmalıdır.
- v. Barış eğitiminde öğrencilerin çeşitliliğe saygı, taktir, savunma, farkındalık ve duyarlılık değer ve tutumları geliştirilebilmesi için çeşitlilik türleri tanımlanmalı ve yerel, ulusal ve uluslararası bağlamlarda çeşitlilik türleri incelenmelidir. Bu bağlamda Türkiye’de bulunan çeşitlilik türleri tanımlanmalı, kabul edilmeli ve bunların kültürleri, dilleri, dinleri ve eşsiz özellikleri aktarılmalıdır. Örneğin kültürel, ırk ve etnik, cinsiyet, dil, dini, sosyo-ekonomik, kuşak ve nesil, yetenek ve yeterlilik, coğrafi ve tarihsel gibi çeşitlilik türleri aktarılmalıdır.
- w. Yerel, ulusal ve küresel çeşitlilik türlerinin, saygının, taktir ve savunmanın bağlamlar üzerindeki sosyal refaha, dayanışma, huzur, istikrar ve sürdürülebilirliğe katkıları incelenmelidir.
- x. Öğrencilerin gerçek dünyadan ideal dünyaya geçmek için ne yapılacağına, kimin yapacağı, ne zaman, nerede, nasıl ve neden yapacağına dair fikir sunmalarına ve gerçek-ideal dünya arasındaki gerilimi hissetmelerine fırsatlar verilmelidir.

Çokkültürlülük Kategorisine ve Çokkültürlü Eğitim Yaklaşımına İlişkin Sonuç ve Öneriler

Çokkültürlülük kategorisi doğrudan veya dolaylı olarak aktarılsa da çokkültürlü eğitim temelinde bağlantılı bilgi, değer, beceri ve tutumların öğrencilerin kazanımında yeterli düzeye ulaşamadığı tespit edilmiştir. Sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında ulusal kültürler ve miras ile kültürel öğeler vurgulanmasına rağmen çokkültürlü eğitime uygun çokkültürlülükten ve kültürel çeşitlilikten bahsedilmemiş ve yerel ve ulusal bağlamlarda kültürel çeşitlilikten sözedilmeden küresel kültürlere ve

bağlamlardaki çeşitliliğe değinilmiştir. KVEKŞ bulguları, yorumları ve çokkültürlü eğitim alan araştırması neticesinde elde edinilen sosyal bilgiler öğreti programı ve ders kitaplarındaki sonuçlar çerçevesinde öneriler aşağıda maddeler halinde sunulmaktadır:

- a. Kültür ve kültür öğeleriyle birlikte kültürel çeşitliliğin yerel, ulusal ve küresel bağlamlardaki farklı tanımları ve çeşitli bağlamlarda değişen kültürel çeşitlilik algıları incelenmelidir.
- b. Yerel, ulusal ve küresel bağlamlarda kültürel çeşitliliği oluşturan toplumlar ve gruplar (azınlıklar, göçmenler, yerli halklar, çeşitli sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürden gruplar, kısıtlı ve engelli bireyler, özel gereksinimli bireyler vb.) ile kültürlerini yansıtmada kullandıkları sanatsal, mimari, anıtlar, tarihi yerler, müzik ve eserler gibi somut ve din, dil, ayin, ritüel, inançlar, felsefeler, örf ve adetler ve hayat görüşleri gibi soyut boyutlar örneklerle aktarılmalıdır.
- c. Küresel çeşitlilik bağlamında azınlık özelliğine (yeri halklar, bölgesel azınlıklar, göçmenler, dilsel ve dinsel azınlıklar vb.) sahip toplumların kültür ve değerlerinin yozlaşma ve kaybolma ile kültür ve değerlerine bağlılıklarının artma sebepleri küresel küreselleşmenin etkileri temelinde incelenmesi gerekmektedir.
- d. Kültürel çeşitliliğin ve azınlık grupların yerel, ulusal ve küresel kültür üzerindeki etkisi ve baskın nüfus içinde karşılaştıkları zorluklar (yabancılaşma, aşağılama, damgalanma, kalıp yargı ve önyargı, dışlama, ayrımcılık ve ırkçılık vb.), bunların sebepleri ve zorluklar karşısındaki tepkileri incelenerek barışçıl, istikrarlı ve sürdürülebilir toplumların tahsisinde karşılıklı kabul etme ve edilme süreçlerinin önemi aktarılmalıdır.
- e. Yerel, ulusal, bölgesel ve küresel bağlamda çeşitli topluluk ve grupların karşılaştıkları zorlukların çözümde etkili olan kurum, kuruluş, sivil toplum örgütleri, birlikler, girişimler, projeler ve devlet hizmetleri öğrencilere öğretilerek çeşitli kültürlere sahip toplumların küresel problemleri çözüm sürecinde işbirliği ve dayanışma göstermesi gerektiği aktarılmalıdır.
- f. Yerel, ulusal, bölgesel ve küresel kültür çeşitliliğinin, kültürel bakış açılarının oluşmasında ve bunun dünyayı algılama, sosyal ve toplumlararası ilişkiler üzerindeki etkisi eleştirel düşünme becerisiyle incelenmelidir.
- g. Ulusal ve küresel vatandaşlık aktarımında çokkültürlülük bilinci, değerleri, becerileri ve tutumlarının önemi ve katkısı aktarılmalıdır.

- h. Yerel, ulusal, bölgesel ve küresel barışın tahsisinde, inşasında ve çatışmaların nedenlerinde ve çözümünde kültürel çeşitliliğin etkisi çatışma analizi yaklaşımıyla incelenmelidir.
- i. Çokkültürlü eğitime duyulan ihtiyacın temelleri çeşitli tarihsel anlatılar, sosyal hareketler, yerel, ulusal, bölgesel ve küresel bağlamlardaki aksiyonlar çerçevesinde anlatılmalı ve durum ve örnek olay analizi etkinlikleri yapılmalıdır.
- j. Çokkültürlü eğitimde çeşitli kültürler arasında yapıcı, etkili etkileşim ve iletişim kurmada önemli becerin ve değerlerin aktarılması gerekmektedir.
- k. Üstünlük ideolojisinin olmadığı, yapıcı ve çoklu ve kültürel bakış açısına dayalı tarih anlatımına yer verilmelidir.
- l. Öğrencilerin yerel, ulusal ve küresel kültürlerin gözünden dünyayı görmeleri, algılamaları ve değerlendirmeleri sağlanarak kültürün “bakış açısı” üzerindeki etkisi aktarılmalıdır.
- m. Sosyal bilgiler eğitiminde ulusal vatandaşlıkla birlikte çokkültürlü eğitim temelinde iki yönlü adanmış kimlikler vurgulanmalı ve öğrencilerin kimlik gelişimi desteklenmelidir. İkili kimlik, bireyin hem ulusal topluluğuna hem de kültürel veya etnik topluluğuna ait olma duygusunun gelişmesi anlamına gelmektedir. Bunun için öğrencilerin kendi kültürel kimlikleriyle birlikte başkalarının kültürel kimlikleri hakkında farkındalık ve bilgi sahibi olmalarına, ikili kimlik anlayışını deneyimlemelerine fırsatlar verilmeli ve demokratik sınıf ve kapsayıcı eğitim yaklaşımları öğretim programlarına ve ders kitaplarına entegre edilmelidir.
- n. Çokkültürlü eğitim bağlamında kapsayıcı eğitim yaklaşımına dayalı sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitapları güncellenmelidir. Örneğin öncelikle yerel, ulusal ve bölgesel yerli halklar, kadınlar, engelli/kısıtlı bireyler ve Suriyeli sığınmacı bireyler gibi çeşitli alanlarda özelleştirilmiş grupların bakış açılarını, deneyimlerini ve zorluklarını vurgulayan anlatılar, birincil kaynak belgeleri, multimedya materyalleri dahil edilmeli ve bu perspektifler küresel bağlamı kapsayacak şekilde genişletilmelidir.
- o. Öğrencilerin bilginin yapılandırılmasında kullanılan kavramların, sorunların, olayların ve temaların, çeşitli etnik ve kültürel grupların bakış açılarından görmeleri sağlanmalıdır.
- p. Öğrenciler, kültürel çeşitlilik ve ırksal tutumlarının yerel, ulusal, bölgesel ve küresel bağlamda nasıl şekillendiği ve bunun bireylerin, toplumların ve uluslararası ilişkilerin refahı üzerinde nasıl etkili olduğunu incelemelidir.

- q. Yerel, ulusal, bölgesel ve küresel sorunların işbirliği, dayanışma ve birlikle çözümünde kendi kültürünün ve diğer kültürlerin, kültürel çeşitliliğin katkıları analiz edilmeli ve problemlerin çözümünde çeşitli bakış açılarının, fikirlerin ve kararların etkisi incelenmelidir.
- r. Yerel, ulusal ve küresel bağlamda çeşitli kültürel gruplar hakkında sunulan bilgilerin doğruluğu ve özgünlüğü incelenmeli ve öğrencinin yaş, seviye, ilgi ve düzeyine uygun olarak anlatılar düzenlenmelidir. Örneğin Avrupa merkezli anlatılar, diğer kültürleri marjinalize etmekte ve kültürel üstünlük duygusuna neden olabilmektedir. Ayrıca kültürel grupların anlatımında basitleştirici, saldırgan ve incitici ifadelerden kaçınılmalıdır.
- s. Sosyal bilgiler öğretiminde tarih disiplinine ait anlatılarda kültürel çeşitliliğin tarihi, bağlamsal ve sosyal kökenleri, çeşitliliğin sebepleri ve toplumlar üzerindeki etkisi incelenmelidir.

Sürdürülebilir Kalkınma Teması, Çevre Eğitimi ve Sürdürülebilir Kalkınma Eğitime İlişkin Sonuç ve Öneriler

Sürdürülebilir kalkınma temasından sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir ve yeşil ekonomi, sürdürülebilir toplum, sürdürülebilir çevre, sürdürülebilir ekoloji, ekosistemler ve sürdürülebilir kategorilerine sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında doğrudan yer verilmemiş; sürdürülebilir büyümenin yerel, ulusal ve küresel bağlamdaki önemine ve refah üzerindeki etkisine değinilmemiş; iklim değişikliği (küresel ısınma, karbon salınımı ve ayak izi), yenilenebilir enerji ve geri dönüşüm ve atık yönetimi kategorileri yeterli düzeyde aktarılmamış; biyolojik çeşitlilik ve biyosfer kategorisi yeterli düzeyde aktarılmadan çeşitlilik kaybı kategorisi vurgulanmış; sürdürülebilir kalkınma eğitiminin temelleri olan sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden, yerel, ulusal ve küresel bağlamlar üzerindeki öneminden ve ulusal ve uluslararası girişimlerden bahsedilmemiş ve çevre eğitimi, doğal afetler ve ekoloji (insan-çevre etkileşimi) kategorileri ile sınırlı tutulmuştur. Kısaca sürdürülebilir kalkınma kategorisinde yer alan konu ve kavramların kısmen aktarıldığı; alan ile bağlantılı bilgi, değer, beceri ve tutumların öğrencilerin kazanımında yeterli düzeye ulaşamadığı tespit edilmiştir. KVEKŞ bulguları, yorumları ve sürdürülebilir kalkınma ve çevre eğitimi alan

araştırması neticesinde elde edinilen sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarındaki sonuçlar çerçevesinde öneriler aşağıda maddeler halinde sunulmaktadır:

- a. Çevre eğitimi temelinde çevre problemlerinin yerel, ulusal ve uluslararası bağlamlardaki gelişim ve dağılım süreçleri incelenerek küresel bağlam üzerindeki etkileri analiz edilmelidir.
- b. Çevre sorunlarının küresel bir problem olmasındaki ulusal ve uluslararası aksiyonlar, yanlış tutumlar, süreçler ve uygulamalar ile ulusal ve uluslararası çevre sorunları farkındalığının artmasındaki ana sebepler; olası tehlikeler, sonuçlar ve çözüm önerileri üzerinden tarihsel ve küresel perspektiften aktarılmalıdır.
- c. Çevre sorunlarının çözümüne yönelik yerel, ulusal ve küresel girişimler, forumlar, bildiriler, araştırmalar ve raporlar tarihsel, çağdaş ve güncel perspektiflerden incelenmeli; zaman içinde değişen ve gelişen, günümüzde devam eden çevre sorunları eleştirel düşünme ve problem çözme becerileri temelinde analiz edilmelidir.
- d. Çevre farkındalığı (örn. kroki çizimi vb.) temelli anlatımın yanında öğrencilerin çevre bilinci, duyarlılığı ve sorumluluğunu kazanmalarına yönelik anlatılara ve etkinliklere yer verilmelidir.
- e. Çevre eğitiminde sürdürülebilir çevre konusuna, kavramlarına, becerilerine ve değerlerine yer verilmelidir.
- f. Öğrencilerin kentsel ve kırsal bölgelerdeki ekonomik, sosyal, politik ve ekolojik olaylar arasındaki ilişkiler hakkında bilinç ve duyarlılık kazanmasının yanında yerel, ulusal ve küresel çevresini koruma ve geliştirmesi için gerekli bilgi, beceri, değer, tutum ve sorumlulukları içselleştirmeleri ve çevreye ve canlılara saygı gibi olumlu değerler geliştirmeleri gerekmektedir.
- g. Öğrencilerin çevre okuryazarlığı becerisi kazanabilmeleri için yerel, ulusal ve küresel çevre sorunlarını tanımaları ve birbirleriyle olan ilişkilerini öğrenmeleri; problemlerin çözüm süreçlerinde tüm seviyelerde dayanışma ve iş birliği içinde olmaları, aktif rol almaları ve sosyal sorumluluk, katılım ve hareket sağlamaları gerekmektedir.
- h. Yerel, ulusal, bölgesel ve küresel bağlamlarda değişen çevre algıları ve bu algıların çevre sorunlarının nedenlerindeki ve çözüm sürecindeki rolü aktararak öğrencilerin çevre farkındalığının geliştirilmesi ve bu algının farklı bağlamlar üzerinde değişen doğasını, etkilerini anlamaları gerekmektedir.

- i. Çevre duyarlılığının sağlanması için öğrenciler yapısal çevrenin yanında çevreyi tüm yönlerden (örn. canlılar, habitatlar, ekosistemler, bitkiler, hayvanlar, toprak, hava, su vb.) incelemeli ve bu öğelerin bireysel, toplumsal, ulusal ve küresel bağlam üzerindeki etkilerini eleştirel düşünme yoluyla analiz etmelidir.
- j. Sürdürülebilir ve sürdürülebilirlik kavramlarının özellikleri ve kapsayıcı kavramlarının açıklanması ve bu yaklaşıma duyulan ihtiyacın yerel, ulusal, bölgesel ve küresel bağlamlar üzerinden tarihsel, toplumsal temelleri ve nedenleri aktarılmalıdır.
- k. Yerel, ulusal ve küresel problemlerin çözüm sürecinde sürdürülebilirliğin önemi örneklerle aktarılmalıdır.
- l. Sürdürülebilir olmayan ekonomik faaliyetlerin ve kalkınmanın yerel, ulusal, bölgesel ve küresel perspektiflerden mikro ve makro ile günümüz ve gelecek bağlamlar üzerindeki etkisi aktararak sürdürülebilir veya yeşil ekonomiye duyulan ihtiyaç aktarılmalıdır.
- m. Sürdürülebilirliğin çevresel, sosyal ve ekonomik boyutları yerel, ulusal ve küresel bağlamlardan örneklerle açıklanarak birbirleriyle ilişkileri, sürdürülebilir büyüme, kalkınma ve refah üzerindeki etkisi eleştirel düşünme temelinde tartışılmalıdır.
- n. Sürdürülebilir kalkınmanın yerel, ulusal, bölgesel ve küresel katkıları eleştirel düşünme ve problem çözme temelinde incelenmesi, farklı bağlamlarda uygulanan girişim ve uygulamalarının sonuç ve etkileriyle birlikte analiz edilmesi; değişen koşul ve öncelikler neticesinde farklılaşan sürdürülebilir kalkınma hedef ve girişimlerinin sebep ve sonuçları eleştirel düşünme ve çevre okuryazarlığı becerisi temelinde incelenmesi gerekmektedir.
- o. Canlı habitatlarının ve ekosistemlerinin sürdürülmesinde ve ekolojik sürdürülebilirliğin sağlanmasında bireylerin, ulusların ve uluslararası kuruluşların rolleri, girişimleri, uygulamaları, kararları ve raporları incelenerek işbirliği ve dayanışmanın küresel refah üzerindeki etkisi aktarılmalıdır.
- p. Sürdürülebilir hayatın, yaşam tarzının ve yaklaşımının bireylerin, canlıların, toplumların ve çevrelerin barışçıl ve istikrarlı bir şekilde sürdürülmesindeki önemi, farklı alanlar üzerindeki (istihdam, sağlık, eğitim, barışçıl ve yaşanılabilir çevre vb.) olumlu etkisi ve yerel, ulusal, bölgesel ve küresel bağlamlar üzerindeki etkisi örneklerle incelenmelidir.

- q. Öğrencilerin sürdürülebilirlik kültürünün kazanımında gelecek kuşaklara ve dünyaya bağlılık, sorumluluk, saygı ve sevgi değerlerinin aktarılması gerekmektedir.
- r. Öğrencilerin sürdürülebilir ve sürdürülebilir olmayan yaşam tarzları neticesinde geleceği tahmin etme, gelecekteki olası senaryoları tasarlama ve planlama becerilerini geliştirecek anlatılara, örneklerle ve etkinliklere yer verilmeli ve güncel ve ideal dünya arasındaki fark ve değişim için gerekli sürdürülebilir kalkınma ve yaşam tarzlarının önemi aktarılmalıdır.
- s. Sürdürülebilir kalkınma eğitiminde iklim değişikliği, biyoçeşitliliğin korunması ve kaybı, yenilenebilir enerji, suyun korunması ve sürdürülebilir tarım gibi sürdürülebilir kalkınmayla ilgili konuların birbirleriyle olan ilişkisinin; yerel, ulusal ve küresel bağlamlarda sürdürülebilirliğe duyulan ihtiyaçların ve örneklerin öğrencilerin ilgi ve seviyesine uygun olarak verilmesi gerekmektedir.
- t. Sürdürülebilir kalkınmaya çeşitli bağlamlarda duyulan ihtiyaç tarihsel ve güncel örneklerle sunulmalı, durum analizi yapılmalı, sebep-sonuç ilişkisi kurulmalı ve zorluklar ve engeller eleştirel düşünme temelinde tartışılmalı ve çözüm önerileri geliştirilmelidir.
- u. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri açıklanırken yerel, ulusal ve küresel tarihsel ve küresel farkındalıklara yer verilmeli, ilgili hedeflerin belirlenme ve çözülmesine yönelik girişimler, uygulamalar, raporlar ve belgeler incelenmeli; hedeflerin belirlenmesinde etkili olan ulusal ve uluslararası küresel problemler ve konular ile aralarındaki ilişki analiz edilmelidir.
- v. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri; yerelin küreseli ve küreselin yereli etkilemesi yaklaşımı ve sistem düşüncesi temelinde etkileşimleri küresel perspektifle incelenmelidir.
- w. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde etkili olan yerel, ulusal ve küresel dayanışma, işbirliği ve birlik örnekleri ve bunların küresel refah üzerindeki etkisi; farklı bağlamlarda hedeflerin gerçekleştirilmesindeki zorluklar ve engellerin küresel dayanışma neticesinde çözülme süreci öğrencilere aktarılmalıdır.

Bağlantılılık ve Küresel Vatandaşlık ile Yeterlilikler Temaları ve Küresel Vatandaşlık Eğitimine İlişkin Sonuç ve Öneriler

Sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında bağlantılılık ve küresel vatandaşlık temasından göç, ulusal kimlikler, milli kültür ve miras, milliyetçilik, vatanseverlik, anavatan ve vatandaşlık kategorileri doğrudan aktarılmasına rağmen ulusal kimlikler, ulusal değerleri yansıtan öğeler ve sembollerle sınırlı tutulmuş; üstün ve saldırgan milliyetçiliği yansıtan anlatılara yer verilmiş, vatandaşlık kavramı davranışçı yaklaşımla ifade edilmiş, vatanseverlik değeri vatan savunmasında yer almanın yanında diğer boyutları ile aktarılmamış ve göç kavram ve konusu küresel bir mesele olarak aktarılmıştır.

Küreselleşme, küresel kültür, küresel kimlik, küresel toplum, birbirine ekonomik bağlamda bağlılık, insan hareketliliği ve sosyal hareket kategorileri dolaylı olarak ifade edilmiştir. Küreselleşme kavram ve konusunun yerel, ulusal, bölgesel ve küresel yansımaları ve etkileri ekonomik, politik, kültürel, çevresel, siyasi ve toplumsal boyutlardan aktarılmamış, küresel kültür “popüler kültür” konusu ile sınırlandırılarak kültürün küreselleşme ve evrenselleşmesi olumsuz olarak nitelendirilmiş, küresel kimlik kavram ve konusundan önce bireysel kimlik (kimlik kartı tanımı haricinde) ve ulusal kimliklerin tanımlarının yapılarak gelişim ve kabullerine yönelik etkinliklerin yapılması ve bunların bireysel, yerel, ulusal, bölgesel ve küresel bağlamdaki etkileri ve katkılarının incelenmesiyle küresel kimlik bilinci oluşturulmamış; küresel kültür ve kimliğin gelişimi ile sağlanan küresel toplumun oluşmasındaki temeller, sebepler, etkiler ve gereklilikler öğrenciler tarafından incelenmemiş, birbirine bağlılık konusu ekonominin küreselleşmesi bağlamında incelenmiş lakin doğrudan ifade edilmemiş, insan hareketliliği konusu “turizm sektörü” ile sınırlı tutularak farklı boyutlardan değerlendirilmemiş ve sosyal hareket kategorisi sivil toplum ve uluslararası örgütlerin eylemleri temelinde aktararak toplumsal etkileri ve gereklilikleri incelenerek küresel sosyal hareketler örneklerle anlatılmamıştır.

Küresel ve yerel düşünme, küresel, uluslararası rekabet, küresel eşitsizlik ve dengesizlik ve küresel yoksulluk kategorileri yeterli düzeyde aktarılmamaktadır. Kısaca Bağlantılılık ve Küresel Vatandaşlık kategorisinde yer alan konu ve kavramların doğrudan ve dolaylı aktarıldığı veya tamamen aktarılmadığı, alan ile bağlantılı bilgi, değer, beceri ve tutumların öğrencilerin kazanımında yeterli düzeye ulaşamadığı tespit edilmiştir. Kısaca öğrencilerin bağlantılılık ve küresel vatandaşlık ile yeterlilikler

temalarının kazanımında yeterli düzeye ulaşılamadığı tespit edilmiştir. KVEKŞ bulguları, yorumları ve küresel vatandaşlık eğitimi alan araştırması neticesinde elde edinilen sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarındaki sonuçlar çerçevesinde öneriler aşağıda maddeler halinde sunulmaktadır:

- a. Ulusal vatandaşlığın temelleri, tarihsel süreci, anayasal temelinde korunması; bireysel hak ve sorumluluklar arasındaki bağın yanında küresel bağlam içinde değişen siyasi koşullar ve toplumsal beklentiler neticesinde dönüşen ve çeşitlenen vatandaşlık kavramları açıklanmalı ve davranışçı bakış açısından ziyade değer, kültür ve tutum olarak öğrencilere kazandırılmalıdır.
- b. Yerel, ulusal ve küresel bağlamlarda değişen vatandaşlık tanımları, beklentiler ve özellikler öğrencilere aktararak toplumsal ve küresel etki alanlarındaki değişimlerin; vatandaşlık statüsünün siyasi ve sosyal kimlikleri şekillendirmedeki ve farklı insan grupları ve kimlikleri arasında ortak bağın kurulmasındaki rolü ile vatandaşlığın birleştirici ve ayrıştırıcı özelliğinin ulusal ve küresel bağlamlarda örneklerle incelenmesi gerekmektedir.
- c. Ulus-ötesi veya küresel vatandaşlık gibi vatandaşlık türlerinin ortaya çıkış sürecinin, nedenlerin ve zorlukların tarihsel ve güncel anlatılar temelinde yerel, ulusal, bölgesel ve küresel bağlamlarda eleştirel ve çoklu bakış açısına dayalı incelenmesi gerekmektedir.
- d. Anavatan kavramının ve konusunun kültürel, tarihi, duyuşsal, coğrafi ve küreselleşme boyutlarıyla incelenerek süreç içerisindeki değişim ve dönüşümler öğrenciler tarafından incelenmelidir. Örneğin, öğrenciler çeşitli ulusların anavatan kavramlarını, gelişimlerini ve tarihsel ve güncel süreçteki değişimlerini incelemeli, bireysel ve kolektif kimliklerle nasıl bağlantılı olduğunu ve benlik ve başkalarına ilişkin algıları nasıl şekillendirdiği araştırmalı; anavatanın gurur, aidiyet ve kültürel miras kaynağı olabileceği gibi çatışma ve bölünmeye sebep olabileceğini yerel, ulusal ve küresel bağlamlardan örneklerle analiz etmeli, anavatanlarından edilmiş göçmen ve mülteci gibi bireylerle empati kurarak anavatanın önemi akırlanmalıdır.
- e. Vatanseverlik kavram ve konusu bireyin ülkesini sevmesi ve onu tehditlere karşı savunma değerleriyle ilişkilendirilmesinin yanında öğrencilere vatanseverliğin ulusal ve uluslararası yardım ve kalkınma programlarını desteklemek, çevresel, ekonomik ve toplumsal sürdürülebilirliği teşvik etmek ve dünya çapında barış ve insan haklarını savunmak gibi sorumlu vatandaşlık ve küresel dayanışma duygularıyla da ifade edilebileceği; tarihsel süreçte ve günümüzde ulusal ve küresel

bağlamlarda vatanseverliğin dışlama ve ayrımcılığı meşrulaştırmada nasıl kullanıldığı; kapsayıcılık ve sosyal adaleti teşvik etmedeki önemi ve vatanseverliğin çokkültürlü toplumlardaki bütünleştirici rolü öğretilmelidir.

- f. Saldırgan ve üstüncü milliyetçilik yaklaşımından ziyade milliyetçiliğin anlatıldığı tarihsel anlatılar, barışçıl ve kapsayıcı yaklaşımlar temelinde çoklu bakış açısı ve eleştirel düşünmeyi desteklemelidir. Ulusal ve küresel bağlamlarda değişen milliyetçilik yaklaşımları ve olumlu-olumsuz etkileri örneklerle analiz edilmelidir.
- g. Öğrencilerin kültürel, sosyal ve kişisel özelliklerini tanımaları ve kendilerini tanımlamaları sayesinde kimlik gelişimlerini destekleyen, ulusal kimliklerin çeşitliliğini tanıyan ve eleştirel düşünmeyi teşvik eden bir yaklaşımla öğretim programı ve ders kitapları yapılandırılmalıdır. Çünkü, bireylerin kendi kimlikleri tanımlamadan ortak bir tarihe, kültüre, dile ve değerlere bağlılık geliştirmeleri, ulusal kimlik kazanmaları mümkün değildir.
- h. Küreselleşme olgusu bilgi, iletişim ve teknoloji boyutlarının yanında çevresel, siyasi, ekonomik, toplumsal, eğitimsel ve kültürel gibi farklı boyutlarda kendini gösterdiğinden tüm yönleri ile ele alınmalı ve günümüz yansımaları değerlendirilmelidir.
- i. Salata tabağı (salad bowl) ve eritme potası (melting pot) teorileri incelenerek öğrencilerin dünyadaki kültürlerin hem çeşitliliğini hem de tekdüzeleşme süreçlerini anlamalarına yardımcı olunmalıdır.
- j. Küresel kimlik gelişimi için küresel meseleler ve problemler ile ve küresel problemlerin çözümünde ve refahın tahsisinde yerel, ulusal, bölgesel ve küresel toplumların, bağların ve dayanışmaların önemi öğrencilere aktarılmalıdır.
- k. Öğrencilere yerel, ulusal ve küresel toplumlar arasındaki bağların temelleri, tarihsel süreçleri, güncel öneminin aktarılması ve yerel düşün küresel hareket et veya küresel düşün yerel hareket et yaklaşımının kazandırılmasıyla küresel topluluk bilinci aktarılmalıdır.
- l. İnsan hareketliliğinin göç ve turizm faktörleri ile sınırlı tutulmayarak bireylerin manevi ihtiyaçlarına, haklarına, duygularına, değerlerine ve onuruna daha fazla vurgu yapılması ve insan hareketliliği çeşitliliğinin küreselleşme olgusu temelinde incelenerek yerel, ulusal ve küresel bağlamda etkileri, olumlu-olumsuz yönleri ve uluslararası proje ve uygulamalarına değinilmesi gerekmektedir.
- m. Öğrencilere toplumsal değişimi teşvik etmede tabandan örgütlenmenin, sosyal hareketlerin rolü ve kolektif gücün önemi farklı bağlamlardan olumlu tarihsel ve

güncel örneklerle aktarılmalı ve arka planı, itici güçleri, sebepleri ve yerel, ulusal ve küresel etkileri eleştirel düşünme temelinde analiz edilmelidir.

- n. Küresel düşün, yerel hareket et ve yerel düşün, küresel hareket et yaklaşımları bireylerin küresel sorunların çözümünde rollerinin ve kararlarının yerel, ulusal ve küresel etkilerini anlamalarını amaçladığından bu yaklaşımlara uygun farklı bağlamlar üzerinden tarihsel ve güncel örneklere yer verilmesi ve etkilerinin tartışılması gerekmektedir.
- o. Küresel ve uluslararası rekabet olgusunun öğrencilere aktarılabilmesi için küresel ekonomi, uluslararası şirketler, karşılıklı üstünlük ve bağılılık, uluslararası üstünlük nitelikleri ve bunların refah üzerine etkileri gibi konular öğretilmeli; öğrencilerin ulusal ve uluslararası yatırımlarını emeğin daha ucuz olduğu ülkelere taşıyan şirketlerin diğer şirketler, uluslar, çalışan ve ev sahibi ülkeler üzerindeki etkisini, etik ve sosyal sonuçlarını eleştirel düşünmeli ve ortak yarar ve refah odaklı yatırım ve projelerin önemini incelemelidir.
- p. Kaynakların, fırsatların ve servetin uluslar ve bireyler arasında eşitsiz dağılımını ifade eden küresel eşitsizlik ekonomik, sosyal ve politik bağlamlarda görüldüğünden bunların da aktarılması gerekmektedir. Konunun aktarımında öğrencilere farklı bağlamlar arasındaki refah farkları, küresel dengesizlik ve eşitsizliklerin ekonomik, siyasal, çevresel, toplumsal, tarihsel ve güncel sebepleri ile bireyler üzerindeki etkileri; küresel eşitsizliğin yerel, ulusal ve küresel etkileri ve engellenmesine yönelik yapılan girişimler, uygulamalar, projeler ve çalışmaların önemi; küreselleşmenin ve özellikle serbest ticaret anlaşmaları, dış yardımlar ve çok uluslu şirketler gibi küresel ekonomi politikaları ve uygulamalarının dünyanın farklı ülkeleri ve toplumları üzerindeki etkileri ve eşitsizliğe katkıları incelenmelidir.
- q. Yerel, ulusal, bölgesel ve küresel yoksulluğun bireyler ve toplumlar üzerindeki etkisi hakkında çeşitli bağlamlardan örneklerin, ekonomik (ulus-ötesi şirketler vb.), siyasi (yapısal eşitsizlik, ayrımcılık ve siyasi istikrarsızlık vb.) ve tarihsel (emperyalizm ve sömürgecilik vb.) sebeplerin, çeşitli bağlamlara ait istatistikler, vaka çalışmaları ve multimedya kaynaklarının eleştirel düşünme temelinde incelenmesi; yoksulluk sınırı kavramının tanımlanması ve yoksulluk sınırının altında yaşayan ülkelerin, toplumların, bireylerin ve ailelerin karşılaştığı zorluklar ile ulusal ve uluslararası çözüm süreçleri incelenmelidir.

- r. Eleştirel düşünme, problem çözme ve işbirliği becerileri doğrudan yer almasına rağmen becerilerin gelişimine yönelik anlatı ve etkinlikler yeterli düzeyde değildir. Örneğin eleştirel düşünme becerisi birincil kaynakları analiz etme, rakip argümanları değerlendirme ve güncel olaylarla ilgilenme gibi çeşitli yaklaşımlarla aktarıldığından öğrencilerin yerel, ulusal ve küresel problemleri, olayları ve yansıtıcı argümanları incelemeleri, bunları analiz etmeleri ve çoklu-bakış açısına dayalı değerlendirmeler yapmaları; sonuç ve düşüncelerin kültür, coğrafya ve bireyselleşme gibi temellerle değişebileceğini öğrenmeleri gerekmektedir.
- s. Çatışma çözümü becerisi yer almadığından, çatışma çözme becerileri, yaklaşım ve teknikleri, çatışmanın temel nedenlerini anlama, çatışma çözme stratejilerini analiz etme ve diyalog ve müzakereye dâhil olma gibi çeşitli yaklaşım ve beceriler aktarılmalıdır.
- t. Çeşitliliğe saygı ve takdir değeri yerel, ulusal ve küresel bağlamdan örneklerle aktarılmasının yanında farklı kültürler, dinler ve inançlar hakkında vaka çalışmaları, farklı kültürlerin ve değerlerin bireylerin ve toplumların bakış açıları üzerindeki etkisi; çeşitlilik algısının toplumsal, yerel, ulusal ve küresel türleri; kadınlar, azınlıklar veya yerli halklar gibi marjinalize edilmiş grupların deneyimlerini ve bakış açılarını yansıtan tarihsel örnek olayların incelenmesiyle ayrımcılık, eşitsizlik ve etiketlenmelerin toplumsal ve küresel nedenleri; empati becerisinin çözüm sürecindeki önemi; çeşitliliğe saygı ve takdir değerinin çözüm sürecindeki gerekliliği ve önemi ile günümüzdeki yansımaları üzerinden çözüm önerilerinin geliştirilmesinde ulusal ve küresel vatandaşlık sorumlulukları gibi konular aktarılmalıdır.
- u. Hoşgörü değerinin yeterli düzeyde verilmediği görülmektedir. Örneğin, ders kitaplarında farklı dinlere sahip insanların Hindistan veya Endonezya gibi ülkelerde barış içinde nasıl yaşadıkları; farklılık ve çeşitliliğin olduğu yerel, ulusal ve küresel bağlamlarda karşılıklı çatışmalar ve çatışmaların çözümünde hoşgörü değerinin önemi, bireysel ve toplumsal normlarda ve kültürlerde hoşgörü değerinin sürdürülebilir, barışçıl ve istikrarlı toplumların tahsisindeki önemi gibi daha çok çeşitliliklerin birbirine hoşgörülü olması, bireylerin ve toplumların değişime açık olması, şeffaflık ve saygı değerleri vurgulanmalıdır.
- v. Öğrencilerin başkalarına ve çevreye karşı ilgi, empati ve şefkat tutumları geliştirmeleri için anlatı ve etkinlikler yeterli düzeyde değildir. Sosyal bilgiler

öğretim programı ve ders kitapları öğrencilerin toplumlarına yönelik empati değerini vurgularken çevrelerine karşı ilgi ve şefkat tutumları ifade edilmemiştir.

- w. Dayanışma değerinin yerel, ulusal ve küresel bağlamlarda kültürel ve örgütlenme boyutları örneklerle açıklanmasının yanında sosyal adalet ve eşitliğin tahsisinde, savunulmasında toplumsal birliğin ve ruhun sağlanması; yerel, ulusal ve küresel bağlamlarda sosyal adaletsizlik ve eşitsizlik gibi sorunların tarihsel ve güncel nedenleri ve bunların çözümünde dayanışma ve sosyal sorumluluğun, katılım ve hareketin önemi; dayanışmanın sağlanmasında önemli temel değerler (sosyal sorumluluk, eşitlik ve adalet), duygular (şefkat ve merhamet), kültürler (bağlantılı kültürel gelenekler ve uygulamalar) ve beceriler (empati ve işbirliği becerileri) aktarılmalıdır.
- x. Küresel dayanışma veya kozmopolitlik değeri uluslararası örgütler, projeler ve insani yardım örnekleriyle aktarılsa da kozmopolitizm ile dünyadaki kültürlerin, geleneklerin ve bakış açılarının çeşitliliğini tanımanın ve saygı duymanın öneminin vurgulanması gerekmektedir.
- y. Sürdürülebilirlikte sorumluluk değeri olan çevrenin korunması, yenilenmesi ve yönetiminde sorumluluk ve aktif görev alma tutumları öğrencilere yeterli düzeyde aktarılmamış ve doğrudan vurgulanmamıştır. Sürdürülebilir sorumluluk değerinin aktarılması için çevre sorunları ve insan faaliyetlerinin canlı yaşamına, ekosistemlere ve habitatlara ve yerel, ulusal, bölgesel ve küresel toplumların refahına etkisine, başarılı çevre girişimlerine ve sürdürülebilir kalkınma uygulamalarına farklı bağlamlardan örneklerin verilmesi; etkilerinin analiz edilmesi ve sürdürülebilirliği teşvik etme ve çevreyi koruma konusunda sorumluluk duygusu geliştirebilmeleri için proje ve işbirliği yapma, portfolyo hazırlama, örnek olay incelemeleri etkinliklerine ve çevre problemlerini çözme becerilerine yer verilmeleridir.
- z. Sosyal sorumluluk ve etik sorumluluktan ziyade tüketici sorumluluğu daha çok vurgulanmaktadır. Örneğin, atıkları azaltmak veya çevre dostu ürünler satın almak gibi bireysel eylemler üzerinde durulduğunda kolektif eylem ve çevre sorunlarının temelinde yatan nedenleri çoklu-bakış açısına ve sistem düşüncesine dayalı incelemek zorlaşmaktadır. Tüketici sorumluluğunun yanında üretici sorumluluğunun vurgulanması ve ulusal ve uluslararası şirket ürünlerinin çevresel yıkımdaki etkileri, çevre dostu ürünlerin üretiminde ve sürdürülebilir ekonominin

tahsisindeki sosyal ve çevresel sorumluluklar ve etik işgücü ve üretim değerleri ifade edilmelidir.

- aa. Sosyal sorumluluk değerlerinin farklı bağlamlar üzerinden aktarılması gerekmektedir. Örneğin, adil çalışma uygulamaları uygulayan şirketler, sosyal refah programları uygulayan hükümetler ve toplumlarını desteklemek için gönüllü çalışan bireyler gibi sosyal sorumluluk örnekleri verilmeli ve yerel, ulusal ve küresel etkileri eleştirel düşünmeyle incelenmelidir.
- bb. Çeşitli boyut ve türlerden etik sorumluluk değerlerinin aktarılması gerekmektedir. Etik sorumluluk, bireyleri ve kuruluşları ahlaki açıdan doğru ve adil şekilde hareket etmeye yönlendiren değerleri kapsamaktadır. Yerel, ulusal ve küresel bağlamlarda marjinalize edilmiş ve baskı altındaki grupların haklarını savunan, sürdürülebilirliği, çevre korumayı, şeffaflığı ve hesap verebilirliği teşvik eden ve etik liderliği ve karar vermeyi destekleyen etik sorumluluğun önemi, Nelson Mandela veya Mahatma Gandhi gibi karar verme süreçlerinde etik sorumluluk sergileyen liderleri içeren örneklerle incelenmelidir.
- cc. Sosyal katılım ve sivil katılım vurgulanırken “yapıcı katılım” aktarılmamıştır. Yapıcı katılımın gerekli olduğu tarihsel ve güncel örnekler, çatışma türleri ve durum özellikleri aktarılmalı ve öğrencilerin yapıcı katılım becerisini geliştirmesi için grup çalışması, tartışmalar, münazaralar ve simülasyonlar gibi aktif öğrenme stratejilerinin kullanılmasına ve yapıcı katılımda bulunmalarına fırsatlar tanınmalıdır.
- dd. Sosyal katılımın alt boyutları olan “topluma hizmet” ve “gönüllülük” değerlerinin önemi aktarılmamıştır. Toplum hizmetinin ve gönüllülüğün yerel, ulusal ve küresel etkilerini anlatırken bireyselleştirmeye, kişisel ve duyuşsal gelişmeye katkıları ifade edilmelidir. Ayrıca öğrencilere deneyimlerini düşünmeleri, hizmetlerinin kendileri ve yerel, ulusal ve küresel topluluklar üzerindeki etkisini tartışmaları ve hizmetin ve gönüllülüğün değeri hakkında bilinç sahibi olmaları gerekmektedir.

Pedagojik Yaklaşımlar, Yöntemler ve Değerlendirme Temalarına İlişkin Sonuç ve Öneriler

KVEKŞ pedagojik yaklaşımlar, yöntemler ve değerlendirme temalarına dair bulgular, yorumlar ve alan araştırması neticesinde elde edinilen sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarına ilişkin sonuç ve öneriler aşağıda maddeler halinde sunulmaktadır:

- a. Sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarının yapılandırılmasında öğrenci merkezli yaklaşım kullanılmıştır. Öğrenci merkezli yaklaşımın küresel vatandaşlık eğitim yaklaşımına uygun olarak düzenlenmesi için öğrencilere küresel sorunlar hakkında eleştirel ve yaratıcı düşünmeye teşvik eden açık uçlu soruların sorulması; sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden yoksulluğa son, temiz su ve arıtma, sürdürülebilir yaşam alanları, erişilebilir ve temiz enerji ve barış, adalet ve güçlü toplumlar gibi alanların aktarımında öğrencilerin deneyim ve önbilgilerinden yararlanılması; öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri doğrultusunda farklı küresel sorunlar ve konuların yerel, ulusal, küresel, tarihsel ve kültürel bağlamlarını çoklu bakış açısına dayalı araştırmaları ve bu bağlamların insan haklarını, barış veya savaşı, hayat kültürlerini, anlayışları ve uygulamaları nasıl şekillendirdiğini analiz etmeleri gerekmektedir.
- b. Sınıf seviyelerine uygun olarak aktif ve proje tabanlı yöntemlerin ve etkinliklerin sayısı yeterli değildir. Küresel vatandaşlık eğitimine dayalı sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında öğrencileri farklı bakış açılarını keşfetmeye, tarihsel ve güncel yerel, ulusal ve küresel olayları incelemeye, bu olaylar arasındaki ilişkileri ve etkileşimleri eleştirel düşünmeye ve karmaşık ve hassas konuları analiz etmeye teşvik eden münazara, rol oynama, simülasyon, çeşitli bağlamlardaki örnek olayları inceleme, güvenilir ve geçerli kaynak ve argümanlar üzerinden analiz yapma, istasyon tekniğine dayalı işbirlikli öğrenme, kavram haritaları ve proje hazırlama gibi öğrencilerin aktif olmaları ve birlikte öğrenmelerini sağlayan aktif yöntemlere yer verilmesi gerekmektedir.
- c. Demokratik, açık sınıf yaklaşımı ve öğrenmede BİT kullanımına ait yaklaşımlar yeterli düzeyde değildir. Demokratik sınıfta öğrencilerin farklı bakış açılarını, bilgi kaynaklarını ve tarihsel olayları analiz etmeleri ve değerlendirmeleri istenerek eleştirel düşünme becerileri geliştirilmelidir. Ayrıca öğrencilere küresel sorunları araştırmaları ve analiz etmeleri için arama motorları, dijital arşivler ve çevrimiçi

veri tabanları gibi BİT araçlarını kullanmalarına fırsatlar sağlanarak öğrencilerin dijital ve medya okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesi teşvik edilmelidir.

- d. Akranlararası öğretim ve akran eğitimi, kapsayıcı eğitim, tüm okul yaklaşımı, gelecek dostu okullar ve sosyal medya kullanımı yaklaşımlarına yer verilmemiştir. Öğrencilerin küresel konuları akranlararası araştırmaları, tartışmaları, değerlendirmeleri ve sunmaları, birbirlerine geri bildirimde bulunmaları, sorular sormaları, birbirlerini eleştirmeleri, deneyimlerinden yararlanmaları, çoklu-bakış açılarını ve kültürlerini keşfetmeleri ve yapıcı gelişim odaklı işbirliği yapmalarına fırsatlar tanınmalıdır.
- e. Kapsayıcı eğitim yaklaşımı doğrultusunda öğrencilerin geçmişleri, yetenekleri veya kimlikleriyle çeşitliliği, eşitliği ve katılımı teşvik edilmelidir. Öğrencilerin kimliklerine ve geçmişlerine saygı duyan ve onaylayan kapsayıcı bir dilin kullanılması, cinsiyet eşitliğinin vurgulanması, yerel, ulusal ve küresel marjinal grupların tarihsel ve güncel katkılarının aktarılması ve kabul edilmesi; kişisel anlatılar, aile geçmişleri veya kültürel kutlamalar gibi öğrencilerin kendi kültürlerini ve kimliklerini paylaşmaları, bunlar üzerinde düşünmeleri teşvik edilmelidir.
- f. Bütünsel okul yaklaşımının sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarına entegre edilmesi gerekmektedir. Bunun için okulun yerel, ulusal ve küresel misyonu, değerleri ve standartları belirlenerek bunlarla uyumlu öğrenme hedeflerinin, değerlendirmelerin ve etkinliklerin hazırlanması; öğretim programı kazanımları ve okul etkinliklerinin bütünlük sağlanması; okul organizasyonlarının ve yapısının kapsayıcılık, çeşitlilik ve çevresel sürdürülebilirlik gibi küresel vatandaşlıkla ilgili politikalar ve uygulamalarla uyumlu olacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.
- g. Gelecek dostu okulların tasarlanmasıyla öğrencilerin belirsiz ve hızla değişen dünyada ve gelecekte başarılı olabilmeleri için gerekli bilgi, beceri, değerler ve tutumlar geliştirmelerine yardımcı olunmalıdır.
- h. Sosyal medyanın kullanımı ve etkileri üzerinden öğrencilerin bilgi, beceri, değer ve tutumlar geliştirmesi sağlanmalıdır. Bunun için çeşitli kültürlerde medyanın nasıl farklı kullanıldığına dair örneklerin verilmesi, sosyal medyanın kültürler arası iletişim ve anlayış üzerindeki etkisinin anlatılması; öğrencilere sosyal medyada kültürler arası diyalog ve işbirliğine girmeye teşvik eden uygulama ve web sitelerinin tanıtılması; sosyal medyanın olumlu sosyal değişimi teşvik etme,

bilgilendirme ve farkındalık yaratma, çeşitli dijital aktivizm biçimleri sergileme ve küresel zorlukları ele almak için öğrencilere kendi sosyal medya girişimlerini ve uygulamalarını geliştirmelerine fırsatların verilmesi; öğrencilerin sosyal medyadaki önyargıları ve yanlış bilgileri nasıl belirleyeceklerini, kaynakların güvenilirliğini nasıl değerlendireceklerini, medya mesajlarının bireyler, toplumlar ve küresel bağlam üzerindeki etkisini nasıl fark edeceklerini anlamalarında medya okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

- i. Sosyal bilgiler ders kitaplarında ulusal, standart ve özetleyici niteliğe sahip olan geleneksel değerlendirme modeli kullanılmıştır. Bu değerlendirme modeli öğrenci kazanımlarının sınırlı ve eksik değerlendirmesiyle sonuçlanmakta, ezberleme ve hatırlamaya önem verdiği için öğrencilerin eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme ve problem çözme gibi becerilerini ve derin öğrenme ve anlama süreçlerini engellemektedir. Bu nedenle süreç odaklı ve deneyimsel öğrenmenin önemi kabul edilmelidir.
- j. Alternatif, özelleştirilmiş veya özgün değerlendirme ve öz değerlendirme modelleri yeterli düzeyde değildir. Öğrencilerin küresel vatandaşlar olabilmeleri için performansa dayalı değerlendirmelerin (örn. simülasyonlar, projeler ve sunumlar gibi etkinlikler) yapılması gerekmektedir. Örneğin otantik değerlendirmelerle öğrencilerin gerçek dünya görevlerinde ve bağlamlarında etkinlik ve uygulamalar tasarlaması (örn. sosyal sorumluluk ve katılım, topluma hizmet ve gönüllülük etkinlikleri) veya vaka çalışmalarını incelemesi, öğretmenlerin dereceli puanlama anahtarı kullanarak öğrencilerin performansını değerlendirmede tartışma süreci, kanıt kullanımı ve kültürlerarası ve akranlararası iletişim becerileri gibi ölçütleri değerlendirmesi; kısaca süreç, performans ve kapsayıcılığa dayalı değerlendirmelerin yapılması gerekmektedir. Ayrıca öğrencilerin öğrenme süreçlerinin sorumluluğunu almaları ve kendi ilerlemelerini değerlendirmelerinde eleştirel düşünme, öz-yansıtma ve öz-düzenleme gibi becerileri geliştirmeleri ve öz-değerlendirmenin sağlanması gerekmektedir.
- k. Akran değerlendirme, inceleme ve takdir, kapsayıcı değerlendirme ve portfolyo kullanımına dayalı değerlendirme modellerine yer verilmemiştir. Öğrencilerin akranlarını eğitim sürecinde değerlendirmeleri, yapıcı ve gelişim odaklı geri bildirimde bulunmaları, süreç içerisinde empati yapmaları ve öz-değerlendirme yapma fırsatları yakalamaları, akranlarının denemeleri, projeleri ve sunumları gibi ürünlerini gözden geçirmeleri ve bunlarla ilgili geri bildirimde bulunmaları, süreçte

akran katkısını ve çoklu bakış açısını fark etme ve takdir etme değerleri ile diyalog ve iletişim becerilerini geliştirmeleri; kendini yansıtmaya, ifade etme, gerçekleştirme ve kültürlerarası yeterlilik geliştirmeleri gibi bilgi, beceriler ve değerleri kazanmaları gerekmektedir.

- l. Kapsayıcı değerlendirme sürecinde öğrencilerin öğrenme tarzlarının, geçmişlerinin ve deneyimlerinin çeşitliliğini dikkate alan çoklu değerlendirme yöntemlerinin kullanılmasını gerekmektedir.
- m. Öğretmenler, öğrencilerin küresel vatandaşlık bilgi ve becerilerini geliştirmelerinde akran değerlendirmesi, öz değerlendirme ve öğretmen geri bildirimi gibi yapılandırıcı değerlendirme yöntemlerini kullanmalıdır.

KVE'nin kapsayıcı eğitim dalları olan çevre eğitimi, sürdürülebilir kalkınma eğitimi, insan hakları eğitimi, barış eğitimi ve çokkültürlü eğitim yaklaşımları küresel vatandaşlık eğitimi kod şeması ve alan araştırması çerçevesinde incelenmiş ve öneriler sunulmuştur. Çalışmanın T.C. Millî Eğitim Bakanlığı ve Talim Terbiye Kuruluna bağlı sosyal bilgiler öğretim programını ve ders kitaplarını düzenleme, yapılandırma ve yayınlama komitelerinin hazırlık süreçlerine katkı sağlaması beklenmektedir.

Araştırmacılara ve Uygulayıcılara Öneriler

Çalışma, 2018 yılında yayınlanan sosyal bilgiler öğretim programı ve güncel ders kitapları ile sınırlı tutulmuştur. Araştırmacılara ilköğretim düzeyde yer alan hayat bilgisi, Türkçe, fen bilimleri, din kültürü ve ahlak bilgisi ve insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi, çevre eğitimi ve iklim değişikliği ve seçmeli düşünme eğitimi, hukuk ve adalet, iletişim ve sunum becerileri ve medya okuryazarlığı dersleri öğretim programlarının ve ders kitaplarının ve güncellenen ve 2023-2024 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulanan sosyal bilgiler öğretim programının küresel vatandaşlık eğitim yaklaşımı perspektifinde incelemesi tavsiye edilmektedir.

Araştırmacıların özellikle sürdürülebilir kalkınma, insan hakları, barış ve çokkültürlü eğitim yaklaşımlarına ait uluslararası belgeleri, anlaşmaları, kararları ve eğitim politikalarını; UNESCO ve OXFAM gibi uluslararası organizasyonların eğitim-öğretim yaklaşımlarını incelemeleri, uluslararası karşılaştırmalı eğitim araştırmaları yapmaları ve ulusal bağlama uygun olarak bu yaklaşımların nasıl uyarlanacağını ve entegre edileceğini araştırmaları tavsiye edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adıyaman, M. (2021). *İlkokul ve Ortaokulda Güncel Öğretim Programlarının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir, Türkiye.
- Afyonoğlu, M. F. (2020). Sosyal Çalışmada Kesişimsellik. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(2), ss. 699-725.
- Akarsu, M. (2021). Kalkınmada Sürdürülebilirlik ve Yaşam Boyu Öğrenme İlişkisi. *Maarif Dergisi* 5.Sayı, ss. 28-69.
- Akhan, N.E. ve Kaymak, B. (2021). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Küreselleşme, Küresel Eğitim ve Küresel Vatandaş Kavramlarına Yönelik Görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(229), ss. 129-155.
- Aktepe, E. (2009). Çocukluk Çağı Cinsel İstismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1(2), ss.95-119.
- Akyüz, A. (2019). *Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Çerçevesinde Küresel Vatandaşlık Eğitiminin İngilizce Öğretmeni Eğitimi Pedagojisine Entegrasyonu* (Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Alım, M. (2006). Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türkiye’de Çevre ve İlköğretimde Çevre Eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 4(2).
- Andreotti, V. (2011). *Actionable Postcolonial Theory in Education*. New York: Palgrave-Macmillan.
- Arslan, S. (2016). Çokkültürlü Eğitim ve Türkiye: Mevcut Durum, Beklentiler, Olasılıklar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(57), ss. 412-428.
- Arslan, S. Ö., ve Savaşer, S. (2009). Okulda Zorbalık. *Milli Eğitim Dergisi*, 39(184), ss. 218-227.
- Aslan, S. (2016). Küreselleşme Olgusunun Sosyal Bilgiler Eğitimine Etkileri. *Harran Maarif Dergisi*, 1(1), ss. 11-23.
- Aydede, M.N., Deveci, E.Ü. ve Gönen, Ç. (2019). Çevre Okuryazarlığı ve Sürdürülebilirlik. G. Hastürk (Editör), *Çevre Eğitimi*. (ss. 249-275). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aygün, S. (2022). *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programının Küresel Vatandaşlık Kapsamında İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.
- Balay, R. (2004). Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), ss. 61-82.

- Balbağ, N. L. (2016). *İlkokul Sosyal Bilgiler Dersi Bağlamında Öğrenci ve Öğretmenlerin Küresel Vatandaşlık Algıları* (Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.
- Banks, J. A. (1993). Multicultural Education: Historical, Development, Dimensions and Practice. Review of Research in Education, *American Educational Research Association* (19), pp. 3-49.
- Banks, J. A. (2014). Diversity, Group Identity, and Citizenship Education in a Global Age. *The Journal of Education*, 194(3), pp.1-12.
- Bartosh, D., Fairbanks, S. and Freeland, N. (1999). *Constructive Engagement Resource Guide: Practical Advice for Dialogue Among Facilities, Workers, Communities, and Regulators*. US.
- Başer, E. ve Kılınç, E. (2015). Küresel Sosyal Sorumluluk Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3), ss.75-89.
- Bird, C. (2006). Democratic Rule. *An Introduction to Political Philosophy* (Cambridge Introductions to Philosophy. (pp. 201-222). Cambridge: Cambridge University Press.
- Boud, D., Cohen, R. and Sampson, J. (1999) *Peer Learning and Assessment, Assessment and Evaluation in Higher Education*, (24)4, pp. 413-426.
- Bourn, D. (2014). *The Theory and Practice of global learning, Development Education Research Centre Douglas Bourn 2014 Research Paper No.11 for the Global Learning Programme*. Development Education Research Centre, Institute of Education and Global Learning Programme, London.
- Bourn, D. (2015). *The Theory and Practice of Development Education: A Pedagogy for Global Social Justice* (1.st Ed.). Routledge.
- Bozkaya, H. (2021). Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Vatandaşlık Eğitimi. *HAFIZA Dergisi*, 3(1), ss. 92-106.
- Buckler, C. and Creech H. (2014). *Shaping The Future We Want: UN Decade of Education for Sustainable Development Final Report*. France: UNESCO.
- Bulut, B. ve Çakmak, Z. (2018). Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi ve Öğretim Programlarına Yansımaları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(4).
- Büyüköztürk, Ş., Karadeniz, Ş., Akgün, Ö.E., Demirel, F. ve Çakmak, E.K. (2012). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (29. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Ceylan, A., Ergün, E. ve Alpkan, L. (2000). Çatışmanın Sebepleri ve Yönetimi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 1 (2), ss.39-51.

- Chin, P. (2016). Peer Assessment. *New Directions in the Teaching of Natural Sciences*, (3), pp.13-18.
- Cogan, John J. and Kubow P.K. (1997). Multidimensional Citizenship: Educational Policy for The Twenty-First Century. *International Service Learning and Community Engagement*, (2).
- Coşkun, D., Kodal, T. ve Ersoy, A. (2022). Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersinde ve Okul Uygulamalarında Sosyal Katılım Becerisinin Geliştirilmesi Sürecinin Değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (55), ss.129-154.
- Çalık, M., ve Sözbilir, M. (2014). İçerik Analizinin Parametreleri. *Eğitim ve Bilim*, 39(174).
- Çelikten, L. (2015). *Sınıf Öğretmenlerinin Küresel Vatandaşlık Düzeyleri ile Öğrencilere Aktarmak İstedikleri Değerlere İlişkin Görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi, Niğde, Türkiye.
- Çermik, F. (2015). *Sosyal Girişimcilik, Küresel Vatandaşlık ve Çevre Davranışı Arasındaki İlişki: Yapısal Eşitlik Modellemesi* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye.
- Çermik, F., Çalışoğlu, M. ve Tahiroğlu, M. (2016). Sınıf Öğretmenlerinin Küresel Vatandaşlık Eğitimi ile İlgili Görüşlerinin İncelenmesi. *International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(3), ss. 775-790.
- Çiftçi, T., ve Dikmenli, Y. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Vatan Algısı ve Geçmiş Dönük Değişimi. *Electronic Turkish Studies*, 11(3).
- Çolak, K. (2015). *Sosyal Bilgiler ile Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Derslerinde Küresel Vatandaşlık Eğitimi* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Çolak, K., Kabapınar, Y. ve Öztürk, C. (2018). Sosyal Bilgiler Derslerini Veren Öğretmenlerin Küresel Vatandaşlığa ve Küresel Vatandaşlık Eğitimine Bakışları. *TED Eğitim ve Bilim Dergisi*, 44(197), ss. 335-352.
- Dağ, N. (2012). Vatandaşlığın Niteliksel Dönüşümü ve Vatandaşlık Eğitimi Üzerine Bir Betimleme Çalışması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), ss.105 118.
- Davies, L. (2006) Global Citizenship: Abstraction or Framework For Action? *Educational Review*, 58(1), pp. 5-25.
- Demirkol, M. (2017). Kişi Hak ve Hürriyetlerinin Korunması Karşısında Anayasa Madde. 13, Bu Hükme Aykırı Yasal Düzenleme Ve Faaliyetlerin Anayasa Madde 11 Açısından Değerlendirilmesi. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, ss.17-27.
- Dilek, D. (2016). *Sosyal Bilgiler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

- Dixon, V. (2008). Understanding The Implications of A Global Village. *Reason And Respect*, 4(1).
- Doğan, A. ve Duman, D. (2021). Çokkültürlülüğün 1968’den Günümüze Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yansıması: Dönemsel Bir İnceleme (1968-1997/1998-2018). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 21(43), ss 903-933.
- Doğan, S., Özçelik, S., Dolu, Ö., ve Erman, O. (2010). Küresel Isınma ve Biyolojik Çeşitlilik. *İklim Değişikliği ve Çevre*, (3), ss.63-88.
- Du-Pisani, J. A. (2006) Sustainable Development and Historical Roots of the Concept. *Environmental Sciences*, 3(2), pp. 83-96.
- Durmuş, G. (2017). *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Küresel Vatandaşlık Ve Çokkültürlü Eğitime Yönelik Tutumlarının İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Amasya Üniversitesi, Amasya, Türkiye.
- Durmuş, M. Ş., ve Hayır-Kanat, M. (2020). Sosyal Bilgiler 2018 Öğretim Programı’nda Vatandaşlık Eğitimi ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri. *Turkish Studies*, 15(8), ss. 3555–3571.
- Egüz, Ş. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Küresel Vatandaşlık Eğitimine Yönelik Algıları, *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 7(24), ss. 30-49.
- Elban, M. (2015). Tarih Eğitimi ve Vatanseverlik Üzerine Bazı Düşünceler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4 (3), ss.1302-1319.
- Eren Bana, P. (2020). Küresel Vatandaşlık Davranışı ve Adalet Algısı İlişkisinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 2(3).
- ERG (2017). *Eğitim İzleme Raporu 2016-2017*. İstanbul.
- Ersoy, A. (2006) *İlköğretim Beşinci Sınıfta Teknoloji Destekli Proje Tabanlı Öğrenme Uygulamaları* (Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Ertan, T. F. (2018). Milliyetçiliğin Müphemliği: Milliyetçilik Nedir?. *Atatürk Yolu Dergisi*, 16(62).
- Flowers, N., Santos, M.E.B and Szelenyi, Z. (2009). Compasito: Manual On Human Rights Education for Children. *Budapest: Council of Europe*, pp. 25-35.
- Franch, S. (2019). Global Citizenship Education Between Qualification, Socialization, and Subjectification. In: Peterson, A., Stahl, G., Soong, H. (Eds.) *The Palgrave Handbook of Citizenship and Education*. Palgrave Macmillan, Cham.
- Giddens, A. (2020). *Modernliğin Sonuçları* (E. Kuşdil, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Göl, E. (2013). *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Küresel Vatandaşlık Tutum Düzeylerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir, Türkiye.
- Grant, C. A. and Millar, S. (2017). Research And Multicultural Education: Barriers, Needs And Boundaries. In Carl A. Grant. (Ed), *Research and Multicultural Education: From The Margins To The Mainstream*. New York: Routledge.
- Gülersoy, A. E., Dülger, İ., Dursun, E., Ay, D. ve Duyal, D. (2020). Nasıl Bir Çevre Eğitimi? Çağdaş Yaklaşımlar Çerçevesinde Bazı Öneriler. *Turkish Studies*, 15(5), 2357-2398.
- Günaydın, H. (2019). *Okul Yöneticilerinin Küresel Vatandaşlık Tutumlarının İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.
- Günel, E. (2016). Türkiye’de Küresel Bakış Açısının Sosyal Bilgiler Eğitimine Kaynaştırılması: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adayları. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 7(4), ss. 440-461.
- Günler, K. (2006). *Teoride ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Kitle İletişim Özgürlüğü* (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye.
- Gürdoğan-Bayır, Ö., Göz, L.N. ve Bozkurt, M. (2014). 145 Sınıf Öğretmeni Adaylarına Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Küresel Vatandaşlık. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(2).
- Hechter, M. (2001). Sociology of Solidarity. Neil J. Smelser, Paul B. Baltes (Eds.) *International Encyclopedia of The Social and Behavioral Sciences*.
- Hess, D., Cavieres E. and Ward, A.H. (2008). *Changing Citizenship: Democracy and Inclusion in Education*. London Review of Education. 6(1), pp. 87-88.
- IBE-UNESCO (2018). *Müfredat Geliştirme için Eğitim Araçları: Küresel Vatandaşlık Eğitimi için Bir Kaynak Paketi*, Switzerland.
- IBE-UNESCO and APCEIU (2018). *Training Tools For Curriculum Development: A Resource Pack For Global Citizenship Education*.
- IFM-SEI (2015). *Peace Education Handbook for Educators*. Brussels.
- İnan, S. (2019). *Öğretmenler ve Öğretmen Adayları İçin Sosyal Bilgiler Eğitimine Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Johnson, J. (2014) *Global Issues, Local Arguments*. New York: Pearson Education Inc.
- Kanar, H.B. (2021). *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Değer Tercihlerinin Küresel Vatandaşlık Düzeylerine Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Elâzığ, Türkiye.

- Kara, B., Biçer, Ü., ve Gökalp, A. S. (2004). Çocuk İstismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 47(2), ss.140-51.
- Karadag, A. ve Birdişli, F. (2021). Küreselleşme Sorunu: Küreselleşme Krize Mi Girdi? *Uluslararası İlişkilerde Güncel Sorunlar*, ss. 9-63.
- Karatekin, E. (2022). *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Unesco'nun Küresel Vatandaşlık Eğitim Paradigması Açısından İncelenmesi* (Doktora Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir, Türkiye.
- Kaya, B. ve Kaya, A. (2012). Teknoloji Çağında Öğretmen Adaylarının Küresel Vatandaşlık Algıları. *Sakarya University Journal of Education*, 2(3), ss. 81-95.
- Kerr, D. (1999). Citizenship Education in the Curriculum: An International Review. *The School Field*, 10(3/4), 5-32.
- Kocoska, J. (2009). The Student's Position In The Democratic Classroom. *Procedia: Social And Behavioral Sciences*, 1(1), pp. 2429-2431.
- Konuk, N. ve Güntaş, S. (2019). Sosyal Medya Kullanımı Eğitimi ve Bir Eğitim Aracı Olarak Sosyal Medya Kullanımı. *International Journal Entrepreneurship and Management Inquiries*, 3(4).
- Krueger, L. (2008). North-North, North-South and South-South Relations. *Global Transformations And World Futures*, (1).
- Kuş, Z. (2020). Demokrasi ve Demokrasi Eğitimi. Z. Merey (Editör), *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi* (ss. 134-171). Ankara: Pegem Akademi.
- Kuş, Z. (2020). *Türkiye'de ve Dünyada Vatandaşlık Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Küçükkoğlu, A. ve Coşkun, S.Z. (2012). Yeni Bir Çoklu Pedagojik Yaklaşım: Topluma Hizmet Uygulamaları. *Milli Eğitim Dergisi*, (192).
- Lagos, T. G. (2002). *Global Citizenship- Towards a Definition*. Retrieved November, 26, 2007.
- Lins, R.G. (2005). What Is Cosmopolitanism? *Vibrant Virtual Brazilian Anthropology*, 2(1-2), pp. 19-26.
- Mansilla, V. B., and Jackson, A. (2011). *Educating for Global Competency*. New York: Asia Society.
- McCabe, A. and O'Connor, U. (2014) Student-Centred Learning: The Role And Responsibility Of The Lecturer. *Teaching in Higher Education*, 19(4), pp.350-359.
- McLaren, P. (1993). Multiculturalism and The Postmodern Critique: Towards A Pedagogy of Resistance and Transformation. *Cultural Studies*, 7(1), pp. 118-146.

- McMillan, J. H., and Hearn, J. (2008). Student Self-Assessment: The Key To Stronger Student Motivation And Higher Achievement. *Educational Horizons*, 87(1), pp. 40-49.
- MEB (2018). *Sosyal Bilgiler Öğretim Programı*.
- Muminjanov, H. ve Karagöz, A. (2019). Türkiye'nin Biyoçeşitliliği: Genetik Kaynakların Sürdürülebilir Tarım ve Gıda Sistemlerine Katkısı. Ankara: FAO.
- Neff K.D. (2009). The Role Of Self-Compassion In Development: A Healthier Way To Relate to Oneself. *Hum Dev*. 52(4), pp. 211-214.
- Ocak, G. (2019). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- OECD and Asia Society (2018). *Teaching for Global Competence in A Rapidly Changing World*.
- Osaka, H. (2013). *Human Rights Education In The Northeast Asian School Systems: Resource Material*. Japan: Asia-Pacific Human Rights Information Center.
- OXFAM (2006). *Education For Global Citizenship: A Guide For Schools*.
- OXFAM (2015). *Education For Global Citizenship: A Guide For Schools*.
- Oxley, L. and P. Morris (2013). Global Citizenship: A Typology for Distinguishing Its Multiple Conceptions. *British Journal Of Educational Studies*, 61(3), pp.301-325.
- Öksüzoğlu, M.K. (2022). *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Küresel Vatandaşlık Düzeyleri ile Günümüz Dünya Sorunlarına Yönelik Tutumları Arasındaki İlişki* (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Elâzığ, Türkiye.
- Önger, S. (2019). İşbirliği. Bülent Aksoy, Bülent Akbaba, Bahadır Kılcan (Editörler), *Sosyal Bilgilerde Beceri Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Özcan, E. (2019). İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Konularının Aktif Öğrenme Modeliyle Öğretilmesine İlişkin Bir Eylem Araştırması. *International Journal of Scholars In Education*, 2 (1), ss.58-74.
- Özdemir-Özden, D. ve Karadağ, Y. (2021). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Küresel Vatandaşlık Düzeylerinin İncelenmesi. *International Journal Of Field Education*, 7 (2), ss. 12-35.
- Özkan, S. (2020). *Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersine İlişkin Tutumları ve Küresel Vatandaşlık Görüşleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak, Türkiye.
- Özmutaf, N. M. (2012), Sivil Toplum Kuruluşlarında Kurum Felsefesi ve Gönüllü Takımların Yönetmelik Nitelikleri: Yönetici ve Üye Perspektifi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), ss.147-166.

- QCEA (2019). *Peace Education: Making The Case*. The Quaker Council for European Affairs.
- Quansah, F. (2018). Traditional or Performance Assessment: What Is The Right Way In Assessing Leaners? *Research on Humanities and Social Sciences*, 8(1).
- Reysen, S. and Katzarska-Miller, I. (2013). A Model of Global Citizenship: Antecedents and Outcomes. *International Journal of Psychology*, 48(5), pp. 858–870.
- Rivera, J. and Carson, H. (2015). Cultivating A Global Identity. *Journal of Social and Political Psychology*, 3(2), pp. 310-330.
- Rosenbloom, D. H., and Goldman, L. R. (2017). Public Administration in The Context of Democratic Governance. In *The Routledge Handbook of International Public Administration and Governance*. (pp. 15-28). Routledge.
- Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç., ve Nas, E. (2021). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), ss. 227-250.
- Sälzer, C. and Roczen, N. (2018). Assessing Global Competence in PISA 2018: Challenges and Approaches to Capturing a Complex Construct. *International Journal of Development Education and Global Learning*, 10 (1), pp.5-20.
- Sarışan-Tungaç, A. ve Alıcı, D. (2016). Doğa Deneyimine Dayalı Çevre Eğitime Yönelik Özyeterlik Algısı Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(19), ss.693- 708.
- Schugurensky, D. and Myers, J. P. (2003). Citizenship Education: Theory, Research and Practice. *Encounters in Theory and History of Education*, 4.
- Sezer Ö. (2007). *Küresel Konferanslar ve Çevre Sorunları: Çevre Kalkınma ve Etik Açısından Eleştirel Bir Değerlendirme*. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, ss. 761-780.
- Shao, Y., Lange, E. and Thwaites, K. (2017) Defining Local Identity. *Landscape Architecture Frontiers*, 5(2), pp. 24-41.
- Short, G., and Reed, C.A. (2004). *Issues in Holocaust Education* (1st ed.). Routledge.
- Skirbekk, V., Potancokova, M., and Stonawski, M. (2013). Measurement of global citizenship education. *Study commissioned by UNESCO for the Technical Consultation on GCE in Seoul*, Republic of Korea.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2019). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Spring, J. (2008). *The Intersection of Cultures: Multicultural Education in the United States and the Global Economy* (4th Ed.). Routledge.

- Swartz, E. (2017). Multicultural Education: From A Compensatory to A Scholarly Foundation. In Carl A. Grant. (Ed), *Research And Multicultural Education: From The Margins To The Mainstream*. New York: Routledge.
- Şahin, M. Şahin, S. ve Göğebakan-Yıldız, D. (2016). Sosyal Bilgiler Eğitimi Programı ve Dünya Vatandaşlığı: Öğretmen Adaylarının Perspektifinden. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), ss. 369-390.
- Şen, A. (2019). Vatandaşlık Eğitiminde Değişiklik ve Süreklilikler: 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Nasıl Bir Vatandaşlık Eğitimi Öngörüyor? *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7.
- Talas, M. ve Kaya, Y. (2007). Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (22), ss. 149-162.
- Taşkıran, C. ve Çakmak, Z. (2019). Problem Çözme. Bülent Aksoy, Bülent Akbaba, Bahadır Kılcan (Editörler), *Sosyal Bilgilerde Beceri Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi
- Tawil, S. (2013). *Education for Global Citizenship: A Framework for Discussion*. Education Research and Foresight Working Papers.
- The Melton Foundation (2021). *Global Citizenship. Whitepaper About An Emerging Concept*. Willington: MF.
- Torres, C.A., and Bosio, E. (2020). Global Citizenship Education at The Crossroads: Globalization, Global Commons, Common Good, and Critical Consciousness. *Prospects*, (48), pp. 99-113.
- Touraine, A. (2019). *Demokrasi Nedir?* (O. Kunal, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Töre, N. (2017). Değişen Dünyada Vatandaşlık. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (10), ss. 553-595.
- Turan, R. (2022) Demokrasi. R. Turan (Editör), *Öğretmen ve Öğretmen Adayları için İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*. (ss. 1-41). Ankara: Pegem Akademi.
- Turan, S. ve E. Karasu Avcı (2018). 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın Dijital Vatandaşlık Bağlamında İncelenmesi. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), ss.28-38.
- Tünkler, V. (2020). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Küresel, Çokkültürlü Eğitime ve Küresel Vatandaşlık Eğitimine Yönelik Bakış Açıları. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(226), ss.255-290.
- Türk, H. ve E. Atasoy (2021). Sosyal Bilgiler Öğretim Programının (2018) Küresel Vatandaşlık Açısından Değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(230), ss.147-167.

- Türkoğlu, M. E. (2021). Eğitim, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Midir? Kalkınmaya Kısa Bir Bakış. *Maarif Dergisi*, (5), ss.28-69.
- Ulusoy, E. (2016). Experiential Responsible Consumption. *Journal of Business Research*, 69 (1), pp. 284-297
- UN (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development*, A/42/427.
- UN (2015). *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*, A/RES/70/1. General Assembly United Nations.
- UNESCO (2006a). *Plan Of Action: World Programme For Human Rights Education*. New York and Geneva: OHCHR and UNESCO.
- UNESCO (2006b). *Guidelines On Intercultural Education: Guidelines*. France: Paris.
- UNESCO (2008). *Teacher Education Guideliness: Using Open and Distance Learning*, Paris: Higher Education Division, Teacher Educationsection.
- UNESCO (2012). *Education For Sustainable Development: Sourcebook (Learning And Training Tools)*. France: Paris.
- UNESCO (2013). *Outcome Document Of The Technical Consultation On Global Citizenship Education: Global Citizenship Education: An Emerging Perspective*. Seoul: Technical Consultation on Global Citizenship Education.
- UNESCO (2014). *Global Citizenship Education Preparing Learners for The Challenges Oof The Twenty-First Century*. France.
- UNESCO (2015a). *Global Citizenship Education Topics And Learning Objectives*. France: Paris.
- UNESCO (2015b). *Curriculum Development And Review for Democratic Citizenship And Human Rights Education*. France: Paris.
- UNESCO (2016). *Education 2030: Incheon Declaration And Framework For Action For The Implementation Of Sustainable Development Goal 4: Ensure Inclusive And Equitable Quality Education And Promote Lifelong Learning Opportunities For All*.
- UNESCO (2017). *The ABC's Of Global Citizenship Education*.
- UNESCO and APCEIU (2021). *Global Citizenship Education: A Policymaking Awareness and Advocacy Handbook*.
- UNESCO and IBE (2017). *Global Citizenship Concepts In Curriculum Guidelines of 10 Countries: Comparative Analysis*. Switzerland.

- UNESCO and IBE (2018). *Training Tools For Curriculum Development: A Resource Pack For Global Citizenship Education*. Switzerland.
- UNESCO and IICBA (2017). *Transformative Pedagogy for Peace-Building: A Guide For Teachers*. Ethiopia: Ababa.
- UNESCO and MGIEP (2015). *The War in Our Minds: Is Global Citizenship The Answer?* Blue Dot (1).
- UNESCO and MGIEP (2017a). *Rethinking Schooling For The 21st Century The State Of Education For Peace, Sustainable Development And Global Citizenship in Asia*. Mahatma Gandhi Institute of Education for Peace and Sustainable Development.
- UNESCO-IBE (2016). *Global Monitoring of Target 4.7: Themes in National Curriculum Frameworks*. Switzerland.
- UNESCO-IBE-APCEIU (2017). *Global Citizenship Concepts in The Curricula of Four Countries*. UNESCO.
- Uydaş, İ. (2014). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Küresel Vatandaşlık Bağlamında Çokkültürlülük Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi (Çanakkale İli Örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye.
- Uydaş, İ. ve Genç, S.Z. (2015). Ortaöğretim Öğrencilerinin Küresel Vatandaşlık Bağlamında Çokkültürlülük Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4(1), ss. 416-429.
- Uysal, Ö. (2013). Sürdürülebilir Büyüme Kavramının Çevre ve Ekonomik Boyutlarının Ayırıştırılması. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 5(2), ss.111-118.
- Ünal, G. (2005). Aile İçi Şiddet. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 8(8).
- Ünal, S. ve Dımışkı, E. (1999). UNESCO-UNEP Himayesinde Çevre Eğitiminin Gelişimi ve Türkiye’de Ortaöğretim Çevre Eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(17).
- Ünlü, A. (2019). *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Küresel Vatandaşlık Algıları ve Sosyal Bilgiler Dersinde Küresel Vatandaşlık Eğitime Yönelik Görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, Türkiye.
- Waters, M. (2001). *Globalization*. London: Routledge.
- Yaman, A. (2019). Küreselleşme Süreci ve Küreselleşmenin Yerel Kültüre Etkisi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (44), ss. 422-436.
- Yıldırım ve A., Şimşek, H. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri*.
- Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Yüksel, A. (2004). Empati Eğitim Programının İlköğretim Öğrencilerinin Empatik Becerilerine Etkisi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), ss.341-354.

Yüksel, A. (2018). *Öğretmenlerin Çokkültürlü Yeterlik Algılarının Küresel Vatandaşlık Algıları Üzerine Etkisi ve Kültürel Zekânın Bu İlişki Üzerindeki Aracı Etkisinin Belirlenmesi* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

GENEL AĞ KAYNAKÇASI

<https://www.nationalgeographic.com/science/article/first-picture-black-hole-revealed-m87-event-horizon-telescope-astrophysics> (Erişim Tarihi: 14.01.2023)

<https://help.unhcr.org/turkiye/tr/tcds/toplumsal-cinsiyete-dayali-siddet-nedir/> (Erişim Tarihi: 24.05.2023).

https://refugeesmigrants.un.org/definitions?gclid=Cj0KCQiAgribBhDkARIsAASA5bvV2m7fCNXUJvUg27_mdJARjKOztozA5-3gJFYAlcJ-8v4t3i3LuwaAk_AEALw_wcB (Erişim Tarihi: 24.05.2023).

<https://aboutholocaust.org/tr/facts/soykirim-nedir> (Erişim Tarihi: 24.05.2023).

<https://en.unesco.org/themes/education-sustainable-development/what-is-esd/un-decade-of-esd> (Erişim Tarihi: 08.06.2023).

<https://www.annefrank.org/en/anne-frank/go-in-depth/what-is-the-holocaust/> (Erişim Tarihi: 08.06.2023).

<https://sustainabledevelopment.un.org/?page=view&nr=466&type=13&menu=218#> (Erişim Tarihi: 08.06.2023).

<https://www.ohchr.org/en/what-are-human-rights> (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

<https://www.learningtogive.org/resources/civic-responsibility> (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

<https://www.sdfoundation.org/news-events/sdf-news/what-is-social-justice/> (Erişim Tarihi:12.11.2022)

<https://www.demokrasi.gen.tr/demokrasi-ve-temel-ilkeleri/> (Erişim Tarihi:12.11.2022)

<https://www.humanrightscareers.com/issues/human-rights-education/> (Erişim Tarihi:12.11.2022)

<https://www.edu-links.org/index.php/learning/gender-responsive-education-programs> (Erişim Tarihi:12.11.2022)

<https://www.insee.fr/en/metadonnees/definition/c1296> (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

<https://www.igi-global.com/dictionary/gender-parity/11931> (Erişim Tarihi:11.11.2022).

<https://www.edu-links.org/index.php/learning/gender-responsive-education-programs>
(Erişim Tarihi:12.11.2022)

<https://kroc.nd.edu/about-us/what-is-peace-studies/what-is-strategic-peacebuilding>
(Erişim Tarihi:11.11.2022)

<https://www.apa.org/topics/bullying> (Erişim Tarihi:11.11.2022)

<https://www.unhcr.org/gender-based-violence.html> (Erişim Tarihi:11.11.2022)

<https://www.government.nl/topics/child-abuse/what-is-child-abuse> (Erişim Tarihi:11.11.2022)

<https://www.unhcr.org/what-is-sexual-exploitation-abuse-and-harassment.html> (Erişim Tarihi:11.11.2022)

<https://www.britannica.com/topic/terrorism> (Erişim Tarihi:11.11.2022)

https://refugeesmigrants.un.org/definitions?gclid=Cj0KCQiAgribBhDkARIsAASA5bv_V2m7fCNXUJvUg27_mdJARjKOztozA5-3gJFYAlcJ-8v4t3i3LuwaAk_AEALw_wcB (Erişim Tarihi:11.11.2022)

<https://www.un.org/en/academic-impact/sustainability> (Erişim Tarihi:11.11.2022)

<https://www.indeed.com/career-advice/career-development/what-is-economic-sustainability> (Erişim Tarihi:11.11.2022)

<https://www.unep.org/regions/asia-and-pacific/regional-initiatives/supporting-resource-efficiency/green-economy> (Erişim Tarihi:12.11.2022)

<https://www.un.org/en/climatechange/what-is-climate-change> (Erişim Tarihi:12.11.2022)

<https://education.nationalgeographic.org/resource/global-warming> (Erişim Tarihi:12.11.2022)

<https://www.goodenergy.co.uk/what-is-a-carbon-footprint/> (Erişim Tarihi:12.11.2022)

<https://www.un.org/en/climatechange/what-is-renewable-energy> (Erişim Tarihi:12.11.2022)

<https://education.nationalgeographic.org/resource/ecology> (Erişim Tarihi:12.11.2022)

<https://education.nationalgeographic.org/resource/ecosystem> (Erişim Tarihi:12.11.2022)

<https://www.hig.se/Ext/En/University-of-Gavle/About-the-University/Environmental-Work/What-is-sustainable-development-at-HiG/Ecological-sustainability.html> (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

https://www.un.org/en/climatechange/science/climate-issues/biodiversity?gclid=Cj0KCQiApb2bBhDYARIsAChHC9u7kgw8sniYKfgvs_hLK4WDt6m2OH0z7sWv_LRh24PrrNrcykrANWakaAk6zEALw_wcB (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

https://www.un.org/en/climatechange/science/climate-issues/biodiversity?gclid=Cj0KCQiApb2bBhDYARIsAChHC9uaHlujnbEssPoT8f8YHw6w2eedWxxBKZ8BbMRvIVWLNDRNnWfRUNgaAhR7EALw_wcB (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

<https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=2900> (Erişim Tarihi:12.11.2022)

[https://www.unesco.org/en/education/sustainable-development#:~:text=Education%20for%20sustainable%20development%20\(ESD,difficult%20to%20reverse%20every%20day](https://www.unesco.org/en/education/sustainable-development#:~:text=Education%20for%20sustainable%20development%20(ESD,difficult%20to%20reverse%20every%20day). (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

<https://www.epa.gov/education/what-environmental-education> (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

<https://www.piie.com/microsites/globalization/what-is-globalization> (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

<https://www.oxfam.org.uk/education/who-we-are/what-is-global-citizenship/> (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

<https://brilliantio.com/what-is-global-community/> (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

<https://www.irishenvironment.com/iepedia/think-global-act-local/> (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

<https://www.britannica.com/topic/multiculturalism> (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

<https://www.igi-global.com/dictionary/interculturalism/55938> (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

<https://gocmenburo.com/goc-nedir/> (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

<https://www.igi-global.com/dictionary/icts-orientation-mobility-blind-people/18994> (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

<https://gsdrc.org/professional-dev/social-movements/> (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

<https://www.atarsurvivalguide.com/international-competitiveness> (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

<https://devinit.org/resources/inequality-global-trends/> (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

<https://www.un.org/en/global-issues/ending-poverty> (Erişim Tarihi:12.11.2022)

<https://www.rit.edu/academicaffairs/outcomes/global-interconnectedness#:~:text=Global%20Interconnectedness%20refers%20to%20the,diverse%20national%20and%20global%20society>. (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

<https://www.britannica.com/topic/citizenship> (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

<https://www.lawinsider.com/dictionary/local-identity> (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

<https://www.igi-global.com/dictionary/national-culture-and-the-social-relations-of-anywhere-working/19905#:~:text=1.,identity%2C%20cultural%20history%20and%20traditions>. (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

<https://www.heritagecouncil.ie/what-is-heritage> (12.11.2022)

<https://en.unesco.org/themes/gced/definition> (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

<https://www.skillsyouneed.com/learn/critical-thinking.html> (Erişim Tarihi:12.11.2022)

https://creducation.net/resources/Success_Story_1/success_02.htm#:~:text=Conflict%20resolution%20education%20programs%20focus,centers%2C%20church%20groups%2C%20etc. (Erişim Tarihi:13.11.2022)

<https://drexel.edu/soe/resources/student-teaching/advice/importance-of-cultural-diversity-in-classroom/> (Erişim Tarihi:13.11.2022)

<https://www.unicef.org/lac/en/mission-9-respect-diversity> (Erişim Tarihi: 13.11.2022)

<https://www.adirondackdailyenterprise.com/opinion/columns/2021/09/developing-an-appreciation-fodiversity/#:~:text=Appreciating%20diversity%20means%20being%20open,bonds%20of%20friendship%20and%20understanding>. (Erişim Tarihi: 13.11.2022)

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/tolerance> (Erişim Tarihi: 13.11.2022)

<https://mgiep.unesco.org/article/teaching-with-empathy-and-compassion-in-schools> (Erişim Tarihi: 13.11.2022)

<https://eeepro.naaee.org/eeepro/research/library/feelings-suffering-others-and?page=24> (Erişim Tarihi: 13.11.2022)

<https://www.unep.org/explore-topics/resource-efficiency/what-we-do/sustainable-lifestyles> (Erişim Tarihi: 13.11.2022)

<https://www.inspirecleanenergy.com/blog/sustainable-living/what-is-sustainable-living> (Erişim Tarihi: 13.11.2022)

<https://www.unicef.org/education/inclusive-education> (Erişim Tarihi: 13.11.2022)

<https://www.futureswithoutviolence.org/the-whole-school-approach/> (Erişim Tarihi: 13.11.2022)

<http://www.ibe.unesco.org/en/glossary-curriculum-terminology/w/whole-school-approach> (Erişim Tarihi: 13.11.2022)

<https://www.futurefriendlyschools.org/about/program-model/#:~:text=Becoming%20a%20Future%20Friendly%20School,recognition%20for%20your%20innovative%20practices.> (Erişim Tarihi: 13.11.2022)

<https://www.ecoleglobale.com/blog/traditional-assessment-vs-alternative-assessment/> (Erişim Tarihi: 13.11.2022)

<https://www.unicef.org/education/inclusive-education> (Erişim Tarihi: 13.11.2022)

<https://www.ecoleglobale.com/blog/traditional-assessment-vs-alternative-assessment/> (Erişim Tarihi: 13.11.2022)

<https://www.geteduca.com/blog/authentic-assessment-what-why-and-examples/> (Erişim Tarihi: 13.11.2022)

Türk Dil Kurumu Sözlüğü <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 18.03.2023)

<https://sdgs.un.org/goals#history> (Erişim Tarihi: 18.03.2023)

<https://sdgs.un.org/goals/goal4> (Erişim Tarihi: 18.03.2023)

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/10/20211014-1.htm> (Erişim Tarihi: 18.03.2023)

<https://www.nationalgeographic.com/science/article/first-picture-black-hole-revealed-m87-event-horizon-telescope-astrophysics> (Erişim Tarihi: 18.03.2023)

<https://www.mfa.gov.tr/unesco2019.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 18.03.2023)

<https://www.coe.int/en/web/good-governance/elope> (Erişim Tarihi: 21.04.2023)

EK 1. Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması

Temalar	Kategoriler	Alıntılar
İnsan Hakları	Haklar ve İnsan Hakları (çocuk hakları, kültürel haklar, yerli hakları, kadın hakları, engelli/kısıtlı hakları)	
	Sorumluluklar	
	Özgürlük ve Sivil Özgürlükler (ifade, konuşma, basın, dernek/örgütlenme)	
	Sosyal Adalet	
	Demokrasi	
	Demokratik Yönetim	
	Demokratik Değerler	
	Demokratik İlkeler	
	İnsan Hakları Eğitimi (İnsan Hakları Kültürü)	
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	
	Toplumsal Cinsiyet Hakkaniyeti/Adaleti	
	Kadınların/Kız Çocuklarının Güçlendirilmesi ve Katılımının Teşviki	
	Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı	
	Toplumsal Cinsiyetin Eşit Temsili	
Barış, Şiddetsizlik ve İnsan Güvenliği	Barış ve Barışın Tahsisi/İnşası	
	İstismar/Taciz/Şiddet Biçimleri Hakkında Farkındalık	Okul temelli şiddet/zorbalık
		Ev temelli şiddet/zorbalık
		Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet
		Çocuk istismarı/taciz
		Cinsel istismar/taciz
	Savaş	
	Çatışma	
	Soykırım	
	Terör	
	Göçmen	
	Mülteciler	
	Yerinden edilmiş insanlar	
	Barış Eğitimi (Barış Kültürü)	
Sürdürülebilir Kalkınma	Sürdürülebilir ve Sürdürülebilirlik	
	Sürdürülebilir Kalkınma	
	Sürdürülebilir Ekonomi, Üretim/Tüketim ve Yeşil Ekonomi	
	Sürdürülebilir Büyüme	
	Sürdürülebilir Toplum ve Sosyal Sürdürülebilirlik	
	Sürdürülebilir Çevre	
	İklim Değişikliği (Küresel Isınma, Karbon Salınımı ve Ayak İzi)	
	Doğal Afetler	
	Yenilenebilir Enerji, Alternatif Enerji Kaynakları (Güneş, Gelgit, Rüzgâr, Dalga, Jeotermal ve Biokütle gibi)	
	Ekoloji	
	Ekolojik Sürdürülebilirlik	
	Ekosistemler	
	Biyolojik Çeşitlilik ve biyosfer	
	Çeşitlilik Kaybı	
	Geri Dönüşüm ve Atık Yönetimi	
	Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi	
	Çevre Eğitimi	

Bağlantılık ve Küresel Vatandaşlık	Küreselleşme	
	Küresel Vatandaşlık	
	Küresel Kültür	
	Küresel Kimlik	
	Küresel Topluluk	
	Küresel ve Yerel Düşünme (Küresel Düşün Yerel ve Küresel Hareket Et Felsefesi)	
	Çokkültürlülük ve Kültürlerarasılık	
	Göç (İç ve Dış)	
	İnsan Hareketliliği	
	Sosyal Hareket (İnsan Devrim/Başkaldırısı)	
	Küresel ve Uluslararası Rekabet	
	Küresel Eşitsizlik ve Dengesizlik	
	Küresel Yoksulluk	
	Birbirine Bağlılık (Kuzey-Güney/Doğu Batı ilişkisi)	
	Vatandaşlık (Ulusal)	
	Ulusal Kimlikler	
	Ulusal/Milli Kültürler ve Miras	
	Milliyetçilik	
	Vatanseverlik	
	Anavatan	
	Küresel Vatandaş Eğitimi	
Yeterlilikler	Eleştirel Düşünme	
	Problem Çözme	
	Çatışma Çözümü ve Yönetimi, Müzakere	
	İşbirliği Becerisi	
	Çeşitliliğe Saygı ve Taktir	
	Hoşgörü ve Hoşgörülü Değeri	
	Başkalarına ve Çevreye Karşı İlgı, Empati ve Şefkat Tutumları	
	Dayanışma	
	Küresel Dayanışma, Ortak İnsanlık Duygusu ve Kozmopolitlik	
	Sürdürülebilir Sorumlu (Çevresel Sürdürülebilir Yaşam Tarzı olarak Çevrenin Korunması, Muhafazası, Yenilenmesi ve Yönetiminde Sorumluluk Almak)	
	Tüketici Sorumluluğu veya Sorumlu Tüketiciler	
	Etik Olarak Sorumlu	
	Sosyal Olarak Sorumlu	
	Aktif Vatandaşlık	
	Sivil Katılım	
	Yapıcı Katılım	
	Sosyal Katılım	
	Topluma Hizmet	
	Gönüllülük	
	Öğrenci Merkezli Öğrenme; Öğrenen veya Çocuk Merkezli	
Pedagojik Yaklaşımlar ve Yöntemler	Aktif Yöntemler ve Proje Tabanlı Yöntemler	
	Demokratik/Açık Sınıf Yaklaşımı	
	Akranlararası Öğretim ve Akran Eğitimi	
	Kapsayıcı Eğitim	
	Tüm Okul Yaklaşımı	
	Gelecek Dostu Okullar	
	Öğrenmede BİT Kullanımı	
	Sosyal Medya Kullanımı	

Değerlendirme	Geleneksel Değerlendirme Modeli: Ulusal, Standart veya Özetleyici	
	Öz değerlendirme	
	Akran değerlendirme, inceleme ve taktir	
	Kapsayıcı Eğitim	
	Alternatif, özelleştirilmiş veya özgün değerlendirme	
	Portfolyo kullanımı	

EK 2. Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması Temaları ve Kategorilerinin Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tablo 1. İnsan Hakları ve Cinsiyet Eşitliği Temalarının Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
İnsan Hakları	Haklar ve İnsan Hakları (çocuk hakları, kültürel haklar, yerli hakları, kadın hakları, engelli/kısıtlı hakları)	“Beslenme, barınma, giyinme, eğitim, sağlıklı bir çevrede yaşama ve oyun oynama çocukların en temel ihtiyaçlarıdır. Bunlar aynı zamanda birer haktır” (s.152).
	Sorumluluklar	“Katıldığımız etkinliklerin ve üstlendiğiniz görevlerin gereği olarak da çeşitli sorumluluklar alırsınız. Örneğin okulda üyesi olduğunuz kulübün toplantılarına katılmak, yetkili organları için yapılacak seçimlerde seçme ve seçilme hakkınızı kullanmak, kulüp yönetim kurulu kararlarına uymak bu sorumluluklarınızdan bazılarıdır” (s.160).
	Özgürlük ve Sivil Özgürlükler (ifade, konuşma, basın, dernek/örgütlenme)	“Çocuk hakları deyince aklıma, düşüncelerimi özgürce söyleyebilmem geliyor. Yetişkinler çoğu zaman biz çocukları “Sen küçüksün, anlamazsın. Sen yapamazsın.” diyerek bir kenara itiyor. Oysa ailemizi ilgilendiren kararlar alınırken bizler söz sahibi olmak ve düşüncelerimizi anlatmak istiyoruz” (s.154).
	Sosyal Adalet	X
	Demokrasi	Türk tarihinde ilk defa kişi egemenliğinden millet egemenliğine geçildi. Mustafa Kemal bu durumu “Bütün cihan bilmelidir ki artık bu devletin ve bu milletin başında hiçbir kuvvet yoktur, hiçbir makam yoktur. Yalnız bir kuvvet vardır. O da millî egemenliktir.” sözleriyle dile getirmiştir (s.168)
	Demokratik Yönetim	BMM’nin açılışıyla birlikte ulusal egemenliğe dayanan yeni bir Türk devleti kurulmuş oldu. Yönetme yetkisini ifade eden yasama, yürütme ve yargı güçleri Türk milleti adına onun temsilcilerinden oluşan BMM tarafından kullanılmaya başlandı (s.168). Cumhuriyet, bir yönetim şeklidir. Halkın, seçtiği kişiler tarafından yönetilmesidir (s.169).
	Demokratik Değerler	Çocuklarda en çok göze çarpan şey dürüstlük, doğru sözlülüktü. Bu özellikleri öğütlerle değil içinde yaşadıkları çevreden, havadan almaktaydılar (s. 51/Dürüstlük). 18 yaşından küçük her insan çocuktur. Irk, dil, din, cins ayrımı yapılmaksızın her çocuk Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde belirtilen haklardan yararlanmalıdır (s.153/Eşitlik).
	Demokratik İlkeler	Millî Mücadele’nin kazanılmasında Türk milletinin bağrından çıkan kahramanlarımızın payı büyüktür. Bu kahramanların başında “Ya istiklal ya ölüm!” diyerek Millî Mücadele’yi başlatan Gazi Mustafa Kemal Atatürk gelir (s.49/Özgürlük). Temel ilke, Türk ulusunun onurlu ve şerefli bir ulus olarak yaşamasıdır. Bu ancak tam bağımsız olmakla sağlanabilir (s.168/Bağımsızlık).
	İnsan Hakları Eğitimi (İnsan Hakları Kültürü)	Birleşmiş Milletler Genel Kurulu çocuk haklarını güvence altına almak için 20 Kasım 1989’da Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeyi kabul etmiştir. Çocuk Hakları Sözleşmesi 20 Kasım 1989’da Türkiye’nin de aralarında bulunduğu 142 ülke tarafından imzalanarak 1990’da yürürlüğe girmiştir.

		Her yıl 20 Kasım günü bütün ülkelerde Dünya Çocuk Hakları Günü olarak kutlanır (s.152/Tarihi/Korunması) Doğuştan sahip olduğumuz bu hakları kullanabilmemiz için öncelikle onların farkında olmamız gerekmektedir (s.153/Farkındalık).
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Güney Cephesi'ndeki kurtuluş mücadelesinde erkeklerin yanında kahraman Türk kadınları da görev üstlenmiştir. Bunlardan biri de Adana'yı işgal eden Fransız kuvvetlerine karşı savaşan Osmaniyeli Tayyar Rahmiye Hanım'dır (s.52). “İstiklal Yolu” adı verilen bu güzergâhtaki en büyük fedakârlığı kadınlar üstleniyordu. Onlardan biri de Kastamonulu Şerife Bacı idi (s.56).
	Toplumsal Cinsiyet Hakkaniyeti/Adaleti	X
	Kadınların/Kız Çocuklarının Güçlendirilmesi	X
	Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı	X
	Toplumsal Cinsiyetin Eşit Temsili	X

Tablo 2. Barış, Şiddetsizlik ve İnsan Güvenliği Temasının Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
Barış, Şiddetsizlik ve İnsan Güvenliği	Barış ve Barışın Tahsisi/İnşası	Bayramlarda küçükler büyüklerin ellerinden öperken büyükler de onlara çeşitli hediyeler verirler. Bu güzel geleneklerimiz aile bireyleri arasındaki saygıyı, aile birliğini ve akrabalık bağlarını güçlendirir. Küçüklerin de kendilerini büyükler gibi önemli ve değerli hissetmelerini sağlar (s.43/Barışçıl ve İstikrarlı Toplum) Bayram günlerinde herkes daha güler yüzlü ve hoşgörülü olur. Öfke ve kırgınlıklar unutulur. Bu nedenle bizim kültürümüzde bayram denildiğinde akla en çok dargınların barışması gelir (s.43/Affetme, Hoşgörü ve Barış Değerleri) Türkiye Irak'ta güvenliğin ve iç barışın sağlanması ve ülkenin toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik bir dış politika izlemektedir (s.180/Güvenlik).
	İstismar/ Taciz/ Şiddet	Okul temelli şiddet/zorbalık X
	Şiddet Biçimleri	Ev temelli şiddet/zorbalık X
	Hakkında Farkındalık	Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet X
	Çocuk istismarı/taciz	Şiddet, istismar, ihmal ve diğer tehlikelere karşı korunma da önemli çocuk haklarındandır. Ayrıca çocukların çalıştırılmamaları, savaşlardan uzak tutulmaları, temiz bir çevrede yaşamaları ve engelli çocukların hayatlarının kolaylaştırılması devletlerin temel görevlerindendir (s.153).
	Cinsel istismar/taciz	Çocuk Hakları Sözleşmesi bizleri istismara karşı da koruma altına almıştır. Buna göre hiç kimsenin kişiliğimize saldırmaya ve istemediğimiz bir şeyi bize zorla yaptırmaya hakkı yoktur (s.154).
	Savaş	İsmet Paşa, Birinci Dünya Savaşı'nda çeşitli cephelerde bulunduktan sonra Millî Mücadele'nin başlamasıyla birlikte Anadolu'ya geçti (s.56).
Çatışma		Suriye 2011 yılında başlayan iç savaş nedeniyle önemli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır (s.181).
		Hasan Tahsin 15 Mayıs 1919 sabahı İzmir rıhtımına çıkan Yunan askerlerine ilk kurşunu atarak Millî Mücadele'nin sembol isimlerinden biri oldu. Hasan Tahsin çıkan çatışmada şehit düştü (s.55).
Soykırım		Ülkeler arasındaki farklılıklar ayrışma, dayatma ve çatışma nedeni değil birer zenginlik kaynağı ve ilerleme aracı olarak görülmelidir. İnsan kendisinden farklı olana saygılı olursa karşısındaki de ona saygı duyar (s.195).
Terör		X
		Türkiye, sınırlarının hemen ötesinde yaşanan Suriye krizini yakından takip etmekte ve bölgedeki terör örgütlerine karşı savunma tedbirleri almaktadır (s.181).
		Cumhuriyetimiz kurulduğu günden itibaren içten ve dıştan çeşitli saldırılara maruz kalmaktadır. Bu saldırıların sonuncusu

	15 Temmuz 2016 gecesi gerçekleşmiştir. O gece millî iradeyi yok sayarak demokrasiyi ortadan kaldırmayı hedefleyen terör örgütü hain bir darbe girişiminde bulunmuştur (s.170).
Göçmen	X
Mülteciler	Sınırımıza yakın bölgelerde yaşayan Suriyelilerin bir bölümü ülkemize sığınmışlardır. Türkiye Suriyeli misafirlerine kucak açarak onların can güvenliğini sağlamış, temel ihtiyaçlarını karşılayarak büyük bir insanlık örneği sergilemiştir (s.181).
Yerinden edilmiş insanlar	X
Barış Eğitimi (Barış Kültürü)	İrk, dil, din, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin hangi düşünceden veya ülkeden olursa olsun her insan saygıya değer bir varlıktır. Bu nedenle insanların farklılıkları bir ayrışma ve baskı nedeni hâline getirilmemelidir. Hiçbir insan farklılıkları nedeniyle suçlanma, dışlanma, alay ve aşağılanmayla karşı karşıya bırakılmamalıdır (s.29/Saygı ve Eşitlik/Çatışma Örnekleri). İnsanlar fiziksel özellikleriyle olduğu kadar ilgi alanlarıyla da başkalarından ayrılırlar (s.19/Farklılıklar Farkındalığı). Bireylerin farklı alanlara ilgi duymalarının toplumsal hayata katkıları neler olabilir? (s.20/Farklılara Duyarlılık).

Tablo 3. Sürdürülebilir Kalkınma Temasının Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
Sürdürülebilir Kalkınma	Sürdürülebilir ve Sürdürülebilirlik	“Biz dünyayı atalarımızdan miras değil çocuklarımızdan emanet aldık.” sözünü duymuşsunuzdur. Bu söz ile verilmek istenen mesajın ne olduğuyla ilgili kısa bir metin yazınız (s.148). Giysi giderleri ailemizin bütçesinde önemli bir yer tutar. Bu nedenle ihtiyacımız yoksa giysi almamalıyız. Giysilerimizi ve ayakkabılarımızı kullanırken onların ömrünü kısaltıcı hareketlerden kaçınmalıyız (s.147).
	Sürdürülebilir Kalkınma	Maker çocuklar akıllı telefonların şarj cihazlarının kablosu kopunca gidip hemen yenisini almıyorlar. Onun yerine kabloyu tamir edip kullanmanın yollarını arıyorlar. Bir yandan da “kopmayan kablo” adıyla onu yeniden tasarlamaya çalışıyorlar (s. 164).
	Sürdürülebilir Ekonomi, Üretim/Tüketim ve Yeşil Ekonomi	İnsanların istek ve ihtiyaçları sınırsızdır. Ancak satın alma aracı olan para sınırlıdır. Bu nedenle ihtiyaçlarını sıraya koymalı, harcamalarını buna göre yapmalı, paramı denetimli harcanmalısın (s.138/Kaynak Kullanımı). Bireylerin bütçelerini yapıp doğru yönetebilmeleri önemli bir beceridir. Gelirlerin akıllıca ve en çok fayda sağlayacak şekilde değerlendirilmesi anlamına gelen bu beceriye finansal okur yazarlık adı verilir (s.141/Kaynak Kullanımı). Üzerinde CE kısaltması bulunan bir ürünün Avrupa Birliği’nin koyduğu standartlara uygun olarak üretilmiştir. Bu işaret ürünün amacına uygun kullanılması hâlinde canlılara ve çevreye zarar vermeyeceğini ifade eder (s.135).
	Sürdürülebilir Büyüme	X
	Sürdürülebilir Toplum ve Sosyal Sürdürülebilirlik	Kendin Yap” ve “Sen de Yap” gibi sloganları kullanarak okulumuz öğrencileri arasında üretme kültürünü yaymak istiyoruz. Böylece toplumumuzda teknolojiyi sadece kullanan değil üreten, teknolojinin esiri değil sahibi olan insanların çoğalmasına katkıda bulunmayı hedefliyoruz (s.163/Üreten Toplum). Musul’a gönderilen insani yardım malzemeleri arasında giyim eşyası, uyku tulumu, hijyen malzemesi, kuru gıda (un-makarna), bulgur, pirinç, kek, battaniye, çadır ve yatak gibi malzemeler bulunuyor (s.124/İnsani İhtiyaçlar ve Yardım) Ürünlerin üzerinde TSE damgasının olup olmadığını da kontrol etmeliyiz. Öğretmenimizin dediğine göre bu işaret üzerinde bulunduğu ürünün kaliteli olduğunu gösteriyormuş (s.134/Kaliteli Gıda). Devlet çocukların kişiliklerini, zihinsel ve bedensel yeteneklerini geliştirme hakkını gözetir. Bu amaçla devletler çocukların boş zamanlarını değerlendirmeleri, oyun oynamaları, eğlenmeleri için

	parklar ve bahçeler yapar. Çocuk kulüpleri, kitaplıklar ve spor tesisleri açar (s.156/Kapsayıcılık).
Sürdürülebilir Çevre	Su tasarrufuna yönelik bu davranışları hayatımız boyunca sürecektir alışkanlıklar hâline getirmeliyiz (s.145/Kaynak kullanımı). Ülkemizde elektrik enerjisinin önemli bir kısmı kömür, petrol, doğal gaz gibi tükenbilir kaynaklardan elde edilmektedir. Bu nedenle elektrik enerjisini kullanırken tutumlu olmalıyız (s.146).
İklim Değişikliği (Küresel Isınma, Karbon Salınımı ve Ayak İzi)	X
Doğal Afetler	Yeryüzünde veya gökyüzünde meydana gelen doğa olaylarından bazıları canlılar için zararlı olabilir. İnsanlar ve diğer canlılar üzerinde zararlı etkilere yol açan bu doğa olaylarına doğal afetler denir (s. 82).
Yenilenebilir Enerji, Alternatif Enerji Kaynakları (Güneş, Gelgit, Rüzgâr, Dalga, Jeotermal ve Biokütle gibi)	X
Ekoloji	Çarşamba ve çevresinin yer şekilleri bu bölgedeki nüfus özelliklerini de belirlemiştir (s.79/Doğa-Nüfus) Antalya ve çevresinde yaygın olarak sürdürülen bir diğer ekonomik faaliyet seracılıktır. Kışın don olayı neredeyse hiç görülmez ve bölgemizin yıllık güneşlenme süresinin oldukça uzun olması da seracılık için elverişli bir ortam oluşturur (s.129/Doğa-Ekonomi)
Ekolojik Sürdürülebilirlik	X
Ekosistemler	X
Biyolojik Çeşitlilik ve biyosfer	X
Çeşitlilik Kaybı	“İnsanlar teknolojiyi yanlış kullanıyor. Onların bu sorumsuzluğu nedeniyle yaban hayvanlarının sayısını artırmak mümkün olmuyor” (s.118) Suyun bilinçsizce tüketilmesi hâlinde sularda yaşayan canlı türlerinin nesli tükenir (s.145).
Geri Dönüşüm ve Atık Yönetimi	Oyunlar için gereken oyun araçlarının da özellikle atık maddeleri kullanarak yine kendinizin hazırlayabileceğini hatırlatmak isterim (s.166). Ürünlerde aramamız gereken bir diğer özellik, ambalajlarının geri dönüştürülebilir malzemelerden üretilmiş olmasıdır. Ambalajın üzerindeki işaretlere bakarak geri dönüşüme uygun malzemeden yapıp yapılmadığını kolayca anlayabiliriz (s.135).
Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi	X
Çevre Eğitimi	Bulunduğumuz yeri tarif edebilmek veya bir yeri bulabilmek için yolları kullanırız. Evimizin, okulumuzun veya gideceğimiz bir yerin

bulunduğumuz noktaya göre hangi tarafta bulunduğunu da yönleri kullanarak tarif ederiz (s.62)

Çevremize baktığımızda çeşitli beşerî unsurlarla karşılaşırız. Evler, fabrikalar, yollar, oyun parkları, köprüler ve otomobiller yaşadığımız yerde görebileceğimiz başlıca beşerî unsurlardır (s.71).

Şehirlerde bina ve araç sayısının artmasıyla birlikte trafik tıkanıklıkları ve park sorunları yaşanmaktadır. Hava kirliliği, gürültü, yeşil alanların azalması vb. çevre sorunları da teknolojiye gelişmelere bağlı olarak daha fazla gündeme gelmektedir (s.103).

Tablo 4. Bağlantılık ve Küresel Vatandaşlık Temasının Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
Bağlantılık ve Küresel Vatandaşlık	Küreselleşme	Özellikle büyük şehirlerde geleneksel oyunlar gibi geleneksel çocukluk da kaybolma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu değişimin başlıca nedenleri teknolojinin gelişmesi ve hızlı kentleşmedir (s.48/Dönüşüm). Telefonlar aracılığıyla akrabalarımızın ve tanıdıklarımızın bayramlarını, özel günlerini kutlayıp onların sevinçlerini ve üzüntülerini paylaşabiliyoruz. Ayrıca yine telefonlar üzerinden faturalarımızı ödüyor, bankacılık işlemlerimizi yapabiliyoruz (s.96/Zaman ve mekânın daralması). Şiddet içeren programların izlenmesi insanları öfkeye, kavgaya ve zor kullanmaya yönleltebilir. Şiddet içerikli programlar özellikle çocukların kişisel gelişimini olumsuz yönde etkileyebilir (s.116/Televizyon).
	Küresel Vatandaşlık	Kendi ihtiyaçlarınızdan veya çevrenizdeki insanların ihtiyaçlarından yola çıkarak hayatı kolaylaştırıcı ürünler tasarlayabilirsiniz (s.111/Sorumluluk duyma).
	Küresel Kültür	Bireylerin kendilerine özgü ve biricik olmaları gibi dünya üzerindeki ülkeler de kendilerine özgü ve benzersizdir. Ülkeler özgün kimliklerini insanların kültürel özellikleriyle kazanırlar. Dilleri, bayrakları, geleneksel kıyafetleri, dinî inançları, bayramları, yemekleri, müzikleri, dansları, düğün ve cenaze törenleriyle diğer ülkelerden ayrılırlar (s.193).
	Küresel Kimlik	Türkiye son olarak 2015 yılında tamamladığı KKTC Su Temin Projesi'ni devreye sokmuştur. Bu proje kapsamında denizin 250 m derinliğine döşenen 80 km'lik boru hattıyla Mersin'den Kıbrıs'a su taşınması mümkün olabilmiştir (s. 187/Sorumluluk). Ermenistan bağımsızlığını kazandıktan sonra Türkiye, ekonomik sorunlarla uğraşan bu ülkeye insani yardımda bulunmuş ve bu ülkenin uluslararası toplum ile bütünleşmesi yönünde çaba harcamıştır (s.179/Sorumluluk).
	Küresel Topluluk	X
	Küresel ve Yerel Düşünme (Küresel Düşün Yerel ve Küresel Hareket Et Felsefesi)	X
	Çokkültürlülük ve Kültürlerarasılık	Çocuklar dili, dini, rengi, cinsiyeti veya soyu nedeniyle ayrımcılığa uğramamalıdır. Duygularını ve düşüncelerini serbestçe ifade edebilmeli, başka çocuklarla bir araya gelebilmelidir. Ayrıca kendi kültürünü yaşama hakkından mahrum bırakılmamalıdır (s.156).
	Göç (İç ve Dış)	X
	İnsan Hareketliliği	Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesinde öğrenim gören Türkmenistanlı öğrenciler ülkelerinin bağımsızlığını kazanmasının 25. yılını ve Türkmenistan Bayrak Bayramı'nı kutladılar (s.184).
	Sosyal Hareket (İnsan Devrim/Başkaldırısı)	Türk milletine yurdumuzun içinde bulunduğu durumu ve kurtuluş yolunu anlattı. Halktan işgallere karşı protesto mitingleri düzenlemesini ve mücadele etmesini istedi (s.50). İzmir'in işgali yurt genelinde düzenlenen mitinglerle protesto edildi (s.55).

Küresel ve Uluslararası Rekabet	X
Küresel Eşitsizlik ve Dengesizlik	X
Küresel Yoksulluk	X
Birbirine Bağlılık (Kuzey-Güney/Doğu Batı ilişkisi)	Bulgaristan’da irili ufaklı yaklaşık bin beş yüz Türk şirketi faaliyet göstermektedir. Ülkemiz Bulgaristan’a pamuk ipliği, cam, şeker, otomobil, elektrikli eşyalar ile seramik ve tekstil ürünleri ihraç etmektedir (s.177/Ticari Bağlılık).
Vatandaşlık (Ulusal)	Her çocuğa doğumundan hemen sonra bir isim verilir. Bu isimle nüfus kütüğüne kaydedilen çocuk bir kimlik ve vatandaşlık kazanır (s.156).
Ulusal Kimlikler	Atatürk’ün Türk çocuklarına armağan ettiği bu bayram 20 Nisan 1983’te çıkarılan bir kanunla Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı adını aldı. 15 Temmuz 2016 tarihe “Demokrasi ve Millî Birlik Günü” olarak geçmiştir. Millî iradenin karşısında hiçbir gücün duramayacağını ifade eden bu günün anlam ve önemini iyi kavramalıyız. (s.168-170/Bayram). “Yarınların sahibi ey gençlik, İyi tanı, ebedî sükûnetle bu mezarda yatanı. Hak için, bayrak için canın feda edip Armağan etti bize bu mukaddes vatanı.” (s.52/Bayrak).
Ulusal/Milli Kültürler ve Miras	Kökleri tarihin derinliklerine uzanan Türk milleti zengin bir kültüre sahiptir. Misafire kahve ikram etmek, dinî bayramlarda büyüklerin ellerini öpmek, hastaları ziyaret etmek, sünnet ve düğün törenleri yapmak millî kültür öğelerimizdendir (s.38).
Milliyetçilik	Bizler milletimizin geçmişte uğradığı felaketlerden ve gösterdiği fedakârlıklardan ders çıkarmalıyız. Bir yandan da başta Atatürk olmak üzere kahraman atalarımızla gurur duyup onlardan aldığımız güçle kendimize güvenmeliyiz (s.58).
Vatanseverlik	Şahin Bey’in şehit düşmesinden sonra Antepliler kadın, çocuk, yaşlı demeden kahramanca savaşımaya devam ettiler. Ancak açlık, susuzluk ve cephanesizlik yüzünden 9 Şubat 1921’de teslim olmak zorunda kaldılar (s.54).
Anavatan	Atatürk, Erzurum Kongresi’nde vatanın bölünmez bir bütün olduğunu vurguladı. Sivas Kongresi’nde ise Millî Cemiyetleri tek çatı Altında toplayarak birlik ve beraberliği sağladı (s.50).
Küresel Vatandaş Eğitimi	Dünya haritası üzerinde bir ülke belirleyiniz ve seçtiğiniz ülkenin önemli özelliklerini araştırınız. Ülkemizin çevresinde de komşu ülkeler ve bu ülkelerde yaşayan milletler yer alır (s.176/177Dünya bilinci). Her yıl 20 Kasım günü bütün ülkelerde Dünya Çocuk Hakları Günü olarak kutlanır (s152/Ortaklık).

Tablo 5. Yeterlilikler Temasının Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
Yeterlilikler	Eleştirel Düşünme	Türkiye fiziki haritası üzerinde yaşadığınız yeri incelediğinizde hangi renklerin bulunduğunu görüyorsunuz? Bu renklerden yola çıkarak yaşadığınız yerin coğrafi özellikleri hakkında neler söyleyebilirsiniz? (s.79).
	Problem Çözme	Siz olsaydınız görme engelli hastaların bu sorununa nasıl bir çözüm bulurdunuz? (s.112). Dünya çocuklarının en önemli sorununun ne olduğunu ve bu sorunun çözümü için neler yapılması gerektiğini sınıfta tartışınız (s.156). Çocukların barınma, beslenme ve sağlık hizmetlerinden gerektiği gibi faydalanmaları için neler yapılmalıdır? (s.155).
	Çatışma Çözümü ve Yönetimi, Müzakere	X
	İşbirliği Becerisi	Sınıfta gruplar oluşturarak her grubun yaşadığınız yerin coğrafi özelliklerini anlatan bir şiir, hikâye, destan veya efsane seçmesini sağlayınız. Grubunuzun seçtiği edebî ürünle ilgili kapsamlı bir araştırma yapınız. Çalışmanızı tamamladıktan sonra edindiğiniz bilgileri grup sözcüleriniz aracılığıyla arkadaşlarınıza sununuz (s.81).
	Çeşitliliğe Saygı ve Taktir	Sağlıklı insan ilişkileri ancak farklılıklara saygıyla kurulabilir. Çünkü insan, farklı insanları tanıdıkça onlardan yeni şeyler öğrenerek gelişir. Farklılıkları tehlike olarak değil eksiklerini tamamlayacak zenginlikler olarak görür (s.28).
	Hoşgörü ve Hoşgörülü Değeri	Narin Sözen Oruç, “Her Sınıfın Bir Yetim Kardeşi Olsun adını verdiğimiz proje ile öğrencilere değerler eğitimi vermeye çalışıyoruz. Bu sayede çocuklarımız hoşgörüyü, sevgiyi ve empati kurmayı öğreniyorlar.” dedi (s.27).
	Başkalarına ve Çevreye Karşı İlgisi, Empati ve Şefkat Tutumları	Çevremizde babasını kaybetmiş çocuklar var. Onlar, yolda babasının elinden tutmuş bir çocuk gördüklerinde babalarını hatırlayıp hüzünlenebilirler. Böyle durumlarla karşılaştığımda ben de empati kurup kendimi onların yerine koyuyor ve çok üzülüyorum. (s.26).
	Dayanışma	İki gün süren kermeste yardımseverlik duygusuyla hareket eden öğrenci arkadaşlarımızdan ve velilerimizden büyük destek gördük (s.165).
	Küresel Dayanışma, Ortak İnsanlık Duygusu ve Kozmopolitlik	“Ne kadar farklı olsak da Oluştururuz bir bütünü. Aramıza bir şey giremez; Bozamaz bu büyüğü” (s.28).
	Çevresel Sürdürülebilir Yaşam Tarzı (Sorumluluk) Çevrenin Korunması, Muhafazası, Yenilenmesi ve Yönetiminde Sorumluluk Almak	Kâğıdın israf edilmesi daha fazla ağacın kesilmesi anlamına gelmektedir. Oysa bizler ağaçların kesilmesini, ormanlarımızın yok olmasını istemeyiz. O hâlde kâğıt kullanırken tasarruf etme bilinciyle hareket ederek kâğıt israfına yol açacak hareketlerden kaçınmalıyız (s.147).
	Sorumlu Tüketiciler veya Tüketici Sorumluluğu	Bilinçli tüketicilerin önemli özelliklerinden biri de reklamların etkisinde kalmamalarıdır. Firmalar satışlarını artırmak için reklamlarında ürünlerinin sadece iyi yönlerini söyler (s.136).

Etik Sorumluluk	Ailede günlük hayatın düzenli şekilde yürütmesi için bizlerin de yerine getirmemiz gereken sorumluluklarımız vardır. Okulda yiyeceğimiz yemeği paketleme, kirlenen kıyafetlerimizi çamaşır sepetine atma ve odamızı toplama bu sorumluluklarımızdan bazılarıdır (s.157).
Sosyal Sorumluluk	Bozköy İlkokulu 3A sınıfının 15 öğrencisi, öğretmenleri Narin Sözen Oruç öncülüğünde sosyal sorumluluk projeleri kapsamında Samsun'daki bir ilkokulda eğitim gören, hiç tanımadıkları yetim öğrenci E.N.'ye yardımda bulunmak için kampanya düzenledi (s.27)
Aktif Vatandaşlık	Büyüklerimin desteğiyle ilgili kuruluşlara ulaşarak onlardan cadde ve sokaklarda engellilerin hayatını kolaylaştıracak düzenlemeler yapılmasını istedim (s.27).
Sivil Katılım	X
Yapıcı Katılım	X
Sosyal Katılım	Okulunuzda sosyal katılım becerinizi geliştirmek amacıyla çeşitli etkinliklerde yer alırsınız. Bayram kutlamaları ve anma törenlerinde roller üstlenirsiniz (s.160).
Topluma Hizmet	Ayrıca yoksul olduklarından tekerlekli sandalye alamayanlar için okulumuzda plastik kapak toplama kampanyası başlattım (s.27).
Gönüllülük	Kermes düzenleme komitesinde gönüllü olarak görev alan öğrencilerden biri de ben oldum (s.164).

Tablo 6. Pedagojik Yaklaşımlar ve Yöntemler Temasının Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
Pedagojik Yaklaşımlar ve Yöntemler	Öğrenci Merkezli	Aile büyüklerinizden biriyle ailenizin tarihini yazmak amacıyla bir sözlü tarih çalışması yapınız. Çalışmanız sırasında aşağıdaki soruları kullanabilirsiniz (s.37).
	Öğrenme; Öğrenen veya Çocuk Merkezli	
	Aktif Yöntemler ve Proje Tabanlı Yöntemler	Okulunuzda günlük hayattaki ihtiyaçlarla ilgili ürünler tasarlamaya yönelik bir proje yarışması düzenlenmiştir. Bu yarışmaya nasıl bir ürünle katılmak isterdiniz? (s.113).
	Demokratik/Açık Sınıf Yaklaşımı	Öğrenciler okullarında çeşitli amaçlarla topluluklar kurar; ilgi, istek ve yeteneklerine uygun gördükleri topluluğun etkinliklerine katılırlar. Etkinlikler sırasında demokratik hayatın gereklerini yaparak ve yaşayarak öğrenirler. Başarma, kendine güven, yeni dostluklar kurma ve kabul görme duygularını tadarlar (s.163).
	Akranlararası Öğretim ve Akran Eğitimi	Genellikle sorgulayıcı, lider, ressam, anlatıcı, araştırmacı, sözcük avcısı, karakter ustası, gözlemci ve film eleştirmeni rollerini seçiyoruz. Kitabın bölümlerini rolümüze uygun bir bakış açısıyla okuduktan sonra toplanıyor ve bölümle ilgili tartışıyoruz. Okuma ve tartışmaların tamamlanmasının ardından kitabımızı diğer gruplara anlatıyoruz (s.165).
	Kapsayıcı Eğitim	X
	Tüm Okul Yaklaşımı	X
	Gelecek Dostu Okullar	X
	Öğrenmede BİT Kullanımı	İnternet araştırması yaparak teknolojinin yanlış kullanımının insanlara ve doğaya verdiği zararları anlatan bir haber bulunuz. Haberi sınıftınızda arkadaşlarınızla paylaşıp tartışınız (s.118).
	Sosyal Medya Kullanımı	X

Tablo 7. Değerlendirme Temasının Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
Değerlendirme	Geleneksel Değerlendirme Modeli: Ulusal, Standart veya Özetleyici	s.119 (Ünite Sonu Değerlendirme) İstekleriniz ile ihtiyaçlarınız arasındaki farklılıklar nelerdir? (s.122/Kısa Cevaplı)
	Öz değerlendirme	X
	Akran değerlendirme, inceleme ve taktir	X
	Kapsayıcı Eğitim	X
	Alternatif, özelleştirilmiş veya özgün değerlendirme	Yaşadığınız yerde bir hafta süreyle meydana gelen hava olaylarını gözlemleyerek bulgularınızı resimli grafik hâline getirerek sınıfta sununuz (s.92).
	Portfolyo kullanımı	X

EK 3. Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması Temaları ve Kategorilerinin Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tablo 1. İnsan Hakları ve Cinsiyet Eşitliği Temalarının Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
İnsan Hakları	Haklar ve İnsan Hakları (çocuk hakları, kültürel haklar, yerli hakları, kadın hakları, engelli/kısıtlı hakları)	Dilekçeyle başvurulmuş kurumun, otuz gün içinde dilekçe sahiplerine olumlu ya da olumsuz bir cevap vermesi gerekiyor. Aksi takdirde bu sefer de dilekçemiz cevap verilmediğine dair bu kurumu gerekli mercilere şikâyet etme hakkımız doğuyor (s.12 Dilekçe/Şikâyet Hakkı). Temiz düzenli bir sınıfta eğitim almaya hakkım var (s.22). Herkes için en önemli hak yaşama hakkı. Yaşamak, gelişmek, büyümek senin en önemli hakkın (s.25 Çocuk Hakları). Katılma hakkına en iyi örnek genel ve yerel seçimlerde oy kullanmak ve aday olmaktır (s.160).
	Sorumluluklar	Yer aldığımız gruplardaki rollerimizin gereklerini yerine getirmek sorumluluk olarak isimlendirilir. Sonuç olarak rollerimize uygun davrandığımızda o rolle ilgili sorumluluklarımızı yerine getirmiş oluruz (s.20).
	Özgürlük ve Sivil Özgürlükler (ifade, konuşma, basın, dernek/örgütlenme)	Yaşama hakkı yetişkinlerin olduğu gibi çocukların da en önemli haklarından. Çocuklar düşüncelerini özgürce açıklama hakkına sahiptirler (s.23/İfade Özgürlüğü). Ben Çocuk Meclisinde kendimi ifade edebilmeyi, başkalarının fikrine saygı duymayı öğrendim (s.26/İfade Özgürlüğü). Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz (s.161/Düşünce Özgürlüğü).
	Sosyal Adalet	Ülke içinde çocukları ilgilendiren her tür işi yaparken çocukların yararını gözeteceğiz, çocukların bakımını ve korunmasını sağlayacak kurumları yeterli hâle getireceğiz (s.25/Politika). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2018 yılını “Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Yılı” olarak ilan etti. Hazırlanan eylem planı, çocuk işçiliğine karşı iş yeri ve tarlaların denetlenmesinden okuldaki devamsızlık takibine kadar uzanıyor (s.30/Politika/Toplum Refahı). Devletimiz aynı zamanda vatandaşların haklarını koruma ve geliştirme, onlara çeşitli hizmetler sunma ve onların güvenliklerini sağlama sorumluluğunu üstlenmiştir (s.150/Eşitlik). Hepimiz temiz bir çevrede yaşamak istiyoruz. Yollarımızın bakımlı olmasını, sağlık hizmetlerine kolay ulaşmayı bekliyoruz. Bu gibi hizmetleri yerine getirmek için il, ilçe, belde ve köylerde yönetim birimleri kurulmuştur (s.155).
	Demokrasi	Çocuk Meclisi’nde çocukların kendi kararlarını aldıklarını, Meclisin demokratik bir yer olduğunu öğrendim ve seçimlere katıldım (s.26).
Demokratik Değerler	Demokratik Yönetim	Muhtarlar ve belediye başkanları halkın oylarıyla seçilir (s.155).
	Demokratik Değerler	Dünyadaki bütün çocuklar din, dil, ırk, renk, cinsiyet ayrımı olmaksızın eşit haklara sahiptir (s.24/Eşitlik). “Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir. Bayrağı, şekli kanunda belirtilen, beyaz ay yıldızlı al bayraktır. Millî marşı ‘İstiklâl Marşı’dır. Başkenti Ankara’dır.” Bu

			madde anayasamızın değiştirilemeyecek maddelerindendir (s.164/Hukuk Üstünlüğü).
	Demokratik İlkeler		Bağımsızlığımızın tehlikeye düşmesi üzerine milletimiz Millî Mücadele'yi gerçekleştirerek yurdumuzu işgalden kurtarmıştı. Türkiye'nin bağımsız bir devlet olduğu dünyaya kabul ettirilmişti (s.162/Bağımsızlık). Belediye başkanları belediye meclisinde demokratik şekilde konuları görüşerek karar alırlar (s.157/Ortak Karar).
	İnsan Hakları Eğitimi (İnsan Hakları Kültürü)		20 Kasım 1989'da Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kabul edilerek çocuk hakları güvence altına alınmıştır (s.24/Hakların Güvenliği/Sözleşme). Çocuk haklarının korunması için Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNESCO) kurulmuştur. Dünyanın her yerinde herhangi bir ayırım yapmadan çocuklara yardım etmektedir (s.27/Hakların Güvenliği/Fon). Savaşlar, doğal afetler, yoksulluk gibi daha birçok nedenden dolayı haklarını kullanmakta güçlük çekebilir (s.28/Zorluklar).
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	X	
	Toplumsal Cinsiyet Hakkaniyeti/Adaleti	X	
	Kadınların/Kız Çocuklarının Güçlendirilmesi		Mamak'ta kadınlar meslek sahibi oluyor. İlmeklere hayat vermeyi öğreniyor (s.157/Eğitim).
	Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı		Kadınların sesini duyurabilmek, dertlerini, sıkıntılarını anlatabilmek için farklı karakterlerle tiyatro yapalım istedim. Mersin Arslanköy'de ev kadınlarından bir tiyatro grubu kurdum (s.16/Farkındalık için eylem).
	Toplumsal Cinsiyetin Eşit Temsili	X	

Tablo 2. Barış, Şiddetsizlik ve İnsan Güvenliği Temasının Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
Barış, Şiddetsizlik ve İnsan Güvenliği	Barış ve Barışın Tahsisi/İnşası	Turizmin gelişmesi ve turist sayısının aynı oranda artması, farklı kültürlerden insanların barış içerisinde yaşamasına önemli bir katkıdır (s.179/Farkındalık). Misafirlere ikramlarda bulunuruz. Dargın olduklarımızla barışırsız (s.50/Birlik).
	İstismar/ Okul temelli Taciz/ şiddet/zorbalık	X
	Şiddet Ev temelli Biçimleri şiddet/zorbalık	X
	Hakkında Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet	X
	Farkındalık Çocuk istismarı/taciz	X
	Cinsel istismar/taciz	X
	Savaş	Ayrıca savaşlar ve silahlı çatışmalar ortak miras ürünlerinin yok olmasına neden olabilmektedir (s.185).
	Çatışma	Savaş ve çatışma ortamında yaşayan 13 milyondan fazla çocuk eğitimden yoksun (s.28).
	Soykırım	X
	Terör	X
	Göçmen	Bazen de çocuklar aileleriyle ya da yalnız olarak başka bir ülkeye göç etmek zorunda kalabiliyor. İşte devlet göçmen denilen bu çocuklarla da ilgilenmek zorunda (s.25).
	Mülteciler	Savaş veya doğal afet sonrası durumlarda kullanılmak üzere geliştirilen sığınmacı barınma ünitesi, çadır gibi geçici çözümlerin ötesinde güvenlik, kişisel alan ve korunma sağlıyor (s.139).
	Yerinden edilmiş insanlar	Şiddet sebebiyle 50 milyon çocuk yerlerinden edildi (s.28). Günümüzde milyonlarca insan savaşlardan ve diğer insan hakları ihlallerinden dolayı ülkesini terk etmek zorunda kalmaktadır (s.139).
	Barış Eğitimi (Barış Kültürü)	X

Tablo 3. Sürdürülebilir Kalkınma Temasının Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
Sürdürülebilir Kalkınma	Sürdürülebilir ve Sürdürülebilirlik	Duş ve tuvalet modülü de bulunan ürün, çatıda yağmur suyunu toplayarak bunun temiz su olarak kullanılabilmesini sağlıyor (s.139).
	Sürdürülebilir Kalkınma	X
	Sürdürülebilir Ekonomi, Üretim/Tüketim ve Yeşil Ekonomi	Mikrop öldürücü özelliği bulunan keçiboynuzu çekirdeklerinden elde ettikleri tozla, bir jel hazırladılar. Bu jeli yıkanmış yumurtanın yüzeyine sürerek yumurtayı buzdolabında saklanabilecek hâle getirdiler (s.138).
	Sürdürülebilir Büyüme	X
	Sürdürülebilir Toplum ve Sosyal Sürdürülebilirlik	Devlet, göçmen çocuklarla ilgilenmek ve bedensel veya zihinsel engelli çocuklar ötekilerden farklı bir bakım ve eğitim almak zorundadır (s. 25/Kapsayıcılık). Temizlik, sağlık, eğitim ihtiyaçlarımızdan bazılarıdır. Eğitim almak için okula, hastalandığımızda hastaneye gidiyoruz. Emniyetimizi polis ve jandarma sağlıyor. Devletimiz bu gibi toplumsal ihtiyaçlarımızı karşılamakla sorumludur (s.150/Sosyal Eşitlik). Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı, otizm rahatsızlığı olan çocukların özel eğitimi ile topluma kazandırılmasına öncülük etmektedir (s.153/Kapsayıcılık).
	Sürdürülebilir Çevre	TEMA vâkıfı erozyon ile mücadele, ağaçlandırma ve doğal varlıkların korunması için çalışmalar yapmaktadır (s.153). Çöpleri toplar, çevrenin temizliği için gerekli tedbirleri alırım (s.157).
	İklim Değişikliği	X
	Doğal Afetler	Doğal afetler; can ve mal kaybına neden olan deprem, sel, heyelan, erozyon gibi doğal olaylardır. Bu olaylar çok kısa sürelerde gerçekleşebilen ve başladıktan sonra insanlar tarafından engellenemeyen olaylardır (s.81).
	Yenilenebilir Enerji, Alternatif Enerji Kaynakları	X
	Ekoloji	İklim insanların yaşamını çeşitli şekillerde etkiler. Yetiştirilen tarım ürünlerinden, evlerin yapımında kullanılan malzemeye, ekonomik faaliyetlere kadar pek çok şeyi belirler (s.72/İklim-Yaşam). Nüfus akarsu boylarında, yağışın bol olduğu dağ eteklerinde toplanmıştır. Küçükbaş hayvancılığın yapıldığı bozkırlar ise nüfusun az olduğu yerlerdir (s.78/Nüfus-Coğrafi Bölge). Bir bölgedeki ekonomik faaliyetleri o bölgenin coğrafi özellikleri belirler. Yer şekilleri, iklim, yer altı ve yerüstü zenginlikleri, ulaşım kolaylığı ekonomiyi etkileyen coğrafi özelliklerden bazılarıdır (s.118/Ekonomi).
	Ekolojik Sürdürülebilirlik	X
	Ekosistemler	X
	Biyolojik Çeşitlilik ve biyosfer	Gölümüz aynı zamanda çok sayıda kuş türüne ev sahipliği yapıyordu. Pelikan, karabatak, balıkçıl bu kuş türlerinden yalnızca bir kaçıydı (s.14).
	Çeşitlilik Kaybı	Gölümüzü mesken tutmuş olan kuşlar yavaş yavaş başka yerlere göç ettiler. Kuşların göçüyle birlikte köyümüze turistler de gelmez oldu. (s.14).

Geri Dönüşüm ve Atık Yönetimi	Atık kâğıtların yeniden kâğıt elde etmek için kullanılmasıyla çevre daha az zarar görüyor. Böylece hava kirliliği, su kirliliği, su kullanımı azalıyor (s.134)
Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi	X
Çevre Eğitimi	İnsanlar bunu yaparken bazen çevreye zarar verirler, doğal dengeyi bozarlar. Doğal dengenin bozulmasıyla da çevre sorunları ortaya çıkar (s.184/Sorunlar). Burunları sızlatan, dayanılması her geçen gün biraz daha zorlaşan çöp kokusu gittikçe şiddetini arttırıyordu (s.12/Dilekçe-Çevre Okuryazarlığı). Tüm bu anlattıklarım gölün kurumaya başlamasıyla değişti. Kurak geçen birkaç yıl ve çiftçilerin tarlalarını sulamak için gölden fazla su çekmeleri ile gölümüz giderek küçüldü (s.14/Kuraklık). Aşağıdaki tabloyu çevrenizde bulunan doğal varlıkları, tarihî mekânları ve yapıtları göz önüne alarak doldurunuz (s.49). Haritada Çukurova, Konya Ovası ve Yüksekova'yı bularak yükseltilerini karşılaştırınız (s.68/Çevre Farkındalığı). Dünya üzerinde bulunduğumuz yeri veya gideceğimiz yerleri bulmak için haritalara gereksinim duyarız. Harita yeryüzünün tamamının veya bir kısmının belli oranda küçültülerek kâğıda çizilmesidir (s.66/Harita Okuryazarlığı).

Tablo 4. Bağlantılık ve Küresel Vatandaşlık Temasının Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
Bağlantılık ve Küresel Vatandaşlık	Küreselleşme	Keşfedilen yerlerde bulunan farklı ürünler dünyanın çeşitli yerlerine yayıldı. Örneğin, Amerika’da yetişen patates, domates gibi ürünler dünyanın birçok yerinde yetiştirilmeye başlandı (s.16/Temelleri). Teknolojinin gelişmesi birçok alanda hayatımızı kolaylaştırırken kültürümüzde, yaşam biçimimizde önemli değişikliklere yol açmaktadır (s.94/Teknoloji). Mesafeli alışveriş yaparken de bazı kişisel bilgeleri kullanmadan işlemleri tamamlamak mümkün olmuyor (s.104/Ticaret). Gülün sadece bölge ekonomisine değil, Türkiye ekonomisine de çok büyük katkı sağladığını anlatan Genel Müdür, bölgeden başta Fransa olmak üzere ABD, Kanada, Japonya ve Suudi Arabistan’ın da aralarında olduğu 15 ülkeye ihracat yapıldığını kaydetti (s173/Ekonomi).
	Küresel Vatandaşlık	Hem tarihimizi hem de ülkemizle birlikte dünyadaki kültürleri tanıma fırsatı da buluruz. Hem ülkemizde hem de farklı ülkelerde yaşamış önemli insanların yaptıklarından haberdar oluruz (s.13).
	Küresel Kültür	1900’lü yıllarda Avrupa’nın etkisiyle bazı alışkanlıklarımız da değişti. Lokum geleneği de yerini çikolataya bırakmaya başladı (s.58/Etkileşim). Bu durum turistler ile köylüler arasında kültürel etkileşimi de sağlamıştır (s.129/Turizm). Turizm farklı bölgelerden ya da farklı ülkelerden insanları bir araya getirir (s.178/Turizm). İnsanlığın ortak mirası; insanların tarih boyunca ürettiği sanat, düşünce, edebiyat ve bilim eserlerinden oluşur. Ortak miras tarih boyunca farklı ulusların katkılarıyla oluşmuştur (s.181/Ortaklık).
	Küresel Kimlik	Mucitler ve bilim insanları; araştıran, bilgi toplayan ve doğru bilgiyi yanlış bilgidan ayırmaya çalışan kişilerdir. Amaçları insanlara faydalı olmak, problemleri çözmektir (s.106/Rol). Bu insanların yaşadığı sorunlara çözüm bulunması sadece sığınılan ülkenin değil bütün insanlığın sorumluluğundadır (s.139/Küresel Sorumluluk). UNESCO genel konferansında ‘İnsanlığın Ortak Malı Olan Kültürel ve Doğal Varlıkların Korunması Sözleşmesi’ kabul edilmiştir (s.182/Sorumluluk).
	Küresel Topluluk	İyonlar, Fenikelilerle ticaretleri sonucunda onların alfabelerini almışlar. Bu alfabeyi geliştirmişler ve Romalıların da son hâlini vermesiyle günümüzde kullandığımız Latin alfabesi ortaya çıkmış (s.43/Gelişim). UNESCO Dünya Miras Listesi’ne alınmasından sonra daha fazla ilgi görmeye başlayan dünyanın ilk ve en eski tapınak merkezi Şanlıurfa’daki Göbekli tepe, ziyaretçi akınına uğramaya devam ediyor (s.180/Etki). Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme 1989 yılında ülkemiz tarafından da imzalanmış, 1990 yılında uygulanmaya başlamıştır (s.24).
	Küresel ve Yerel Düşünme	X
	Çokkültürlülük ve Kültürlerarasılık	Ülkemiz çok sayıda uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bu sayede zengin bir kültüre sahiptir. Ülkemizin el sanatları, mimarisi, giysileri,

		müzikleri, yemekleri yöreden yöreye benzerlikler ve farklılıklar gösterir (s.51).
Göç (İç ve Dış)		İş imkânlarının fazlalığı nedeniyle sürekli göç alan şehrimizin nüfusu da artmıştır (s.76). Asya ve Avrupa kıtaları arasında yer aldığından çok fazla göç alıyordu (s.40). Bazen de çocuklar aileleriyle ya da yalnız olarak başka bir ülkeye göç etmek zorunda kalabiliyor (s.25).
İnsan Hareketliliği	X	
Sosyal Hareket (İnsan Devrim/Başkaldırısı)	X	
Küresel ve Uluslararası Rekabet		İhracatta var olabilmenin müşteriye ulaşma süresini kısaltmaktan geçtiğini belirten Ege Yaş Meyve Sebze İhracatçıları Birliği Başkanı, özellikle yaş meyve sebze sektörü gibi raf ömrü kısa olan ürünlerde bunun hayati olduğuna işaret etti (s.175).
Küresel Eşitsizlik ve Dengesizlik	X	
Küresel Yoksulluk		535 milyon çocuk sağlık hizmeti ve kaliteli eğitim alamıyor. Bu çocuklar korunmuyor ve yeterince Beslenmiyor. 393 milyona yakın çocuk, acil desteğe ihtiyaç duyulan bölgelerde yaşıyor (s.28).
Birbirine Bağlılık (Kuzey-Güney/Doğu Batı ilişkisi)		Ülkeler kendi ülkelerinde üretilmeyen veya talebi karşılanmayan ürünleri başka ülkelerden alır (s.170). Çin ile Avrupa ülkelerini hizmete açılan demiryolu ile birbirine bağlayan çağdaş ‘Demir İpek Yolu’ projesi hız kazanıyor. Çin, Belarus, Almanya, Kazakistan, Moğolistan, Polonya ve Rusya, Çin-Avrupa demiryolu hattının geliştirilmesi için bir anlaşma imzaladı (s.176).
Vatandaşlık (Ulusal)		Ayrıca demokratik yaşam tarzını, hak ve sorumluluklarımızı bilmemiz iyi bir vatandaş olmamızı sağlar (s.13).
Ulusal Kimlikler		Bayrağımız, İstiklâl Marşımız, Türkçemiz, başkentimiz, paramız, Meclisimiz bizim bağımsızlığımızın ve millî egemenliğimizin sembolleridir (s.162).
Ulusal/Milli Kültürler ve Miras		Halk tarafından bağışlanan eserlerle oluşturulan müzede geçmişte kullanılan aydınlatma ve ısıtma araçları, tarım aletleri, silahlar, av malzemeleri gibi yöre kültürünü yansıtan eserlere yer vermişler (s.46). Türküler ülkemizin farklı yörelerinin kültürel özelliklerini yansıtır (s.54).
Milliyetçilik	X	
Vatanseverlik		Ey şimdi süzgün, rüzgârlarda dalgalı; Barışın güvercini, savaşın kartalı... Yüksek yerlerde açan çiçeğim; senin altında doğdum, senin dibinde öleceğim (s.162).
Anavatan		Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür (s.164).
Küresel Vatandaş Eğitimi	X	

Tablo 5. Yeterlilikler Temasının Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
Yeterlilikler	Eleştirel Düşünme	Elde edilen bilgi, farklı Genel Ağ sitelerindeki bilgilerle, kitap, ansiklopedi gibi kaynaklarla ve doktor gibi uzman görüşleri ile karşılaştırılmalıdır (s.100). İyi bir medya okuryazarı olmalı, medya araçlarının ilettiği mesajları doğru anlamalı, mesajların yanlış bilgiler sunabileceğini, bizi yanlış yönlendirebileceğini unutmamalıyız. İhtiyaç

	duyduğumuz bilgiye ulaşmak için medya araçlarının doğruluğunu ve güvenilirliğini sorgulamalıyız (s.100).
Problem Çözme	Cihaz sayesinde engelliler ellerini kullanmadan sadece kafa hareketleriyle bir telefonu, tableti, bilgisayarı, TV'yi kullanabilecek (s.139). İkinci sütuna problemin çözümünün hangi yönetim biriminin ya da birimlerinin görevi olduğunu yazınız. Sağdaki sütuna ise nasıl çözülebileceği ile ilgili önerilerinizi yazınız (s.158).
Çatışma Çözümü ve Yönetimi, Müzakere	X
İşbirliği Becerisi	Bazı kuruluşların ve eğitim kurumlarının açtığı proje yarışmaları ve etkinlikler vardır. Siz de bu çalışmaların içinde yer alıp çeşitli projeler üretebilirsiniz (s.138). Çalışma programı hazırlayınız. İş bölümü yaparak işi nerede, nasıl, hangi kaynakları kullanarak yapacağınızı kararlaştırınız (s.140).
Çeşitliliğe Saygı ve Taktir	Türklerin de inançlarına saygı gösteriyoruz. Onlar da bizim inançlarımıza saygı gösteriyorlar (s.179).
Hoşgörü ve Hoşgörülü Değeri	Bayramlar, dostluk ilişkilerini geliştirir, hoşgörü ve yardımlaşmayı artırır (s.50). Turizmin gelişmesi ve turist sayısının aynı oranda artması, farklı kültürlerden insanların barış içerisinde yaşamasına önemli bir katkıdır (s.178).
Başkalarına ve Çevreye Karşı İlgı, Empati ve Şefkat Tutumları	Doğru karar vermek, sorunları çözerken kendimizi karşıımızdaki kişilerin yerine koymak bunlardan bazılarıdır (s.13).
Dayanışma	Düğün, gelen davetlilerin kaynaşmasını sağlar, birlik ve beraberliğini güçlendirir (s.52). Afetlerden sonra milletimiz büyük bir dayanışma gösterir (s.87). STK'lar Toplumsal birliktelik ve dayanışmayı artırır (s.152)
Küresel Dayanışma, Ortak İnsanlık Duygusu ve Kozmopolitlik	İnsanlığın ortak mirasını korumak tüm uluslara ait bir görevdir. Ancak insanlığın ortak mirası gerektiği gibi korunamamaktadır. Bu miras doğal koşullar, ihmal, kentleşme, sanayileşme gibi nedenlerle zarar görmektedir (s.185). UNICEF, zaman zaman yayınladığı raporlarla çocukların yaşadıkları zorlukları tüm dünyaya duyurmaktadır (s.27).
Çevresel Sürdürülebilir Yaşam Tarzı (Sorumluluk) Çevrenin Korunması, Muhafazası, Yenilenmesi ve Yönetiminde Sorumluluk Almak	Sivil toplum kuruluşlarında yer almak, çevremizdeki sorunlarla ilgili düşüncelerimizi yetkililere iletmek de bir başka katılım biçimidir (s.160). Meşe Projesi ile ülkemiz genelinde meşe ormanları oluşturarak erozyonu önlemeyi hedeflemektedir (s.153). Zehra aynı zamanda da çevresinde yaşanan olaylara karşı son derece duyarlı bir çocuktur. Mahallede yaşanan çöp sıkıntısını da yakından takip ediyor, gelişmeleri ilgiyle izliyordu (s.12).
Sorumlu Tüketiciler veya Tüketici Sorumluluğu	Tüketicinin haklarını öğrenmek ve şikâyetlerimizi iletebilmek için başvurabileceğimiz yerler var (s.142).
Etik Sorumluluk	“Eşyalar gibi fikirler de değerlidir. Nasıl bir eşyayı sahibinden izinsiz kullanmıyorsak, kitaplardan da yararlanırken yazarını belirtmeliyiz. Çünkü bu eserler yazarların fikirleridir (s.111).
Sosyal Sorumluluk	Türk halkı, özel sektör ve belediyelerden depremzedelere yapılan yardımlar her gün artarak sürüyor (s.87).

	“Sığınmacı Barınma Ünitesi” tasarımı “Sosyal Sorumluluk İçin Tasarım” kategorisinde gümüş madalya aldı (s.139). Türk gelenek ve göreneklerine alışan yabancılar, ilçedeki sosyal sorumluluk projelerinde de yer alıyor (s.179).
Aktif Vatandaşlık	Hangi grubun içinde bulunursak bulunalım etkin ve katılımcı bir vatandaş olmalı, bizleri ilgilendiren konularda alınan kararlara katkı sağlamaya çalışmalıyız (s.159). Arda’nın satın aldığı bozuk peynirle ilgili sorununu satıcı ile çözemediğini varsayarak aşağıdaki dilekçeyi kişisel bilgiler dışında onun adına doldurunuz (s.144).
Sivil Katılım	Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasî parti içinde siyasî faaliyette bulunma ve halk oylamasına katılma hakkına sahiptir (s.160).
Yapıcı Katılım	X
Sosyal Katılım	Okulda da sosyal kulüp çalışmalarında özgürce düşüncemi belirtiyor, alınan kararlara katkıda bulunuyorum (s.160). Türkiye Güçsüzler ve Kimsesizlere Yardım Vakfı korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç kişilerin sorunlarıyla ilgilenmek üzere kuruldu (s.153). Ümmiye Koçak, köy kadınlarının yaşadıklarını tüm dünyaya göstermek için 2001 yılında Arslanköy Kadınlar Tiyatro Topluluğu’nu kurdu (s.16).
Topluma Hizmet	Bu kurum ve kuruluşlar bakanlıklara bağlı olarak topluma hizmet sunar (s.150).
Gönüllülük	STK’lar gönüllülerin desteğiyle toplum için önemli hizmetler görürler. Birçok insana yardım ederler (s.152).

Tablo 6. Pedagojik Yaklaşımlar ve Yöntemler Temasının Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
Pedagojik Yaklaşımlar ve Yöntemler	Öğrenci Merkezli Öğrenme; Öğrenen veya Çocuk Merkezli	Aşağıdaki tabloyu çevrenizde bulunan doğal varlıkları, tarihî mekânları ve yapıtları göz önüne alarak doldurunuz (s.49).
	Aktif Yöntemler ve Proje Tabanlı Yöntemler	Arkadaşlarınızla birlikte yer şekillerini aşağıdaki örnekleri inceleyerek oyun hamuru, kar ya da toprak kullanarak yapıp eğlenerek öğrenebilirsiniz (s.67). Dinleyici öğrenciler her iki tarafa sorular soracaktır. Tartışma sonunda dinleyiciler oylama yaparak hangi grubun görüşünü daha iyi savunduğunu belirleyeceklerdir (s.97/Tartışma).
	Demokratik/Açık Sınıf Yaklaşımı	İlköğretim sonrasında, hepimizin yetenekleri ve ilgileri doğrultusunda bir eğitim almasını sağlamak da devletin görevidir (s.25).
	Akranlararası Öğretim ve Akran Eğitimi	X
	Kapsayıcı Eğitim	X
	Tüm Okul Yaklaşımı	X
	Gelecek Dostu Okullar	X
	Öğrenmede BİT Kullanımı	Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ni www.kultur.gov.tr adresinden sanal turla ziyaret etme (s.43). Dünya Miras Merkezi'nin resmî web sitesi olan http://whc.unesco.org/en/list adresinden bilgi edinme (s.184).
	Sosyal Medya Kullanımı	X

Tablo 7. Değerlendirme Temasının Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
Değerlendirme	Geleneksel Değerlendirme Modeli: Ulusal, Standart veya Özetleyici	Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere ilgili kelimeleri yazınız (s.114).
	Öz değerlendirme	X
	Akran değerlendirme, inceleme ve taktir	X
	Kapsayıcı Eğitim	X
	Alternatif, özelleştirilmiş veya özgün değerlendirme	Yaşadığınız yeri turistlere tanıtacak bir broşür hazırlayınız (s.48). Fikrinizi açıklayan dosyanızı hazırlayınız. Gerekli ise çizim de yaparak raporunuzu oluşturunuz. Sunumunuzu hazırlayınız. Şimdi artık fikrinizi sınıf arkadaşlarınıza sunabilirsiniz (s.140).
	Portfolyo kullanımı	X

EK 4. Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması Temaları ve Kategorilerinin Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tablo 1. İnsan Hakları ve Cinsiyet Eşitliği Temalarının Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
İnsan Hakları	Haklar ve İnsan Hakları (çocuk hakları, kültürel haklar, yerli hakları, kadın hakları, engelli/kısıtlı hakları)	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu’nun 2. madde 3. Fıkrasında “cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hâl, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı ayrımcılık yasaktır.” (s.31) Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir. (s.40) Geliştirilen bir ürün yapılan bir buluş veya oluşturulan bir marka, mutlaka telif ve patent hakları ile koruma altına alınmalıdır. (s.150) Herhangi bir bilgi veya düşünce ürününün kullanılması ve yayılması ile ilgili hakların, yasalarla belirli kişilere verilmesine telif hakkı denir (s.152).
	Sorumluluklar	Kişi toplumda kendi hakkını savunabilmeli ve özgürce hareket edebilmelidir. Ancak başkalarının haklarını ve özgürlüğünü dikkate alarak sorumlu davranmalıdır (s.39). Vergi vermek bir vatandaşlık görevidir. Çünkü devlet, vergi gelirleri ile vatandaşlarına yol, köprü, baraj, hastane, okul yaptırır; suyumuzun ve elektriğimizin evlerimize ulaşmasını sağlar (s.181). Devlet, temel hak ve özgürlüklerin korunması konusunda kendi üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmekle beraber, Türk vatandaşlarına da bu konuda çeşitli ödevler yüklemiştir (s.213). Hak ve sorumluluğunu bilen bir vatandaş üzerine düşen sorumluluğu gereği gibi yerine getirerek ülke güvenliği ve geleceğine katkıda bulunur (s.215).
Sosyal Adalet	Özgürlük ve Sivil Özgürlükler (ifade, konuşma, basın, dernek/örgütlenme)	Her şeyde olduğu gibi hak ve özgürlüklerin de bir sınırı olduğu unutulmamalıdır. Nitekim sınırsız özgürlük, özgürlüğü ortadan kaldırır (s.39). Demokratik toplumlarda insanlar eşit muamele görür ve başkalarının hakkını ihlal etmeden fikirlerini özgürce ifade eder (s.209).
	Sosyal Adalet	“Alo 144 Sosyal Yardım Hattı”, yoksullukla etkin bir mücadele için fakir ve muhtaç vatandaşlarımızın desteklenmesi, bilgiye ve yardıma erişim fırsatlarının artırılması amacıyla hayata geçirilmiş bir projedir. (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı), ülkemizde sosyal yardım hizmetlerini en yaygın, kapsamlı ve organize biçimde yürüten devlet kurumudur (s.37).

	Vatandaş ile devlet arasındaki iletişim kanallarını açık tutarak müracaatların her zaman ve her yerden yapılabilmesini mümkün kılmaktadır (s.40). Sosyal ve ekonomik haklar hem ülke kalkınmasını sağlamak hem de “sosyal adaleti” gerçekleştirmek için devletin yerine getirmesi gereken ödevlerden oluşmaktadır (s.214)
Demokrasi	Demokrasi halkın seçme ve seçilme hakkını kullandığı ve kendisinin mecliste araçlar ile temsil edildiği bir yönetim anlayışıdır. Demokrasi anlayışı cumhuriyet rejiminde en güzel şekilde yaşanır (s.192). Demokratik toplumlarda seçimlerin yanı sıra kişiler, siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, medya vb. yöntemlerle her zaman söz söyleme hakkına sahiptir. Demokratik bir yaşam biçiminde insanlar birbirlerinin haklarına saygı gösterir, kanun ve kurallar çerçevesinde yaşam sürerler (s.208). Demokrasinin bütün kurum ve kurallarıyla yerleşebilmesi için kadınlarımıza siyasi hakların da verilmesi gerekiyordu (s.219).
Demokratik Yönetim	Cumhuriyet yönetimi ancak demokrasi ilkelerinin etkili olduğu ülkelerde uygulanabilir (s.195). Demokratik yönetimlerde halk, seçimler yoluyla yönetime katılır. Bu seçimler eşit, gizli oy ve açık sayım esasına göre yapılır (s.208).
Demokratik Değerler	Ey insanlar!... Arabın Arap olmayana, Arap olmayanın da Arap üzerine üstünlüğü olmadığı gibi; kırmızı tenlinin siyah üzerine, siyahın da kırmızı tenli üzerinde bir üstünlüğü yoktur (s.68-Eşitlik). Babam bana “Oğlum hangi işi yaparsan yap, işin hakkını vererek yap.” derdi (s.15-Hakkaniyet). Darülaceze din, dil, ırk, cinsiyet ve mezhep farkı gözetmeksizin muhtaç insanlara hizmet veren bir hayır kurumudur (s.37-Eşitlik).
Demokratik İlkeler	Yöneten ve yönetilenlerin kurallar dâhilinde hareket etmelerini sağlar. Hukukun üstünlüğü ilkesi ancak bağımsız bir yargı ile mümkündür. Herhangi bir konuda seçim yapmak için birden çok seçeneğin olması gerekir. Demokratik toplumlarda farklı görüşlerin farklı siyasal partiler ile temsil edilmesine “çoğulculuk” denir. Günümüzde tüm demokratik ülkelerde çok partili siyasal düzen benimsenmiştir (s.193). Kuvvetler ayrılığı, devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmeyerek belli devlet yetki ve görevlerinin kullanılmasının ifade edilmesidir (s.198).
İnsan Hakları Eğitimi (İnsan Hakları Kültürü)	Toplumda hakkımızı ararken yasal yollar kullanılmalıdır. Dilekçe hakkı bu yasal yollardan biridir (s.40-Savunuculuk). Taklit ürünlerin alınması ve kullanılması birçok olumsuzluğu beraberinde getirmektedir. Örnek olarak

		yeni buluşlar ve ürünlerin ortaya çıkarılmasını, yazılım, sinema, müzik vb. sektörlerin gelişmesini engellemektedir. Korsan ürünler kalitesiz oldukları için sağlığını olumsuz etkilemektedir. (s.150-Sonuçlar). Bu belgenin geçerlilik süresi en fazla 20 yıldır. Patent belgesi sayesinde buluşun başka kişi ve kurumlar tarafından kullanılması engellenmektedir (s.152-Koruma). Demokratik yönetimlerde insanların temel hakları güvence altındadır (s.2018-Koruma).
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Cinsiyet ayrımcılığı ile ilgili kalıp yargılara kızlar futbol oynamaz, erkekler yemek pişirmez vb. yargılar örnek olarak verilebilir. Oysaki cinsiyet özelliklerimiz bunları yapmamıza engel değildir (s.27). Mustafa Kemal’le birlikte Türk kadını eğitim, hukuk, çalışma, toplumsal yaşam ve aile yaşamında eşit haklara sahip olarak yerini almıştır (s.218). Medeni Kanun’un kabul edilmesiyle, toplumsal ve ekonomik hayatta kadın erkek eşitliği sağlanmıştı (s.219).
	Toplumsal Cinsiyet Hakkaniyeti/Adaleti	Sosyal güvenlikten iş yaşamına kadar birçok alanda kadınlar için pozitif ayrımcılık sayılacak haklar verilmiştir. Örnek olarak çocuk sahibi anneleri çalışma hayatında tutmak için kreş yardımı ve esnek çalışma modeli getirilmiştir (s.221).
	Kadınların/Kız Çocuklarının Güçlendirilmesi	Kadın temsiliyetinin özellikle yerelde çok yüksek olduğu illerimizin başında gelen Gaziantep’te iş hayatında kadını destekleyen programlar yapmayı uygun gördük (s.220).
	Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı	Yaşanan bu olumsuzlukları azaltmak için toplumda cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmaya yönelik programlar düzenlenmelidir. Medyanın bu konudaki farkındalığı ve etkinliği artırılmalı, toplumsal bilinç düzeyi geliştirilmelidir (s.222).
	Toplumsal Cinsiyetin Eşit Temsili	İngiltere ile Fransa arasında Manş Denizi’ni, 1979 yılında 15 saat 47 dakikada yüzerek geçen ve bunu başaran ilk Türk kadını unvanını alan Arslan, uluslararası yarışmalara katılarak, Türk kadının övünç kaynağı oldu (s.220).

Tablo 2. Barış, Şiddetsizlik ve İnsan Güvenliği Temasının Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
Barış, Şiddetsizlik ve İnsan Güvenliği	Barış ve Barışın Tahsisi/İnşası	Kaç kişi çiftçiyi, halterciyi, futbolcuyu, avukatı ve cerrahı kadın olarak ve kaç kişi hemşireyi ve terziyi erkek olarak çizdi? (s.28-Önyargıların Kırılması). Yardımlaşma ve dayanışma toplumsal barışa katkı sağlar (s.36). Sultan Alparslan ona makul bir nezaketle muamele eder ve savaştan önce de yaptığı gibi barış antlaşması önerir; öldürüleceğini düşünen Romen Diyojen'i serbest bırakır ve İstanbul'a dönmesine izin verir (s.83). Yurtta ve dünyada barış ortamına katkıda bulunmak, Türkiye'nin dış politika ilkesidir (s.230). Türkiye geçmişten kalan meselelerin esiri olmamış, tüm ülkelere dostluk, kardeşlik ve iş birliği elini uzatmıştır (s.231).
	İstismar/Taciz/Şiddet Biçimleri	Okul temelli şiddet/zorbalık X Ev temelli şiddet/zorbalık X
	Hakkında Farkındalık	Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet Kadına yönelik şiddet; "cinsiyete dayanan, kadını inciten, fiziksel, cinsel, ruhsal hasarla sonuçlanma olasılığı bulunan, toplumda ya da özel yaşamında ona baskı uygulanması ve özgürlüklerinin keyfi olarak kısıtlanmasına neden olan her türlü davranış" olarak tanımlanmaktadır (s.221).
		Çocuk istismarı/taciz X
		Cinsel istismar/taciz X
	Savaş	Türkiye savaş nedeniyle yıkıma uğramış Afganistan'da yaşama hakkı gibi bir takım özgürlüklere saygılı yeni bir düzen oluşturulmasında aktif rol almıştır (s.242).
	Çatışma	Bunun en son örneği yakın tarihimizde 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan hain darbe ve işgal girişimidir. Ancak milletimiz bu darbe ve işgal girişimine geçit vermemiştir (s.209).
	Soykırım	X
	Terör	Korsan ürün satışından para kazanan yasa dışı örgütlerin ve terörün büyümesine neden olduğu için korsan ürünler satın alınmamalıdır (s.150).
	Göçmen	X
	Mülteciler	Mülteciler daha çok savaş vb. zorunlu nedenlerle ülkelerinden ayrılan insanlardır. Günümüzde ise sınır komşumuz Suriyeli mülteciler ülkelerindeki iç savaş nedeniyle yurdumuza sığınmışlardır (s.235).
	Yerinden edilmiş insanlar	X
	Barış Eğitimi (Barış Kültürü)	X

Tablo 3. Sürdürülebilir Kalkınma Temasının Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
Sürdürülebilir Kalkınma	Sürdürülebilir ve Sürdürülebilirlik	X
	Sürdürülebilir Kalkınma	KOP'un amacı tarımsal yapıda değişimi ve sürdürülebilirliği sağlayarak sanayi, ticaret, ulaşım, enerji gibi sektörleri güçlendirmek; eğitim, sağlık, kültürü ve diğer sosyal hizmetlere erişilebilirliği artırmaktır (s.177-Sürdürülebilir Tarım). Kadın olmadan toplumun sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştiremeyeceğine inanıyoruz (s.221). Türkiye'nin kalkınma ve iş birliği alanındaki faaliyetlerinin amacı küresel boyutta güzel bir gelecek için yoksulluğun giderilmesi ve sürdürülebilir kalkınma hedefini sağlamaktır (s.242).
	Sürdürülebilir Ekonomi, Üretim/Tüketim ve Yeşil Ekonomi	Fabrika bacalarına filtre takılması, atılan kirli suların toprağa ve sulara boşaltılmaması, mümkün olduğunca geri dönüşümü olan ham maddelerin kullanılması doğayı korumak için yapılabilecek önemli çalışmalardır (s.122).
	Sürdürülebilir Büyüme	X
	Sürdürülebilir Toplum ve Sosyal Sürdürülebilirlik	Darülacezede barınan sakinlerin tüm giyinme, barınma, gıda, sağlık ve bakım ihtiyaçları kurum tarafından karşılanmaktadır (s.122-Sosyal Eşitlik). Akıllı şehirlerde yaşayanların, şehir hakkındaki bilgilere daha kolay ulaşması, enerji tasarrufu sağlaması ve doğal afetlerden daha az etkilenmesi hedeflenmektedir (s.142-Yaşam).
	Sürdürülebilir Çevre	Ülkemizde T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde "Sıfır Atık Projesi" yürütülmektedir. Bu proje ile israfın önlenmesi, kaynakların daha verimli kullanılması ve oluşan atık miktarının azaltılması hedeflenmektedir (s.122). Akıllı şehir sistemiyle daha güvenli, ulaşımı daha kolay, trafikte bekleme süresi daha az ve daha temiz bir çevreye sahip şehirler oluşturulmaktadır (s.142). Orman varlığını korumak için ağaçların kaçak kesimi engellenmeli, ağaçlandırma çalışması sistemli hâle getirilmelidir (s.166).
	İklim Değişikliği (Küresel Isınma, Karbon Salınımı ve Ayak İzi)	Ayrıca petrol, kömür ve doğal gazın yanması sonucunda ortaya çıkan karbondioksit gazı atmosferi kirleterek küresel ısınmanın ortaya çıkmasına neden olmaktadır (s.174).
	Doğal Afetler	X
	Yenilenebilir Enerji, Alternatif Enerji Kaynakları (Güneş, Gelgit, Rüzgâr, Dalga, Jeotermal ve Biokütle gibi)	Karbondioksit gazının havayı kirletmesinden dolayı bu enerji kaynakları yerine atmosfere karbondioksit yaymayan alternatif enerji kaynaklarına yönelmek gerekmektedir (s.173). Millî rüzgâr enerji sistemleri geliştirilmesi ve prototip türbin üretimi (MİLRÉS) projesi ile rüzgâr türbini ve millî güneş enerjisi santrali geliştirilmesi (MİLGES) projesi ile de yüksek verimli güneş pili üretimi gerçekleştirilmektedir (s.142).
	Ekoloji	Türkiye'de dağların uzanış doğrultusuna bağlı olarak ulaşım genellikle doğu batı yönünde yapılmaktadır (s.112) Ilıman ve nemli iklim bölgelerinde, yer şekillerinin sade olduğu ve yer altı kaynaklarının çok olduğu yerlerde de nüfus fazladır (s.117).

	Ülkemize baktığımızda farklı bölgelerde farklı coğrafi özelliklerin olduğu görülmektedir. Bu nedenle farklı bölgelerimizde farklı ekonomik faaliyetler ve yatırımlar gerçekleştirilmektedir (s.175).
Ekolojik Sürdürülebilirlik	Doğayı kirliletmeyerek toprak ve sudaki canlıların devamlılığını sağlamalıyız. Yeryüzünde bizden başka yaşayan canlıların da olduğunu unutmamalıyız (s.174).
Ekosistemler	İnsanların toprağa bıraktığı katı ve sıvı atıkların etkisiyle toprağın verimliliği azalır. Ayrıca toprak üzerindeki bitki toplulukları zarar görür. Buna bağlı olarak hayvanların besin zinciri bozulmaya başlar (s.174).
Biyolojik Çeşitlilik ve biyosfer	X
Çeşitlilik Kaybı	Ormanların bilinçsiz şekilde yok edilmesi ise erozyon yoluyla verimli toprakların yok olmasına ve aynı zamanda yabani hayvanların doğal yaşam alanlarının ortadan kalkmasına da neden olmaktadır (s.174).
Geri Dönüşüm ve Atık Yönetimi	Çalışmam ile ilgili “Çöpleri özelliklerine göre ayrıştırıp geri dönüşümünü sağlayarak çevre kirliliğini önleriz.” hipotezini oluşturdum (s.148). Minikler, tiyatro oyunu ile çevre temizliğini ve geri dönüşümün önemini eğlenerek öğrendi. Çevre bilincinin aşılandığı tiyatro oyununda çevreci kedi Çevki, ambalaj atıklarının nasıl değerlendirilmesi gerektiğini anlattı (s.206)
Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi	X
Çevre Eğitimi	Ülkemizde; dağların uzanış doğrultusu, yer şekillerinin engebeli olması, yükseltilerin batıdan doğuya doğru artması, üç tarafının denizlerle çevrili olması gibi etmenlerin etkisiyle sıcaklık ve yağış bölgelere göre değişir (s.114). Denizlerdeki kirlenme, zamansız ve usulsüz avlanma yöntemleri balıkçılığı olumsuz etkilemektedir (s.164-ÇevreSorunu). Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi Çevre Koruma Başkanlığı ve ÇEVKO Vakfı ile birlikte çevre duyarlılığını artırmak amacıyla Hayrabolu ilçesinde "Dönüşüm İyi Gelecek" adlı çocuk tiyatrosu etkinliği düzenledi (s.206-ÇevreFarkındalığı).

Tablo 4. Bağlantılık ve Küresel Vatandaşlık Temasının Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
Bağlantılık ve Küresel Vatandaşlık	Küreselleşme	Dış ticaret, ülkeler arasında ekonomik ilişkilerin yanı sıra siyasi, sosyal, kültürel ilişkilerin gelişmesini ve ülkelerin birbirini tanımasını da sağlar (s.237). Bireysel bir satıcı artık elindeki ürünü herhangi bir ülkedeki alıcıya e-ticaret sayesinde ulaştırabilmektedir (s.238). Türkiye siyasi gücün yanı sıra sahip olduğu askerî güç ile de uluslararası alanda önemli bir role sahiptir. Kara, hava ve deniz kuvvetlerinden oluşan Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) dünyada önemli bir güçtür (s.243-Askeri).
	Küresel Vatandaşlık	X
	Küresel Kültür	Türkler göçler sayesinde Orta Asya dışında çeşitli devletler kurmuşlardır. Gittikleri yerlere kültürlerini taşımışlar ve başka kültürlerle etkileşim içine girmişlerdir (s.52). Sivas Divriği’de bulunan bu tarihî eser UNESCO tarafından 1985 yılında Dünya Miras Listesi’ne alınmıştır (s.86). İpek Yolu sadece ipeğin değil deri, porselen, mücevher vb. değerli birçok malın taşındığı bir yol olmuştur. Bu yol sadece ticari anlamda değil, kültürel etkileşim anlamında da yol üzerinde bulunan devletlerin birbirlerinden etkilenmesine neden olmuştur (s.95) Popüler kültürün toplumu etkilemesinde en etkili araç medyadır. Popüler kültür televizyon, Genel Ağ, gazete vb. medya araçları yoluyla toplum yaşamı içerisine yerleştirilmeye çalışılmaktadır (s.250).
	Küresel Kimlik	Asya ile Avrupa’yı birbirine bağlaması, ulaşım ve ticaret yolları üzerinde bulunması, farklı iklim özelliklerine ve verimli topraklara sahip olması vb. özelliklerle açıklanabilir. Bu özellikleri düşündüğümüzde ülkemizin dünyada önemli bir yere sahip olduğunu anlayabiliriz (s.108). Türkiye geçmişten kalan meselelerin esiri olmamış, tüm ülkelere dostluk, kardeşlik ve iş birliği elini uzatmıştır (s.231). Suriye’nin toprak bütünlüğünün korunması, ülkede akan kanın durması, sürecin barışçıl bir şekilde sonuçlandırılması Suriye’deki gelişmeler karşısında ülkemizin ilk günden bu yana izlediği politikanın temelini oluşturmaktadır (s.235).
	Küresel Topluluk	Türkistan coğrafyasında İslamiyet’in yayılmasıyla Batı Türkistan Çin egemenliğine girmekten kurtulmuş ve Türk-İslam tarihi başlamıştır. Bununla birlikte Müslümanlar kâğıt, matbaa, barut, pusula vb. buluşları Çinlilerden öğrenerek dünyaya yayılmasına aracılık etmişlerdir (s.72). Kıtaları birbirine bağlayan ve medeniyetlerin gelişmesini sağlayan ticaret, bu ticaret yolları üzerinden yüzyıllarca devam etmiştir (s.95). Anadolu, geçmişten bugüne kadar Doğu ve Batı medeniyetleri arasında bir köprü vazifesi görmüştür (s.79).
	Küresel ve Yerel Düşünme (Küresel Düşün Yerel ve Küresel Hareket Et Felsefesi)	X

Çokkültürlülük ve Kùltürlerarasılık	Farklılıklarımız birbirimizi tamamlayan zenginliklerimizdir. Bu zenginliği korumanın yolu, ön yargı, kalıp yargı ve ayrımcılığa karşı çıkıp farklılıklara saygı göstermektir (s.32).
Göç (İç ve Dış)	Güney Hunları 216 yılında Çin hâkimiyetine girmiş, Kuzey Hunları ise batıya doğru göç ederek Avrupa’da Kavimler Göçü’ne neden olmuştur (s.50). Ekonomik faaliyetlerin azalması bölgeler arası göçlerin artmasına ve bu bölgelerde nüfusun azalmasına neden olur (s.118).
İnsan Hareketliliği	Özellikle Türk Cumhuriyetlerinden hem okumak hem de staj yapmak için gelen öğrenciler TİKA projeleri sayesinde karşılıklı eğitim ve öğretim almaktadırlar (s.232).
Sosyal Hareket (İnsan Devrim/Başkaldırısı)	“Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir.” hadis-i şerifinden hareketle vakıflar oluşturulmuş, aşevleri kurulmuş, sadaka ve zekât ile muhtaç olan insanlara yalnız olmadıkları hissettirilmiştir (s.34). Okulun içi ve bahçesini güzelleştirmek amacıyla faaliyetler başlatılır. Edindiğimiz kardeş okul için kitap kampanyası başlatılır. Velilerimizi kan bağışına yönlendiren bir kampanya düzenleyelim (s.38). Bir soruna çözüm bulmak, farkındalık oluşturmak veya çalışanların haklarını korumak için kurulan sivil toplum kuruluşları bu amaçlarını kamuoyu oluşturarak gerçekleştirmeye çalışır (s.206). “Bu yolda sürekli kazalar oluyordu. Yaptığımız gösteri ve haberlerden dolayı Karayolları Bölge Müdürlüğü geldi, gördü ve çalışmalar başladı. Gösteri yaptık, sesimizi duydular” dedi (s.207).
Küresel ve Uluslararası Rekabet	Türkiye ile bütün Orta Asya, Kafkasya ve Asya ülkelerinin Avrupa’ya daha kolay ulaşmasını sağlayacak bir koridor oluşturuldu. (s.98). Millî imkânlarla geliştirilen TÜRKSAT 6A’nın yapımı ile Türkiye kendi haberleşme uydusunu yapabilen az sayıdaki ülke arasına katılacaktır (s.141).
Küresel Eşitsizlik ve Dengesizlik	X
Küresel Yoksulluk	Türkiye’nin kalkınma ve iş birliği alanındaki faaliyetlerinin amacı küresel boyutta güzel bir gelecek için yoksulluğun giderilmesi ve sürdürülebilir kalkınma hedefini sağlamaktır (s.242).
Birbirine Bağlılık (Kuzey-Güney/Doğu Batı ilişkisi)	“Demir İpek Yolu” olarak da adlandırılan Bakü-Tiflis-Kars Demir Yolu Projesi ile Doğu Anadolu, Pekin’den Londra’ya uzanan İpek Yolu’nun önemli merkezlerinden biri hâline geldi (s.98). Azerbaycan ile Türkiye arasındaki Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı iki kardeş ülkenin ekonomik dayanışmasının bir göstergesidir (s.231). Ülkemiz bulunduğu konum itibarıyla petrol ve doğal gaz zengini Orta Doğu ülkeleri ile Avrupa’daki tüketici pazarları arasında stratejik bir konuma sahiptir (s.245).
Vatandaşlık (Ulusal)	Türk vatandaşlarına düşen görev bu ödevlerini gereği gibi ve zamanında yerine getirmektir (s.213).
Ulusal Kimlikler	Türk toplumu olarak kültürel özelliklerimiz yani millî kültürümüz bizim millî kimliğimizdir (s.17). Aynı dili konuşan, aynı duygu, düşünce ve amaçlar içerisinde olan insanlar bir araya geldiklerinde dil sayesinde anlaşıp kaynaşabilir, duygu ve düşüncelerini paylaşabilirler (s. 20). Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen, beyaz ay yıldızlı al bayraktır. Millî marşı ‘İstiklal Marşı’dır. Başkenti Ankara’dır (s.199).

	Millî kimlik olmadan bir toplumun devamlılık sağlayabilmesi söz konusu olamaz. Tarih, bireylere yaşadığı toplumun geçmişini öğretip kendi milletini tanımasını böylece millî tarih ve millî kimlik bilinci kazanmasını sağlar (s.22).
Ulusal/Millî Kültürler ve Miras	Bir milletin dili bozulursa kültürü de zarar görür. Düşünce dünyasında, sanat ve edebiyatında sıkıntılar ortaya çıkar (s.20). Din, dil ve tarihle birlikte kültürümüzü oluşturan bir diğer öge ise gelenek ve göreneklerimizdir (s.23). Devletimiz tarihte Türk adıyla kurulan ilk Türk devleti olup merkezi Ötüken'dir (s.55-Tarih).
Milliyetçilik	Çin milletinin ipeği yumuşak sözü tatlı imiş. Tatlı sözle, ipek kumaşla aldatır kendisine yaklaştırmış. Yaklaştırdıktan sonra kötü şeyleri düşünürmüş. Tatlı sözle, ipek kumaşla aldanıp Türk milleti öldün (s.57). Türk milleti dünya tarihine damgasını vurmuş şanlı bir millettir. Asırlar boyunca üç kıtada güçlü devletler kurmuş, ayak bastığı her yere barış, adalet ve medeniyet götürmüş, dünya milletlerine örnek olmuştur (s.22).
Vatanseverlik	Yerli otomobili üretecek firmalar, "Millî göreve hazırız." açıklamasını yaptı (s.140). Millî Mücadele yıllarında, erkeği cepheye giden Türk kadını, çocuğunu yetiştirmiş ve evinin geçimini sağlamıştır. Hatta silah ve cephane taşıyarak savaşa katılmıştır (s.218).
Anavatan	Malazgirt Savaşı zaferi sonrasında Anadolu'nun kapıları biz Türklere tamamen açıldı (s.82).
Küresel Vatandaş Eğitimi	X

Tablo 5. Yeterlilikler Temasının Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategoriler	Alıntı
Yeterlilikler	Eleştirel Düşünme	Sizce bazı meslekleri neden sadece kadınlarla ya da sadece erkeklerle ilişkilendiriyoruz? Kadın ve erkek ayrımı olmadan herkes her mesleği yapabilir mi? Nedenleriyle birlikte söyleyiniz (s.28). Genel Ağ, kütüphane ve diğer kaynaklardan topladığım bilgileri sınıflandırdım ve varsayımlarıma uygunluğunu test ettim (s.149).
	Problem Çözme	İnsanoğlu, geçmişten bugüne bilinmeyene ulaşmak ve merak duygusunu gidermek için araştırmalar yapmıştır. Çalışmaları sırasında aklını kullanarak sorunları çözmeye çalışması bilimsel çalışmaların temelini oluşturmuştur (s.147).
	Çatışma Çözümü ve Yönetimi, Müzakere	X
	İşbirliği Becerisi	Hayatta bazen yalnız iken yapamayacağımız, üstesinden gelemeyeceğimiz işler vardır. Böyle zamanlarda iş birliği yapmak, gücümüzü ve yeteneklerimizi birleştirmek gerekir (s.33).
	Çeşitliliğe Saygı ve Taktir	Farklılıklarımız kırdaki rengârenk çiçekler gibi düşünülmeli, bir bütün hâlinde daha güzel olduğumuz unutulmamalıdır (s.32).
	Hoşgörü ve Hoşgörülü Değeri	X
	Başkalarına ve Çevreye Karşı İlgi, Empati ve Şefkat Tutumları	Kitaplarımın okuyucularına ulaşmadığını öğrendiğimde çok üzüldüm ve hayal kırıklığına uğradım. Bir müddet sonra Emniyet Müdürlüğü'nün yaptığı bir operasyonda benim kitabımın da içinde olduğu birçok korsan kitabın ele geçirildiğini öğrendim (s.153-Soru).
	Dayanışma	Aile bireyleri içerisinde saygı, sevgi, anlayış, paylaşma gibi değerlerin oluşmasında yardımlaşma ve dayanışma önemli rol oynar (s.34). Çevremizde bulunan yardıma muhtaç kişilere yardım etmek ve destek olmak, dinimiz tarafından bize yüklenen bir görevdir. Örnek olarak zekât toplumdaki sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya güzel bir örnektir (s.19).
	Küresel Dayanışma, Ortak İnsanlık Duygusu ve Kozmopolitlik	1932 yılında Milletler Cemiyetine üye olarak dünya barışına önem verdiğini göstermiştir (s.231). Hedefini tüm dünyada güzel insanlar yetiştirmek olarak belirten kuruluş Türkiye'nin eğitimde dünyaya açılan penceresi olma özelliğini taşıyor (s.247).
	Çevresel Sürdürülebilir Yaşam Tarzı (Sorumluluk) Çevrenin Korunması, Muhafazası, Yenilenmesi ve Yönetiminde Sorumluluk Almak	“Doğaya bırakılan atıkların çevre kirliliğine etkisi” konusu benim için önemli çünkü çevreye karşı duyarlı birisiyim. Okulumda ve mahalleimde çevre çalışmalarına katılıyorum (s.148). Gelecek nesillere daha yaşanılır bir dünya bırakabilmek amacı ile hayatımızın her alanında çevreye duyarlı ve bilinçli birer tüketici olmalıyız (s.174).
	Sorumlu Tüketiciler veya Tüketici Sorumluluğu	Korsan ürünlerde bandrol bulunmadığı için tüketiciler tarafından bu ürünler alınmamalıdır (s.151). Tüketimin içindeki bireyler olarak alışverişlerimizde ülke içinde üretilen yerli malı ürünleri tüketmemiz ve aynı zamanda

	millî üretime katkıda bulunmamız ülkemizin gelişmesi açısından önemlidir (s.237).
Etik Sorumluluk	X
Sosyal Sorumluluk	Çöp tenekesinin olmaması çöpü yere atmanı gerektirmez. Özgürsün ama sorumluluklarınızı da unutmamalısınız (s.49). Okul kulüplerindeki faaliyetlere öğrencilerin etkin katılımı ve okul temsilcisi seçimi okuldaki demokratik ortam için oldukça önemlidir (s.209).
Aktif Vatandaşlık	Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır (s.180).
Sivil Katılım	Ülke yönetimine ve toplumun karar alma sürecine katılmak anayasa ve yasaların bireylere verdiği bir haktır. Vatandaşlar bu hakkını kullanıp çeşitli yollarla düzenleme yapılmasını istediği konularda kamuoyu oluşturabilir, fikirlerini yetkili kişilere duyurabilir ve yönetime katılabilir (s.204).
Yapıcı Katılım	Demokratik toplumlarda farklı görüşlerin farklı siyasal partiler ile temsil edilmesine “çoğulculuk” denir (s.193).
Sosyal Katılım	Okulun çevre koruma kültürünün faaliyetlerine üye olarak katıldı (s.16). Ülke genelinde tüm yardımsever vatandaşlarımız birlik ve beraberlik içerisinde yardım kampanyaları düzenledi. Türkiye’nin dört bir yerinden yapılan yardımlar Van’a ulaştı (s.36).
Topluma Hizmet	Afetlerde ve olağan dönemlerde korumasız ve ihtiyaç sahiplerine yardım sağlamak, toplumda yardımlaşmayı geliştirmek ve kan ihtiyacını karşılamak amacıyla hizmet vermektedir (s.37).
Gönüllülük	Vakıf, dernek, sendika vb. den oluşan sivil toplum kuruluşlarına üye olan insanlar gönüllülük esasıyla çalışırlar (s.206). Okulda oluşturulan yardım köşesine koydukları bağış kutusuna, gönüllülük esasıyla her hafta bir lira bağış yapan öğrenciler, belirledikleri ihtiyaç sahibi yedi aileye ayda 300’er TL veriyor (s.38).

Tablo 6. Pedagojik Yaklaşımlar ve Yöntemler Temasının Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
Pedagojik Yaklaşımlar ve Yöntemler	Öğrenci Merkezli	İlgileri ve yetenekleri doğrultusunda seçim yapan insanlar ise işlerini severek yaparlar ve bundan mutluluk duyarlar. Böylece iş başarıları ve kendilerine güvenleri artar (s.184).
	Öğrenme; Öğrenen veya Çocuk Merkezli	
	Aktif Yöntemler ve Proje Tabanlı Yöntemler	Her bir grup bu faaliyetlerden birini ya da sizin düşündüğünüz bir faaliyeti seçerek yönerge doğrultusunda gerçekleştiriniz. Yaptığınız çalışmayla ilgili sunu hazırlayarak sınıfta paylaşınız (s.38-Sunum). Yaşadığınız yerin coğrafi şartlarını düşünerek aşağıda verilen yatırım projesinden hareketle bir yatırım projesi hazırlayıp sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız (s.179-Proje).
	Demokratik/Açık Sınıf Yaklaşımı	Sınıf ortamında öğrencilerin birbirlerinin hakkına saygı göstererek eşit söz hakkı alması ve görüşlerini özgürce ifade etmesi buna örnek olarak verilebilir (s.209).
	Akranlararası Öğretim ve Akran Eğitimi	X
	Kapsayıcı Eğitim	Farklılıklara yol açan bu özellikler bazı bireylerin yaşamında ve eğitiminde birtakım özel önlemler almayı gerektirmektedir (s.29).
	Tüm Okul Yaklaşımı	X
	Gelecek Dostu Okullar	X
	Öğrenmede BİT Kullanımı	X
	Sosyal Medya Kullanımı	X

Tablo 7. Değerlendirme Temasının Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
	Geleneksel Değerlendirme Modeli: Ulusal, Standart veya Özetleyici	Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz (s.45).
	Öz değerlendirme	X
	Akran değerlendirme, inceleme ve taktir	X
	Kapsayıcı Eğitim	X
	Alternatif, özelleştirilmiş veya özgün değerlendirme	Sıra diğer gruba geçer ve ifadeler bitene kadar böyle devam eder. Not: Ders dışı ipuçları verilemez. Yeşil renkli kelimeler ipucu olarak kullanılabilir. Süre, cevap hakkı sayısı vb. kurallar sınıfça belirlenir (s.99-Oyun).
	Portfolyo kullanımı	X

EK 5. Küresel Vatandaşlık Eğitimi Kod Şeması Tema ve Kategorilerinin Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tablo 1. İnsan Hakları ve Cinsiyet Eşitliği Temalarının Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
İnsan Hakları	Haklar ve İnsan Hakları (çocuk hakları, kültürel haklar, yerli hakları, kadın hakları, engelli/kısıtlı hakları)	Kitle iletişim özgürlüğü içerisinde bireyin sözlü, yazılı veya basılı bilgi ve düşünceyi arama, edinme ve ulaştırma özgürlüğü olan doğru bilgi alma hakkı da bulunur (s.31) Herkesin bir devletin toprakları üzerinde serbestçe dolaşma ve oturma hakkı vardır (s.118).
	Sorumluluklar	Başkalarının özel bilgi, resim ve yazılarını izinsiz kopyalayamayız. Bize ait hak ve özgürlüklerin tüm bireyler içinde geçerli olduğunu unutmamalıyız (s.36). Tarafsız olmak ve özel hayata saygılı olmak medya ve basın yayın kuruluşlarının uyması gereken ilkelerdendir (s.35).
	Özgürlük ve Sivil Özgürlükler (ifade, konuşma, basın, dernek/örgütlenme)	Laiklik yalnız din ve dünya işlerinin ayrılması değil tüm yurttaşların din, vicdan ve ibadet hürriyetinin sağlanmasıdır (s.207). Herkes yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir (s.118).
	Sosyal Adalet	Çalışmalarına hız verilen e-devlet projesi ile vatandaşlara daha hızlı hizmet verilmesi amaçlanmıştır (s.26). Yüzyıllar boyunca din, ırk ve statü farkı gözetmeksizin fertler arasında onurlu bir yardımlaşma ve dayanışma yoluyla hayırdan hayrata, hayrattan hayata köprü atan vakıf kurumu, Cumhuriyet’in ilanından sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün sorumluluğuna bağlanmıştır (s.168).
	Demokrasi	Eşitlik, adalet ve özgürlük fikirleri tüm dünyada demokrasi hareketlerini hızlandırdı (s.72). Demokrasinin temel ilkelerini uygulayan ve koruyan devletler “demokratik devlet” olarak nitelendirilir (s.197).
	Demokratik Yönetim	Büyük Mecliste aynı temele dayanan yeni bir fırkanın faaliyete geçerek millet işlerini serbest münakaşa etmesini cumhuriyet esaslarından sayarım (s.205).
	Demokratik Değerler	Durumları düzelinceye kadar vergi alınmayacak. Şayet evlerine dönecek olurlarsa rütbe ve dinlerine bakılmaksızın eski haklarına sahip olacaklar (s.58-Eşitlik). Hazırlanan raporlar doğrultusunda ülkenin her tarafına adalet emirleri gönderilip halka zulüm yapılmaması, işlerin adaletle yönetilmesi emredilmiştir (s.77-Adalet).

	Demokratik İlkeler	Osmanlı Mebusan Meclisinin Misak-ı Milli kararlarını alması milletin bağımsızlığı yolunda atılan çok önemli bir adımdır (s.204-Bağımsızlık). Farklı seçenekler içerisinde istediği siyasi partiye oy veren insanlar çoğulcu bir demokrasi ortamını yaşatırlar (s197-Çoğulculuk).
	İnsan Hakları Eğitimi (İnsan Hakları Kültürü)	Fransa’da monarşi rejiminin yıkılıp yerine cumhuriyetin kurulmasına neden oldu (s.72-Tarihi). Düşünce özgürlüğü Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın maddeleri ile de güvence altına alınmıştır (s.151-Korunması).
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Medeni Kanun’un kabulü (17 Şubat 1926) ile evlilik, boşanma, miras gibi toplumsal olaylarda kadın-erkek eşitliği sağlanarak önemli bir demokratik gelişme gerçekleştirilmiştir. (s.204).
	Toplumsal Cinsiyet Hakkaniyeti/Adaleti	X
	Kadınların/Kız Çocuklarının Güçlendirilmesi	X
	Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı	X
	Toplumsal Cinsiyetin Eşit Temsili	X

Tablo 2. Barış, Şiddetsizlik ve İnsan Güvenliği Temasının Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
Barış, Şiddetsizlik ve İnsan Güvenliği	Barış ve Barışın Tahsisi/İnşası	Tarihçiler Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi konusunda farklı fikirler ileri sürmüşlerdir (s.44-ÇokluBakışAçısı). Birçok uluslararası kuruluşu üye olan ülkemiz bölgesinin ve dünyanın barış ve huzuruna hizmet etmektedir (s.220). Âyanlarla uzlaşa sağlandıktan sonra II. Mahmut'un hedefi ıslahatlar yapmak olmuştur (s.78).
	İstismar/Taciz/Şiddet Biçimleri	Okul temelli şiddet/zorbalık X
	Hakkında	Ev temelli şiddet/zorbalık X
	Farkındalık	Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet X
		Çocuk istismarı/taciz X
		Cinsel istismar/taciz X
	Savaş	Ülkemiz dünyada barışı destekleme ve koruma operasyonlarına ilk kez Kore Savaşı sırasında katılmıştır (s.221).
	Çatışma	Darbeler demokrasiyi kesintiye uğratar, temel hak ve özgürlüklere sınırlamalar getirir (s.212). Ben Suriyeli Mübarek, ülkemizdeki iç savaş yüzünden Türkiye'ye göç etmek zorunda kaldık (s.115).
	Soykırım	X
	Terör	Topluma korku salma, insanları korkutma, yıldırma eylemlerinin tümü terörizm olarak adlandırılır (s.234).
	Göçmen	Göç eden insanlar sadece bir mekân değil, aynı zamanda toplumsal bir çevre değişikliği de yaşamaktadır. (s.116).
	Mülteciler	Türkiye; Afganistan, Irak, Suriye, Sudan gibi ülkelerden gelen birçok mülteciye yardımcı olmuş, onların can güvenliğini sağlamıştır (s.120).
	Yerinden edilmiş insanlar	Zorunlu göç, İnsanların bulundukları yeri kendi iradeleri dışında terk etmeleridir (s.113).
	Barış Eğitimi (Barış Kültürü)	Kullanacağımız ifadeleri bilinçli ve samimi bir şekilde aktarmamız, etkili iletişimde çok önemlidir (s.14-Diyalog). Bireysel ve toplumsal ilişkilerde etkili dinlemeye en az etkili konuşma kadar dikkat etmeliyiz (s.21-Dinleme).

1948'deki "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi" ile devletler bireylere tanınan hak ve özgürlükleri güvenceye almak için uzlaşmışlardır (s.196-Uzlaş).

Tablo 3. Sürdürülebilir Kalkınma Temasının Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
Sürdürülebilir Kalkınma	Sürdürülebilir ve Sürdürülebilirlik	X
	Sürdürülebilir Kalkınma	Eğitim seviyesi yüksek olan nüfus, ülkelerin gelişiminde ve kalkınmasında önemli bir paya sahiptir. Gelişmişlik oranımız, ne kadar kalabalık bir nüfusa sahip olduğumuza değil, iyi eğitim almış nüfusa sahip olmamıza bağlıdır (s111-NitelikliEğitim).
	Sürdürülebilir Ekonomi, Üretim/Tüketim ve Yeşil Ekonomi	X
	Sürdürülebilir Büyüme	X
	Sürdürülebilir Toplum ve Sosyal Sürdürülebilirlik	Sosyal devlet anlayışı ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan geri kalmış ya da güçsüz insanların da toplumun içinde bulunduğu genel refah seviyesine ulaşması için çaba harcar. Vatandaşların ekonomik ve sosyal gelişimleri için eşit olanaklar sunar (s.208)
	Sürdürülebilir Çevre	Toprak erozyonu, çölleşme, doğal varlıkların korunması ve iklim değişikliği konularında yeni araştırmalar, uygulamalar ve faaliyetler yapmaktadır (s.173-TEMA).
	İklim Değişikliği (Küresel Isınma, Karbon Salınımı ve Ayak İzi)	Atmosfere salınan gazların neden olduğu düşünülen sera etkisinin sonucunda karada, denizde ve havada ölçülen ortalama sıcaklıklarda görülen artıştır (S.232).
	Doğal Afetler	Yer kabuğu içindeki kırılmalar nedeniyle ani olarak ortaya çıkan titreşimin dalgalar hâlinde yayılarak yeryüzünü sarsma olayıdır (s.234).
	Yenilenebilir Enerji Kaynakları	X
	Ekoloji	X
	Ekolojik Sürdürülebilirlik	X
	Ekosistemler	X
	Biyolojik Çeşitlilik ve biyosfer	X
	Çeşitlilik Kaybı	Küresel ısınma, dünyadaki binlerce bitki ve hayvan türünün yok olmasına neden olan, insan yaşamını etkileyen, aşırı sıcaklık ve kuraklaşma gibi diğer meteorolojik afetlerin artmasına sebeptir (s.232).
	Geri Dönüşüm ve Atık Yönetimi	X
	Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi	X
	Çevre Eğitimi	Kapadokya Bölgesi, Türkiye'nin ikinci büyük su havzasının içinde ve Kızılırmak'ın kıyısında yer almaktadır (s.99-Çevre Bilinci). Ülke nüfusumuzun büyük bir kısmı, iklim koşulları elverişli olan kıyı kesimlerinde toplanmıştır. Karadeniz'in kıyı şeridi, yerleşmenin fazla olduğu yerlerdendir (s.104).

Tablo 4. Bağlantılık ve Küresel Vatandaşlık Temasının Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
Bağlantılık ve Küresel Vatandaşlık	Küreselleşme	Özellikle Genel Ağın getirdiği özgür ve geniş alan kitlelerin seslerini duyurmasını kolaylaştırmıştır. Medyanın, sosyal iletişim ve etkileşim gücü artmıştır (s.25-Medya). Polo'nun "Travels" adlı kitabında anlatılan Asya'nın zenginliklerine ulaşma düşüncesi Avrupalıların keşif seyahatlerine başlamasında etkili oldu (s.65-Tarihi). E-ticaretin en büyük avantajı zamandan ve mekândan bağımsız olarak dünyanın herhangi bir yerinde ve herhangi bir saatinde müşterilere alışveriş imkânı sunabilmesidir (s.190).
	Küresel Vatandaşlık	X
	Küresel Kültür	Osmanlının kahve ile tanışması yaklaşık 450 yıl önce kahvenin Yemen'den saraya getirilmesiyle başlamıştır (s.88). İstanbul'un tarihçesi incelendiğinde Roma ve Bizans imparatorlukları ile Osmanlı Devleti'nin yaklaşık 1600 yıl boyunca başkentliğini yaptığı, birbirinden farklı olan bu kültürlerin derin izlerini taşıdığı görülmektedir (s.100).
	Küresel Kimlik	Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'nde çocukların kitle iletişim özgürlüğünden doğan haklarının korunmasını sağlayan maddeler vardır (s.33). Türk Kızılayı, Irak'ta depremin en çok zarar verdiği Süleymaniye iline bağlı Derbendihan ilçesinde evleri ağır hasar gören insanlara çadır yardımı bulund (s.172).
	Küresel Topluluk	Fransız İhtilali ile tüm dünyaya yayılan "hürriyet, adalet, kardeşlik, eşitlik" gibi kavramlar özgür düşüncenin gelişmesine katkı sağladı (s.150). İyi eğitim almış, kendini farklı alanlarda geliştirmiş, sosyal becerilere sahip nitelikli bireyler teknolojik değişim karşısında başarılı olacaklardır (s.181).
	Küresel ve Yerel Düşünme (Küresel Düşün Yerel ve Küresel Hareket Et Felsefesi)	Günlük hayatımızda çok küçük gibi görünen olumlu iletişim davranışları büyük etkiler meydana getirebilir (s.18).
	Çokkültürlülük ve Kültürlerarasılık	Osmanlı Devleti'ne çok sayıda milleti bir arada tutabilme başarısından dolayı "Pax Ottomana" (Osmanlı birliği, barışı) da denilmiştir (s.62). Osmanlı Devleti bir yandan fetihleri gerçekleştirirken bir yandan da istimâlet politikası ile farklı millet ve kültürleri bir arada yaşatmayı başarmıştır (s.57).
	Göç (İç ve Dış)	Bireylerin veya toplulukların doğal, ekonomik, toplumsal ve siyasi sebeplerle bir yerden başka bir yere gitmesine göç denir (s.112).
	İnsan Hareketliliği	Eğitim görmüş ve yetenekli kişilerin çalışma ya da fırsat azlığı gibi nedenler yüzünden kendi ülkesinden başka bir ülkeye yerleşmesine beyin göçü denir (s.113).
	Sosyal Hareket (İnsan Devrim/Başkaldırısı)	STK'ların amacı toplumsal sorunlar için çözümler üretmek ve bunları uygulamaya koymaktır (s.172).

Küresel ve Uluslararası Rekabet	E-ticaret müşterilere daha şeffaf bir ortam sunar. E-ticarete müşteriler farklı firmaların web siteleri ve farklı ürünler arasında hızlıca fiyat araştırması yapabilir. Bu da rekabetin artmasını ve fiyatların düşmesini sağlar (s.190).
Küresel Eşitsizlik ve Dengesizlik	Bu çerçevede İslamfobi İslam dünyasına mensup olan bireylerin maruz kaldıkları ayrımcı muameleyle verilen genel isimdir (s.229).
Küresel Yoksulluk	Dünyada açlık sorununun giderek derinleşmesinin ve bu konudaki endişelerin artmasının en önemli nedenleri küresel iklim değişikliğine bağlı olarak artan kuraklık ve bölgesel anlaşmazlıklardan doğan çatışmalardır (s.234).
Birbirine Bağlılık (Kuzey-Güney/Doğu Batı ilişkisi)	Bu kuruluşlar ülkeler arasındaki ekonomi, bilim, ticaret, eğitim, teknik, politik, kültürel ve siyasal konularda iş birliği geliştirmek amacıyla kurulmuştur (s.224).
Vatandaşlık (Ulusal)	Her vatandaş kendisine en uygun bulduğu siyasi parti ya da kişiye oy verir (s.211).
Ulusal Kimlikler	Batı dillerinde yazılmış önemli eserler Türkçeye çevrilerek Batı düşüncesinin ülkeye girmesine hız verilmiştir (s.77-Dil). Hz. Muhammed'in "İlim Çin'de de olsa gidip onu alınız." ve "İlim Müslüman'ın yitik malıdır (s.149-Din). III. Ahmet Çeşmesi bol çiçekli dış bezemeleriyle geleneksel Türk çini işçiliğinin de en güzel örneklerindendir (s.76-Sanat).
Ulusal/Milli Kültürler ve Miras	Günümüz modern toplumlarında tesis edilen sosyal yardım ve sosyal güvenlik uygulamaları geçmişte İslam toplumlarında vakıf müessesesi tarafından gerçekleştirilmiştir. (s.168). Helmuth Von Moltke "Türkiye Mektupları" adlı eserinde "Türkler hayırseverliklerini hayvanlara karşı bile gösterirler. Üsküdar'da bir kedi hastanesi bulunur, Bayezid Camisi'nin avlusunda da güvercinler için bir bakım yeri vardır" diye yazmıştır. (s.86).
Milliyetçilik	Fransız İhtilali ile dünyaya yayılan milliyetçilik fikri, Osmanlı Devleti gibi çok uluslu olan devletleri olumsuz etkiledi (s.72).
Vatanseverlik	Ahilerle Kayseri'de dokumacılık yapan ve kendilerine "Bacı" denilen kadınlar Moğol istilasına karşı erkekler ile direnmişler ve bizzat çatışmaların içerisinde yer almışlardır (s.53).
Anavatan	Benden eyerimi isteyin vereyim, atımı isteyin vereyim, çadırımı isteyin vereyim. Fakat hiç kimse vatanımdan bir karış toprak istemesin vermem, veremem! Mete Han (s.159).
Küresel Vatandaş Eğitimi	Küresel sorunlardan birini seçerek bu küresel sorunun çözümüne yönelik geliştirdiğiniz çözüm önerilerini yazınız (s.236).

Tablo 5. Yeterlilikler Temasının Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
Yeterlilikler	Eleştirel Düşünme	Mültecilerin ülkelerine dönememeleri sonucunda karşılaştıkları sorunlar neler olabilir? Tartışınız (s.120).
	Problem Çözme	X
	Çatışma Çözümü ve Yönetimi, Müzakere	X
	İşbirliği Becerisi	Sınıfta arkadaşlarınızla gruplar oluşturunuz. Aşağıda verilen küresel sorunlardan birini seçerek bu küresel sorunun çözümüne yönelik geliştirdiğiniz çözüm önerilerinizi aşağıya yazınız (s.136).
	Çeşitliliğe Saygı ve Taktir	“Millet Sistemi” adı verilen bu anlayışta devlet doğrudan vatandaşlarla ilişki kurmamış her bir vatandaşın mensubu olduğu milleti ve o milletin dinî liderini muhatap almıştır (s.62). Kalıp yargılardan kurtulmamızın yolu, farklılıkları tanımak ve saygılı olmaktır (s.230).
	Hoşgörü ve Hoşgörülü Değeri	Hangi dinden hangi milletten olursa olsun ayırım gözetmeksizin herkesin tek düşüncesi vardır: Yabancıyı karnını doyurmak.” diyerek Osmanlı toplumundaki konukseverliğe dikkat çekmiştir (s.85).
	Başkalarına ve Çevreye Karşı İlgi, Empati ve Şefkat Tutumları	İnsanın kendisini karşısındakinin yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlamaya çalışmasına “empati” denir (s.21).
	Dayanışma	Vakıfların faaliyetleri toplumda birlik ve beraberliğe katkı sağlamıştır (s.169).
	Küresel Dayanışma, Ortak İnsanlık Duygusu ve Kozmopolitik	Uluslararası kuruluşlar; ülkeler arasındaki ekonomik, bilimsel, ticari, politik, kültürel, siyasal konular gibi birçok alanda iş birliğinin her ülkenin çıkarına olacağı inancıyla kurulur (s.220).
	Çevresel Sürdürülebilir Yaşam Tarzı (Sorumluluk)	X
	Sorumlu Tüketiciler veya Tüketici Sorumluluğu	X
	Etik Sorumluluk	Türk-İslam bilim insanları hiçbir menfaat beklemeden kendilerini sadece bilime adanmışlardır. Bu insanların çeşitli zorluklarla karşılaşmalarına rağmen vazgeçmemeleri, vakitlerinin büyük çoğunluğunu çalışmalarına ayırmaları da bilimsel gelişmelere katkı sağlamıştır (s.149).
	Sosyal Sorumluluk	Toplumsal bir sorun belirleyiniz. Bu sorunu çözmek amacıyla kuracağınız sivil toplum kuruluşu veya dernek ile ilgili aşağıdaki çalışmayı yapınız (s.171).
	Aktif Vatandaşlık	Böyle durumlarda haklarımız ve haklarımızı arama yollarını bilmek vatandaşlık sorumluluğumuzdur. Örneğin basın yayın organlarında hakkımızda gerçeğe aykırı bir yayın yaptığında yayının mahkeme yoluyla düzeltilmesini (tektip) isteyebilirsiniz (s.35).
	Sivil Katılım	Vatandaşlar yöneticilerin belirlenmesi amacıyla yapılan seçimlerde oy vererek seçme hakkını kullanırlar (s.197).
	Yapıcı Katılım	X
	Sosyal Katılım	STK’nın amacı doğal afetlerde halka en kısa zamanda ulaşarak gerekli yardımı sağlamaktır (s.172).

Topluma Hizmet	Osmanlı Devleti’nde Şeyh Edebali’nin “İnsanı yaşat ki devlet yaşasın.” öğüdüne uygun hareket edildiğini, insana hizmet eden çalışmaların yapıldığını görüyoruz (s.200).
Gönüllülük	Vakıf, bireylerin yardımlaşma amacıyla sahip oldukları servet veya gelirin bir kısmını gönüllü olarak kamu yararına harcama gayesiyle ortaya çıkmıştır (s.168).

Tablo 6. Pedagojik Yaklaşımlar ve Yöntemler Temasının Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
Pedagojik Yaklaşımlar ve Yöntemler	Öğrenci Merkezli Öğrenme; Öğrenen veya Çocuk Merkezli	Meslek seçimi konusunda gerçekçi ve doğru karara ulaşabilmek için öncelikle kendinizi tanımalısınız. Aşağıda yer alan bilgiler kendi özelliklerinizi tanımanız için sizlere yol gösterici olacaktır. Sorulardan yola çıkarak nasıl bir meslek istediğinizi yazınız (s.184).
	Aktif Yöntemler ve Proje Tabanlı Yöntemler	Cep telefonunun icadı ile sosyal hayatta neler değişti? (s.28-6ŞapkaYöntemi). Çevrenizde bulunan bir sivil toplum kuruluşunun amaçlarını ve faaliyetlerini araştırarak sınıf panosunda sergileyiniz (s.172). Seçimlerde görev alan bir kişiyle seçimlerde oy verme işlemlerinin nasıl gerçekleştiği hakkında röportaj yapınız (s.198).
	Demokratik/Açık Sınıf Yaklaşımı	Enderun Mektebinde bireysel farklılıklara değer verilmesi, öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre eğitim görmesi de demokratik eğitim modeline güzel bir örnektir (s.200).
	Akranlararası Öğretim ve Akran Eğitimi	X
	Kapsayıcı Eğitim	X
	Tüm Okul Yaklaşımı	X
	Gelecek Dostu Okullar	X
	Öğrenmede BİT Kullanımı	X
	Sosyal Medya Kullanımı	X

Tablo 7. Değerlendirme Temasının Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Yansıması

Tema	Kategori	Alıntı
Değerlendirme	Geleneksel Değerlendirme Modeli: Ulusal, Standart veya Özetleyici	Aşağıda verilen ifadelerden doğru olanların başına “D”, yanlış olanların başına “Y” yazınız (s.216).
	Öz değerlendirme	X
	Akran değerlendirme, inceleme ve taktir	X
	Kapsayıcı Eğitim	X
	Alternatif, özelleştirilmiş veya özgün değerlendirme	X
	Portfolyo kullanımı	X

EK 6. Etik Kurul Onayı

ANKARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 07/03/2022

Toplantı Sayısı : 7

Karar Sayısı : 78

78-Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencilerinden **Sevde Kavuşan**'ın "Küresel Vatandaşlık Yaklaşımı Çerçevesinde Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Ders Kitapları" başlıklı tezi ile ilgili "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencilerinden **Sevde Kavuşan**'ın "Küresel Vatandaşlık Yaklaşımı Çerçevesinde Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Ders Kitapları" başlıklı tezinin insan üzerinde yapılan bir çalışma olmaması nedeniyle etik kurul onayına ihtiyaç duymadığına oy birliği ile karar verildi.

BENZERLİK BİLDİRİMİ

“Küresel Vatandaşlık Yaklaşımı Bağlamında Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Ders Kitapları” başlıklı tezimin ana bölümü (ön bölüm, kaynaklar ve ekler hariç) Turnitin İntihal Tespit Programı aracılığıyla incelenmiş ve ilgili rapor danışmanım tarafından da kontrol edilmiştir. Kontrol sırasında (1) “Yedi sözcükten daha az olan benzeşmeler” (2) “Kaynaklar” (3) “Doğrudan alıntılar” ve (4) “Lisansüstü tezim ile ilgili yapmış olduğum kendi yayınlarım ve yararlandığım mevzuat metinleri gibi kaynaklar” dışarıda tutulmuştur. Benzerlik kontrolüne ilişkin rapordan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Rapor Tarihi	: 19 Haziran 2023
Gönderim Numarası	: 2118955409
Sayfa Sayısı	: 260
Sözcük Sayısı	: 68031
Karakter Sayısı	: 509235
Benzerlik Oranı	: %9
Savunma Tarihi	: 19.09.2023

Yukarıda belirtilen sonuçları gösteren Turnitin İntihal Tespit Programı’na ilişkin orijinal raporu, sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmaksızın bu beyanım ekinde Enstitüye teslim ettiğimi, tezimin %10’dan fazla benzerlik oranı içerdiğinin, tek bir kaynakla eşleşme oranının ise %2’den fazla olduğunun belirlenmesi durumunda, bundan doğabilecek tüm yasal sorumluluğu kabul ettiğimi bildirir, saygılarımı sunarım.

Öğrencinin Adı Soyadı: Sevede KAVUŞAN

Tarih: 19.06.2023

İmza:

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Sevde KAVUŞAN

E-Posta Adresi :

İş Deneyimi :

Unvan	Görev Yeri	Yıl
Öğretmen	MEB Sınıf ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	

Akademik Bilgiler

Öğrenim Durumu:

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	Süleyman Demirel Üniversitesi	2015-2019

Yayınlar: